

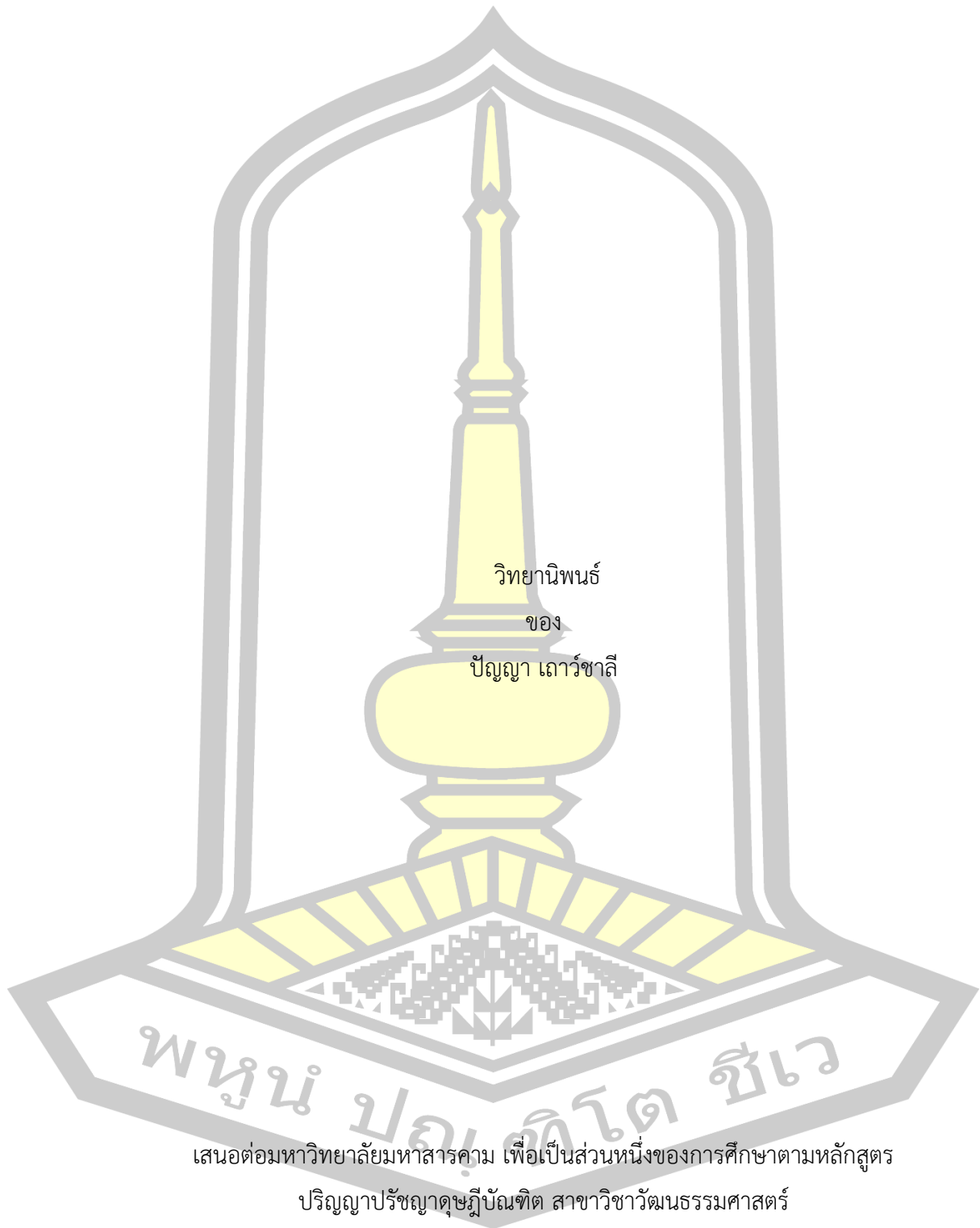
บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย

วิทยานิพนธ์
ของ
ปัญญา เก่าร์ชาติ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2560

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย

วิถยานิพนธ์
ของ
ปัญญา เก้าวชาลี

พูนุ่ ปญุ่ติโต ชีเว

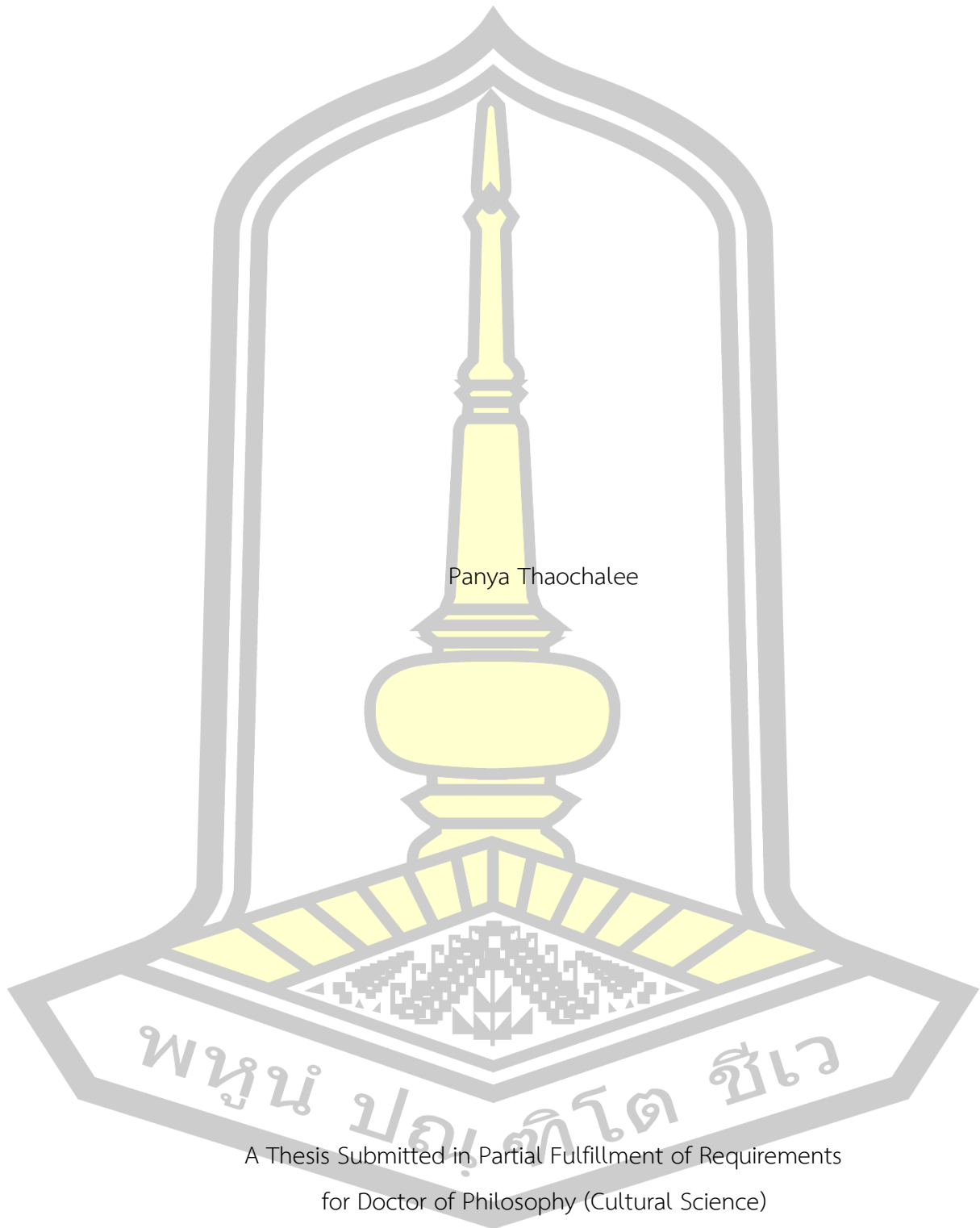
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Isan Adobe Houses : Models and Utilization

Panya Thaochalee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Doctor of Philosophy (Cultural Science)

Academic Year 2017

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายปัญญา เก่าว์ชาติ แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(อ. ดร. มন্ত্রী ศรีราชเสลา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(อ. ดร. พันส์ โพธิ์บัติ)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ศาสตรา เหล่าอรรคยะ)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. ธนัญชัย สิงห์มาตย์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. ประยุทธ์ ศรีวิไล)

คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์

.....
(ผศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วัน.....เดือน.....ปี.....

ชื่อเรื่อง	บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย		
ผู้วิจัย	ปัญญา เถาว์ชาลี		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง อาจารย์ ดร. พันธ์ โพธิ์บัติ		
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

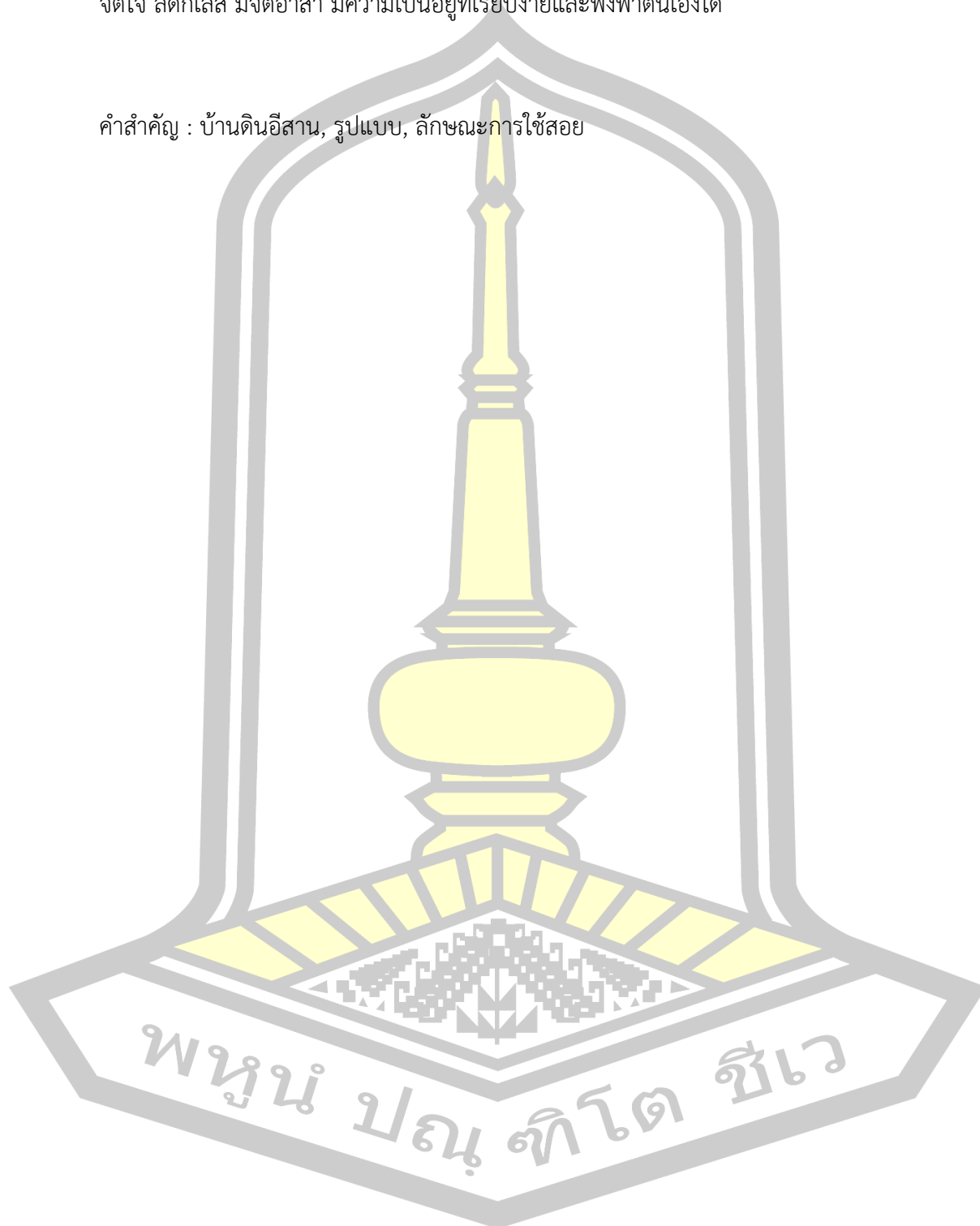
บ้านเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่การมีบ้านสักหลัง เป็นเรื่องที่ต้องหาเงินทั้งชีวิต บ้านดินถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ที่จะช่วยให้เรามีบ้านต้นทุนต่ำ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เหมาะกับสภาพอากาศในภาคอีสาน คือร้อนจัดและฝนตกชุกและสามารถสร้างเองได้ง่ายๆ โดยมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบและการใช้สอยบ้านดิน ในพื้นที่วิจัย 3 จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มสมาชิกชุมชนที่อาศัยบ้านดิน จำนวน 69 คน โดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า บ้านดินอีสานมาพร้อมกับการอพยพของชาวจีนที่มาจากค้าขาย พร้อมการขยายตัวของทางรถไฟ สายโคราชและกรุงเทพฯ และการขยายตัวของคนจีนตามจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดมหาสารคาม และได้นำความรู้เรื่องบ้านดิน มาเผยแพร่ แต่ไม่ได้รับความนิยม จนกระทั่งอาคารดินในสมัยนั้นถูกรื้อถอนเกือบหมด เพื่อประโยชน์การใช้และพัฒนาพื้นที่ ซึ่งยังพบได้ที่จังหวัดมหาสารคาม อย่างไรก็ตามบ้านดินอีสานในปัจจุบันเกิดจากแรงบันดาลใจของหนุ่มยโสธร ประทับใจที่พักอาศัยที่สร้างด้วยดินของชาวอินเดียแดงในสหรัฐอเมริกา และได้นำความรู้มาเริ่มต้นสร้างบ้านดินที่จังหวัดยโสธร ได้รับความนิยมและเผยแพร่ไปทั่วประเทศ บ้านดินอายุยืน สร้างและซ่อมได้เอง ควบคุมอุณหภูมิภายในเหมาะสม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รูปแบบตามแนวคิดและจินตนาการของผู้สร้าง จึงพบรูปแบบบ้านดิน มีบ้านชั้นเดียว และสองชั้น โดยบ้านสองชั้นต่างจากบ้านชั้นเดียวคือผนังชั้นล่างมีความหนาแน่นกว่าผนังชั้นบนหนึ่งเท่า

ส่วนการใช้สอยบ้านดิน ใช้เป็นโบสถ์ดิน กุฏิดิน ศาลาการเปรียญ หอศิลป์ อาคารเอนกประสงค์ ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ บ้านพักอาศัย รีสอร์ทดิน ร้านกาแฟ ร้านอาหาร ร้านขายของ

ชำ เสวียนเก็บข้าว ยุงข้าว และห้องสุชา นอกจากนี้ผู้สร้างและอาศัยบ้านดินด้วยตนเองจะช่วยขัดเกา
จิตใจ ลดกิเลส มีจิตอาสา มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้

คำสำคัญ : บ้านดินอีสาน, รูปแบบ, ลักษณะการใช้สอย

TITLE Isan Adobe Houses : Models and Utilization
AUTHOR Panya Thaochalee
ADVISORS Assistant Professor Sithisak Jupadang , Ph.D.
 Phanat Photibat , Ph.D.
DEGREE Doctor of Philosophy **MAJOR** Cultural Science
UNIVERSITY Mahasarakham **YEAR** 2017
 University

ABSTRACT

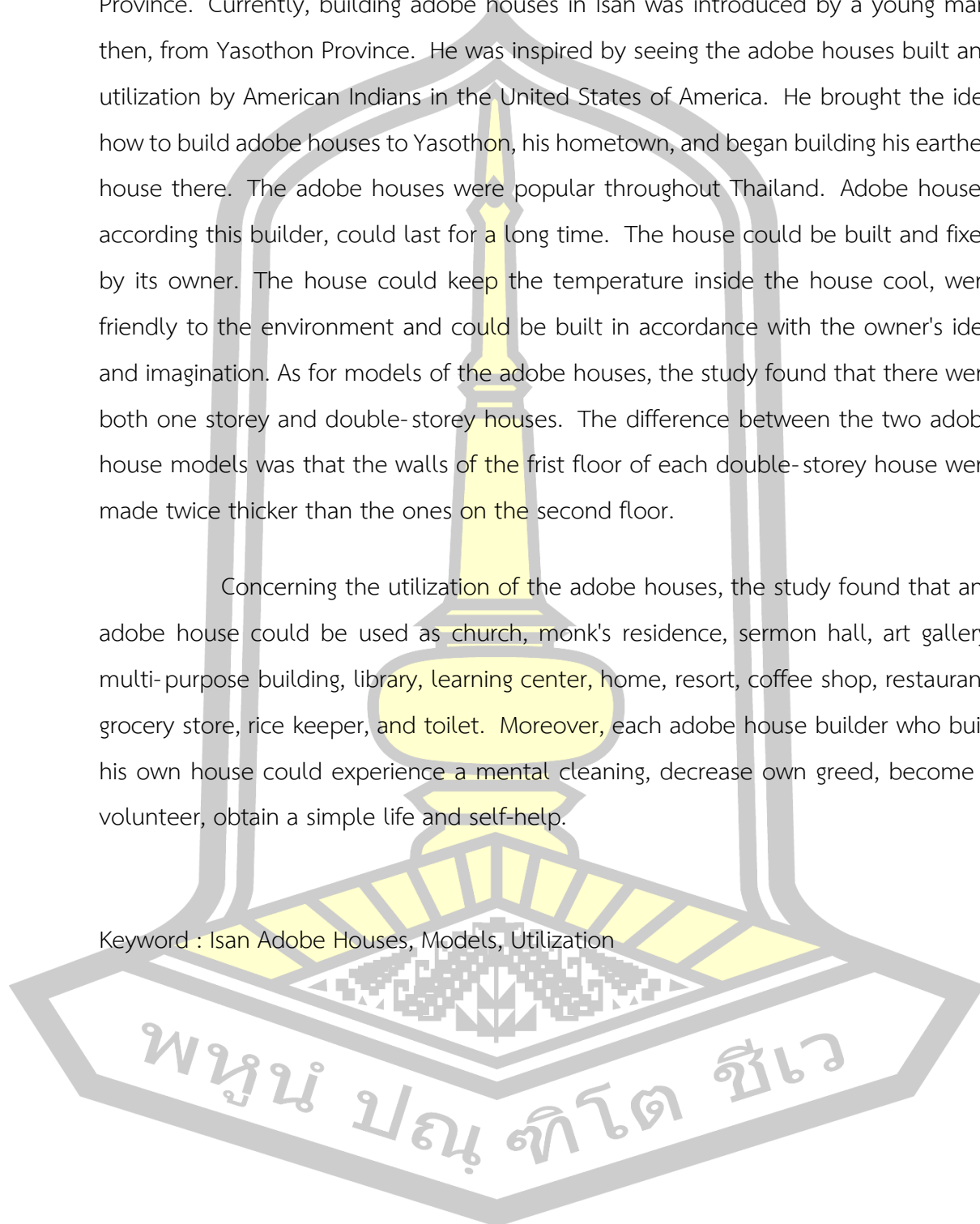
Housing is one of four basic human needs and very important for living. However, to have a house, one has to work all his life to get the money to pay for that house. Adobe houses provide a choice for people who want to own a low-cost and is friendly to the environment. Adobe houses are suitable for Isan weather which is hot and rainy. Each Isan adobe house could be built easily. The purpose of the research was to study the historical background, current circumstances and problems, and models and utilization of Isan adobe houses. The areas chosen for this qualitative research were located in Kalasin, Chaiyaphum and Yasothon Provinces. The field work data were collected from 69 informants who then were community leaders and the ones that lived in adobe houses. The research tools used were participant observations, indeph interviews and focus-group discussion. The results were as follows:

On the historical background of the Isan adobe houses, the study found that Chinese merchants who immigrated to Thailand brought the idea how to build adobe houses. The extension of railroad from Bangkok to Nakhon Ratchasima also allowed those Chinese merchant immigrants to move Ubon Ratchatani and Maha Sarakham Provinces. At first, some of the Chinese merchants tried to introduce how to build adobe houses to local residents, but they were not successful. Nevertheless, some Chinese merchants went ahead building some adobe houses for themselves. Later, almost all of the adobe houses built earlier were torn down for utilization and

land improvement reasons. Only a few were left to be seen in Maha Sarakham Province. Currently, building adobe houses in Isan was introduced by a young man, then, from Yasothon Province. He was inspired by seeing the adobe houses built and utilization by American Indians in the United States of America. He brought the idea how to build adobe houses to Yasothon, his hometown, and began building his earthen house there. The adobe houses were popular throughout Thailand. Adobe houses, according to this builder, could last for a long time. The house could be built and fixed by its owner. The house could keep the temperature inside the house cool, were friendly to the environment and could be built in accordance with the owner's idea and imagination. As for models of the adobe houses, the study found that there were both one storey and double-storey houses. The difference between the two adobe house models was that the walls of the first floor of each double-storey house were made twice thicker than the ones on the second floor.

Concerning the utilization of the adobe houses, the study found that any adobe house could be used as church, monk's residence, sermon hall, art gallery, multi-purpose building, library, learning center, home, resort, coffee shop, restaurant, grocery store, rice keeper, and toilet. Moreover, each adobe house builder who built his own house could experience a mental cleaning, decrease own greed, become a volunteer, obtain a simple life and self-help.

Keyword : Isan Adobe Houses, Models, Utilization

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบพระคุณอย่างสูงมาในที่นี้ นับแต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ จำปาแดง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.พนัส โพธิ์บัติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ซึ่งได้ให้การชี้แนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาให้เดินไปในทิศทางที่ถูกที่ควร อาจารย์ ดร.มนตรี ศรีราชเลา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศาสตรา เหล่าอรรค และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธณัฒชัย สิงห์มาตย์ ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ อำเภอมะนัง จังหวัดกาฬสินธุ์ คุณทวี แจ่มสุวรรณ และพ่อสำราญ ถิ่นรัมย์ ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อิศรา สุขงคารัตนกุล และคุณอนันตี หาญชนะ ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณโจน จันได และนางชนิษฐาน จันได ผู้เอื้อเฟื้อข้อมูลและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สำหรับวิทยานิพนธ์นี้

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว วิทยานิพนธ์เล่มนี้คงไม่สำเร็จลุล่วงได้เลย ถ้าปราศจากความเอื้อเฟื้อและไม่ตรีจิต จากชาวบ้านโนนสะอาด บ้านใหม่ไทยเจริญ และบ้านศรีฐานทุกท่าน และข้าพเจ้าอยากแสดงความขอบคุณอย่างสูง โดยเฉพาะผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานที่ให้โอกาสในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความร่วมมือช่วยเหลืออีกหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามในที่นี้ได้หมด จึงขอขอบพระคุณ ท่านเหล่านั้นไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

คุณค่าและประโยชน์อันใดๆ ที่เป็นผลจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องสักการบูชา พระคุณบิดาและมารดา และผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดจนบูรพาจารย์ที่มีส่วนในการสร้างพื้นฐานการศึกษาแก่ผู้วิจัย

ปัญญา เก่าวชาลี

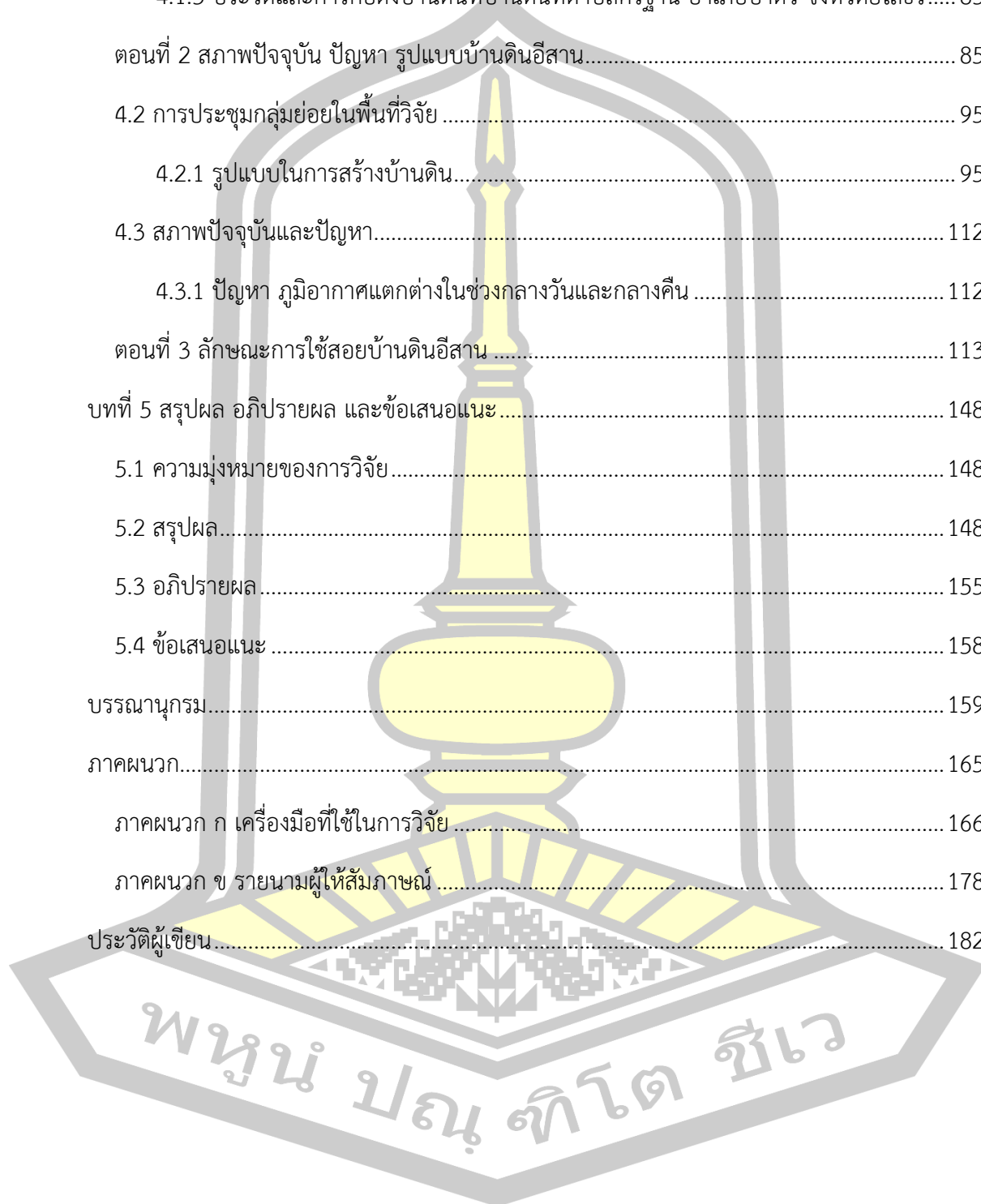
พนุน ปณ ทิโต ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
1.3 คำถามการวิจัย.....	5
1.4 ความสำคัญของการวิจัย.....	5
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา.....	8
2.1.1 สังคมวัฒนธรรมอีสานการก่อตั้งชุมชนและที่อยู่อาศัย	8
2.1.2 สังคมอีสาน.....	14
2.1.3 ความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน.....	22
2.1.4. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน.....	26
2.1.5 พิธีกรรมและความเชื่อในการสร้างบ้าน.....	32
2.1.6 ชวงจ้อยเกี่ยวกับบ้าน	34

2.1.7	วิวัฒนาการการก่อสร้างเรือนไทย.....	37
2.1.8	ที่อยู่อาศัยของคนไทยสี่ภาค.....	38
2.2	ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย.....	47
2.2.1	ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology Theory).....	47
2.2.2	ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม.....	51
2.3	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	53
2.3.1	งานวิจัยในประเทศ.....	53
2.3.2	งานวิจัยในต่างประเทศ.....	55
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	58
3.1	ขอบเขตการวิจัย.....	58
3.1.1	เนื้อหา.....	58
3.1.2	วิธีวิจัย.....	59
3.1.3	ระยะเวลา.....	59
3.1.4	พื้นที่วิจัย.....	59
3.1.5	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	59
3.2	วิธีดำเนินการวิจัย.....	60
3.2.1	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	60
3.2.2	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	61
3.2.3	การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
3.2.4	การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	63
บทที่ 4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	67
ตอนที่ 1	ประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน.....	67
4.1	ประวัติบ้านดินในพื้นที่วิจัย.....	81
4.1.1	ประวัติและการก่อตั้งบ้านดินที่บ้านดินที่ตำบลไผ่ อำเภอมืองจังหวัดกาฬสินธุ์.....	81

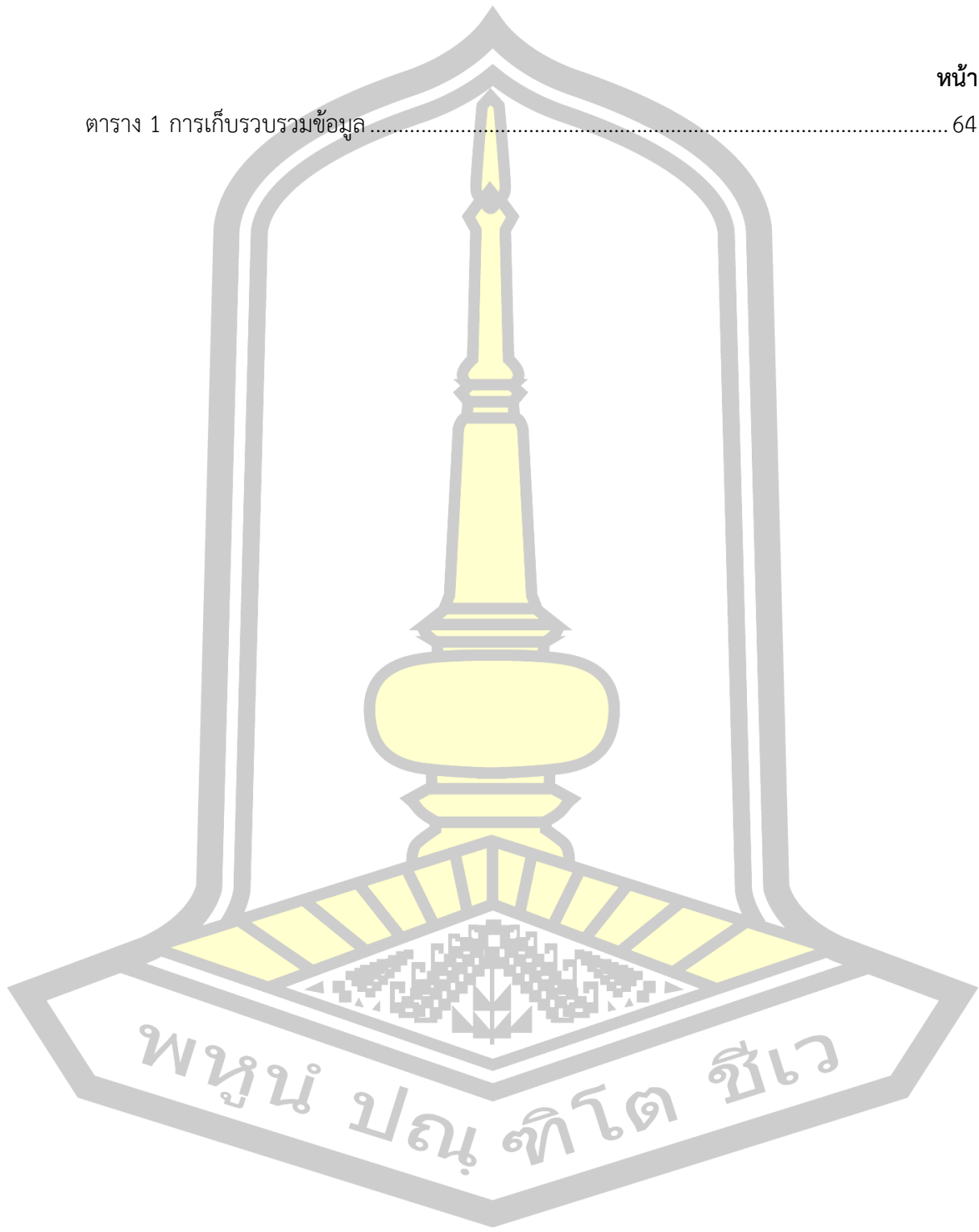
4.1.2 ประวัติและการก่อตั้งบ้านดินที่บ้านดินที่ตำบลท่ามะไฟหวาน อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ	82
4.1.3 ประวัติและการก่อตั้งบ้านดินที่บ้านดินที่ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร.....	83
ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน.....	85
4.2 การประชุมกลุ่มย่อยในพื้นที่วิจัย	95
4.2.1 รูปแบบในการสร้างบ้านดิน.....	95
4.3 สภาพปัจจุบันและปัญหา.....	112
4.3.1 ปัญหา ภูมิอากาศแตกต่างในช่วงกลางวันและกลางคืน	112
ตอนที่ 3 ลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน	113
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	148
5.1 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	148
5.2 สรุปผล.....	148
5.3 อภิปรายผล	155
5.4 ข้อเสนอแนะ	158
บรรณานุกรม.....	159
ภาคผนวก.....	165
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	166
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	178
ประวัติผู้เขียน.....	182

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล 64

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
ภาพประกอบ 2 การดำนาซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวอีสาน	19
ภาพประกอบ 3 การเดินทางโดยใช้วัวเทียมเกวียนของชาวอีสาน	20
ภาพประกอบ 4 เรือนอีสานและลักษณะการตั้งถิ่นฐาน	21
ภาพประกอบ 5 การจัดเก็บก้อนอิฐดินดิบรอการก่อสร้าง.....	24
ภาพประกอบ 6 แผนผังอันดีและถูกต้องบ้านตามตำราโบราณจะเจริญรุ่งเรืองดี.....	34
ภาพประกอบ 7 สิมโปรง วัดโพธิ์ชัยวนาราม จังหวัดกาฬสินธุ์.....	68
ภาพประกอบ 8 สิมโปรง วัดโพธิ์ชัยวนาราม จังหวัดกาฬสินธุ์.....	69
ภาพประกอบ 9 ฐานรากของสิมโปรง วัดโพธิ์ชัยวนาราม จังหวัดกาฬสินธุ์.....	70
ภาพประกอบ 10 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านหลัง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	70
ภาพประกอบ 11 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านหน้า-ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	71
ภาพประกอบ 12 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	71
ภาพประกอบ 13 เสวียนเก็บข้าวเปลือก จังหวัดนครราชสีมา.....	72
ภาพประกอบ 14 ป้ายชื่อเสวียนเก็บข้าวเปลือก จังหวัดนครราชสีมา	72
ภาพประกอบ 15 ประธานกลุ่มผลิตภัณ์ข้าวฮางอก จังหวัดนครราชสีมา.....	73
ภาพประกอบ 16 บ้านดินภูโหลว มณฑลผู้เจียน ประเทศจีน.....	74
ภาพประกอบ 17 ป้ายข้อความตึกดินโบราณ จังหวัดมหาสารคาม	75
ภาพประกอบ 18 ป้ายตึกดินโบราณ จังหวัดมหาสารคาม.....	76
ภาพประกอบ 19 ตึกดินของอาจารย์ชื่นชัย วรามิตร จังหวัดมหาสารคาม	78
ภาพประกอบ 20 บ้านดินชั้นเดียวของโจน จันได จังหวัดยโสธร.....	79
ภาพประกอบ 21 บ้านดินสองชั้นของโจน จันได บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	87

ภาพประกอบ 22	บ้านดินชั้นเดียวของนางชนิษฐา จันโต จังหวัดยโสธร	89
ภาพประกอบ 23	บ้านดินชั้นเดียวของนายแอสโป ศรีวาปี จังหวัดชัยภูมิ.....	90
ภาพประกอบ 24	บ้านดินชั้นล่างของนายพล พรพิมาย จังหวัดชัยภูมิ	91
ภาพประกอบ 25	บ้านดินชั้นเดียว นางสาวละเอียด พรพิมาย จังหวัดชัยภูมิ.....	92
ภาพประกอบ 26	บ้านดินชั้นเดียวนางนิศราวัลย์ ศรีนอก จังหวัดชัยภูมิ	93
ภาพประกอบ 27	บ้านดินชั้นเดียวของนายใบ สิงห์นาคู จังหวัดกาฬสินธุ์	94
ภาพประกอบ 28	การเทศานคอนกรีตกันปลวกของอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์	97
ภาพประกอบ 29	คานคอนกรีตชั้นแรกของอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์	97
ภาพประกอบ 30	การประชุมกลุ่มย่อยหมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอมือ จังหวัดกาฬสินธุ์	98
ภาพประกอบ 31	การก่อผนังดินแบบไม่มีคานของบ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	98
ภาพประกอบ 32	ส่วนตัวบ้านของบ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	99
ภาพประกอบ 33	ประชุมกลุ่มย่อย บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	99
ภาพประกอบ 34	การก่อผนังดินบนคานปูนซีเมนต์บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	100
ภาพประกอบ 35	เสาเสริมบ้านดินบ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	100
ภาพประกอบ 36	ประชุมกลุ่มย่อย ตำบลศรีฐาน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดยโสธร.....	101
ภาพประกอบ 37	การ(ผนังบ้าน เป็นชั้น ๆ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.....	102
ภาพประกอบ 38	การก่อผนังดิน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	102
ภาพประกอบ 39	การก่อผนังดิน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	103
ภาพประกอบ 40	ผนังดินช่องอากาศ บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ	103
ภาพประกอบ 41	ส่วนตัวบ้าน (ผนังบ้าน) ณ บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	104
ภาพประกอบ 42	ส่วนตัวบ้าน (ผนังบ้าน) มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.....	104
ภาพประกอบ 43	ส่วนตัวบ้าน (ผนังบ้าน) บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	105
ภาพประกอบ 44	ส่วนประตูติดผนังบ้าน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	105
ภาพประกอบ 45	หลังคามุงหญ้าวางบนผนังดิน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	106

ภาพประกอบ 46	หลังคามุงหญ้าวางบนท่อนไม้ บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	107
ภาพประกอบ 47	ส่วนหลังคาบ้าน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ.....	107
ภาพประกอบ 48	หลังคาเหล็กมุงกระเบื้องวางบนผนังดิน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	108
ภาพประกอบ 49	ร้านค้าของวิสาหกิจชุมชน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	108
ภาพประกอบ 50	โบสถ์ดิน วัดศรีนันทาราม จังหวัดมุกดาหาร.....	116
ภาพประกอบ 51	โบสถ์ดิน วัดป่าพุทธนิมิตสถิตสีมาราม จังหวัดสกลนคร.....	117
ภาพประกอบ 52	โบสถ์ดิน วัดสิงห์ทอง จังหวัดยโสธร.....	117
ภาพประกอบ 53	ด้านหน้าโบสถ์ดิน วัดสิงห์ทอง จังหวัดยโสธร.....	118
ภาพประกอบ 54	โบสถ์ดิน วัดบุเจ้าคุณ จังหวัดนครราชสีมา.....	118
ภาพประกอบ 55	กุฏิดินพระสงฆ์สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	119
ภาพประกอบ 56	เจ้าอาวาส สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	120
ภาพประกอบ 57	กุฏิดินแม่ชี สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	120
ภาพประกอบ 58	กุฏิดินแม่ชี สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	121
ภาพประกอบ 59	ภายในกุฏิดิน วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ.....	121
ภาพประกอบ 60	กุฏิดิน วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ.....	122
ภาพประกอบ 61	ศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	123
ภาพประกอบ 62	บริเวณด้านนอกศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	123
ภาพประกอบ 63	บริเวณด้านข้างศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	124
ภาพประกอบ 64	ศาลาฉันอาหาร สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร.....	124
ภาพประกอบ 65	หอศิลป์ สาขาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.....	125
ภาพประกอบ 66	ภายในหอศิลป์ สาขาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.....	126
ภาพประกอบ 67	การเทศานคอนกรีตกันปลวกอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.....	127
ภาพประกอบ 68	การก่อผนังดินอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.....	127
ภาพประกอบ 69	อาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.....	128

ภาพประกอบ 70 ห้องสมุดของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น	128
ภาพประกอบ 71 เพดานห้องสมุดของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น	129
ภาพประกอบ 72 ด้านหน้าห้องสมุดของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น ...	129
ภาพประกอบ 73 ศูนย์การเรียนรู้ของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น.....	130
ภาพประกอบ 74 บ้านดินสองชั้น ของโจนจันได บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	131
ภาพประกอบ 75 บ้านดินสองชั้น ของโจนจันได บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	131
ภาพประกอบ 76 บ้านดินชั้นเดียวของนางนิศราวัลย์ ศรีนอก จังหวัดชัยภูมิ.....	132
ภาพประกอบ 77 บ้านดินชั้นเดียวของนายเอสโป ศรีวาปี จังหวัดชัยภูมิ.....	132
ภาพประกอบ 78 บ้านดินชั้นเดียวของนายพล พรพิมาย จังหวัดชัยภูมิ	133
ภาพประกอบ 79 การวางฐานรากบ้านดินชั้นเดียวของนางอารยา ตลิตโน จังหวัดชัยภูมิ.....	133
ภาพประกอบ 80 รีสอร์ตบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น	134
ภาพประกอบ 81 ภายในห้องพักรีสอร์ตบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น.....	134
ภาพประกอบ 82 หน้าห้องพักรีสอร์ตบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น.....	135
ภาพประกอบ 83 ด้านข้างห้องพักรีสอร์ตบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น.....	135
ภาพประกอบ 84 ห้องสำนักงานรีสอร์ตบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น	136
ภาพประกอบ 85 รีสอร์ตบ้านดินนางอัมวาลี กุลทรัพย์ จังหวัดชัยภูมิ.....	136
ภาพประกอบ 86 ทางเข้าบ้านดินวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา.....	137
ภาพประกอบ 87 บ้านหมวกราชา จังหวัดนครราชสีมา.....	137
ภาพประกอบ 88 บ้านดินเหนียว จังหวัดนครราชสีมา.....	138
ภาพประกอบ 89 ป้ายชื่อบ้านดิน จังหวัดนครราชสีมา	138
ภาพประกอบ 90 หน้าร้านกาแฟของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ จังหวัดขอนแก่น.....	139
ภาพประกอบ 91 ร้านกาแฟของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ จังหวัดขอนแก่น.....	139
ภาพประกอบ 92 ร้านอาหารบ้านดินเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี	140
ภาพประกอบ 93 ร้านอาหารบ้านดินเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี	140

ภาพประกอบ 94	ร้านดินกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมชาติศรีฐาน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	141
ภาพประกอบ 95	ร้านขายของชำของสหกรณ์หมู่บ้าน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	141
ภาพประกอบ 96	ร้านขายของชำของสหกรณ์หมู่บ้าน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	142
ภาพประกอบ 97	ร้านค้าของกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมชาติศรีฐาน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	142
ภาพประกอบ 98	เสวียนเก็บข้าวเปลือก จังหวัดนครราชสีมา.....	143
ภาพประกอบ 99	เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านหลัง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร	144
ภาพประกอบ 100	เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	144
ภาพประกอบ 101	เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร.....	145
ภาพประกอบ 102	ห้องสุขาชายของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น	145
ภาพประกอบ 103	ห้องสุขาหญิงของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น	146
ภาพประกอบ 104	ห้องสุขาของรีสอร์ทที่บ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น.....	146
ภาพประกอบ 105	ห้องสุขาของรีสอร์ทที่บ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น.....	147

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

มนุษย์สามารถปรับหรือเอาตัวรอดมาได้เป็น เพราะว่ามีสัญชาตญาณและมีความคิด รู้จักวิธีแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่พร้อมปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมตลอดมา ชีวิตของมนุษย์จะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานหรือเรียกว่าปัจจัยสี่ซึ่งประกอบไปด้วย อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโรค

การศึกษาโบราณคดีการตั้งถิ่นฐานก็คือการศึกษาพัฒนาการของการจัดระเบียบทาง เศรษฐกิจและสังคมในอดีต ความสัมพันธ์ของชุมชนในเขตพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งซึ่งประกอบไปด้วย บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน พื้นที่ประกอบพิธีกรรม และการกระจายตัวในอาณาบริเวณที่คน อดีตได้เข้าไปครอบครองซึ่งสามารถศึกษาได้จากร่องรอยและวัฒนธรรมวัตถุที่คนได้ทิ้งเอาไว้ ชาเรอร์ และอาชมอร์ (Sharer Robert J และ Ashmore Wendy (1979)) สรุปไว้ว่า โบราณคดีการตั้งถิ่นฐาน คือ การศึกษากิจกรรมของมนุษย์ในสมัยโบราณ นับตั้งแต่การเข้าครอบครองพื้นที่ตั้งแต่หน่วยย่อยที่สุดไปจนถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ โดยกว้างในขอบเขตอาณาบริเวณพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่ง การศึกษาต้องอาศัยการค้นคว้าข้อมูล หลักฐานและร่องรอยที่ปรากฏเป็นหลัก หลักฐานที่มนุษย์ทำขึ้น และหลักฐานแวดล้อมเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการอธิบายกิจกรรมของการตั้งถิ่นฐานและความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม

การตั้งชุมชนและการสร้างบ้านเรือนในอดีต ทริกเกอร์ (Trigger Bruce G., 1989) เสนอว่ามีแนวทางหลักในการวิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของคนในอดีต 2 ประการ คือ ประการแรก คือแนวทาง การวิเคราะห์เชิงนิเวศน์วิทยา เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับระบบนิเวศน์วิทยา ในการตีความแบบแผนของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในเบื้องต้น เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบสังคมเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อม ประการที่สอง คือการทำความเข้าใจในแง่ลึกถึงการจัดระเบียบทางสังคม การตีความหมายทางวัฒนธรรมอันเกิดจาก การปรับตัวกับสภาพแวดล้อม การวิเคราะห์โบราณคดีการตั้งถิ่นฐานได้มีการศึกษาและวิธีการ วิเคราะห์หลายแนวทางด้วยกัน ขึ้นอยู่กับทางเลือกประเด็นการศึกษาของนักโบราณคดี ซึ่งโดยทั่วไป ใช้แนวทางการวิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานอยู่ 4 แนวทางคือ 1. การวิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง (Locational Analysis) 2. การวิเคราะห์การใช้พื้นที่ (Spatial Analysis) 3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแหล่ง (Site-catchment Analysis) 4. ทฤษฎีชุมชนศูนย์กลาง (Central Place Theory) เมื่อมนุษย์มีความ

เจริญรุ่งเรืองทางด้านอารยธรรม จึงมีการสร้างบ้านเรือนขึ้น จากชุมชนขนาดเล็ก ขยายจนกลายเป็นชุมชนเมือง ตัวอย่าง เมืองฮารัปปา (Harappa) และเมืองโมเฮนโจ - ดาโร (Mohenjo - Daro) หลักฐานทางโบราณคดีพบว่า มีเมืองใหญ่ 2 เมือง หลักฐานดังกล่าว ทำให้ทราบว่าบริเวณลุ่มน้ำสินธุ มีผู้คนตั้งถิ่นฐานและสร้างสรรค์อารยธรรมมายาวนาน บ้านเรือนสร้างอิฐดิน พบมีการจัดระบบสุขาภิบาลที่ดี เป็นระบบ จากรูปแบบการก่อสร้าง และเป็นรากวัฒนธรรมอินเดียในสมัยต่อมา รวมทั้งพุทธศาสนาด้วย (Trigger Bruce G., 1989)

การสร้างบ้านดิน คงมีมาตั้งแต่พุทธกาล ดังปรากฏใน พระไตรปิฎก ทุติยปาราชิกกัณฑ์ เริ่มเรื่องเล่าว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น ภิกษุหลายรูปที่เป็นมิตรสหายกัน ได้ทำกุฏิหญ้า จำพรรษาอยู่ ณ ที่นั้นด้วย ภิกษุอื่น ๆ เมื่อออกพรรษาก็รื้อกุฏิหญ้า เก็บหญ้า เก็บไม้ แล้วจาริกไปสู่ชนบท ส่วนพระธนิยะคงอยู่ในที่นั้น ไม่ไปไหนตลอด 3 ฤดู ขณะที่เข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้าน พวกคนเก็บหญ้า เก็บไม้ มารื้อกุฏินำหญ้าและไม้ไป ท่านต้องทำใหม่ แต่พวกนั้นก็มารื้อ ขโมยหญ้าและไม้ไปอีกถึง 3 ครั้ง ท่านพระธนิยะ จึงคิดสร้างกุฏิดิน เพราะเป็นผู้ชำนาญในการผสมดินปั้นหม้อมาก่อน เมื่อตกลงใจดังนั้น จึงเอาดินเหนียวมาขยำ แล้วทำเป็นกุฏิดินล้วน เอาหญ้าไม้ และมูลโคมาผสมกฐิที่ทำไว้แล้ว ให้เป็นกุฏิดินเผาสวยงามมีสีแดงดังตัวแมลงเต่าทอง กิตติศัพท์ของกุฏินี้ที่ว่าสวยงาม แพร่ไป พระพุทธเจ้าทรงทราบ ตรัสสั่ง ให้ทุบทำลายเสีย เพื่อมิให้ภิกษุรุ่นหลังเอาอย่าง เพราะ (การขุดดินเอามาทำกุฏิ) อาจทำสัตว์ให้ตายได้ แล้วทรงบัญญัติสิกขา บทห้ามทำกุฏิดินล้วน ปรับอาบัติทุกกฏ แก่ผู้ล่วงละเมิด (สุชีพ บุญญานุภาพ, 2539)

ที่อยู่อาศัยหรือบ้านเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มนุษย์ทุกคนควรมี เพื่อป้องกันความร้อน ความหนาวเย็น และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่ออดีตกาลมนุษย์อาศัยอยู่ตามโพรงไม้ ตามถ้ำ หรือตามเงื้อมผา ต่อมาได้มีการคิดค้นการสร้างเครื่องมือเครื่องมือทำมาหากิน รู้จักการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยแบบง่าย ๆ โดยอาศัยวัสดุที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว ดินอาจจะเป็นวัสดุแรก ๆ ในการนำมาเป็นส่วนประกอบในการสร้างเป็นที่อยู่อาศัย สังเกตได้จากสิ่งปลูกสร้างเก่าแก่ที่หลงเหลือให้พบเห็นกระจายอยู่ทั่วโลกล้วนทำจากดินทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็น หมู่บ้าน Taos ของเผ่า Pueblo ในรัฐ New Mexico เป็นหมู่บ้านดินอายุ 2000 กว่าปี (โจน จันโต, สุรัช สะระคำ และ แดเนี่ยล ดี ซีราส, 2555)และยังพบในทวีปเอเชียเช่น ดึกดินถูโหลวที่ประเทศจีน อายุราว 800 ปี ซึ่งในปัจจุบันได้โอนเป็นมรดกโลกแล้ว บ้านดินพบในประเทศอินเดีย เวียดนาม และพม่า ส่วนในประเทศไทย บ้านดินที่ใช้เป็นที่พักอาศัยจะมีบ้านของชาวยวน แถวจังหวัดนครพนม บ้านชาวจีนที่เข้ามาค้าขายตั้งแต่สมัยรัชการที่ 3 แต่ปัจจุบัน ยังมีให้พบเห็นตามภาคเหนือ เช่นบ้านดินชาวไต ชาวลีซู (ราชบัณฑิตยสถาน บุญไชโย, ธนา อุทัยภัทรากูร และ ไพริน พงษ์สุระ, 2545) หมู่บ้านจีนฮ้อที่จังหวัดเชียงใหม่ (ธนา อุทัยภัทรากูร, 2552) และภาคอีสาน ได้แก่ บ้านดินมหาสารคาม บ้านดินอุบลราชธานี ในภาคอีสาน นอกจากจะพบบ้านดินแล้วยังพบโบสถ์เก่าแก่ ที่ทำจากดินคือโบสถ์ดินดิบ วัดโพธิ์ชัย

เสมาราม เมืองฟ้าแดด อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ และ โบสถ์ดินดิบวัดบ้านเมืองจันทร์ อำเภอยุวดี จังหวัดศรีสะเกษ บ้านดินนอกจากจะสร้างเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว ยังได้สร้างเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และยังสร้างเป็นที่เก็บเมล็ดพันธ์พืชหรือยุงข้าว (เล้าข้าว) เล้าข้าวที่ใช้ดินเป็นส่วนประกอบ ปัจจุบันพบเห็นได้ทั่วไปในภาคอีสานเช่น เล้าข้าวบ้านแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เล้าข้าวบ้านศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร (दनัย นิลสกุล, 2546)

จากการสำรวจของ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2554) พบปัญหาครัวเรือนที่มีสภาพที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงถาวร (สามสิบบ้าเปอร์เซ็นต์).ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสมควรได้รับการพิจารณาให้การช่วยเหลือ นอกจากนี้จากการจัดสัมมนาสถานการณ์ตลาดที่อยู่อาศัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของศูนย์ข้อมูลสังหาริมทรัพย์ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ได้นำเสนอข้อมูลผลจากการสำรวจโครงการที่อยู่อาศัย ในไตรมาสที่ 3 ปี 2559 นั้น พบว่า ในจังหวัดที่สำคัญ ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี อุบลราชธานี และมหาสารคาม พบว่า จังหวัดขอนแก่น นครราชสีมา และอุดรธานี พบว่า กำลังในการซื้อบ้านลดลง บ้านราคา 1-1.5 ล้านบาท ขายออกมากกว่า บ้านราคา 3-5 ล้านบาท (วิชัย วิรัตน์พันธ์, 2560) อีกมุมหนึ่งการมีบ้านที่มีสภาพมั่นคงถาวร ผู้ที่มีไว้ในครอบครองถือได้ว่าเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งควรจะมีได้โดยไม่ยากลำบาก เพราะมนุษย์มีศักยภาพ มีความคิด มีภูมิปัญญาในการปรับตัวและอยู่รอดมาได้จนกระทั่งถึงวันนี้ แต่พบว่าในสภาพปัจจุบันที่อยู่อาศัยกลายเป็นปัญหาของคนอีสาน จะเห็นได้ว่าประชาชนในภูมิภาคดังกล่าว คิดที่จะมีบ้านสักหลังที่สวยงาม แข็งแรง มั่นคง อยู่สบาย ก็เป็นไปได้อย่างยาก สภาพปัญหาที่กล่าวมาอาจจะเกิดจากมนุษย์ลืมนำศักยภาพของตนเอง หรือลืมนำสิ่งที่มีอยู่มาใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของตนเอง ทั้งที่อดีตที่ผ่านมา สังคมอีสานจะสร้างที่อยู่อาศัยแบบพึ่งตนเองตามสถานะของตน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อ 10 กว่าปีแล้ว คุณโจน จันได ลูกชาวนาจากจังหวัดยโสธร ได้นำภูมิปัญญาดั้งเดิมของมนุษย์ด้านการสร้างที่อยู่อาศัย หรือบ้าน จากวัสดุที่หาได้ง่ายและมีในท้องถิ่น นั่นคือดิน นำมาใช้และบวกกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของมนุษย์แล้วสร้างเป็นบ้านดิน เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย (โจน จันได, สุรัช สะระคำ และ แดเนี่ยล ดี ซีราส, 2555) และเผยแพร่ในประเทศไทย ซึ่งบ้านดินได้รับความสนใจจากผู้คนในสังคมอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนชั้นกลาง หรือแม้แต่คนรวย และยังทำให้ทุกคนสามารถมีบ้านที่สวยงาม แข็งแรง มั่นคง อยู่สบาย เป็นของตนเองได้อย่างไม่ยากเย็นแสนเข็ญเหมือนการมีบ้านตึกแบบที่สร้างกันในปัจจุบัน ด้วยเหตุที่บ้านดินเป็นบ้านที่ราคาถูก ใช้วัสดุที่มีในพื้นที่ของแต่ละท้องถิ่น นั่นคือดิน จึงทำให้บ้านดินมีต้นทุนในการสร้างต่ำ วิธีการสร้างก็ทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน คนที่ไม่มีความชำนาญ หรือไม่เคยสร้างบ้านมาก่อนก็สามารถทำได้ นอกจากนี้ยังมีข้อเด่นอีกประการหนึ่งคือ คนทุกเพศทุกวัยไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ผู้ชาย ผู้หญิง หรือแม้แต่ผู้สูงอายุ ก็มีส่วนร่วมในการสร้างบ้านดินของตนเองได้ บ้านดินจึงเป็นบ้านที่ทุกคนสามารถสร้างได้ด้วยตนเอง และที่สำคัญบ้านดินมีความคงทนแข็งแรงไม่

แพ้วบ้านตึกที่สร้างกันอยู่ในปัจจุบัน บ้านดินมีอายุยืนนับ 100 ปี (โจน จันได, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ซีราส, 2555) จุดเด่นของบ้านดิน คือ ความสวยงาม มีความเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นประเด็นที่คนในยุคปัจจุบัน กลับมาให้ความสนใจ อย่างไรก็ตามบ้านดินไม่เพียงแต่ให้ความแข็งแรง และความสวยงามเท่านั้น บ้านดินยังอยู่สบาย มีความเย็นสบายในช่วงฤดูร้อนที่อากาศร้อนอบอ้าว และให้ความอบอุ่นในฤดูหนาวที่อากาศหนาวเหน็บ นอกจากนี้การอาศัยอยู่ในบ้านดินยังปลอดภัยจากสารเคมีสังเคราะห์ ที่มีมักจะถูกนำมาใช้ในบ้านสมัยใหม่ที่สร้างกันอยู่ทั่วไป

ปัจจุบัน การสร้างบ้านดิน เพื่ออยู่อาศัยนั้นว่าสอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบันที่โลกกำลังเผชิญปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ลดลง เช่น ป่าไม้เสื่อมโทรม พลังงานกำลังจะหมด และปัญหาภาวะโลกร้อน เพราะบ้านดินสามารถช่วยลดการตัดไม้ทำลายป่าที่จะนำมาใช้ในการสร้างบ้าน เมื่ออาศัยบ้านดินที่เย็นสบายในฤดูร้อน และอบอุ่นในฤดูหนาว ทำให้ลดการใช้พลังงานที่ใช้ในการทำมาความเย็นในฤดูร้อน หรือเครื่องทำความร้อนในฤดูหนาว ภายในบ้านดินอากาศจะปรับเองตามธรรมชาติให้อบอุ่นพอดีตลอดทั้งปี จะช่วยประหยัดพลังงานและบรรเทาปัญหาภาวะโลกร้อน ประชากรโลกจำนวน 1 ใน 3 อาศัยอยู่ในบ้านดิน (Reid Anthony, 1988) ต่อมาเมื่อคิดค้นพบคอนกรีตขึ้นมา จึงทำให้บ้านดินค่อย ๆ หายไป (โจน จันได, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ซีราส, 2555) บ้านดินเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง สำหรับคนที่ต้องการความง่ายในการใช้ชีวิต ซึ่งคนทั่ว ๆ ไปสามารถเข้าถึงและมีมันได้ อย่างไรก็ตามสามารถยืนยันได้ว่า บ้านดินเป็นบ้านที่มั่นคงถาวรและเก่าแก่ที่สุดในโลก ที่ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐาน ทั้งเป็นวัตถุและเอกสาร เช่น การสร้างกุฎีดินของพระภิกษุ เมื่อ 2,600 กว่าปี (ธัมมปาสน, 2558) บ้านดินเป็นสิ่งที่ยั่งยืน และได้รับการพิสูจน์ว่ามั่นคงปลอดภัย และอาศัยได้อย่างยาวนาน

บ้านดินในโลกไม่ว่าจะใช้เป็นที่อาศัย ที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือ ที่ทำงาน หรือสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ มีจุดเด่นคือการออกแบบบ้านดิน ที่สามารถทำได้อย่างเสรี ตามจินตนาการหรือความต้องการของผู้อยู่อาศัย ส่วนบ้านดินในประเทศไทยที่ผู้คนให้ความสนใจ เมื่อ 10 กว่าปีมานี้ มีบ้านดินเกิดขึ้นใหม่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการกลับมาอีกของบ้านดิน ดังปรากฏให้เห็นการสร้างบ้านดินในหลายรูปแบบทั่วประเทศไทย ทั้งการสร้างเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาเช่น โบสถ์ดิน ที่วัดป่าพุทธนิมิตสถิตสิมาราม บ้านห้วยยาง หมู่ที่ 6 ตำบล เหล่าโพนคือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร โบสถ์ดิน วัดสันติวรคุณ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา สร้างเป็นกุฎีดินของวัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ สร้างเป็นรีสอร์ท บ้านดินวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา รีสอร์ทดินชุมแพชุมพลิน จังหวัดขอนแก่น ส่วนบ้านดินที่สร้างเป็นที่อยู่อาศัย เช่นบ้านดินที่กาฬสินธุ์ บ้านดินที่ยโสธร บ้านดินที่ชัยภูมิ จากแนวคิดในการสร้างบ้านดินประกอบกับการใช้ศักยภาพของมนุษย์ที่ทุกคนมีอยู่แล้วร่วมกับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สะสมส่งทอดกันมายาวนาน ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง สำหรับคนที่ต้องการความง่ายในชีวิต และต้องการเห็น เรื่องปัจจัยสี่ เป็นเรื่องง่าย ๆ คือ การใช้ดินเป็นวัตถุดิบหลัก ในการสร้าง

บ้านที่อยู่อาศัยแบบง่ายและพึ่งตนเองเป็นส่วนมาก พึ่งคนอื่นเป็นส่วนน้อยแถมได้สุขภาพที่ดีเป็นกำไร เนื่องจากได้อยู่ใกล้ธรรมชาติตลอดเวลา และยังเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นศักยภาพของมนุษย์ได้นำดินมาสร้างบ้านดิน จึงให้ความสนใจที่ศึกษารูปแบบและการใช้งานบ้านดิน บนฐานภูมิปัญญาอีสาน จากแหล่งความรู้ในจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดยโสธร ภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย เพื่อนำเสนอความรู้ที่ได้ในเรื่องดังกล่าว และเป็นการส่งเสริมการใช้ดำรงชีวิตชาวอีสาน สร้างชุมชนที่มั่นคง เข้มแข็ง ยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสืบไป

1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน
3. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน

1.3 คำถามการวิจัย

ประเด็นคำถามของการวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดไว้ 3 ประเด็น ได้แก่

1. ประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน มีความเป็นมาอย่างไร
2. จากสภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน มีลักษณะเป็นอย่างไร
3. การใช้สอยบ้านดินอีสาน มีลักษณะอย่างไร

1.4 ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยในเรื่องนี้มีความสำคัญ ดังนี้

1. ผลจากการวิจัยทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน
2. ผลจากการวิจัยทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน
3. ผลจากการวิจัยทำให้ได้รูปแบบและประโยชน์การใช้สอยบ้านดินอีสาน
4. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ตลอดจนองค์กรท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างบ้านดินอีสาน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

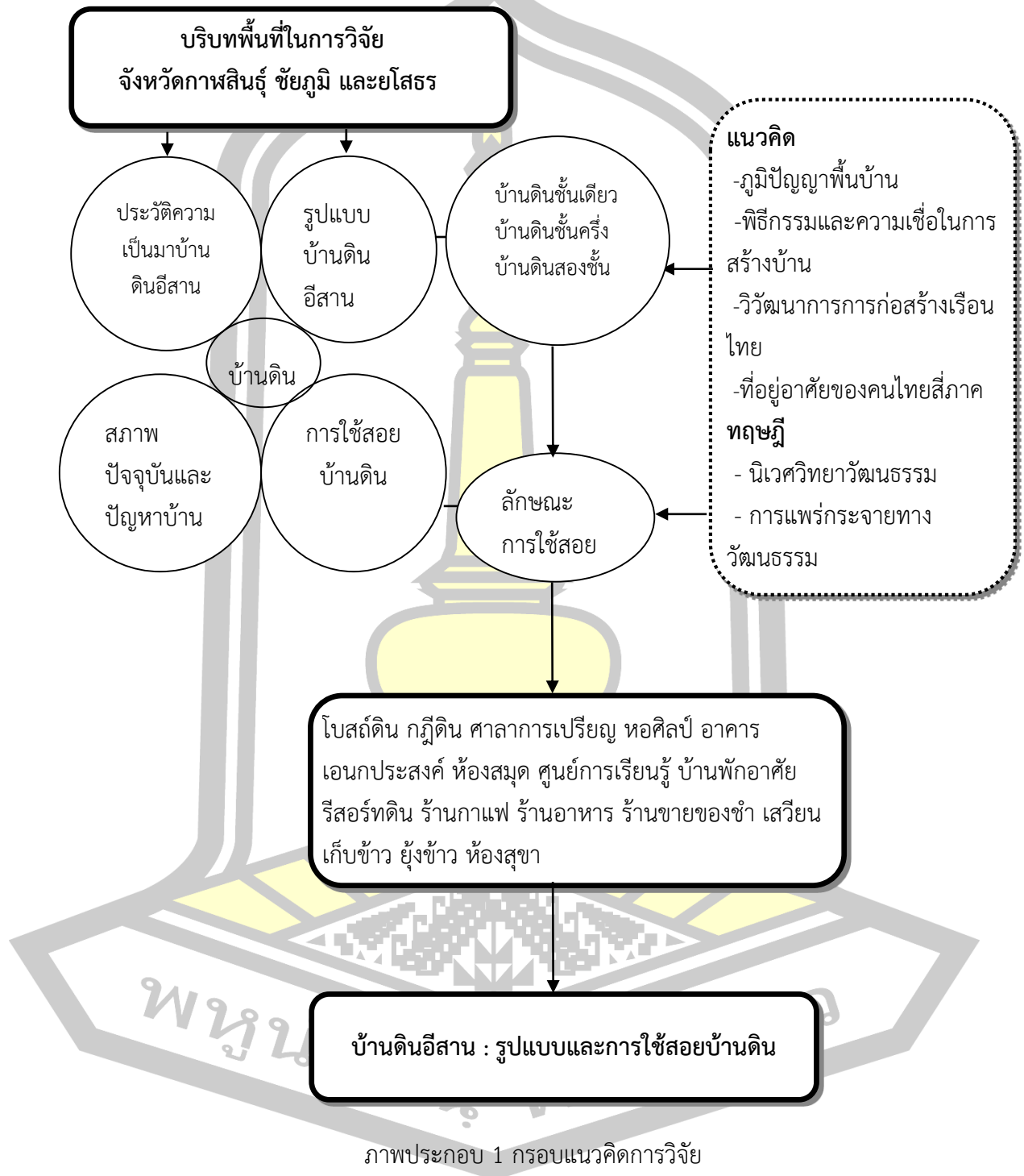
1. บ้านดินอีสาน หมายถึง อาคารที่พักอาศัยหรือสิ่งปลูกสร้างจากดินในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ชัยภูมิ และยโสธร
2. รูปแบบบ้านดินอีสาน หมายถึง สภาพที่ปรากฏที่สามารถมองเห็นทางกายภาพ เช่น บ้านชั้นเดียว หรือบ้านสองชั้น
3. ลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน หมายถึง การใช้ประโยชน์จากสิ่งก่อสร้างด้วยดิน ได้แก่ โบสถ์ดิน กุฏิดิน ศาลาการเปรียญ หอศิลป์ อาคารเอนกประสงค์ ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ บ้านพักอาศัย บ้านพักตากอากาศ ฯลฯ
4. สภาพปัญหาของบ้านดินอีสาน หมายถึง สภาพข้อสงสัยเกี่ยวกับปรัชญาและแนวคิดในการสร้างบ้านดินอีสาน แนวความคิดการอยู่อาศัยในบ้านดิน ที่ต้องการพิจารณาแก้ไข
5. ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่ตำบลไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอยบ้านดิน บนฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการของกลุ่ม 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย กลุ่มผู้อยู่อาศัยบ้านดิน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสอง ได้แก่ กลุ่มปฏิบัติการ ประกอบด้วย กลุ่มผู้ที่ทำหน้าที่ฝึกอบรม หรือเคยได้รับการฝึกอบรมการสร้างบ้าน กลุ่มผู้มีส่วนประสมการณ์ในการสร้างบ้านดิน และกลุ่มผู้ให้ความสนใจในการสร้างบ้านดิน ได้แก่ ประชาชนที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับการสร้างบ้านดิน แต่ละกลุ่มมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะการใช้สอยบ้านดิน ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงสรุปผลการวิจัย

รูปแบบบ้านดินและการใช้สอย ต้องอาศัยชุมชนที่มีบ้านดินตั้งอยู่และประชาชน ซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนหรือสังคม อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน เพื่อค้นหารูปแบบและลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย การวิเคราะห์เรื่องนี้ได้อาศัยทฤษฎีหลักที่เป็นกรอบในการวิจัย คือ ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ดังนั้น

เพื่อให้ได้รูปแบบและการใช้สอยบ้านอีสาน เกิดขึ้นได้ จึงจำเป็นต้องใช้ แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน และบทบาทของผู้นำชุมชนในการวิเคราะห์เรื่องนี้ ดังภาพประกอบ 1

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเกี่ยวกับบ้านดิน: รูปแบบและการใช้งานในครั้งนี้นำผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจัดเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา

2.1.1 สังคมวัฒนธรรมอีสานการก่อตั้งชุมชนและที่อยู่อาศัย

2.1.2 สังคมอีสาน

2.1.3 ความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน

2.1.4 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

2.1.5 พิธีกรรมและความเชื่อในการสร้างบ้าน

2.1.6 ฮวงจุ้ยเกี่ยวกับบ้าน

2.1.7 วิวัฒนาการการก่อสร้างเรือนไทย

2.1.8 ที่อยู่อาศัยของคนไทยสี่ภาค

2.2 ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

2.2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

2.2.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 งานวิจัยในประเทศ

2.3.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา

2.1.1 สังคมวัฒนธรรมอีสานการก่อตั้งชุมชนและที่อยู่อาศัย

1) สังคมกับวัฒนธรรมอีสาน

การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมขึ้นมาย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เรียกว่า “วัฒนธรรม” ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเปรียบเหมือนอาวุธที่หล่อหลอมร่างกายตกแต่งคนให้หน้าตาดี วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุม

กับคนเสมอ อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นนามธรรมวัตถุธรรมในสังคม วัฒนธรรมต่าง ๆ ย่อมมีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยของสภาพแวดล้อมและวิถี การดำเนินชีวิตของผู้คน ในสังคมวัฒนธรรมขนาดใหญ่จะประกอบขึ้นด้วยสังคมวัฒนธรรมย่อยหลายๆ ส่วน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ในภาคอีสานของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีลักษณะเฉพาะ และความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมไปจากภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงไว้แตกต่างกันในหลายแง่มุม ดังนี้

โจน จันโต, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ซีราส (2555) ได้กล่าวถึงการสร้างบ้าน ว่า “บ้านคือส่วนหนึ่งของปัจจัยสี่ ซึ่งทุกคนควรมีได้โดยไม่ยาก เพราะมันเป็นพื้นฐานของการมีชีวิตอยู่ สัตว์แทบทุกชนิดที่อาศัยอยู่บนโลกนี้ สามารถหาปัจจัยพื้นฐานในการมีชีวิตอยู่ได้อย่างง่าย แต่มนุษย์ เรากลับทำเรื่องพื้นฐานธรรมดาให้กลายเป็นเรื่องใหญ่ และอยู่ไกลเกินกว่าจะฝันถึง หลายคนใช้เวลา เกือบครึ่งชีวิตหรือทั้งชีวิต เพื่อดิ้นรนที่จะมีบ้านเพียงหลังใดเดียว...วันนี้ อาจจะยังไม่สายเกินไปหาก เราจะกลับมาพัฒนาต่อยอดจากอดีต โดยเริ่มเรียนรู้การทำบ้านดินกันใหม่ เพื่อฟื้นฟูความสามารถใน การพึ่งตนเอง หรือขยับตัวออกจากกรงเงาของระบบบริโภคนิยมซัคนิด เพื่อให้โอกาสศักยภาพในการ พึ่งตนเองของเราเผยออกมาบ้าง...บางทีเราอาจจะได้สัมผัสอีกมุมมองหนึ่งของความรู้สึก ซึ่งเราอาจไม่เคย สัมผัสมาก่อนก็ได้ อีสราภาพและความภูมิใจจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าเราพึ่งตัวเองไม่ได้”

เอกสลา เอื้อจัน (2552) มนุษย์จะสร้างบ้านเองทั้งที่คงไม่ใช่เรื่องยากเพราะชอบอ้าง ตนเองว่าฉลาดกว่าสัตว์ทั้งปวง ผู้เขียนก็เคยอยู่ในทีมสร้างบ้าน (เริ่มมาจากกรรมกร) ให้ผู้อื่นอยู่อาศัย ตั้งแต่ชั้นเดียว ไปจนกระทั่งหลายๆชั้น แต่ก็ยังไม่เคยสร้างบ้านให้ตัวเองสักหลัง

ดรรารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ อัครยา สังข์จันทร์ (2547) กล่าวว่า หากพิจารณา ถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ในอีสาน จะพบว่ามียุคหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่น กลุ่ม ลาว กลุ่มเขมร และกวย เป็นต้น โดยสองกลุ่มหลังนี้อาศัยอยู่บริเวณที่เรียกว่า “เขมรป่าดง” คือ บริเวณที่เป็นจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษในปัจจุบัน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากที่สุดในอีสาน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว

เอกวิทย์ ฌ กลาง (2540) กล่าวถึงระบบครอบครัวแบบพิเศษอีกอย่างหนึ่งของชาว อีสานไว้ว่า ชาวอีสานมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่ขยายกว้างออกไปจากสังคมเครือญาติที่เรียกว่า เครือญาติสมมุติ เช่น ระบบพ่อแก้ว-ลูกแก้ว ที่มีการฝากตัวเป็นลูกเป็นพ่อระหว่างกัน การดำรง ความสัมพันธ์หลังหมดภาระหน้าที่ เช่น หมอเหยากับลูกแก้ว ลูกเลี้ยง พ่อล้ามกับคู่สมรส และระบบ การผูกเสี่ยวระหว่างคนอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เอกวิทย์ ฌ กลาง กล่าวอีกว่า วัฒนธรรมอีสานและ วัฒนธรรมฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงมีความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์และเชิงอำนาจใกล้ชิดกันมาก วิถีชีวิต ของสองฝั่งแม่น้ำโขงจึงละม้ายคล้ายคลึงกันจนจำแนกความแตกต่างได้ยาก

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพิไล เลิศวิชา (2541) กล่าวว่า ชุมชนหมู่บ้านอีสานเป็นสังคมที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ล้านช้าง อีสานเป็นดินแดนตอนปลายของวัฒนธรรมดังกล่าว อิทธิพลของกรุงเทพฯ มีน้อยมาก สมัยรัตนโกสินทร์ฝ่ายไทยถือว่าลาวและเมืองในอำนาจของลาว(อีสาน) ล้วนขึ้นต่อไทย แต่เป็นการแผ่อำนาจทางทหารเท่านั้น แต่ทางด้านวัฒนธรรม กรุงเทพฯ ยังไม่มีอิทธิพลต่ออีสานเลย

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2540) เสนอความคิดเห็นว่า คำว่า “คนอีสาน” ที่นักมานุษยวิทยาและนักประวัติศาสตร์ใช้ น่าจะมีคนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ปะปนกันอยู่ หนึ่งในนั้นมีชาติพันธุ์ “ลาว” รวมอยู่ด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ลาวนี้ คือกลุ่มเดียวกันกับชนชาติ “อ้ายลาว”

วิโรฒ ศรีสุโร (2538) กล่าวถึงลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวอีสานว่า แต่ละครัวเรือนจะปลูกเรือนให้มีเนื้อที่ใช้งานที่มีขนาดพอเหมาะในลักษณะครอบครัวเดี่ยว การขยายพื้นที่ใช้งานมีบ้างแต่ไม่เกินความจำเป็น เช่น มีชานแดด ครัวไฟเพิ่มเติม ชาวอีสานถือเอา “เฮือนพักอาศัย” เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต “ก่อร่างสร้างเฮือน” มากกว่าก่อร่างสร้างตัว ในส่วนความเชื่อนั้นมีอยู่จำนวนมากแฝงตัวอยู่ในทุกกระบวนการของการสร้างบ้าน

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2537) ได้สรุปลักษณะสังคมวัฒนธรรมของชาวอีสาน ในโลกทัศน์ของชาวอีสาน ไว้ดังนี้

1. สังคมอีสานเป็นสังคมเกษตร สถาบันครอบครัวเริ่มจากขนาดเล็ก อยู่ในบ้านแบบอีสาน คือเป็นห้องโถงห้องเดียว ด้านตะวันออกมีหิ้งพระเรียกว่าห้องเปิง
2. การตั้งถิ่นฐานเป็นแบบกระจุก (Cluster) ใครตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างเพื่อนจะถูกมองว่ามีอะไรผิดปกติเกรงว่าชาวบ้านจะรู้ถึงสิ่งไม่ดี ชาวบ้านจึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก
3. สมาชิกในสังคมดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
4. สังคมอีสานยึดเกาะกันโดยมี ฮีต-คอง (จารีตประเพณี-ครองธรรม) ทำหน้าที่เป็นกฎระเบียบ
5. การดำเนินชีวิตของสังคมเกษตร ยึดถือปฏิบัติตามกรอบของ ฮีตสิบสองหมื่นเวียนเป็นวัฏจักรในรอบปี
6. สถาบันครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่สำคัญที่สุด การมีคู่ครองจึงต้องเห็นพ้องต้องกันทุกฝ่าย ลูกหลานเชื่อฟังผู้ใหญ่ในการแนะนำการเลือกคู่ครอง
7. นิยมยกย่องครอบครัวผัวเดียวเมียเดียว
8. สังคมชุมชนประกอบด้วยผู้คนจากหลายตระกูลรวมกัน ตระกูลหนึ่ง ๆ เรียกว่า "ซุม" แปลว่า สายเลือด สายตระกูลเดียวกัน ชาวอีสานให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติ หรือ ซุมอย่างยิ่ง เป็นการเห็นความสำคัญของพันธูกรรมมากกว่าสิ่งแวดล้อม
9. ไม่ละเลยอิทธิพลและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

10. ยกย่องนับถือคนที่จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี
 11. ให้เกียรติและยอมรับนับถือสิทธิส่วนบุคคล ไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน
 12. ให้ความสำคัญต่อผู้ที่มีนาทำกินเป็นของตนเองไม่เช่าผู้อื่น ชอบบุกเบิกหาที่ทำกินเป็นของตนเอง ถ้าเช่าที่นาเขาทำจะรู้สึกต่อย่ำ วัตถุประสงค์กันด้วยปริมาณข้าวในเล้า (ยุงข้าว) ยกเว้นพวกพ่อค้า หรือข้าราชการที่ไม่ได้ทำนาแต่มีรายได้ไว้ซื้อข้าวกิน
 13. รู้จักการแบ่งปัน คือรู้จักให้และรับ สนใจและยกย่องการทำบุญให้ทาน
 14. สังคมสอนให้พึ่งพาตนเองให้มากที่สุด แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นมีสุข โดยแสดงความ "อ่อน손" (ชื่นชม) อย่างจริงใจ
 15. สังคมที่มีผู้ปกครองหลายคนมักมีปัญหาเพราะชาวอีสานไม่นิยมมีเจ้านายหลายคน
 16. สังคมที่ดีต้องประกอบด้วยบุคคล 5 จำพวก คือ ผู้นำหรือหัวหน้า พระสงฆ์ ข้าราชการ นักปราชญ์ และประชาชน
 17. สังคมจะอยู่ถาวรยาวนาน นอกจากจะมีทรัพย์แล้วสังคมต้องประกอบไปด้วย ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อหนุน และต้องรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด
 18. เป็นสังคมใหญ่ คนมาก มีการอพยพไปตามที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ
 19. สังคมอีสานกล้าหัวเราะตนเอง มีความสุขบนความทุกข์ของตนเอง เอาตัวเองเป็นตัวตลก รู้จักนินทาตนเอง ซึ่งเป็นการประเมินตนเองไปในตัว
 20. เชื่อผู้นำ ผู้เป็นหัวหน้า หัวหน้าว่าอย่างไรลูกน้องจะว่าตามโดยดุขณิ
 21. รักพวกพ้อง รักกลุ่ม อพยพไปอยู่ที่ไหนมักไปเป็นกลุ่ม
 22. เป็นสังคมเปิดเผย ไม่มีลับลมคมใน ตรงไปตรงมา พูดจาไม่อ้อมค้อม
- สรุป ลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมอีสาน มีการดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรยึดถือปฏิบัติตามกรอบของฮีตสิบสอง หมุนเวียนเป็นวัฏจักรในรอบปี เป็นคนจิตใจดีเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และช่วยเหลือกันในชุมชน ให้ความเคารพผู้นำในชุมชน มีวิถีชีวิตเกิดกระบวนการที่ซับซ้อนรวมเอามิติทางด้านจิตใจ วัตถุ ภูมิปัญญาและอารมณ์เข้าไว้ด้วยกัน สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องกันสืบมา

2) ความหมายของวัฒนธรรม

นักวิชาการหลายคนได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมไว้ ซึ่งนำเสนอไว้เป็นรายละเอียดต่อไปนี้

พระยาอนุมานราชธน (2514) กล่าวว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตและส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์

ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็นหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนรวมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบประเพณี

นิคม มูสิกะคามะ (2545) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของคน เกิดจากกระบวนการอันซับซ้อน ทางสังคมหรือกลุ่มชนโดยรวมเอามิติทางด้านจิตใจ วัตถุ ภูมิปัญญาและอารมณ์ เข้าไว้ด้วยกันจนเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของสังคมนั้น มิใช่เพียงเรื่องของศิลปะและวรรณกรรม หากหมายรวมถึงรูปแบบของชีวิต สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ระบบค่านิยมตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และความเชื่อต่างๆ

ไทเลอร์ (Tylor, 1871) เป็นนักมนุษยวิทยาและเป็นบิดาของสาขามานุษยวิทยา วัฒนธรรม ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ ผลรวมของบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อน ที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี อุปนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มนุษย์แสดงออกในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

พิทยา สายหู (2516) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมคือแบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกเรียนรู้รับถ่ายทอดไปด้วยการสั่งสอน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ประเทือง คล้ายสุบรรณ์ (2531) กล่าวว่าวัฒนธรรมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลผลิตของมนุษย์ในสังคม เช่น ความคิด ความรู้สึก ความประพฤติ กิริยาอาการ ศิลปะ ประเพณี กฎหมาย ประติษฐ์กรรมต่าง ๆ โดยที่สังคมยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมพื้นบ้านมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เพราะเป็นแขนงที่มีหลักเกณฑ์ ขณะเดียวกัน ศิลปะที่มีความงดงามไพเราะ เช่น เพลงพื้นบ้านของแต่ละภูมิภาค

โดยสรุปวัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบหรือวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม สิ่งดีงาม ความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ ที่มีการถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย ประเพณี มรดกทางสังคม

3) ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในความเป็นชาติ ชาติใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นของตัวเองแล้ว ชาตินั้นจะคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญดังที่ พิศมัย ผลพฤกษ์ไพโร (2542) ได้สรุปไว้ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชี้แสดงให้เห็นความแตกต่างของบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชน
2. เป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความแตกต่างจากสัตว์

3. ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เรามองเห็น การแปลความหมายของสิ่งที่เรามองเห็น นั้นขึ้นอยู่กับศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม

4. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัย 4 ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และการรักษาโรค

5. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดการแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์

6. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดการกระทำบางอย่างในชุมชนว่าเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งการกระทำบางอย่างในสังคมหนึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเหมาะสม แต่เป็นที่ยอมรับในอีกสังคมหนึ่ง

วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ การรักษาเผ่าพันธุ์คือการทำนุบำรุงรักษา วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าของเผ่าพันธุ์ผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ดังที่ นิคม มุสิกคามะ (2545) ได้สรุปไว้ดังต่อไปนี้

1 คุณภาพและมาตรฐานการดำรงชีวิต

2 คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและวรรณกรรม

3 คุณภาพและมาตรฐานทางด้านระเบียบวินัยทางสังคม

4 คุณภาพและมาตรฐานด้านสุนทรียภาพ

5 คุณภาพและมาตรฐานด้านมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพกับระบบประชาธิปไตย

สรุป วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัยสี่ เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหารและที่อยู่อาศัยและการรักษาโรค หรือเป็นตัวกำหนดการกระทำบางอย่างในสังคมว่าเป็นที่ยอมรับหรือเหมาะสมสำหรับ สังคมนั้น

4) ลักษณะของวัฒนธรรม

เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น พิศมัย ผลฤกษ์ไพโร (2542) ได้อธิบายถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์รู้จักคิด มีความสุข สะดวกสบาย รู้จักแก้ไขปัญหา

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม เนื่องจากมีการถ่ายทอดการเรียนรู้ จากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม โดยไม่ขาดช่วงระยะเวลา และมนุษย์ใช้ภาษาในการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม

3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ เกิดในสังคมใดก็จะเกิดการเรียนรู้และซึมซับในวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังนั้น วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ และปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อความเหมาะสม และความอยู่รอดของสังคม

5) การถ่ายทอดวัฒนธรรม

เมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณก็ย่อมจะหมายความว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ และจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดคือ การที่พ่อแม่สอนลูกไว้ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้จักระบบสัญลักษณ์ของสังคมซึ่งได้เคยมีการตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง การที่สมาชิกเห็นพร้อมต้องกันว่าควรจะทำอะไรไม่ควรทำอะไร มีการตกลงกัน ข้อตกลงคือการกำหนดหลักใหญ่ ๆ ที่สำคัญไว้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็จะดำเนินไปได้อย่างไม่มีปัญหา (อมรา พงศาพิชญ์, 2537)

6) การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น

นอกจากว่ามนุษย์เราจะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งแล้ว มนุษย์เราอาจจะรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากวัฒนธรรมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้ย่อมหมายความว่าส่วนของวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงนั้นไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคม ส่วนของวัฒนธรรมสังคมข้างเคียงที่รับมาจะต้องสอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่ และเมื่อสอดคล้องกันได้ก็จะค่อย ๆ รับกันไปและในที่สุดก็จะแยกไม่ออกว่า วัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิมและวัฒนธรรมส่วนใดรับมาจากสังคมอื่น การรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาในระยะแรกอาจเรียกได้ว่าเป็นการยืมวัฒนธรรมแต่เมื่อนาน ๆ ไป เข้าการยืมก็จะกลายเป็นการรับการยืมวัฒนธรรมนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์, 2537)

2.1.2 สังคมอีสาน

สังคมและวัฒนธรรมอีสานได้แบ่งแยกเนื้อหาออกเป็นดังนี้

1) สภาพทั่วไปของภาคอีสาน

อีสานเป็นดินแดนแห่งอารยธรรมอันหลากหลายบนพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลถึง 168,854.3 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 1 ใน 3 ของประเทศ ประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 19 จังหวัด คือเลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม หนองบัวลำภู มุกดาหาร ขอนแก่น มหาสารคาม ยโสธร กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงเกิดการยกตัวของแผ่นดิน ด้านตะวันตกและด้านใต้

มีเทือกเขาเพชรบูรณ์และดงพญาเย็นกั้นระหว่างภาคกลางและภาคเหนือ ส่วนทางตอนบนของภาคมีเทือกเขาภูพาน อีสาน เป็นดินแดนที่แยกจากที่ราบภาคกลาง โดยมีภูเขาที่ยกขึ้นมาประจูดของของที่ราบสูง หันด้านชันไปทางภาคกลาง ด้านใต้ด้านชันไปทางที่ราบต่ำเขมร ที่ราบสูงลาดเอียงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ไปทางบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง บริเวณที่ราบสูงที่กว้างขวางของภาคนี้คือที่ราบสูงโคราช (Khorat Plain) โดยมีทิวเขาต่าง ๆ เป็นขอบบริเวณที่ราบสูงโคราชนี้ประกอบด้วยหินทราย มีลักษณะเป็นแอ่งรูปก้นกระทะ พื้นแผ่นดินเป็นลูกฟูกน้อย ๆ บริเวณตอนกลางค่อนข้างไปทางเหนือที่ภูเขาเตี้ย ๆ คือภูพานเป็นรูปโค้งพระจันทร์เสี้ยว จากบริเวณใกล้ปากน้ำมูลทางใต้ขึ้นไปเหนือโค้งไปบรรจบกับบริเวณที่ราบสูงแถบภูกระดึงในจังหวัดเลย ทำให้ภาคอีสานเป็นลักษณะแอ่ง 2 แอ่ง ในที่ต่ำมีบ่อนอง บึง มีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก แอ่งใหญ่ตอนล่าง คือแอ่งโคราช (Khorat Basin) เป็นแอ่งที่มีอาณาเขตกว้างขวาง มีแม่น้ำมูลและสาขาใหญ่น้อยลำน้ำชี ปาวและพองไหลผ่านลงสู่แม่น้ำโขงทางภาคตะวันออก แต่ลำแม่น้ำเหล่านี้ไหลลงสู่แม่น้ำโขงไม่สะดวก เพราะระดับพื้นดินกลางแอ่งสูงทำให้เกิดน้ำขังตลอดฤดู น้ำท่วมทุกปี บริเวณนี้คือบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้แต่พอถึงหน้าแล้งน้ำจะระเหยแห้งจนเป็นทุ่งโล่งดินกร่อยทำการเพาะปลูกไม่ได้ผล มีแต่ป่าละเมาะประปราย ภูเขาขึ้นก็ใช้เลี้ยงสัตว์ไม่ได้ในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมเต็มบริเวณทำให้มีการจับปลากันมากและบริเวณปากน้ำมูลมีตะกอนทับถมเป็นที่ราบกว้างอุดมสมบูรณ์

ส่วนแอ่งแผ่นดินตอนบนหรือตอนเหนือของที่ราบสูง เลยทิวเขาภูพานขึ้นไปคือแอ่งสกลนคร (Sakonnakonn Basin) มีเนื้อที่กว้าง มีแม่น้ำเล็ก ๆ ไหลผ่านเช่น แม่น้ำสงคราม แม่น้ำพุงซึ่งไหลลงแม่น้ำโขง มีหนองน้ำที่มีน้ำใช้ตลอดปี คือ หนองหาน จังหวัดสกลนคร เป็นหนองน้ำหรือทะเลสาบน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ นอกจากนี้ก็มีหนองหาน กุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีและหนองญาติ จังหวัดนครพนม แผ่นดินหลายแห่งที่เป็นที่ลุ่มดินเค็มใช้ประโยชน์ได้น้อย

โครงสร้างของแผ่นดินอีสานประกอบด้วยหินทราย ทำให้ดินบางส่วนที่ผุร่อนพังมาปกคลุมบริเวณนี้อย่างกว้างขวาง ทำให้ดินมีลักษณะเป็นดินทรายร่วน น้ำซึมผ่านได้ง่าย ไม่เก็บน้ำ แม้ฝนจะตกมากก็ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ให้ความชุ่มชื้นแก่พื้นดินและพืชผลได้ จึงกลายเป็นดินที่เต็มไปด้วยความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำในการเกษตรและอุปโภคบริโภค

2) ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภาคอีสาน

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ตอนกลางของคาบสมุทรอินโดจีนหรือตอนกลางของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพิกัดทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งอยู่ที่ละติจูด 14 องศา 6 ลิปดา 50 ฟลิปดาเหนือ ถึงละติจูด 18 องศา 6 ลิปดา 48 ฟลิปดาเหนือ และลองจิจูด 100 องศา 50 ลิปดา 48 ฟลิปดาเหนือ ถึงลองจิจูด 165 องศา 48 ลิปดา 22 ฟลิปดาเหนือ มีอาณาเขตและพรมแดนดังนี้

ทิศเหนือ จดแขวงไชยบุรี แขวงเวียงจันทร์ แขวงบริคัมภ์ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน

ทิศใต้ จดเขตจังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรี เขตพระตะบอง เขตเสียมราช เขตอุดรมีชัย เขตพระวิหาร และเขตจอมพระสาน ของสาธารณรัฐกัมพูชา

ทิศตะวันออก จดแขวงคำม่วน แขวงสะหวันนะเขต แขวงวาปีคำทอง แขวงจำปาสัก และแขวงสีทันดอน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐกัมพูชา ทิศตะวันตก จดเขตจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี

ลักษณะภูมิอากาศของภาคอีสานเป็นภูมิอากาศแบบร้อนชุ่มชื้นสลับแล้ง (Tropical wet and dry climate) หรือ ภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อนหรือทุ่งหญ้าซาวันนา (Tropical savanna) อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 33 องศาเซลเซียส เดือนที่อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด คือ เดือนเมษายน ประมาณ 39 องศาเซลเซียส เดือนที่อุณหภูมิต่ำที่สุดคือ เดือนธันวาคม ประมาณ 29 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเฉพาะทั้งภาคประมาณ 1,597 มิลลิเมตร ซึ่งมีปริมาณมากกว่าภาคเหนือและภาคกลาง ฝนจะตกชุกในเดือนมิถุนายนและสิงหาคม และฝนตกเฉลี่ยน้อยที่สุดในเดือนธันวาคม ภูมิอากาศที่เด่นเฉพาะของภาค คือมีพายุหมุนเขตร้อน ส่วนใหญ่เป็นดีเปรสชันเคลื่อนผ่าน ทำให้เกิดอุทกภัยได้และบางที่อาจพายุฝนฟ้าคะนองที่มีอัตราความเร็วถึง 67-80 น็อต หรือเร็วกว่าพายุไต้ฝุ่นบางพื้นที่ นอกจากนั้นแล้วยังมีช่วงฝนแล้งหรือทิ้งช่วง (Dry spell) ประมาณ ปลายเดือนมิถุนายนถึงสัปดาห์แรกของเดือนสิงหาคม

อีสาน แม้เราจะมองเห็นสภาพแห้งแล้งอยู่ทั่วไปแม้ในปัจจุบันนี้ก็จริง แต่หลักฐานทางโบราณคดี กลับชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า อีสานเคยเป็นแหล่งอารยธรรมที่รุ่งเรืองมาแล้วกว่า 5,000 ปี และคาดว่า บรรดาวัตถุทางอารยธรรมเหล่านี้ส่วนมากมนุษย์ได้ผลิตขึ้นเองบนผืนแผ่นดินแห่งนี้ โดยปราศจากอิทธิพลของมนุษย์กลุ่มอื่นใด เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วผนึกกับสติปัญญาสร้างสรรค์อารยธรรมจนตกเป็นมรดกสืบทอดมาให้เราได้ศึกษา อีสานจึงไม่ใช่สังคมล้าหลังและมีใช้สังคมที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวไร้สำนึกแห่งการสร้างสรรค์ที่ดีอย่างที่เคยกล่าวขานกันไว้

3) วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนอีสาน

อดีตที่ผ่านมาสังคมส่วนใหญ่ของคนอีสานเป็นสังคมชนบทอาชีพหลักคือทำไร่ ทำนา ชาวบ้านจะรวมตัวกันตั้งถิ่นฐานพึ่งพาอาศัยกัน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นกลุ่มสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งพาอาศัยกันเองได้ โดยลำพัง ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสังคมภายนอก แต่ละครอบครับดำรงชีวิตด้วยความเรียบง่าย เช่น เอาปลาไปแลกข้าว หรือเอาเกลือไปแลกปลา เป็นต้น ดังนั้นในแต่ละวันจึงไม่ต้องใช้จ่ายเงิน แต่ในสภาพปัจจุบันวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมเกษตรกรรมอีสาน ไม่สามารถพึ่งพาตัวเองได้อย่างแต่ก่อน สถาบันครอบครัวได้ล่มสลายไปพร้อมกัน เงินคือปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

วิถีชีวิตของชาวบ้านถูกกำหนดโดยกระแสโลกาภิวัตน์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเริ่มเสื่อมลง สถาบันศาสนาหรือสิ่งยึดเหนี่ยวทางศาสนาทางจิตใจอ่อนล้าลง ค่านิยมทางวัตถุเข้ามาแทนที่ค่านิยมทางด้านจิตใจ เหมือนสังคมชนบทอื่น ๆ (ชาติชาย ดวงสุภา, 2547)

4) สภาวะทางสังคม

เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศไม่ค่อยจะอำนวย ประกอบกับคนอีสานดูเหมือนถูกทอดทิ้งมานาน ความเจริญไม่สามารถก้าวเข้าไปถึงชนบทจึงทำให้ชาวชนบทมีความเชื่อถือนักไปทางศาสนาผสมกับความลึกลับทางไสยศาสตร์ พิธีกรรมของคนอีสานจึงมีทั้งแบบพุทธ พราหมณ์ ผี เจ้า เทพ ผีปอบ ผีฟ้า ผีแถน ผีปู่ตา เป็นต้น

การเป็นอยู่ก็มีความสัมพันธ์กับฉันทน์พี่น้อง การใช้เงินทองซื้อของกันในระหว่างพี่น้องจึงเป็นเรื่องไม่ตีไม่งาม คือ ไม่นิยม มักจะให้อีกคนเปล่า ๆ อย่างมากก็แลกกัน เพราะทุกครัวเรือน มักจะมีสมบัติเป็นของตัวเอง หากบ้านตัวเองไม่มีก็เอาของที่มีอยู่ไปแลกจากหมู่บ้านอื่น คนโบราณอีสานมีภาษิตสอนลูกหลาน ให้ปลูกของกินของใช้ไว้ประจำครัวเรือน เพื่อไม่ต้องขอคนอื่นกิน โดยมากเป็นพืชเศรษฐกิจในครัวเรือนท่านสอนไว้ว่า

“พริกอยู่เหือนเหือ เกลืออยู่เหือนได้ หัวสิงโคอยู่เหือนเพื่อน” ถ้าคิดถึงพริก เกลือ ตรีศรั ก็มักจะไปขอบ้านคนอื่น คืออาศัยบ้านคนอื่น บ้านตัวเองไม่มีอะไร อย่างนี้ไม่ดี จะเห็นว่าเราเป็นคนขี้เกียจ ไม่รู้จักปลูกของกินที่จำเป็น ซึ่งอาจจะถูกดูหมิ่นดูแคลนจากคนอื่นภายหลังได้

การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันก็มีประเพณีลงแขก ซึ่งเจ้าภาพเป็นคนจัดหาอาหารการกินไว้เลี้ยงแขก แล้วแขกก็มาช่วยแรงงานโดยไม่คิดมูลค่าแต่ประการใด

การผูกเสี่ยว ก็เป็นมนุษย์สัมพันธ์อีกแบบหนึ่ง ที่มีปฏิบัติกันอยู่ในภาคอีสานเท่านั้น “เสี่ยว” หมายถึง เพื่อนสนิทเพื่อนร่วมเป็นร่วมตาย เป็นมิตรแท้ มิใช่มิตรเทียม คนที่จะเป็นฝ่ายทำพิธีผูกแขนเอาเป็นลูกเป็นเต้ากันก็ทำเป็นกิจจะลักษณะ ซึ่งหลังจากผูกแขนแล้วต่อไปทั้ง 2 คนก็กลายเป็น “เสี่ยว” กันตลอดชีวิต

นันทนาการ คือ การเล่นบันเทิงสนุกสนานนั้น มีมากในภาคอีสาน โดยธรรมชาติคนอีสานเป็นคนชอบสนุก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเขาทำนาได้ครั้งเดียว ถ้าปีไหนฝนฟ้าอำนวยเก็บข้าวได้เต็มฉาง ชาวเขาก็ไม่เดือดร้อน หากความบันเทิงใส่ตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ บ้านไหนมีหมอลำ ม่วน (สนุก) ก็จะจูงลูกจูงหลานไปดูกันตั้งแต่หัวค่ำจนการแสดงเลิก คนอีสานมีลักษณะพิเศษคือถ้าหน้าทำงานก็ทำจริง เล่นสนุกสนานก็เล่นกันจนเต็มที่ สบายกับหัวใจที่เป็นอิสระจริงๆ

การละเล่นเพื่อความบันเทิงมีอยู่หลายประเภท เช่น หมอลำ ฟ้อนรำ หนักบักต้อ การเซ็ง เป็นต้น แต่การดนตรีก็มี โปงกลาง แคน ซุง หิน โหวด เป็นต้น การละเล่นที่มีชื่อเสียงที่ยังคงเป็นอมตะอยู่จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็คือ “หมอลำ” และดนตรีที่ตีคู่กับหมอลำที่ยังเป็นอมตะอยู่อีกนานก็

คือ “แคน” นอกจากนี้ยังมีดนตรีประเภทกลอง มีทั้งตีเพื่อความบันเทิง ตีเป็นสัญญาณและ ตีแข่งขัน ซึ่งนับว่าชาวอีสานมีการบันเทิงพร้อมมูลบริบูรณ์ไม่แพ้ภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยเลยทีเดียว

ประเพณีที่ถือเป็นหลักในการผูกพันกันทางสังคมบางอย่างยังยึดถือกันอย่างแนบแน่นและเป็นประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ในรอบปีที่มีอยู่ 12 ประเพณี ประเพณีเหล่านี้ถือเป็นสำคัญที่ส่วนร่วมกันทำนุบำรุงและพัฒนาให้เป็นประเพณีระดับจังหวัด เช่น

แห่เทียนพรรษาในเดือน 8 ที่จังหวัดอุบลราชธานี

บุญบั้งไฟในเดือน 6 ที่จังหวัดยโสธร

บุญปราสาทผึ้งในเดือน 11 ที่จังหวัดสกลนครและจังหวัดเลย

ไหลเรือไฟ เดือน 11 ที่จังหวัดนครพนม

นอกจากนั้นก็เป็นประเพณีที่ทำกันอยู่ประจำในหมู่บ้าน เช่น บุญข้าวจี่ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญข้าวฮะ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน เทศน์ผะเวส หรือเวสสันดรชาดก เป็นต้น

ประเพณีสำคัญอันหนึ่ง ที่มองเป็นการสืบทอดมาแต่ในอดีต จนกระทั่งมองไปว่า ประเพณีประจำชีวิต ซึ่งสามารถจัดทำได้ไม่เลือกฤดูกาลนั้นก็คือประเพณี “สู่วัฒบายศรี”

สู่วัฒบายศรี เป็นประเพณีที่คนอีสานทำมาแต่ดั้งเดิม ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อจะเรียกขวัญที่กระเจิดกระเจิง หรือเรียกว่า ขวัญหนีดีฝ่อ ให้กลับมาสู่อู่สู่อำนาจ เจ้าของขวัญจะได้มีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ โดยปกติพิธีนี้จะปรากฏเหตุการณ์ 2 ลักษณะคือ

1. ทำเพื่อรับขวัญเมื่อได้ของใหม่ หรือมีโชค เช่น ได้ควายใหม่ ได้เมียใหม่ ได้บ้านใหม่ ได้ยศลาบรรดาศักดิ์ เป็นต้น
2. ทำเพื่อให้กำลังใจกับผู้ที่จะเดินทางไกล หรือผู้ที่พ้นจากเคราะห์กรรม เช่น คนไปเป็นทหาร ไปค้าขาย หรือถูกทำร้ายรอดตาย ป่วยรอดตาย เป็นต้น

ในปัจจุบันพิธีสู่วัฒบายศรี จัดเป็นพิธีรับแขกทั่วไปในอีสาน จึงกลายเป็นประเพณีที่ชาวอีสานชาติมิได้ในการแสดงออกมาซึ่งไม่ตรีจิตต่อผู้ที่มาเยือน และแม้ผู้อยู่อีสานแล้วจากไป (อุดม บัวศรี, 2546)

5) สภาวะทางเศรษฐกิจ

ชาวอีสานก็เหมือนกับคนไทยทั่ว ๆ ไป อาชีพหลักก็คือทำนา รองลงมาทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และการค้าขายบ้าง ส่วนมากคนอีสานทำงานเพื่อเลี้ยงชีพ และใช้งานในครอบครัว ไม่ได้ทำเป็นสินค้าออก แต่อย่างไรก็ดี เมื่อจัดเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ อีสานก็ทำรายได้ให้แก่ประเทศในด้านการผลิตปีหนึ่ง ๆ มีไม่น้อยทีเดียว

เกษตรกรชาวอีสาน อาศัยน้ำฝนเป็นเกณฑ์ตัดสินชะตากรรม ปีหนึ่งทำนาได้เพียงครั้งเดียว ถ้าปีไหนฝนดี ชาวเขาก็เงยหน้าอ้าปากได้ ถ้าปีไหนฝนแล้ง ชาวเขาก็อดข้าวและผลก็คือ ไม่ได้ทำเป็นสินค้าออก แต่อย่างไรก็ดี เมื่อจัดเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ อีสานก็ทำรายได้ให้แก่ประเทศในด้านการผลิตปีหนึ่ง ๆ มีใช้น้อยทีเดียว (อุดม บัวศรี, 2546)

6) วิธีการดำเนินชีวิตของคนอีสาน

ในภาคอีสานซึ่งมีความหลากหลายของชาติพันธุ์อยู่มากนอกจากประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาคที่เป็นไทย-อีสานมีชนกลุ่มน้อย เช่นเขมร ผู้ไท ย้อ และโซ่แล้ว ยังพบว่ามีความแตกต่างอื่น ๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้อีกจำนวนมาก ประกอบด้วยชาวจีนที่เข้ามาค้าขายตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 โดยเมืองนครราชสีมาเป็นศูนย์กลางการค้าของชาวจีน พวกเขาเป็นพ่อค้าคนกลางในอีสาน รับซื้อของป่า เช่นหนังสัตว์ สัตว์ และข้าว ในขณะที่เดียวกันก็นำสินค้า ประเภทขาม เสื้อผ้า ด้าย และอื่น ๆ เข้ามาขายด้วย ชาวยุวน จะเข้ามาหลังกบฏไต่เซิน ปีพุทธศักราช 2326 โดยอพยพผ่านเข้ามาทางลาว มาอยู่แถวสกลนคร นครพนม และมุกดาหาร ชาวยุวนมีฝีมือในการเป็นช่างไม้ ช่างก่ออิฐ และค้าขายสิมก่อนั้ง ส่วนใหญ่ในภาคอีสาน เป็นฝีมือของช่างยุวน นอกจากนี้ยังพบหลักฐานว่าชาวแขกอินเดีย ที่ได้จากภาพเขียนผนังสิม วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพ่อค้าขายขม ชาวละว้า หรือ ข่า ว้า ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของชาวอีสาน อาศัยอยู่ตามที่สูง ในจังหวัดชัยภูมิและนครราชสีมา นอกจากนี้ยังพบหลักฐานเป็นภาพวาดวัดหน้าพระธาตุ จังหวัดนครราชสีมา พบภาพชาวลัวะ 2 คน แต่งชุดขานั่งร้องไห้หน้าศพ ซึ่งชาวลัวะ มีประเพณีการร้องไห้หน้าศพด้วย ชาวตะวันตกจึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นทหารฝรั่งเศส ที่เข้ามาปกครองดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ในสมัยรัชกาลที่ 5 พบจากหลักฐานภาพวาดผนังสิม ในบริเวณจังหวัดริมน้ำโขง

ภาพประกอบ 2 การดำนาซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวอีสาน

ดินแดนอีสาน มีวัฒนธรรม ประเพณี เฉพาะตน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เรียบง่าย ท่ามกลางความแร้นแค้น ชาวอีสาน มีความเป็นอยู่เช่นไร ใช้ชีวิตอยู่ เช่นไร สร้างศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเช่นไรขึ้นมา แต่ละจังหวัด แต่ละสถานที่ อาจมีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ที่แตกต่าง ตามลักษณะ พื้นที่ หรือธรรมชาติ ที่มีอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหมด คือวิถีชีวิตแห่งชาวอีสาน

ภาพประกอบ 3 การเดินทางโดยใช้วัวเทียมเกวียนของชาวอีสาน

การสร้างบ้านของชุมชนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่สมัยโบราณมักเลือกทำเลที่ตั้งอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มีแม่สำคัญ ๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม ฯลฯ รวมทั้งอาศัยอยู่ตามริมหนอง หรือบึง ถ้าตอนใดน้ำท่วมถึงก็จะขยับไปตั้งอยู่บนโคกหรือเนินสูง ดังนั้นชื่อหมู่บ้านในภาคอีสานจึงมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "โคก โนน หนอง" เป็นส่วนใหญ่

ลักษณะหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานนั้น มักจะอยู่รวมกันเป็นกระจุก ส่วนที่ตั้งบ้านเรือนตามทางยาวของลำน้ำนั้นน้อย ผิดกับทางภาคกลางที่มักตั้งบ้านเรือนตามทางยาว ทั้งนี้เพราะมีแม่น้ำลำคลองมากกว่า

หนุ่มสาวชาวอีสานเมื่อแต่งงานกันแล้ว ตามปกติฝ่ายชายจะต้องไปอยู่บ้านพ่อตาแม่ยาย ต่อเมื่อมีลูกจึงขยับขยายไปอยู่ที่ใหม่เรียกว่า "ออกเฮือน" แล้วห้กล้างทางพงหาที่ทำนา ดังนั้น ที่นาของคนชั้นลูกชั้นหลานจึงมักไกลออกจากหมู่บ้านไปทุกที และเมื่อบริเวณเหมาะสมจะทำนาหมดไป เพราะพื้นที่ราบที่มีแหล่งน้ำจำกัด คนอีสานชั้นลูกหลานก็มักชวนกันไปตั้งบ้านใหม่อีก หรือถ้าที่ราบในการทำนาบริเวณใดกว้างไกลไปมาลำบาก ก็จะชักชวนกันไปตั้งบ้านใหม่ใกล้เคียงกับนาของตน ทำให้เกิดการขยายตัวกลายเป็นหมู่บ้านขึ้น

ภาพประกอบ 4 เรือนอีสานและลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

ในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนอีสานมักเลือกทำเล ที่เอื้อต่อการยังชีพ ซึ่งมีองค์ประกอบทั่วไปดังนี้

1. แหล่งน้ำ นับเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก อาจเป็นหนองน้ำใหญ่หรือห้วย หรือ ลำน้ำที่แยกสาขาจากแม่น้ำใหญ่ ที่มีน้ำเฉพาะฤดูฝนส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มสามารถทำนาเลี้ยงสัตว์ ได้ในบางฤดูเท่านั้นชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "เลิง วัง ห้วย กุด หนอง และท่า" เช่น เลิงนกทา วังสามหม้อ ห้วยยาง กุดนาคำ หนองบัวแดง ฯลฯ
2. บริเวณที่ดอนเป็นโคกหรือที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง สามารถทำไร่และมีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีทั้งที่ดอนริมแม่น้ำและที่ดอนตามป่าริมเขา แต่มีน้ำซับไหลมาบรรจบเป็นหนองน้ำ ชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "โคก ดอน โพน และโนน" เช่น โคกสมบูรณ์ ดอนสวรรค์ โพนยางคำ ฯลฯ
3. บริเวณป่าดง เป็นทำเลที่ใช้ปลูกพืชไร่และสามารถหาของป่าได้สะดวก มีลำธารไหลผ่าน เมื่ออพยพมาอยู่กันมากเข้าก็กลายเป็นหมู่บ้านและมักเรียกชื่อหมู่บ้านขึ้นต้นด้วยคำว่า "ดง ป่า และเหล่า" เช่น โคกศาลา ป่าต้นเปื่อย เหล่าอุดม ฯลฯ
4. บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่เหมาะในการทำนาข้าว และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้ง ตัวหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณขอบหรือแนวของที่ราบติดกับชายป่า แต่น้ำท่วมไม่ถึงในหน้าฝน บางพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำขังตลอดปี เรียกว่า "ป่าบุงป่าทาม" เป็นต้น
5. บริเวณป่าละเมาะ มักเป็นที่สาธารณะสามารถใช้เลี้ยงสัตว์และหาของป่าเป็นอาหารได้ ตลอดจนมีสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่นำมาเป็นอาหารยังชีพ รวมทั้งสมุนไพรใช้รักษาโรค และเป็นสถานที่ยกเว้นไว้เป็นดอนปู่ตาตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมกลุ่มไต-ลาว

2.1.3 ความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน

1) บ้านดิน

1.1) ความหมายของบ้านดิน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ให้ความหมายของคำว่า บ้าน เอาไว้ว่า หมายถึง สิ่งปลูกสร้าง สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย เช่น บ้านพักตากอากาศ บ้านเช่า บริเวณที่เรือนตั้งอยู่ เช่น เขตบ้าน หมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ถิ่นที่มีมนุษย์อยู่ เช่น สร้างเป็นบ้านเป็นเมือง; (กฎ) โรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้าง สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัย

1.2) ที่มาและลักษณะของบ้านดิน

บ้านดิน เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มามากกว่าพันปีแล้ว ที่ ปรากฏหลักฐานทั้งในและต่างประเทศเช่น บ้านดินแห่งฝูเจี้ยน คือแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในเขตภูเขา มณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน เป็นอาคารรูปทรงวงแหวนหลายชั้นที่สร้างจากดินของชาวจีนแคะ ซึ่งที่ได้ลงทะเบียนเป็นมรดกโลกนี้มีจำนวน 46 หลัง ทั้งหมดสร้างขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 ถึง 20 อาคาร แต่ละหลังสามารถเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนกว่า 800 คน และในประเทศไทยที่ยังหลงเหลืออยู่แถวจังหวัด กาฬสินธุ์ จังหวัดมหาสารคาม ส่วนมากจะเป็นอาคารพาณิชย์ของคนไทยเชื้อสายจีน

โดยกล่าวสรุปได้ว่า ลักษณะที่สำคัญที่สุดของบ้านดิน คือบ้านที่สร้างจากวัสดุธรรมชาติ สามารถสร้างได้ด้วยตนเอง สร้างได้ง่าย ต้นทุนต่ำ และการใช้วัสดุในท้องถิ่น ซึ่งเป็นรูปแบบการสร้างที่ได้ผสมทางอารยธรรมแห่งการพึ่งตนเองมายาวนาน และเป็นภูมิปัญญาสาธารณะที่ได้รับความสนใจนำมาปรับประยุกต์ผสมผสานกับเทคนิคการสร้างบ้านสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นบ้านที่อิงธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่า บ้านดิน เป็นองค์ความรู้ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและสัมผัสได้ บ้านดินจึงเป็นบ้านของคนทุกชั้นที่มีสิทธิในการครอบครองบ้านได้

2) ความสำคัญของบ้านดิน

บ้านดินเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมธรรมชาติ คือ การนำวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติและหาได้ทั่วไปในท้องถิ่น มาใช้เพื่อการก่อสร้าง ดังนั้นจึงควรสำรวจก่อนว่าในพื้นที่นั้นมีวัสดุอะไรที่ทำได้ง่ายเหลือใช้ และมีราคาไม่แพง นำมาใช้ในส่วนใดของบ้านได้บ้างและช่วยลดต้นทุนในการสร้างบ้านและทำให้บ้านแปลกตาเป็นเอกลักษณ์ เช่น ในบริเวณที่หินกึ่งก้อนหินมาใช้เป็นประกอบเป็นผนังหรือฐานราก หรืออาจมีเศษไม้เนื้อแข็ง หรือเศษอิฐสามารถที่จะนำประกอบเป็นผนัง และเติมเต็มความคิดสร้างสรรค์ได้ นอกจากนี้เขตพื้นที่ชนบทและในเขตเมืองอาจจะสร้างรูปแบบแตกต่างกันนั้นก็ขึ้นอยู่กับความต้องการและวิถีชีวิต รวมไปถึงวัสดุและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ ไม่ต้องเป็นวิศวกร ไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์ แต่ขอให้มีความแข็งแรงกายก็สามารถสร้างบ้านดินได้บ้านดินจึงเป็น

บ้านที่เป็นมิตรกับธรรมชาติอย่างแท้จริง บ้านดิน มีอุณหภูมิภายใน 24 - 26 องศาเซลเซียส ตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นอุณหภูมิที่มนุษย์สามารถอยู่ได้อย่างสบายไม่ต้องติดตั้งเครื่องปรับอากาศ อีกทั้งฝาผนังบ้านดินยังสามารถดูดซับความชื้นได้ดี ดังนั้นบ้านดินจึงช่วยปรับความชื้นภายในได้เป็นอย่างดี บ้านดินคือบ้านมีชีวิตสามารถหายใจได้ในประเทศเกาหลี เชื่อว่าธาตุที่อยู่ในตัวเราประกอบไปด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ บ้านดินจึงเป็นเหมือนส่วนหนึ่งของร่างกายเรา (โจน จันโต, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ชิราส, 2555) สมัยนี้คนเราแทบจะไม่ได้สัมผัสกับดินจึงทำให้ขาดสมดุลภายในร่างกาย การได้สัมผัสกับดิน จะทำให้เกิดความสมดุลขึ้นคนเกาหลียังเชื่อว่าถ้าคนเราอยู่ในบ้านที่สร้างด้วยดิน ธาตุในดินจะระเหยแทรกซึมเข้าสู่ร่างกายทำให้สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ซึ่งอาจจะจริงตามที่ได้พบเห็นเดี๋ยวนี้คนเราป่วยเข้าโรงพยาบาลกันเป็นจำนวนมาก เพราะไม่ได้สัมผัสกับดินบางคนยังกล่าวว่าบ้านปูนดูพลังจากเราไปส่วนดินนั้นให้พลังกับชีวิต

3) รูปแบบของบ้านดิน

สำหรับรูปแบบการก่อสร้างซึ่งพบว่าในประเทศไทยมี ทั้งหมด 7 แบบ (สิทธิพงษ์ เพิ่มพิทักษ์, 2554) ได้แก่ การก่อตัวด้วยอิฐดินดิบ (adobe) เทคนิคดินปั้น (cob) เทคนิคโครงไม้ (wattle and daub) การใช้เศษไม้หรือ หิน (cordwood or stone) เทคนิคดินอัด (rammed earth) การใช้กระสอบ (earthen bag) และการใช้ฟางก่อฉาบด้วยดิน (straw bale) แต่สำหรับบ้านดินส่วนใหญ่ที่ทำในประเทศไทย มักจะใช้การก่อสร้างบ้านดินด้วยเทคนิคอะโดบี เนื่องจาก สามารถค่อย ๆ ทอยทำอิฐเก็บรวบรวมไว้ได้ เมื่อถึงเวลาที่เริ่มสร้าง หรือมีจำนวนอิฐดินดิบที่เพียงพอแล้ว จะสามารถสร้างได้เร็วผนังแห้งเร็ว เมื่อก่อเสร็จแล้วสามารถฉาบได้ทันที แต่อย่างไรก็ตามพบว่ายังมีข้อเสียเช่นทำผนังที่มีความโค้งมาก ๆ ไม่ได้ ต้องมีพื้นที่ในการตากอิฐและเก็บอิฐพอสมควรส่วนผสมของดินที่ใช้ มักจะใช้ ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ ดินเหนียว ทราย แกลบหรือฟางเส้นสั้น ๆ เมื่อเตรียมก้อนอิฐดินดิบเสร็จแล้วจะต้องทดสอบความแข็งแรงของอิฐ โดยการยกอิฐดินดิบขึ้นสุดแขน แล้วทิ้งอิฐลงมา โดยให้มุมใดมุมหนึ่งกระแทกกับพื้นกระแทกกับพื้น ถ้าอิฐดินทั้งก้อนถือว่าใช้ได้แต่ถ้าอิฐแค่ปิ่นหรือหัก ถือว่าใช้ได้ คุณสมบัติอื่น ๆ เช่นในระยะเวลา ประหยัดพลังงาน ความสะดวกและความเร็วของการก่อสร้างและไม่สร้างอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทำให้ทางเลือกการก่อสร้างเหล่านี้น่าสนใจยิ่งขึ้น นอกจากนี้อิฐดินดิบยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นวัสดุประกอบบ้านและเฟอร์นิเจอร์ เช่นโซฟาดิน เติยนอน โต๊ะทำงาน หรือโต๊ะในห้องประชุม เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นองค์ประกอบของบ้าน

ภาพประกอบ 5 การจัดเก็บก้อนอิฐดินดิบรอการก่อสร้าง

ในประเทศเกาหลี เชื่อว่าธาตุที่อยู่ในตัวเราประกอบไปด้วย ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ สมัยนี้คนเราแทบจะไม่ได้สัมผัสกับดิน จึงทำให้ขาดสมดุลภายในร่างกาย การได้สัมผัสกับดิน จะทำให้เกิดความสมดุลขึ้น คนเกาหลียังเชื่อว่า ถ้าคนเราอยู่ในบ้านที่สร้างด้วยดินธาตุในดินจะระเหยแทรกซึมเข้าสู่ร่างกาย ทำสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ซึ่งอาจจะจริงตามที่ได้พบเห็น เดียวนี้คนเราป่วยเข้าโรงพยาบาลกันเป็นจำนวนมาก เพราะไม่ได้สัมผัสกับดิน บางคนยังกล่าวว่า บ้านปูนดูดพลังจากเราไปส่วนดินนั้นให้พลังกับเรา

4) ขั้นตอนการสร้างบ้านดิน

การมีบ้านตามแนวคิดของ (โจน จันโต, สุรัช สระคำ และ แดเนี่ยล ดี ชิราส, 2555) ภายใต้แนวคิดของเขากล่าวมาแล้วว่า การจะมีบ้านสักหลังเป็นการสร้างเองอย่างง่าย ๆ จริง ๆ ไม่ต้องเป็นวิศวกร ไม่ต้องมีประสบการณ์ ก็สร้างบ้านได้ ขอให้ม่กำลังกาย ต่อไปนี้เรามาเริ่มสร้างบ้านไปพร้อม ๆ กัน ตามขั้นตอนการสร้างบ้าน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนในการสร้างบ้านดิน

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกบ้าน

ขั้นตอนที่ 2 เทพื้นขั้นตอนที่ 2 การทำอิฐดิน

ขั้นตอนที่ 3 การทำรากฐานบ้าน

ขั้นตอนที่ 5 การขุดบ่อส้วม

ขั้นตอนที่ 6 การเดินระบบไฟฟ้าท่อน้ำดีท่อน้ำเสีย

ขั้นตอนที่ 7 ฉาบกำแพงบ้าน

ขั้นตอนที่ 8 ทำโครงสร้างหลังคา

ขั้นตอนที่ 9 มุงหลังคา

ขั้นตอนที่ 10 ทำเพดานบ้าน

ขั้นตอนที่ 11 ฉาบสี

ขั้นตอนที่ 13 ติดตั้งบานประตูหน้าต่าง

ขั้นตอนที่ 14 ติดตั้งหลอดไฟติดตั้งสุขภัณฑ์

5) การสร้างต้นแบบบ้านดิน

การสร้างบ้านดินจะพยายามออกแบบสร้างบ้านหลังเล็ก ๆ ไว้ก่อน เพื่อความไม่กดดันเจ้าของบ้านเพื่อสร้างให้เสร็จ หากออกแบบหลังใหญ่โตเกินไป นอกจากต้องใช้เวลาในการก่อสร้างแล้วยังทำให้เกิดความท้อท้อในระยะยาว หรือบางครั้งอาจสร้างไม่เสร็จ หากเป็นเช่นนั้นก็จะส่งผลให้บ้านดินไม่เป็นที่อยู่อาศัยแบบพึงตนเองได้ วิธีที่แนะนำก็คือ การออกแบบบ้านโดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์สูงสุดในการใช้งานคุ้มค่ากับการเสียเวลา การสร้างในขนาดที่เหมาะสมจะช่วยดูแลรักษาง่าย หากต้องการขยายขนาดของบ้านดินให้ใหญ่โตขึ้นในภายหลัง คุณสมบัติที่ดีของบ้านดินก็คือสามารถต่อเติมง่าย ซ่อมแซมดูแลง่ายโดยตัวผู้อยู่อาศัยเอง โดยไม่ต้องอาศัยช่างผู้ชำนาญ การสร้างบ้านดินหากไม่เน้นความประณีตสวยงาม เพียงเป็นที่อยู่อาศัยที่เรียบง่ายงบประมาณที่ใช้จะน้อย หากต้องการบ้านดินที่มีคุณภาพสูงมีความประณีตสวยงาม จำเป็นต้องการช่างที่มีความชำนาญสูง และอาจต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการก่อสร้างที่นานขึ้น (โจน จันได, สุรัช สะระคำ และ แดเนี่ยล ดีชีราส, 2555) เมื่อมีการก่อสร้างมากขึ้น ชุมชนท้องถิ่นกลายเป็นชุมชนเมืองพัฒนาตามรูปแบบวิถีชีวิตตามระบบทุนนิยมหรือระบบอุตสาหกรรมที่มุ่งพัฒนาเฉพาะด้านวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ทำลายความสงบสุขของวิถีชีวิตที่เรียบง่ายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่ในท้องถิ่นหลายแห่งถูกแทนที่ด้วยโรงงานอุตสาหกรรมและควันทoxicสิ่งเหล่านี้ได้ทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้จากผู้ตระหนักถึงโทษภัยของระบบทุนนิยมเช่น นักคิด นักก่อสร้างหัวก้าวหน้า ที่หาทางออกด้วยการหันหลังกลับไปศึกษาค้นคว้าหารูปแบบและวิธีการในการก่อสร้างอาคารแบบดั้งเดิมจากภูมิปัญญาของคนโบราณที่มุ่งให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญและมีความเคารพต่อภูมิปัญญาดั้งเดิมชุมชนท้องถิ่น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างเหมาะสมและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2.1.4. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” มีผู้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้แตกต่างกัน ดังนี้ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ดังนี้ ภูมิปัญญาหมายถึง ความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมาภูมิปัญญาเป็นความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐาน อยู่และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538) ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิปัญญาหมายถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมาภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

กระมล ทองธรรมชาติ (2548) กล่าวว่าภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษาสังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้อันเฉพาะหลาย ๆ เรื่องภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสมสืบทอดกลั่นกรองกันมายาวนานตลอดเวลาความรู้ว่าจะไม่เป็นเอกภาพแต่ภูมิปัญญาจัดเป็นเอกภาพ (Identity)

เสรี พงศ์พิศ (2543) กล่าวว่าภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงพื้นเพรากฐานความรู้ของชาวบ้าน

ชูวงศ์ ฉายะจินดา (2539) กล่าวว่าวัฒนธรรมคือภูมิปัญญาเพราะภูมิปัญญาแปลว่าแผ่นดินภูมิปัญญาหมายถึงปัญญาที่ผูกติดอยู่กับแผ่นดินหรือท้องถิ่นและปัญญาของมนุษย์นี้ไม่ได้เกิดเฉพาะในห้องเรียนและห้องเรียนทดลองวิทยาศาสตร์เท่านั้นแต่มีกระแสของปัญญาอีกกระแสหนึ่งซึ่งยากกว่ากว้างไกลและลึกซึ้งกว่าเรียกว่าปัญญาทางวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญา

กล่าวโดยสรุปภูมิปัญญาหมายถึงความรู้ความสามารถทางพฤติกรรม มีการสั่งสมความรู้ที่อยู่ในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นของตนเองและความรู้ที่ได้ผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่นการแก้ปัญหาการลองผิดลองถูกการสังเกตธรรมชาติจนกลายเป็นความรู้ที่เหมาะสม

1) ความหมายของภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นคำที่ใช้ในความหมายที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Local Wisdom” หรืออาจเรียกว่า “Indigenous Knowledge” ซึ่งมีหน่วยงานและนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ต่าง ๆ นามาสรุปได้ดังนี้

ธวัช ปุณโณทก (2531) สรุปภูมิปัญญาอีสานไว้ดังนี้ภูมิปัญญาในสังคมอีสานหมายความว่าสังคมอีสานเขาคิดกันอย่างไรเขาประสานความรู้อันนั้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของเขาอย่างไรโดยมีทราบบว่าใครเป็นผู้กำหนดภูมิปัญญาซึ่งหมายถึงประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียนปัจจุบันต้องยอมรับว่าภูมิปัญญาของคนอีสานและของชาวบ้านย่อมมีการพัฒนาความรู้คือชาวบ้านสามารถแสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่ ๆ การดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาเป็นการนำความรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม มาพิจารณาว่าสิ่งใดคือสิ่งที่เหมาะสมและยังได้อธิบายถึงภูมิปัญญาว่าหมายถึงพื้นเพ รากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์สืบทอดต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมประสบการณ์สืบทอดกันมา

พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ (2539) ได้เขียนเรื่องปัญญาชาวสยาม ภูมิปัญญาแห่งฝีมือคนไทย มีใจความว่าภูมิปัญญา หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัยสังคมหรือชุมชนใดเมื่อเกิดขึ้นและดำรงอยู่นานล้วนจักต้องมีภูมิปัญญาของตนเองไม่เช่นนั้นอยู่ไม่ได้

ประเวศ วะสี (2534) ให้แนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนานมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นสาขาวิชา ๆ แบบที่เราเรียนฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพความเป็นอยู่วัฒนธรรมจะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด

กิตติพร ศิริสูตร (2538) ภูมิปัญญาพื้นบ้านหมายถึงมวลประสบการณ์และมวลความรู้การใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ และได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

ลักขณา รอดสน (2540) ภูมิปัญญาพื้นบ้านหมายถึงความรู้ประสบการณ์ของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขในแต่ละสภาพแวดล้อมโดยการประสานประสบการณ์ความคิดเข้าด้วยกันในการใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่มีความค่าโดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัยดังนั้นจึงสรุปความหมายของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดังนี้ภูมิปัญญาไทยหมายถึงองค์ความรู้ที่เป็นรากฐานของคนไทยในประเทศไทยซึ่งได้มีการพัฒนาสืบสานภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมและรับภูมิปัญญาใหม่จากภายนอก โดยมี

การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือผลิตซ้ำเพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพสังคม วัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยหรือเมื่อก้าวถึงความหมายที่เฉพาะเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมหมายถึงองค์ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากสืบทอดต่อมาโดยมีการผสมผสานและปรับเปลี่ยนระหว่างภูมิปัญญาเดิมและภูมิปัญญาใหม่อยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นบทสรุปของภูมิปัญญาพื้นบ้านว่า “องค์ความรู้ที่เป็นรากฐานของคนไทยในประเทศไทยซึ่งได้มีการพัฒนาสืบสานภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมและรับภูมิปัญญาใหม่จากภายนอกโดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือผลิตซ้ำเพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสภาพสังคม วัฒนธรรม”

2) ประเภทของภูมิปัญญาพื้นบ้าน

เสรี พงศ์พิศ (2543) ได้แบ่งภูมิปัญญาไทยเป็น 2 ระดับคือระดับชาติและระดับท้องถิ่น

2.1) ภูมิปัญญาระดับชาติเป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในอดีตการเสียเอกราชการสร้างเสริมความศรัทธาไว้กับชาติตราบนานถึงทุกวันนี้เช่นกรณีการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชการป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

2.2) ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นเป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองหรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรกับป่าเขาน้ำปลาน้ำฟ้าดินหญ้าสัตว์ป่าพืชแมลงและธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา

มณีนีภา ชูติบุตร และ นิคม ชมพูลอง (2538) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่มคือ

1. คติความคิดความเชื่อและหลักการเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปะวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกาลสมัย
4. แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

รัตนะ บัวสนธ์ (2539) ได้แบ่งประเภทภูมิปัญญาไว้เป็น 3 ด้านคือ

1. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและ

สิ่งเหนือธรรมชาติหมายถึงการที่คนชุมชนท้องถิ่นจัดวางอธิบายตนเองกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติในลักษณะการพึ่งพาพิธีกรรมต่างๆ

2. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับงานหมายถึง การที่คนประพฤติปฏิบัติตัวกันทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนซึ่งแสดงให้เห็นได้ในรูปของคำสอน หรือวิถีประชาของชุมชน

3. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการทำมาหากิน ได้แก่การประกอบอาชีพการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพอาทิการทำ เกษตรแบบผสมผสานการเกษตรการรักษาโรคการใช้การอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน เป็นต้น

บทสรุป ของประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับมนุษย์กับมนุษย์
2. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับมนุษย์กับประสบการณ์

3) ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้าน

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ 2 ลักษณะคือลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ชีวิตทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวันลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่นการทำมาหากินการเกษตรหัตถกรรมศิลปศาสตร์และอื่นๆภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดคือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อมสัตว์พืชธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน

3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งหลาย

ประเวศ วะสี (2536) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกายใจสังคมและสิ่งแวดล้อม
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ใด ๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่นความรู้เกี่ยวกับการเกษตรความรู้เกี่ยวกับมนุษย์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2. ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใด ๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้องหากพิสูจน์แล้วความเชื่อก็จะเป็นความรู้ ความเชื่อบางอย่างพิสูจน์ไม่ได้เช่นเรื่องนรกสวรรค์ตายแล้วไปไหนมีจริงหรือไม่

3. ภูมิปัญญาพื้นบ้านคือความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหาเช่นความสามารถในการสร้างหรือดำรงความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญมีดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องการเกิดแก่เจ็บตายคุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่นการทำมาหากิน การเกษตรหัตถกรรมศิลปดนตรีและอื่นๆ

ภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดคือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อม สัตว์พืชธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน

3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งสามลักษณะนี้ คือ ชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพในทั้งสามด้านที่กล่าวมาแล้วนั้นภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

ประเวศ วะสี (2536) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้คือ

1) มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ 2) มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกายใจสังคมและสิ่งแวดล้อม 3) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่งและประการสุดท้าย คือเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้

1) ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ใด ๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ เป็นข้อมูลเป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่นความรู้เกี่ยวกับเกษตรความรู้เกี่ยวกับมนุษย์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน 2) ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใด ๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้องหากพิสูจน์แล้วความเชื่อก็จะเป็น

ความรู้ความเชื่อบางอย่างพิสูจน์ไม่ได้เช่นเรื่องนรกสวรรค์ตายแล้วไปไหนมีจริงหรือไม่ 3) ภูมิปัญญาพื้นบ้านคือความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหาเช่นความสามารถในการสร้างหรือดำรงความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว เป็นต้น

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ 2 ลักษณะ ที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ชีวิตทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวันลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่นการทำกินการเกษตรหัตถกรรมศิลปศาสตร์และอื่น ๆ ภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้ สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ 1) คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อมสัตว์พืช 2) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชนและ 3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ลักขณา รอดสน (2540) กล่าวว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านหมายถึงความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขในแต่ละสภาพแวดล้อมโดยการประสมประสานความรู้ความคิดเข้าด้วยกันในการใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ส่วนเป็นสิ่งที่มีคุณค่าโดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัยหากกล่าวโดยสรุปพบว่าภูมิปัญญาหมายถึงองค์ความรู้ความสามารถทักษะและประสบการณ์ของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมี 2 ลักษณะคือแบบที่เป็นรูปธรรมกับแบบนามธรรมซึ่งผู้วิจัยจะนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไปใช้ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาในด้านกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไม้แกะสลักภาคกลาง

กล่าวโดยนัยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนที่ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นในสังคมนั้น ๆ

4) ทูนวาทวัฒนธรรม

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2547) ได้ศึกษาสำรวจสภาพโดยทั่วไปของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นโดยการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์สำรวจและลงไปพบ 9 ตำบลที่มาจากแหล่งความรู้นั้นโดยตรงค้นหาและเสนอแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาวัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นทุนจากการศึกษาพบว่า “ทุนวัฒนธรรม” เป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมมีความเป็นพลวัตสูงเนื่องจากโลกปัจจุบันมีการติดต่อถึงกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ส่วน Dale Ernest (1973) นิยามความหมายของคำว่าทุนวัฒนธรรมว่าหมายถึง “ทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมมาในอดีตมีคุณค่าต่อมนุษย์และความต้องการของสังคมนอกเหนือจากการให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ” Pineda และ Whitehead (1997) กลับมองว่าทุนวัฒนธรรมจะปรากฏตัวในสามรูปแบบคือ

1. เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคนเช่นความคิดจินตนาการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเชื่อ
2. เป็นสิ่งที่ป็นรูปลักษณ์และเป็นตัวตนเช่นภาพวาดเครื่องมืออุปกรณ์สิ่งก่อสร้างสถานที่ที่เป็นมรดกโลก และ
3. ความเป็นสถาบันเช่นกติกายอมรับที่หลายๆคนเห็นร่วมกันเช่นการยอมรับในสถาบันกษัตริย์วัดโรงเรียนทำให้เกิดความสามัคคีประเพณีหรือกิจกรรมร่วมกันของสังคมทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มืมูลค่าและให้คุณค่าต่อวิถีชีวิตของสังคมในทางใดทางหนึ่งเช่นทำให้สังคมอยู่กันอย่างสมานฉันท์ช่วยจัดระเบียบสังคมในทางเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์ต่อสังคมและปัจเจกแต่ทุนวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ไม่จ้จรงมันเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีเช่นการทอผ้าที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยเมื่อมีโรงงานมีเครื่องจักรเข้ามาซึ่งสามารถทอผ้าได้รวดเร็วและราคาถูกกว่าหรือเมื่อการแพทย์แผนใหม่เข้ามาแทนที่การแพทย์แผนโบราณความต้องการของผู้คนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมเป็นสินค้ามีคุณ (Merit Goods) ในความหมายเชิงเศรษฐศาสตร์การผลิตและบริการสินค้าไม่เพียงเป็นความพอใจของผู้เสพและผู้แสดงวัฒนธรรมแต่ยังมีคุณประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมหรือคนส่วนใหญ่เช่นการศึกษานอกจากประโยชน์ต่อผู้เรียนคือทำให้ได้มีค่าจ้างแรงงานตำแหน่งหน้าที่ดีขึ้นแล้วยังเป็นผลดีต่อส่วนรวมคือช่วยลดภาระของสังคม

สรุปได้ว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมมาในอดีตมีคุณค่าต่อมนุษย์และสังคมทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มืมูลค่าและให้คุณค่าต่อวิถีชีวิตทำให้สังคมอยู่กันอย่างสมานฉันท์ช่วยจัดระเบียบสังคมในทางเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์ต่อปัจเจกและสังคมโดยเฉพาะภูมิปัญญาในด้านการเลือกและการใช้วัสดุภูมิปัญญาในด้านขั้นตอนการแกะสลักไม้ การออกแบบและภูมิปัญญาในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์

2.1.5 พิธีกรรมและความเชื่อในการสร้างบ้าน

1) พิธีกรรมในการสร้างบ้าน

1.1) การทำบุญขึ้นบ้านใหม่

การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ มีมานานตั้งแต่สมัยพุทธกาล ถือคติจากวรรณคดีและความเชื่อ เพื่อเป็นสิริมงคล ในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่นั้น จะทำพอเป็นพิธี หรือเป็นพิธีใหญ่ มีทำบุญเลี้ยงพระก็ได้ ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้เป็นเจ้าของบ้าน การทำแบบพอเป็นพิธีนั้น เมื่อได้ฤกษ์ยามดีที่ทำไว้หัวหน้าครอบครัวก็อัญเชิญพระบูชาประจำบ้าน ไปประดิษฐานไว้ที่บูชา จุดธูปเทียนบูชา อธิษฐานขอคุณพระคุ้มครอง ให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข หรือจะนิมนต์พระมาประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามห้องต่าง ๆ ก่อนขนของเข้าไปอยู่ ก็จะสมบุญยิ่งขึ้น ส่วนการทำแบบมีเลี้ยงพระ ก็ขอให้เจริญ

พระพุทธรูปแล้ว ถวายภัตตาหาร หรือเพิ่มการตักบาตร สำหรับการเตรียมการก็เช่นเดียวกันกับการทำบุญอื่น ๆ ทั่วไป เช่น มีบาตรที่บรรจุทราย 1 บาตร แบ่งและน้ำหอมหรือน้ำอบ นำมาตั้งที่บูชาพิธีเริ่ม เมื่อพระสงฆ์มาพร้อม หัวหน้าครอบครัวจุดธูปเทียนรับศีล พระสงฆ์เจริญพระพุทธรูป หากมีตักบาตร เมื่อพระสงฆ์สวดถึงบท "พาหุ" ให้ตักบาตรแล้วถวายอาหาร ถวายเครื่องไทยธรรม กรวดน้ำ ฟังพระสงฆ์อนุโมทนา ต่อจากนั้นทุกคนในพิธี เข้ารับพรมน้ำมนต์จากพระสงฆ์ผู้เป็นประธาน ขณะนั้นพระสงฆ์อื่นจะเจริญมงคลคาถา เสร็จแล้วให้ใครสัก 2 คน ช่วยอุ้มบาตรน้ำมนต์และบาตรทรายพร้อมแบ่งกระจาย สำหรับเจิมหน้าพระสงฆ์ 1 รูป ไปพรมน้ำมนต์ตามห้องต่าง ๆ ถ้ามีการเจิมประตูบ้าน ก็นิมนต์พระท่านให้ทำในโอกาสนี้ ก่อนไปพรทรายรอบบริเวณพื้นบ้าน ถือเป็นมงคลว่าเป็นทรายเงิน ทรายทอง ให้อยู่เย็นเป็นสุข ชับไล่ภูตผีปีศาจ ถือเป็นอันเสร็จพิธี (दन्य षायोया, 2546)

1.2) ตำราขึ้นบ้านใหม่

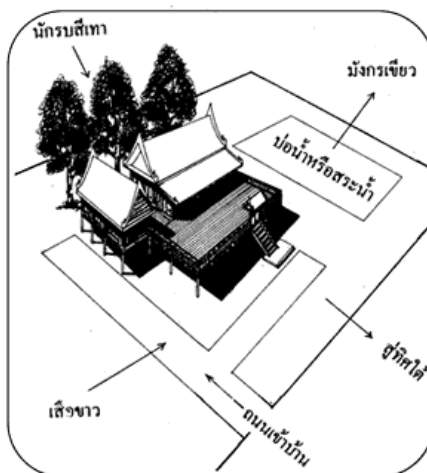
ตำราขึ้นบ้านใหม่ถือตามสิทธิการริยะ กล่าวไว้ว่า ถ้าแรกขึ้นบ้านใหม่ท่านให้ขึ้นในวันพุธ วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ ดินกแล และให้เป็นไปหรือละเว้นตามทิศ ดังนี้

ขึ้นทิศบูรพา	ทิศตะวันออก	จะเป็นความกัน
ขึ้นทิศอาคเนย์	ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	จะตายเร็ว
ขึ้นทิศทักษิณ	ทิศใต้	จะเสียของ
ขึ้นทิศเหนือ	ทิศตะวันตกเฉียงใต้	จะได้ลาภ
ขึ้นทิศปัจฉิม	ทิศตะวันตก	จะเจ็บไข้

1.3) ความเชื่อในการสร้างบ้าน

การเลือกพื้นที่ในการปลูกเรือน หรือการวางผังบ้าน ตามตำราเพ่งจู้ยี้ มีกฎเกณฑ์ ดังนี้

- ท่านถือว่า ทิศที่เป็นมงคลสูงสุด คือ ทิศใต้ ถ้าไม่ติดความจำเป็นอื่น ๆ แล้วควรหันหน้าไปทางทิศใต้
- ซ้ายมือของบ้าน ควรมีย่านน้ำหรือทางน้ำไหล เรียกว่า “แซ่เลี้ยง” แปลว่า มังกรเขียว
- ส่วนขวามือของบ้าน เรียก “แป๊ะไฮ้ว” แปลว่า เสือขาว ควรเป็น ถิ่น หรือที่ราบ ไม่ควรมีย่านน้ำ
- หลังบ้าน เรียก “นักรบสีเทา” ควรเป็นภูเขาหรือ มอ หรือปลูกต้นไม้สูง ๆ เพื่อป้องกัน ปีศาจและวิญญาณเข้าทางหลังบ้าน

ภาพประกอบ 6 แผนผังอันดีและถูกต้องบ้านตามตำราโบราณจะเจริญรุ่งเรืองดี

2.1.6 ฮวงจุ้ยเกี่ยวกับบ้าน

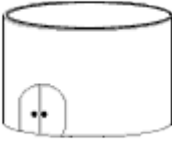

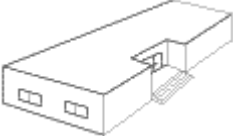

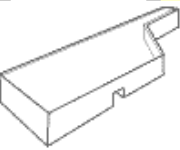
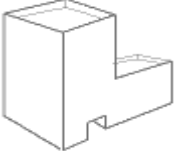
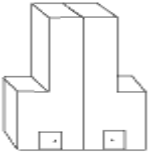
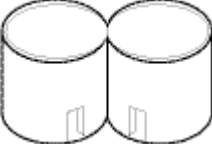
ฮวงจุ้ย คือ “ศาสตร์แห่งทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัย โดยอาศัยหลักการแห่งความกลมกลืนกับทางธรรมชาติสร้าง สภาวะปรับสมดุล เพื่อผู้ที่อยู่อาศัยเป็นสุข”

1) รูปทรงบ้าน กับ ฮวงจุ้ย (Home Shaped In Fengshui)

1.1) รูปทรงของบ้านต่าง ๆ

รูปทรงของบ้านที่ดีนั้น ควรจะมีลักษณะที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติโดยต้องคำนึงถึงความสมดุลย์ธรรมชาติ ซึ่งก็คือไม่ขัด หรือขวางการเคลื่อนที่ของพลัง ฉี่ และ มีส่วนที่สามารถกักเก็บพลังฉี่ ดี ๆ เอาไว้ด้วยในศาสตร์ของฮวงจุ้ยนั้นรูปทรงของบ้านเป็นเรื่องแรก ๆ ที่จะต้องนำมาพิจารณาในเบื้องต้นด้วยรูปทรงบ้านที่ดี ย่อมสะสมพลังและดึงดูดพลัง ฉี่ ที่ดีเข้ามาและยังผลให้เกิดประโยชน์และสิ่งดี ๆ ในแก่บุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังดังกล่าวได้ไม่ยาก ต่อไปนี้คือตัวอย่าง “9 ลักษณะ เบื้องต้น” พร้อมภาพประกอบ

พูน ปรณ ทัโต ชิว

1. โครงสร้างบ้านรูปทรง วงกลม ชาวจีนถือเป็นรูปทรงมงคล เพราะมันถึงความราบรื่น นิมิตหมายที่ดี และจะนำพาสู่ความสุขสมบูรณ์ และความสำเร็จ
2. โครงสร้างบ้านสี่เหลี่ยมจัตุรัส ถือได้ว่าได้รับพลังจากทิศทางสำคัญทั้ง 4 บังเกิดนักปราชญ์รอบรู้เชี่ยวชาญในทุกด้าน
3. โครงสร้างบ้านรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้าสั้นแฉกเช่นเดียวกับรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส
4. โครงสร้างบ้านที่ ด้านหน้ามีมุข ทางเข้าใหญ่บันไดก่อนเข้าตัวบ้านนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่บ่งถึง ชื่อเสียง เกียรติยศ ครอบครัวยุบอุ่น ความสำเร็จโดยง่าย
5. โครงสร้างบ้านที่เป็นรูปทรง สี่เหลี่ยมผืนผ้ามีมุขหรือทางเข้าที่เล็ก ถือเป็นกลางที่ร้ายประสบแต่เรื่องปากเสียง หากความสุขมิได้เลย
6. โครงสร้างบ้านรูปทรง มีดโต้ ในส่วนของคมมีด ถือเป็นส่วนที่อันตรายที่สุด ไม่เหมาะกับการใช้งาน
7. โครงสร้างบ้านร่องเท้าที่ผู้อยู่ในส่วน ของด้านพื้นร่องเท้าไม่ดี หากความเจริญมิได้ ไร้ซึ่งชื่อเสียง
8. โครงสร้างบ้านรูปทรงมีด 2 ด้านประกบกัน ด้านคมมีผลเช่นเดียวกับรูปทรงด้ามมีด ไม่ดี
9. โครงสร้างบ้านวงกลมติดกัน 2 อัน โดยสามารถมองเป็นเลข 8 อารบิคนั้น นำมาซึ่งความแตกร้างงานการไม่สำเร็จไม่ลงเอยได้สักอย่าง

2) ข้อห้ามในหลักฮวงจุ้ยเกี่ยวกับบ้าน

ข้อห้ามของการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ในบริเวณบ้านที่อาจจะส่งผลขัดต่อหลักฮวง

จุ้ย ดังนี้

1. ห้ามมีร่องน้ำไหลผ่านกลางที่ดินหรือบ้าน
2. ห้ามปลูกต้นไม้ใหญ่กลางลานบ้าน หรือปลูกบ้านล้อมต้นไม้ใหญ่
3. ห้ามปลูกบ้านคร่อมบ่อน้ำหรือต่อไม้
4. ห้ามก่อสร้างกำแพงก่อนการสร้างบ้าน
5. ห้ามสร้างบันไดหรือห้องส้วมอยู่กลางบ้าน
6. ห้ามสร้างบ้านอยู่ในน้ำ
7. ห้ามวางคานเป็นเลขคู่ หรือใช้คานที่ใหญ่กว่าเสาบ้าน
8. ห้ามสร้างสระน้ำใหญ่กว่าตัวบ้าน
9. ห้ามสร้างกำแพงหรือรั้วสูงกว่าตัวบ้าน
10. ห้ามสร้างบ้านโดยไม่มีประตูหลังบ้าน
11. ห้ามต่อเติมบ้านสองหลังให้เป็นหลังเดียวโดยมีชายคาชนกัน
12. ห้ามสร้างห้องส้วมมากกว่าจำนวนสมาชิกในบ้าน
13. ห้ามใช้วงกลประตูหรือเสาบ้านที่บิดงอมาสร้างบ้าน
14. ห้ามสร้างประตูหรือหน้าต่างมากเกินไป
15. ห้ามสร้างห้องนอนไว้ใต้บันไดบ้าน
16. ห้ามปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ในแนวเดียวกันกับประตูบ้าน
17. ห้ามสร้างศาลพระภูมิหันหน้าออกนอกบ้าน
18. ห้ามขุดบ่อน้ำไว้หลังบ้าน
19. ห้ามสร้างบ้านที่มีถนนล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน
20. ห้ามสร้างซุ้มประตูหน้าบ้านใหญ่กว่าตัวบ้าน
21. ห้ามวางกองหินใหญ่ไว้หน้าบ้าน
22. ห้ามสร้างบ้านบนหน้าผาชัน
23. ห้ามเจาะกำแพงเป็นช่องหน้าต่าง
24. ห้ามสร้างบ้านที่ใหญ่เกินไปแต่มีคนอยู่น้อย และ
25. ห้ามสร้างใต้ถุนสูงแล้วปล่อยโล่ง เห็นเสาเป็นขาของแมลง

ทั้ง 25 ข้อห้าม บางข้อดูออกจะเหลือเชื่อ แต่หากนึกถึงหลักภูมิศาสตร์ควบคู่กันไป

ด้วยก็เห็นว่าเป็นจริง ดังนั้นหากไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่ดีกว่า

2.1.7 วิวัฒนาการการก่อสร้างเรือนไทย

การก่อสร้างเรือนไทย ในแต่ละยุคสมัยนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและการยอมรับของคนในสังคม มีรายละเอียด ดังนี้ (น. ณ ปากน้ำ, 2555)

1) เรือนไทยแบบดั้งเดิม

1.1) เรือนเครื่องผูก - เรือนไม้ไผ่ ใช้ตอกไม้ไผ่, เชือก, หวาย, เถาวัลย์ ฯลฯ, ผูก, มัด, ถัก ยึดโครงสร้าง และองค์ประกอบต่าง ๆ ของตัวเรือนเข้าด้วยกัน (โครงสร้างหลัก ๆ เช่น เสา คาน อาจใช้ไม้จริงก็ได้)

1.2) เรือนเครื่องสับ - เรือนไม้กระดาน ก็เรียก ใช้การบากเจาะ เข้าเดือย ลูกสลัก ฝา หรือพื้นกระดาน ใช้ถากหรือ สับ จึงเรียก "เรือนเครื่องสับ" เดิมโครงสร้างหลักไม่ใช้ตะปูตอกยึด (อาจมีการใช้ตะปูจันทน์บ้าง)

2) เรือนที่ได้รับอิทธิพลจากต่างถิ่น

2.1) เรือนเครื่องไม้จริง - เรือนไม้แปรรูป ใช้ตะปูตอกยึดโครงสร้าง และองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรือน หน้าต่าง ใช้บานพับ เหล็กทองเหลือง หรือ อลูมิเนียม (หน้าต่างเปิดออก)

2.2) เรือนเครื่องก่อ - เรือนตึก ตึกแถว ตึกดิน ก็เรียก ก่ออิฐถือปูน โครงสร้างอาคารเป็นผนังรับน้ำหนัก โครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ อิทธิพลจีน ชาติตะวันตก ผสมผสานกับลักษณะของท้องถิ่น

2.3) เรือนครึ่งปูนครึ่งไม้ - เรือนผสมระหว่างเครื่องก่อและเครื่องไม้จริง มักเป็นอาคาร 2-3 ชั้น ชั้นล่างมักเป็นเครื่องก่อ ชั้นบน เป็นเครื่องไม้จริง หลังคาโครงสร้างไม้

2.4) อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ได้รับอิทธิพลเทคโนโลยีการก่อสร้างจากตะวันตก ระบบโครงสร้างเสาและคาน มีการใช้เหล็กเสริมแรงภายในเสาและคาน หล่อด้วยคอนกรีต อาคารมีความแข็งแรงคงทน มีการเอาระจกเข้ามาใช้ร่วมด้วย มักเป็นอาคาร หรือ เรือนไทยประยุกต์

2.1.8. ที่อยู่อาศัยของคนไทยสี่ภาค

การสร้างที่อยู่อาศัยของคนแต่ละชุมชนนั้น จะมีการเลือกทำเลและที่ตั้งในการก่อสร้างบ้านเรือนแตกต่างกัน ขึ้นกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552)

1) เรือนไทยภาคอีสาน

“เฮือน” ตามพจนานุกรมภาษาล้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นคำนาม มีความหมายเช่นเดียวกับเรือน และพจนานุกรม ภาคอีสาน – ภาคกลาง ฉบับปณิธาน ของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า “เฮือน” เป็นคำนาม หมายความว่าสิ่งปลูกสร้าง สำหรับเป็นที่อยู่ เรือน.เฮือนโข่ง,เฮือนโล่ง น. เรือนเปิด มีแต่โครงไม้กั้นฝา. เฮือนไฟ น. ครัวเฮือนยาว น.เรือนชั่วคราว, เรือนเล็ก ๆ ส่วนมากมี สองห้อง เสาไม้ไม่ทาบเปลือก

คำว่า "บ้าน" กับ "เฮือน" สำหรับความเข้าใจของชาวอีสานแล้วจะต่างกัน คำว่า "บ้าน" มักจะ หมายถึง "หมู่บ้าน"มิใช่เป็นหลัง ๆ ส่วนคำว่า "เฮือน" นั้น ชาวอีสานหมายถึง เรือนที่เป็นหลังๆนอกจากคำว่า "เฮือน" แล้ว อีสานยังมีสิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะการใช้งานใกล้เคียงกัน แต่รูปแบบแตกต่างกันไป เช่น คำว่า"โฮง" หมายถึงที่พักอาศัยที่ใหญ่กว่า "เฮือน" มักมีหลายห้อง เป็นที่อยู่ของเจ้าเมืองในสมัยโบราณ

คำว่า "คุ้ม" หมายถึง บริเวณที่มี "เฮือน" รวมกันอยู่หลาย ๆ หลัง เป็นหมู่อยู่ในละแวกเดียวกัน คำว่า "ตูบ" หมายถึง กระท่อมที่ปลูกไว้เป็นที่พักชั่วคราว มุงด้วยหญ้าหรือใบไม้ชาวอีสานมีความเชื่อในการสร้างเรือนให้ด้านกว้างหันไปทางทิศตะวันออกและตะวันตก ให้ด้านยาวหันไปทางทิศเหนือ และได้ ซึ่งเป็นลักษณะที่เรียกว่า วางเรือนแบบ "ล่องตาเว็น" เพราะถือกันว่า หากสร้างเรือนให้ "ขวางตาเว็น" แล้วจะ "ชะล่า" คือเป็นอัปมงคล ทำให้ผู้อยู่ไม่มีความสุข บริเวณรอบ ๆ เรือนอีสานไม่นิยมทำรั้ว เพราะเป็นสังคมาครือญาติการจัดวางแผนของห้องและองค์ประกอบต่าง ๆ ในเรือนไทยอีสานมีดังนี้

1. เรือนนอนใหญ่ จะวางด้านจั่วรับทิศตะวันออก-ตะวันตก ส่วนมากจะมีความยาว 3 ช่วงเสา เรียกว่า "เรือนสามห้อง" ใต้ถุนโล่ง ชั้นบนแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

1.1 ห้องเปิง เป็นห้องนอนของลูกชาย มักไม่กั้นห้อง

1.2 ห้องพ่อ-แม่ อาจกั้นเป็นห้องหรือบางทีก็ปล่อยโล่ง

1.3 ห้องนอนลูกสาว มีประตูเข้ามีฝากั้นมิดชิด หากมีลูกเขยจะให้นอนในห้องนี้

ส่วนชั้นล่างของเรือนนอนใหญ่ อาจใช้งานได้อีกกล่าวคือ กั้นเป็นคอกวัวควาย ฯลฯ

2. เกย (ชานโล่งมีหลังคาคลุม) เป็นพื้นที่ลดระดับลงมาจากเรือนนอนใหญ่ มักใช้เป็นที่พักผ่อน ที่รับประทานอาหาร ส่วนของใต้ถุนจะเตี้ยกว่าปกติ ซึ่งอาจใช้เป็นที่พักผ่อน

3. เรือนแฝด เป็นเรือนทรงจั่ว เช่นเดียวกับเรือนนอน ในกรณีที่พื้นที่ทั้งสองหลังเสมอกัน โครงสร้างทั้งคานพื้นและช่อ หลังคา จะฝากไว้กับเรือนนอน แต่หากเป็นเรือนแฝดลดพื้นลงมากกว่าเรือนนอน ก็มักเสริมเสาเหล็กมารับคานไว้อีกแถวหนึ่งต่างหาก

4. เรือนโง่ง มีลักษณะเป็นเรือนทรงจั่วเช่นเดียวกับเรือนนอนใหญ่ แต่ต่างจากเรือนแฝดตรงที่โครงสร้างของเรือนโง่งจะแยก ออกจากเรือนนอนโดยสิ้นเชิง สามารถรื้อถอนออกไปปลูกใหม่ได้โดยไม่กระทบกระเทือนต่อเรือนนอน

5. เรือนไฟ (เรือนครัว) ส่วนมากจะเป็นเรือน 2 ช่วงเสา มีจั่วโปร่งเพื่อระบายควันไฟ ฝานิยมใช้ไม้ไผ่สานลายทแยงหรือลายขัด

6. ชานแดด เป็นบริเวณนอกชานเชื่อมระหว่างเกย เรือนแฝดกับเรือนไฟ มีบันไดขึ้นด้านหน้าเรือน มี "ฮ้างแอ่งน้ำ" อยู่ตรงขอบของ ชานแดด บางเรือนที่มีบันไดขึ้นลงทางด้านหลังจะมี "ชานมน" ลดระดับลงไปเล็กน้อยโดยอยู่ด้านหน้าของเรือนไฟ

2) รูปแบบของเรือนไทยอีสาน

รูปแบบของเรือนไทยอีสานสามารถแบ่งได้ตามประเภทของการพักอาศัย ที่ตอบสนองประโยชน์ใช้งานในวาระต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. ประเภทชั่วคราว หรือใช้เฉพาะฤดูกาล ได้แก่ "เถียงนา" หรือ "เถียงไร่" ส่วนใหญ่จะยกพื้นสูง เสาเรือนใช้ไม้จริง ส่วนโครงใช้ไม้ไผ่ หลังคามุงหญ้าหรือแป้นไม้ที่รื้อมาจากเรือนเก่า พื้นเป็นไม้ไผ่สับ

2. ประเภทกึ่งถาวร เป็นเรือนขนาดเล็กที่ไม่มั่นคงแข็งแรงนัก ชาวอีสานเรียกว่า "เรือนเหย้า" หรือ "เฮือนย้าว" เป็นการเริ่มต้นชีวิต การครองเรือน และค่อย ๆ เก็บหอมรอมริบไปสู่การมีเรือนถาวรในที่สุด เรือนประเภทนี้วัสดุก่อสร้างมักไม่พิถีพิถันนัก อาจเป็นแบบ "เรือนเครื่องผูก" หรือเป็นแบบผสมของ "เรือนเครื่องสับ" ก็ได้ เรือนประเภทกึ่งถาวรนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

2.1 เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด "ตูปต่อเล้า" เป็นเรือนที่อิงเข้ากับตัวเล้าข้าว ซึ่งมีอยู่เกือบทุกครัวเรือน มีลักษณะคล้ายเพิงหมาแหงนทั่วไป ด้านสูงจะไปอาศัยโครงสร้างของเล้าข้าวเป็นตัวยึด ต่อหลังคาลาดต่ำลงไปทางด้านข้างของเล้า แล้วใช้เสาไม้จริงตั้งรับเพียง 2-3 ต้น มุงหลังคาด้วยหญ้าหรือสังกะสี ยกพื้นเตี้ย ๆ กันฝาแบบชั่วคราว อาศัยกันปีก่อนสักกระยะหนึ่ง พอตั้งตัวได้จะย้ายไปปลูกเรือนใหญ่ถาวรอยู่เอง

2.2 เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด "ตั้งตอดิน" เป็นเรือนพักอาศัยที่แยกตัวออกจากเรือนใหญ่ทำนองเดียวกับ "ตูปต่อเล้า" แต่จะดูเป็นสัดส่วน มากกว่า ขนาดของพื้นที่ค่อนข้างน้อย กว้างไม่เกิน 2 ม. ยาวไม่เกิน 5 ม. นิยมทำ 2 ช่วงเสา คำว่า "ตั้งตอดิน" เป็นคำเรียกของชาวไทยอีสานที่

หมายถึง ตัวเสาตั้งจะฝังถึงดิน และใช้ไม้ท่อนเดียวตลอดสูงขึ้นไปรับอกไก่ วิธีสร้าง "ตั้งต่อดิน" มักใช้ ผูกโครงสร้างเหมือนกับเรือนเครื่องผูกตัวเสาและเครื่องบนนิยมใช้ไม้จริงทาบเปลือก หลังคามักมุงด้วย หญ้าคา ที่ทรงเป็นดับแล้วเรียกว่า "ไพหญ้า" ฝาเรือนมักใช้ฝาแถบตอง โดยใช้ใบกุงหรือใบชาตมา ประคบกับไม้ไผ่สานโปร่งเป็นตาราง หรือทำเป็น ฝาไม้ไผ่สับพากสานลายขัดหรือลายสองทแยง ตามแต่สะดวก ส่วนพื้นนิยมใช้พื้นสับพากหรือใช้แผ่นกระดานปูรอง โดยใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกมามัด ขนาบกัน แผ่นกระดานขยับเลื่อน

2.3 เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด "ตั้งตั้งคาน" ยังอยู่ในประเภทของเรือนเครื่องผูก มีความแตกต่างจากเรือน"ตั้งต่อดิน" ตรงที่เสาดั้งตั้ง กลางจะลงมาพักบนคานของด้านสกัดไม่ต่อลงไปถึงดิน ส่วนการใช้วัสดุหลังคา ฝาและพื้นเรือนจะใช้เช่นเดียวกับเรือนประเภท "ตั้งต่อดิน"

3. ประเภทถาวร ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็น "เรือนเครื่องสับ" สังกะสีได้จากการเลือกใช้ วัสดุ รูปแบบของการก่อสร้าง ประโยชน์ใช้งาน และความประณีตทางช่าง อาจจำแนกเรือนถาวรได้ เป็น 3 ชนิด คือ

3.1 ชนิดเรือนเกย มีลักษณะใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ว เสาใช้ไม้กลม 8 เหลี่ยม หรือเสา 4 เหลี่ยม ตัวเรือนประกอบด้วยเรือนใหญ่ เกย ชานแดด เรือนไฟ และอ่างแอ่งน้ำ (ร้านหม้อ น้ำ)

3.2 ชนิดเรือนแฝด มีลักษณะใต้ถุนสูงและใช้เสากลมหรือเสาเหลี่ยมเช่นเดียวกัน ตัวเรือนประกอบด้วยเรือนใหญ่ เรือนแฝด เกย ชานแดด เรือนไฟ อ่างแอ่งน้ำ

3.3 ชนิดเรือนโง่ง มีลักษณะใต้ถุนสูงและใช้เสากลมหรือเสาเหลี่ยม มีจั่วแฝดอยู่ ขิดติดกัน ไม่นิยมมีเกย เรือนชนิดนี้ประกอบด้วย เรือนใหญ่ เรือนโง่ง ชานแดด เรือนไฟ และอ่างแอ่ง น้ำ

3) เรือนไทยภาคเหนือ

เรือนไทยภาคเหนือ เป็นหนึ่งใน เรือนไทย 4 ภาคของไทย ส่วนมากจะพบในจังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน อุตรดิตถ์แม่ฮ่องสอน และตากบางส่วนของ เรือน ล้านนาทำให้เกิดเกิดเรือนประเภทต่าง ๆ ขึ้นตามสภาพการใช้งาน

4) เรือนชนบท หรือเรือนเครื่องผูก

เป็นเรือนขนาดเล็ก เรือนประเภทนี้กันทั่วไปเนื่องจากก่อสร้างง่ายราคาถูก ตาม ชนบทและหมู่บ้านต่าง ๆ เรือนชนิดนี้โครงสร้างส่วนหลังคา ตงพื้นใช้ไม้ไผ่ ส่วนคานและเสานิยมใช้ไม้ เนื้อแข็ง ฝาเป็นฝาไม้ไผ่สาน หลังคามุงแฝกหรือใบตองตึง นิยมใช้ตอกและหวายเป็นตัวยึดส่วนต่าง ๆ ของเรือนเข้าด้วยกันด้วยวิธีผูกมัด จึงเรียกกันว่า "เรือนเครื่องผูก" สร้างขึ้นกลางทุ่งนา เพื่อเฝ้าทุ่ง หรือ

เพื่อประโยชน์การใช้งานตามฤดูกาล มีลักษณะชั่วคราวอยู่ได้ 2-4 ปี เมื่อถึงฤดูฝนในปีหนึ่งๆต้องมีการซ่อมแซมครั้งใหญ่ มีการออกแบบโดยใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีสัดส่วนที่ลงตัว ค่อนข้างกระชับ

5) เรือนไม้ หรือเรือนเครื่องสับ

เรือนไม้ เป็นเรือนของผู้มีอันจะกิน ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น สัก เต็ง รั้ง ตะเคียน ไม้แดง ฯลฯ การปลูกเรือนประเภทนี้ไม่ต้องใช้ตะปูตอก ยึดให้ไม้ติดกันหรือประกบกัน โดยการใช้มีด สิว หรือขวานถากไม้ให้เป็นรอยสับแล้วประกบเข้าด้วยกัน เรียกว่า การประกบเข้าลิ้นสลักเดือย หลังคามุงกระเบื้อง (ดินขอ) หรือแป้นเกล็ด

6) เรือนกาแล

กาแล เอกลักษณะของเรือนไทยภาคเหนือ

เรือนกาแล เป็นเรือนพักอาศัยของผู้มีอันจะกินและผู้นำชุมชน หรือเป็นเรือนของบุคคลชั้นสูงในสังคม เรือนประเภทนี้มีลักษณะพิเศษคือมียอดจั่วประดับกาแลไม้สลักอย่างงดงาม นิยมมุงกระเบื้องไม้เรียก “แป้นเกล็ด” แต่ปัจจุบันไม่เป็นวัสดุหายากมีราคาแพงจึงเปลี่ยนมาใช้ “ดินขอ” มุงหลังคาแทน ใช้วัสดุอย่างดี การช่างฝีมือสูงประณีต แต่มีแบบค่อนข้างตายตัว ส่วนใหญ่เป็นเรือนแฝด มีขนาดตั้งแต่ 1 ห้องนอนขึ้นไป เรือนกาแลจะมีแผนผัง 2 แบบใหญ่ ๆ คือ แบบเอาบันไดขึ้นตรงติดชานนอกโถด ๆ กับแบบเอาบันไดอิงชิดแนบฝาใต้ชายคาคลุม แต่ทั้งสองแบบจะใช้ร้านน้ำตั้งเป็นหน่วยโถด ๆ มีโครงสร้างของตนเองไม่นิยมตีฝ้าเพดาน หรือบางกลุ่มประกอบด้วยเรือนหลายหลังเป็นกลุ่มใหญ่ ความเป็นมาของกาแลนี้ มีข้อสันนิษฐานดังนี้

คำว่า “กาแล” อาจจะเพี้ยนมาจากคำ “กะแลง” ซึ่งมีความหมายว่า ไขว่กันอยู่ รูปลักษณะอาจพัฒนามาจาก แต่เดิมเป็นเรือนไม้ไม่มุงหลังคาด้วยใบตองตึง(ใบพลวง) ซึ่งต้องมีไม้ปิดหัวท้ายตรงสันหลังคาตอนหน้าจั่ว เมื่อพัฒนาเป็นเรือนไม้จริงมุงด้วยกระเบื้องดินขอ การใช้ไม้เป็นแผ่นสื้เหลื่อมไขว่กัน แบบธรรมดาคงไม่เกิดความงาม จึงคิดประดิษฐ์แกะสลักปลายไม้ให้เกิดความอ่อนโค้งงดงามด้วย อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากชาวพื้นเมืองเดิม คือ พวกลัวะ (ละว้า) ซึ่งเรือนแบบดั้งเดิมของพวกลัวะ จะมีการใช้กาแลนี้ประดับ โดยแต่ละแห่งจะแกะสลักลวดลายเฉพาะออกไป เป็นเครื่องหมายบอกถึงเชื้อตระกูล ชาวล้านนา (โดยเฉพาะเชียงใหม่) อาจจะได้รับรูปแบบมาแล้วพัฒนาเป็นรูปแบบของตนเองในภายหลังอีกที อาจจะทำไว้ให้มีความหมายเพื่อเป็นสิริมงคล หรือทำไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ร้าย กามาเกาะหลังคา (ซึ่งถือว่าเป็นเสนียดอัปมงคล) นอกจากนี้ยังคงเป็นเครื่องแสดงบอกรฐานะของเจ้าของเรือนด้วย โดยมีองค์ประกอบของเรือนล้านนา จะมีส่วนประกอบหลัก ๆ ดังนี้

6.1) ช่วงบ้าน

ช่วงบ้าน ลักษณะเป็นลานดินกวาดเรียกกว้างเป็นลานอเนกประสงค์ ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนเล่นของเด็ก ลานตากพืชผลทางการเกษตร เป็นลานที่เชื่อมเส้นทางสัญจรหรือทางเดินทำให้เข้าสู่ตัวอาคาร และกระจายไปสู่ลานในบ้านข้างเคียงและถนนหลัก

6.2) บันไดและเสาแห่หมา

ตัวบันไดเรือนจะหลบอยู่ใต้ชายคาบ้านด้านซ้ายมือเสมอ จึงต้องมีเสาหลบรับโครงสร้างหลังคาด้านบนตั้งลอยอยู่ แต่โดยทั่วไปเรือนไม้มักจะยื่นโครงสร้างออกมาอีกส่วนหนึ่งโดยทำเป็นชายคาคลุมบันไดหรือเป็นโครงสร้างลอยตัว ส่วนเรือนแฝดประเภทมิชานเปิดหน้าเรือน ไม่หลบบันไดเข้าชายคา แต่จะวางบันไดชนชานโล่งหน้าเรือนอย่างเปิดเผย

“เสาแห่หมา” คือ เสาลอยโดด ๆ ต้นเดียว ที่ใช้รับชายคาทางเข้าซึ่งมาจากการที่ชาวเหนือนำหมามาผูกไว้ที่เสานั่นนั่นเอง

6.3) ชาน

ชานเรือน คือ พื้นไม้ระดับต่ำกว่าเต็น มักไม่มุงหลังคา เสารับชานเรียก เสางาน ที่สุดชานด้านที่มีคันท่อ(บันได) มักจะมีฮ้านน้ำ (ร้านน้ำ) ร้านน้ำ หรือ ฮ้านน้ำ คือหิ้งสำหรับวางหมอนน้ำดื่ม พร้อมทั้งแขวนกระบวยหิ้งน้ำ สูงประมาณ 80-100 เซนติเมตร หากหิ้งน้ำอยู่ที่ชานโล่งแจ้งเจ้าของบ้านจะทำหลังคาคลุมลักษณะคล้ายเรือนเล็ก ๆ เพื่อมิให้แสงแดดส่องลงมาที่หมอน้ำ หมอน้ำนี้ยิ่งเก่ายิ่งดี เพราะมักจะมีตะไคร่น้ำเกาะ ภายนอกช่วยให้น้ำในหมอน้ำเย็นกว่าเดิม ช่างๆหมอน้ำจะวางชอนน้ำบวย (ที่ใส่น้ำกระบวย) ทำจากไม้ระแนงเป็นรูปสามเหลี่ยมตัว V ใส่กระบวยที่ทำจากกะลามะพร้าวต่อด้ามไม้สัก บางทีสลักเสลาปลายด้ามเป็นรูปสัตว์ต่างๆน่าสนใจ

6.4) เต็น

ตัวเต็นเป็นเนื้อที่กึ่งเปิดโล่ง มีขนาดไม่เล็กกว่าห้องนอนเท่าใดนัก ในกรณีของเรือนชนบทเป็นเนื้อที่ใช้งานได้แบบอเนกประสงค์ ถ้ามีแขกผู้น้อยมาหาเจ้าของบ้านจะนั่งบนเต็นแขกนั่งบนชานบันไดหรือเนื้อที่ที่มีระดับต่ำกว่า ถ้ามีแขกมีศักดิ์สูงกว่า เช่น ผู้ใหญ่ พระสงฆ์ เจ้าของบ้านก็จะนั่งถัดลงมา งานสวดศพก็จะใช้เนื้อที่นี้ประกอบพิธีกรรม ในกรณีที่มีลูกสาว ในเวลาค้าคีนพวกหนุ่มก็มาแ้วสาวที่เต็นนี้เอง เรือนที่มีห้องนอนเดียวก็จะใช้เต็นเป็นที่นอนของลูกชาย ลูกผู้หญิงนอนกับพ่อแม่ ลูกชายประเภทแตกเนื้อหนุ่มออกเที่ยวยามค้าคีนกลับมาตีคีนไม่ต้องปลุกใครเข้านอนได้เลย

6.5) ห้องนอน

ในระดับเรือนชนบทห้องนอนจะมีขนาดใหญ่กว่าเนื้อที่ใช้งานอื่น ๆ ฝ้าด้านทึบจะอยู่ชิดเต็น ประตูทางเข้าจะเปิดที่ผนังด้านโถงทางเดินที่ใช้ติดต่อกันทั้งบ้าน ส่วนเรือนไม้และเรือนกาแลที่มีตั้งแต่สองห้องนอนขึ้นไปบางที่รวมเนื้อที่ห้องนอนทั้งหมดแล้ว อาจจะเท่าเต็นหรือเล็กกว่าเล็กน้อย ห้องนอนในเรือนกาแลมักจะมีขนาดใหญ่ ฝ้าล้อมออก จะจัดเนื้อที่ห้องนอนออกเป็นสองส่วน

ซีกหนึ่งใช้เป็นที่นั่งนอน อีกซีกใช้วางของ ระหว่างเนื้อที่ทั้งสองซีกมีแผ่นไม้กั้นกลาง (ไม้แป้นต่อง) ไม้ตัวนี้จะตัดความสั่นไหวของพื้นห้องนอนออกจากกันด้วย เมื่อใช้เดินออกจากห้องนอนในยามเช้า ขณะที่ผู้อื่นยังหลับใหลอยู่ ทำให้พื้นที่ส่วนอื่นไม่ไหวไม่เกิดเสียงไม้เบียดตัวกัน

6.6) หิ้งผีปู่ย่า (หิ้งบรรพชน)

เป็นหิ้งที่จัดสร้างเหนือหัวนอน ติดฝาด้านตะวันออกตรงมุมห้องอยู่ติดเสาหรือระหว่างเสามงคและเสาท้ายสุดของเรือน มักทำเป็นหิ้งเล็ก ๆ ยื่นจากฝาเข้ามาในห้องมีระดับสูงเท่า ๆ หิ้งพระ ผีปู่ย่า หมายถึง วิญญาณของบรรพชนที่สิงสถิตในห้องนอนนี้ และให้การคุ้มครองแก่ทุกคนที่อาศัยในห้องนี้ บนหิ้งมักมีพานหรือถาดใส่ดอกไม้ธูปเทียนจากการเซ่นไหว้เป็นครั้งคราว และมีการเซ่นไหว้เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ เช่น แต่งงาน เจ็บป่วย เป็นต้น

6.7) ห้องครัว

ห้องครัวจะอยู่ทางทิศตะวันตกของห้องนอนเสมอ โดยแยกไปอีกหลังหนึ่ง โดยจะวางขนานกับเรือนใหญ่หรือเรือนนอน มีช่องทางเดินแยกเรือนครัวออกจากเรือนนอน เนื้อที่ที่ใช้ตั้งเตาไฟจะยกขึ้นมาเป็นแท่นไม้อัดดินแน่น พวกอุปกรณ์หุงต้มต่าง ๆ จะจัดอยู่บนแท่นไม้นี้ เป็นการป้องกันอัคคีภัยอย่างหนึ่ง ทำงานแบบนั่งก็สะดวก ภายในเรือนครัวประกอบด้วยส่วนเตาไฟ ทำด้วยกระเบื้องไม้ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อัดด้วยดินให้แน่นและเรียบสูงประมาณ 20 ซม. เป็นที่ฝัง “ก้อนเส้า” มักทำด้วยดินก็(อิฐ) 3 ก้อน ตั้งเอียงเข้าหากัน เพื่อใช้เป็นเตาไฟ และวางหม้อแกง หรือหม้อหนึ่งข้างได้พอดี อาจจะทำ “ก้อนเส้า” ดังกล่าวนี้นี้ 2 ชุด เพื่อสะดวกแก่การทำครัว ส่วนเหนือของเตาไฟจะมี “ข่า” ทำด้วยไม้จริงหรือไม้ไผ่ก็ได้เป็นตารางสำหรับวางพืชผล และเป็นที่รมควันพวกเครื่องจักสาน กระบุง ตะกร้า เพื่อกันตัวมอดและทำให้ทนทานอีกด้วย ตอนบนหลังคาระดับจั่วจะเจาะโปรงเป็นช่องเพื่อการระบายควันไฟขณะทำครัว

7) เรือนไทยภาคกลาง

7.1) บ้านเรือนไทยภาคกลาง

บ้านเรือนไทยภาคกลาง นั้น เป็นหนึ่งในสี่รูปแบบของเรือนไทยทั้งสี่ภาคที่ได้รับความนิยมสร้างขึ้นเพื่ออยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยโบราณ

เรือนไทยภาคกลางนั้นจัดว่าเป็นเรือนไทยที่ได้รับความนิยมมากกว่าเรือนไทยภาคอื่น ๆ ลักษณะของเรือนไทยภาคกลางจะยกใต้ถุนสูง โดยมี ระเบียง และนอกชานทอดรับในลักษณะไล่ระดับ ลดหลั่นกันไป พื้นระเบียงลดจากพื้นห้องนอน 40 เซนติเมตร พื้นชานลดจากระเบียงอีก 40 เซนติเมตร และปิดด้วยไม้ระแนงตีเว้นช่องโปรง สามารถมองลงมายังใต้ถุนด้านล่างได้ การลดระดับพื้นเช่นนี้จะช่วยให้ลมพัดผ่านจากใต้ถุนขึ้นมาข้างบน ทำให้เรือนไทยเป็นเรือนที่ไม่ร้อนอบอ้าว เพราะมีอากาศเย็นไหลเวียนอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งการมีตัวเรือนที่สูง ทำให้สามารถใช้พื้นที่ด้านล่างเก็บ

เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำกรรม ป้องกันน้ำท่วม และยังป้องกันสัตว์ร้าย หรือคนร้ายที่จะมาคุกคามคนในบ้านในยามค่ำคืน

หลังคาของเรือนไทยภาคกลาง มีความคล้ายคลึงกับเรือนไทยภาคอื่น ๆ ค่ะ คือมีหลังคาทรงจั่วสูง ชายคายื่นยาว ลักษณะคล้ายหลังคาทรงมนิลา ไข่มุกทำโครงและใช้จาก แผลก หรือกระเบื้องดินเผาเป็นวัสดุคลุมหลังคา วัสดุเหล่านี้ต้องใช้วิธีเรียงตามระดับองศาที่สูงชันมากเพื่อให้ น้ำฝนไหลได้ เร็วและไม่เกิดอาการรั่ว ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าชื่นชมของคนไทยเรา ก็คือการทำ หลังคาทรงสูงนี้ มีผลช่วยบรรเทาความร้อนที่จะถ่ายเทลงมายังตัวบ้าน ทำให้ผู้อยู่อาศัยได้รับความเย็นสบาย สำหรับเรือนครัว ทั่วไปตรงส่วนของหน้าจั่วทั้ง 2 ด้าน ทำช่องระบายอากาศ โดยใช้ไม้ตีเว้นช่อง หรือ ทำเป็นรูปรัศมีพระอาทิตย์ เพื่อถ่ายเทควันไฟออกจากเรือนครัวได้สะดวก และทำชายคากันสาด ให้ยื่นออกจากตัวเรือน มาก ๆ เพื่อกันแดดส่องและฝนสาด และเนื่องมาจากดินฟ้าอากาศของบ้านเราค่อนข้างจะมีลักษณะร้อนอบอ้าวเกือบตลอดทั้งปี จึงมีลักษณะนอกชานที่ค่อนข้างกว้าง โดยมีพื้นที่ใช้งานถึงร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด ถ้ารวมพื้นที่ของระเบียงเข้าไปด้วย จะมีปริมาณถึงร้อยละ 60 เลยทีเดียว โดยที่คนไทยตั้งแต่สมัยโบราณ ใช้พื้นที่ส่วนนี้เป็นส่วนอาศัย พักผ่อน และทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนที่อาศัยหลับนอนมีฝา กั้นเป็นห้อง มีเนื้อที่เพียงร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น

7.2) รูปทรงเรือนไทยภาคกลาง

เป็นเรือนยกพื้น ใต้ถุนสูง สูงจากพื้นดินเสมอศรีษะคนยืน รูปทรงลุ่มสอ หลังคาทรงสูงชายคายื่นยาว เพื่อกันฝนสาด แดดส่อง นิยมวางเรือนไปตามสภาพแวดล้อมทิศทางลมตามความเหมาะสม เช่น อยุริมน้ำ ลำคลอง ตัวเรือนก็วางยาวไปตามลำน้ำด้วยหรือยุริมถนนก็วางตัวเรือนไปตามถนนตำแหน่ง ของฝั่งเรือนขึ้นอยู่กับคติความเชื่อเป็นหลัก

เรือนไทยในภาคกลาง ถือเป็นแบบฉบับของเรือนไทยเดิมที่เราคุ้นเคยกันดี ในรูปแบบ เรือนฝาปะกนถือเป็นเรือนไทยแท้ เรือนไทยฝาปะกน คือเรือนที่ฝาทำจากไม้สัก ไม้ลูกตั้ง และลูกนอน และมีแผ่นไม้บางเข้าลิ้นประกบกันสนิท หน้าจั่วก็ทำด้วยวิธีเดียวกัน เราจะพบเห็นเรือนไทยภาคกลาง รูปแบบต่าง ๆ อาทิ เรือนเดี่ยว เรือนหมู่ เรือนหมู่คหบดี และจากการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีตผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง อันเป็นทางคมนาคมที่สะดวกในเขตภาคกลางจึงเกิดเรือนพักอาศัยเช่นเรือน แพร เรือนไทยในภาคกลางอาจจำแนกออกได้ ดังนี้

7.2.1) เรือนเดี่ยว

เป็นเรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว สามิภรรยาและลูกที่ยังไม่ออกเรือน สร้างขึ้นโดยมีประโยชน์ใช้งานที่เพียงพอกับครอบครัวเล็ก ๆ อาจเป็นเรือนเครื่องผูกเรือนเครื่องสับ หรือผสมผสานกันก็ได้แล้วแต่ฐานะทางเศรษฐกิจ จะเอื้ออำนวย ประกอบด้วย เรือนนอน 1 หลัง เรือนครัว 1 หลัง ระเบียงยาว ตลอดเป็นตัวเชื่อมระหว่างห้องนอนกับชาน

7.2.2) เรือนหมู่

เรือนหมู่ คือ เรือนหลายหลังซึ่งปลูกอยู่ในที่เดียวกันเมื่อลูกเต้าออกเหย้า ออกเรือนไปแล้ว เรือนเหล่านี้หลังหนึ่งเป็นเรือนเดิมซึ่งพ่อแม่อยู่ส่วนที่เหลือเป็นเรือน หลังย่อมกว่า เป็นที่อยู่ของบุตรสาวซึ่งออกเรือนไป แล้วจำนวนหลัง แล้วแต่จำนวนบุตรสาว เนื่องจากสมัยก่อนลูกชายแต่งงานส่วนใหญ่จะไปอยู่บ้านผู้หญิง ส่วนลูกผู้หญิงจะนำเขยเข้าบ้าน

7.2.3) เรือนหมู่คหบดี

เรือนหมู่คหบดีโบราณ เป็นเรือนสำหรับผู้มีอันจะกินดังคำกล่าวที่ว่า " ถ้าบ้านใด มีแม่เรือน 2 หลัง หอนั่ง ครวไฟ หัวกระไดต้นโม่กเป็นบ้านเรือนชั้นผู้ดีมีอันจะกิน " ลักษณะการจัดเรือนหมู่คหบดีของโบราณเป็นเรือนขนาดใหญ่มีเรือนคู่และเรือนหลังเล็กหลังน้อยรวมเข้าด้วยกัน แต่ละหลังใช้ประโยชน์ต่างหน้าที่กันออกไปประกอบด้วย เรือนนอน เรือนลูก เรือนขวาง เรือนครัว หอนก และชาน

7.2.4) เรือนแพ

สายน้ำกับชีวิตแบบไทยๆ อยู่คู่กันมาโดยตลอด ส่วนใหญ่คนไทยจะอาศัยอยู่ริมน้ำเพราะเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน และงานเกษตรกรรมในบางพื้นที่ที่บริเวณชายน้ำเป็นที่ลุ่ม มีน้ำท่วมถึงเป็นเวลานานในช่วงหน้าน้ำ การสร้างบ้านบริเวณชายฝั่งต้องยกพื้นชั้นบนสูงมาก จึงจะพ้นน้ำซึ่งไม่สะดวกในหน้าแล้งทำให้เกิดการสร้างเรือนในลักษณะ “เรือนแพ” ที่สามารถปรับระดับของตนเองขึ้นลงได้ตามระดับน้ำในแม่น้ำลำคลอง

8) เรือนไทยภาคใต้

โดยเอกลักษณ์ของเรือนภาคใต้อยู่ที่หลังคาเรือนและ เสาเรือนจะเป็นเสาไม้ตั้งบนฐานคอนกรีตเตตุ เพราะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเกิดพายุไต้ฝุ่น พายุฝน ลมแรงเสมอ จำเป็นต้องมีโครงสร้างที่แข็งแรง ลักษณะเรือนไทยเป็นเรือนยกพื้นสูง แต่ไม่สูงจนเกินไป พอที่จะเดินลอดได้

เรือนไทยภาคใต้ แบ่งเป็น 2 บริเวณ คือ แถบชายทะเลด้านใน คือ ชายทะเลฝั่งตะวันออกซึ่งติดกับอ่าวไทย และแถบชายทะเลด้านนอก คือ ชายทะเลฝั่งตะวันตกซึ่งติดกับทะเลอันดามัน โดยที่พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกด้านอ่าวไทยเป็นชุมชนที่เก่าแก่มากกว่าฝั่งตะวันตก บ้านเรือนแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก มักเป็นเรือนหลังคาหน้าจั่วทรงสูงแบบเรือนไทยภาคกลาง แต่ไม่นิยมทำบันลุ่ม และตัวหงา หลังคาเรือนไทยภาคใต้อาจมี 3 ลักษณะคือ

1. หลังคาจั่ว

ในชุมชนที่ประกอบอาชีพกสิกรรมและประมงจะปลูกสร้างเรือนหลังคาทรงจั่ว ไม่มีการตกแต่งหน้าจั่ว วัสดุมุ่งหลังคาส่วนใหญ่ใช้จาก แต่บางเรือนที่มีฐานะดีจะ มุงกระเบื้อง เพื่อ

ความมั่นคงแข็งแรง ความลาดชันของหลังคาขึ้นอยู่กับวัสดุ หลังคาในท้องถิ่นนั้นจะใช้กระเบื้องดินเผาหรือกระเบื้องชนมเปี้ยกปูนหรือมุง แผลจากเรือนเครื่องผูกหลังคาทรงจั่วปลูกสร้างง่ายด้วยตนเอง โยกย้ายได้ง่ายวัสดุหาง่าย ส่วนเรือนเครื่องสับ สำหรับผู้มีฐานะดีหลังคาจั่วเป็นรูปทรงทรงแม้สูงตกแต่หน้าจั่วยอด จั่วมุงนั้นด้วยกระเบื้องแผ่นสี่เหลี่ยมเชิงชาย และช่องลมใต้เพดานแต่ด้วยไม้ฉลุสวยงาม ตัวเรือนได้ถุนยกสูงมีระเบียบและนอกชานลดหลั่นกัน

2. หลังคาปั้นหย่า

มีความแข็งแรงของโครงสร้างหลังคาเป็นพิเศษหลังคาตรงหัวท้ายเป็นรูปลาดเอียงแบบตัดเหลี่ยมหลังคามุงกระเบื้องแผ่นสี่เหลี่ยม ตรงรอยตัดเหลี่ยมหลังคา ครอบด้วยกันน้ำฝนรั่ว หลังคาแบบนี้โครงหลังคาแข็งแรงมากสามารถทนรับ ฝนและต้านแรงลม หรือพายุได้ฝุ่นได้ดีมาก ส่วนใหญ่อยู่ทางจังหวัดสงขลา

3. หลังคามนิลา หรือ หลังคาบรานอร์ หรือแบบบรานอร์

เป็นการผสมผสานหลังคาจั่วผสมหลังคาปั้นหย่าคือส่วนหน้าจั่ว ค่อนข้างเตี้ยจะเป็นจั่วส่วนบนส่วนล่างของจั่วจะเป็นหลังคาลาดเอียงลงมารับกับ หลังคาด้านยาวซึ่งลาดเอียงตลอดเป็นเรือนไม้ได้ถุนสูง เรือนแบบนี้ส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดปัตตานี

โดยส่วนมากจะเป็นบ้านที่มีหลังคาแบบมนิลาหรือบรานอร์ และเพิ่มเติมลายไม้กลมฉลุไม้ที่ส่วนยอด ซึ่งพบมากในชุมชนชาวไทยมุสลิม หลังคาทั้ง 4 แบบ มีอยู่ทั่วไปแต่สัดส่วนของหลังคาจะมีทรงสูงต่ำอย่างไรขึ้นอยู่กับช่างก่อสร้างและวัสดุของหลังคาในท้องถิ่นนั้น เช่น ถ้าใช้กระเบื้องดินเผา หรือใช้ กระเบื้องชนมเปี้ยกปูน หรือ มุงแผลจาก ความลาดชันของหลังคาจะไม่เท่ากัน

8.1) ลักษณะทั่วไปของเรือนไทยในภาคใต้

เรือนส่วนใหญ่จะวางเสาไว้บนตอหม้อดินเสาซึ่งจะก่ออิฐฉาบปูนเมื่อต้องการ จะทำการย้ายบ้านก็จะ ปลดกระเบื้องลงตีไม้ยึดโครงสร้างเสาเป็นรูปกากบาทแล้วใช้คนหามย้ายไปตั้งในที่ที่ต้องการนำกระเบื้องขึ้นมุงใหม่ ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ในการก่อสร้างรูปทรงของเรือนเป็นเรือนไม้ ได้ถุนสูงประมาณคนก้มตัวลอดผ่านได้ เสาทุกต้นไม่ฝังลงดินเพราะว่าดินมันชื้น และก็จะทำให้เสาผุเร็ว แต่จะตั้งอยู่บนแผ่นปูนหรือแผ่นหินเรียบ ๆ ที่ฝังอยู่ในดินให้โผล่ขึ้นมาจากพื้นดินไม่เกิน 1 ฟุต เพื่อ กันมิให้ปลวกกัดดินเสาและกันเสาผุจากความชื้นของดิน ดินเสา ตอนล่างห่างจากพื้นดิน ประมาณ 1-2 ฟุตจะมีไม้ร้อยทะลุเสาทุกต้นตามความยาวของเรือนทั้ง 3 แถวเพื่อทำหน้าที่ยึดโครงสร้างของเรือนให้แข็งแรงมากขึ้น

ตัวเรือนกันฝนด้วยแผ่นกระดานตีเกร็ดตามแนวนอน กันห้องสำหรับเป็นห้องนอน 1 ห้อง อีกห้องหนึ่งปล่อยโล่ง ด้านหน้าบ้านมีระเบียงด้านข้าง เรือนเครื่องสับในภาคใต้

จะทำช่องหน้าต่างต่างแคบ ๆ หลังคาทำทรงจั่วฉากจันทันให้แน่นแบบเดียวกับเรือนไทย ภาคกลางแต่ทรวดทรงเตี้ยกว่าเล็กน้อย ติตแผ่นปั้นลมแบบหางปลา ไม่นิยมทำตัวเหงา

2.2. ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

2.2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology Theory)

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่สนใจในด้านการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมโดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคม และแนวคิดดังกล่าวมีนักมานุษยวิทยาให้ความสนใจในมุมมองที่เหมือนและแตกต่างกันดังนี้

Julian H. Steward (1976) กล่าวว่านิเวศวิทยาคือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์การปรับตัวของมนุษย์นั้นต่างจากสัตว์ตรงที่มันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือการศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติการศึกษาวัฒนธรรมของสจิวัด คือการวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยาของสังคมเพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่งถึงแม้ว่าสจิวัดจะคิดว่าหลักนิเวศวิทยาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถาบันทางสังคมแต่ก็รู้ว่าไม่มีใครสามารถอธิบายองค์ประกอบทางวัฒนธรรมได้หมดทุกด้านด้วยแนวคิดทางด้านการปรับตัวทางนิเวศวิทยานอกจากนี้สจิวัดยังได้เน้นถึงความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมแต่ละแห่งอีกด้วยจากการศึกษาของสจิวัดพบว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรมวัฒนธรรมที่ต่างกันในโลกที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของพัฒนาการที่เหมือนกันการศึกษาวินัยการทางวัฒนธรรมของสจิวัดเป็นแบบวิวัฒนาการหลายสาย (multilinear) มากกว่าวิวัฒนาการสายเดียว (unilinear) เพราะวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปท่ามกลางปัจจัยตัวแปรภายนอกมากมายซึ่งได้แก่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั่นเอง

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จูเลียน สจิวัด. (Julian H. Steward, 1976) และคนอื่น ๆ เช่น Andrew P. Vayda และ Roy A. Rappaport (1968) เป็นนักนิเวศวิทยาที่ให้ความสนใจในเรื่องธรรมชาติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์และขยายความคิดนี้ออกไปว่าวัฒนธรรมซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมนั้นสัมพันธ์กับกายภาพของมนุษย์แต่ธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมนั้นจะต้องแยกออกจากธรรมชาติในทางชีวภาพของมนุษย์เพราะเป็นธรรมชาติต่างชนิดกัน Vayda และ Rappaport ยังได้อธิบายต่อไปว่าร่างกายของมนุษย์นั้นสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง เพราะวาระบบความคิด (ได้แก่ สมองหัวใจต่อมต่าง ๆ) เป็นระบบธรรมชาติในร่างกายของมนุษย์ระบบความคิด จะเป็นอย่างไรอยู่ที่ระบบร่างกายโดยส่วนรวมจะเป็นอย่างไรด้วยร่างกายปรกติระบบความคิดก็ปรกติผลของความคิดก็ปรกติระบบความคิดจะตอบสนองกับระบบธรรมชาติธรรมชาติเป็นตัวบงการความคิด แต่ถ้าร่างกายผิดปกติระบบ

ความคิดก็จะทำงานไม่สะดวกไม่คล่องตัวหรือบกพร่องต่อให้ธรรมชาติบงการอย่างไรความคิดที่ออกมา ก็จะไม่เป็นไปตามนั้นดังนั้นบุคคลจะได้รับความสำเร็จเพียงไรหรือมีพฤติกรรมดีหรือไม่ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับร่างกายของตนเองถ้ามนุษย์มียีนดี จะทำให้มันสมองดีจะคิดดีและจะเจริญเร็วเป็นต้นที่กล่าวมานี้ เป็นจริงเพียงครึ่งเดียวยังไม่จบขบวนการยังจะต้องมีธรรมชาติทางสิ่งแวดล้อมมาบางการอีกส่วนหนึ่ง ด้วยมีฉะนั้นระบบความคิดดีเพียงใดหากไม่มีสิ่งแวดล้อมมากกระตุ้นความคิดก็ไม่ทำอะไรให้คิดเช่นกัน ในธรรมชาติเดียวกันถ้าระบบร่างกาย (ซึ่งก็คือระบบความคิดของมนุษย์) แตกต่างกันหรือยีนแตกต่างกัน เช่นคนหนึ่งยีนดีอีกคนหนึ่งยีนไม่ดีหรือองคนทั้งสองนั้นก็คิดไม่ได้เท่ากันในสิ่งแวดล้อมเดียวกันคน จึงเจริญไม่เท่ากันเป็นต้นเมื่อคนเจริญขึ้นก็จะไปจัดสรรปรุงแต่งธรรมชาติให้ดีขึ้นเพื่อความ สะดวกสบายแต่การดำรงอยู่ของมนุษย์แนวความคิดของสจ๊วตในเรื่อง นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม สจ๊วตนิยาม คำว่า “นิเวศวิทยา” ว่านิเวศวิทยาคือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ การปรับตัวของมนุษย์นั้นต่างจากสัตว์ตรงที่มันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรมนิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือการศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

การศึกษาวัฒนธรรมของสจ๊วต คือ การวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยาของสังคมเพื่อค้นหา ลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่งถึงแม้ว่าสจ๊วตจะคิดว่าหลักนิเวศวิทยาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถาบันทางสังคม แต่ก็รู้ดีว่าไม่มีใครสามารถอธิบายองค์ประกอบทางวัฒนธรรมได้หมดทุกด้าน ด้วยแนวคิดทางการปรับตัวทางนิเวศวิทยานอกจากนี้ สจ๊วตยังได้เน้นถึงความแตกต่างระหว่าง วัฒนธรรมแต่ละแห่งอีกด้วยจากการศึกษาของสจ๊วต พบว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการ ปรับตัวของวัฒนธรรมวัฒนธรรมที่ต่างกันในโลกที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของพัฒนาการที่ เหมือนกันการศึกษาวิวัฒนาการ ทางวัฒนธรรมของสจ๊วตเป็นแบบวิวัฒนาการหลายสายมากกว่า วิวัฒนาการสายเดียว เพราะวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปท่ามกลางปัจจัยหรือตัว แปรภายนอกมากมาย ซึ่งได้แก่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั่นเอง สจ๊วตได้สรุปข้อแตกต่างระหว่าง สังคมเรียบง่ายกับสังคมซับซ้อนว่า ระบบของสังคมที่ซับซ้อนนั้นประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ มากมายที่ ต่างกันและต่างไปจากสังคมแบบง่าย ๆ ระบบที่ต่างกันนี้ถูกนำมาเป็นปัจจัยของการปรับตัวที่ต่างกัน

ทฤษฎีนี้เป็นแนวทางในการหาคำอธิบายความเกี่ยวข้องของภูมิปัญญาและทุนวัฒนธรรม กับการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจข้อสรุปของทฤษฎีคือพัฒนาการของวัฒนธรรมเกิดจาก ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและกลายเป็นวัฒนธรรมสากลได้นักมานุษยวิทยาที่สนใจและศึกษาการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเน้นอิทธิพลของสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญท่านหนึ่งคือ Julian H. Steward (1976) โดยมองเห็นสังคมวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นพลวัตเน้นกระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเน้นสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศว่ามีความสัมพันธ์กันกับรูปแบบและ วิวัฒนาการของวัฒนธรรมในสังคมและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออกวัฒนธรรม จึงเป็น เครื่องมือให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและมองว่าการศึกษาวรรณธรรมเกิดจากปัจจัยพื้นฐาน

สำคัญ 3 ประการคือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมและต้องวิเคราะห์ประสิทธิภาพของวัฒนธรรมที่สามารถนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด 2) รูปแบบพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมโดยวิเคราะห์วิธีการที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างวัฒนธรรมกำหนดพฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงวิธีการทำงานเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบและพฤติกรรมและระบบวัฒนธรรม วิเคราะห์พฤติกรรมและกิจกรรมในสังคมว่ามีส่วนทำให้สังคมอยู่รอดหรือไม่มีผลกระทบต่อทัศนคติและโลกทัศน์ของคนในสังคมเพียงใดพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ในสังคมมีความเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมอย่างไรหลักในการศึกษาทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

1. Biological Approach เป็นการศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับลักษณะทางร่างกายหรือทางกายภาพซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่ละน้อยโดยมีปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพดังนี้

1.1 อาหารและโภชนาการเป็นการศึกษาในลักษณะของการปรับตัวของร่างกายให้เข้ากับสภาพของอาหารในแต่ละสภาพพื้นที่

1.2 ภูมิอากาศศึกษาในลักษณะของการปรับตัวของร่างกายให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศ

1.3 สิ่งแวดล้อมเป็นผลต่อร่างกายเช่นการทำให้เกิดโรคหรือทำให้ร่างกายพิการเสียชีวิต ฯลฯ

2. Psychological Approach เป็นการศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมโดยอาศัยลักษณะของจิตใจและความรู้ทางจิตวิทยาในเรื่องของการใช้ชีวิต (Life form) 6 รูปแบบคือ

2.1 หลักทฤษฎีและเหตุผล

2.2 ยึดมั่นเอาประโยชน์เป็นหลัก

2.3 ลักษณะของจิตใจที่ชื่นชมศิลปะ

2.4 ลักษณะของชื่อเสียงการได้รับยกย่อง

2.5 ลักษณะคนที่เน้นอำนาจสร้างความสุขความพึงพอใจให้กับตนเอง

2.6 ลักษณะเคร่งศาสนาโดยคำนึงถึงศาสนาเป็นหลัก

3. Study in Expressive Behavior เป็นการศึกษาบุคลิกภาพจากพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออก

4. Sociological Approach เป็นการศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่มีผลต่อการพัฒนาการของบุคลิกภาพของคนในแต่ละสังคมซึ่งก็คือวัฒนธรรมที่แต่ละสังคมมีแบบแผนที่แตกต่างกันไป

รูปแบบของการปรับตัว มนุษย์จะเหมือนสัตว์อื่นตรงที่ดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติที่เหมาะสมกับสภาวะทางชีววิทยาที่จำเป็นแต่สิ่งที่มีมนุษย์ต่างกับสัตว์ก็คือคนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วย การปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้และสามารถสร้างสรรค์วัฒนธรรมตามสภาพธรรมชาติเพื่อสนองความจำเป็นของตัวเองได้จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์มนุษยชาติดังกล่าวทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า มนุษยชาติที่ดำรงอยู่ในโลกสามารถที่จะปรับตัวตามความจำเป็นและควบคุมธรรมชาติรอบ ๆ ตัวเขาได้เอง

การปรับตัวทางชีววิทยา มนุษย์มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสามารถทางด้านร่างกายที่จะปรับตัวให้เหมาะสมกับธรรมชาติแวดล้อมเฉพาะถิ่นนั้น ๆ และอีกส่วนหนึ่งมนุษย์มีความสามารถที่จะสร้างสรรค์วัฒนธรรมโดยการปรับเปลี่ยนธรรมชาติแวดล้อมในขณะเดียวกัน ร่างกายมนุษย์อาจจะมีข้อจำกัดในการปรับตัวที่เหมาะสมกับธรรมชาติแวดล้อมเฉพาะถิ่นนั้น ๆ แต่จะไม่เกี่ยวข้องกับความรู้ความชำนาญพิเศษและสมองของมนุษย์นั้นคือมนุษย์สามารถปรับหาทางเลือกภูมิอากาศและปรับรูปแบบของการจัดระเบียบสังคมของตัวเองได้ด้วยสาเหตุดังกล่าว จึงทำให้เห็นได้ชัดเจนว่ามนุษย์สามารถกำหนดควบคุมลักษณะพิเศษทางชีววิทยาได้ตามความจำเป็นที่จะสร้างวัฒนธรรมของตัวเองได้และบางครั้งสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่น ๆ ก็อาจจะสามารถสร้างวัฒนธรรมของตัวเองได้ด้วยมนุษย์สามารถจะสื่อสารกันได้ด้วยการใช้เสียงและการใช้สัญญาณสามารถเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ และสามารถถ่ายทอดพฤติกรรมการเรียนรู้ของตนต่อไปยังคนรุ่นหลังต่อไปได้แต่สิ่งที่เหมือนสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอื่น ๆ ก็คืออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและสร้างระบบการอบรมเลี้ยงดูที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันตั้งแต่ยังเล็ก

การปรับตัวทางวัฒนธรรม ในการสร้างวัฒนธรรมของมนุษย์นั้นจะอยู่ในข้อจำกัดของธรรมชาติแวดล้อมของตนเสมอเช่นคนจะผลิตเสื้อผ้าและสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัยในขอบเขตที่คิดว่าจะทำให้อยู่รอดได้ ฯลฯ การพัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีทำให้ธรรมชาติหลายอย่างมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ลดน้อยลง

ผู้วิจัยได้สรุปการนำทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมาศึกษาในเรื่องภูมิปัญญาและทุนวัฒนธรรมในด้านการปรับตัวการพัฒนาารูปแบบและการยอมรับภูมิปัญญาและนวัตกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับทุนธรรมชาติและทุนวัฒนธรรมนอกจากมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมแล้วด้านสังคมประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องนำมาพิจารณาร่วมกัน เพราะวัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเป็นพื้นฐานของการพัฒนาต่าง ๆ แม้กระทั่งเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์ หากนำมาใช้กับการประยุกต์เอาวัตถุในท้องถิ่นเช่นการนำดินมาพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัย เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น เนื่องจากบ้านดินเป็นมิตรกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้อยู่อาศัยบ้านดินสุขภาพดี

2.2.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

1) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory)

นักมานุษยวิทยากลุ่มหนึ่งที่สนใจในแนวคิดเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จึงได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เน้นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularism) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์โบแอส (Franz Boas, 1920) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบียประเทศสหรัฐอเมริกาเน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งโดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนี้ยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรมแต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน” ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะการแพร่กระจายทุกทิศทางจากจุดศูนย์กลาง
2. การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะมีอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์
3. การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะอาณาเขตวัฒนธรรมจากจุดกำเนิด

วัฒนธรรมการแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึงการที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่จะมาจากการแพร่กระจายตัวอย่างเช่นในสังคมไทยได้รับเอาการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องเกี่ยวกับการแต่งกายสวมเสื้อนอกผูกเนคไทสวมกระโปรงสวมรองเท้าส้นสูงหรือการที่คนไทยรับเอาการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมอินเดียด้านพระพุทธศาสนา รับเอาค่านิยมในด้านความขยันอดทนการเอาประโยชน์จากคนอื่นจากวัฒนธรรมจีนเป็นต้นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมีทั้งในด้านวัตถุและที่ไม่ใช่วัตถุการที่วัฒนธรรมแตกต่างกันมาปะทะกันก็จะเกิดการเปรียบเทียบและวัฒนธรรมเด่นก็จะแผ่กระจายออกไป เมื่อคนส่วนใหญ่เห็นว่าดีก็จะรับเอามาปฏิบัติโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านวัตถุนั้นง่ายกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุนอกจากนี้การสื่อสารการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วในปัจจุบันมีส่วนช่วยทำให้การแพร่กระจายเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

Barnett ((ภมรรัตน์ สุธรรม, 2546); อ้างอิงมาจาก Barnett, 1999 : 88) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่นในงานเขียนชื่อ “Innovation :The Basis of Cultural Change” (1953 : 10-15) กล่าวไว้ว่า นวัตกรรมก็คือความคิดหรือพฤติกรรมหรือ

สิ่งใด ๆ ก็ตามที่เป็นของใหม่เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่บาร์เนทเชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรมแต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดมีนวัตกรรมก็ได้ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม”

Everett ((ภมรรัตน์ สุธรรม, 2546); อ้างอิงมาจาก Everett, 1999 : 78) ผู้เขียนงานชื่อ “Diffusion of Innovations” ได้เน้นว่า “การเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคมและนวัตกรรม (Innovation) ที่ถ่ายทอดกันนั้นอาจเป็นความคิด (Idea) ซึ่งรับมาในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Adoption) ถ่ายทอดได้ยากหรืออาจเป็นวัตถุ (Object) ที่รับมาในรูปการกระทำ (Action Adoption) ซึ่งจะเห็นได้ง่ายกว่า” โรเจอร์ ยังได้กล่าวอีกว่า “นวัตกรรมที่จะยอมรับกันได้ง่ายต้องมีลักษณะ 5 ประการได้แก่ 1) มีประโยชน์มากกว่าของเดิม (Relative Advantage) 2) สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับ (Compatibility) 3) ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก (Less Complexity) (4) สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ (Divisibility) และ 5) สามารถมองเห็นเข้าใจง่าย (Visibility) นอกจากนี้โรเจอร์ยังได้นำเสนอขั้นตอนการตัดสินใจรับเอานวัตกรรมใหม่อีก 5 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นตอนในการรับรู้นวัตกรรม (Awareness) 2) เกิดความสนใจในนวัตกรรมนั้น ๆ (interest) 3) ประเมินค่านวัตกรรม (Evaluation) 4) ทดลองใช้นวัตกรรม (Trial) และ 5) การรับหรือไม่รับเอานวัตกรรม (Adoption or Rejection) โดยผู้รับนวัตกรรมอาจมีทั้งผู้รับเร็วหรือช้าแตกต่างกันไป”

Wissler ((ภมรรัตน์ สุธรรม, 2546); อ้างอิงมาจาก Wissler, 1998 : 98) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้เสนอแนวคิดว่าการแพร่กระจายวัฒนธรรมนั้นเกิดจากปัจจัยที่สำคัญดังนี้ (1) ปัจจัยทางเชื้อชาติเป็นจุดเริ่มของศูนย์กลางวัฒนธรรม (2) สภาพแวดล้อมจะเป็นตัวยึดเหนี่ยววัฒนธรรมให้มั่นคงผู้วิจัยจะนำ

หลักของการแพร่กระจาย วัฒนธรรมหนึ่งๆจะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ได้ต้องยึดหลักว่าวัฒนธรรมคือความคิดและพฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคลบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่นดังนั้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

1. หลักภูมิศาสตร์ต้องไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้นเช่นไม่มีภูเขาสูงทะเลกว้าง ทะเลทรายหิมะป่าทึบเป็นต้นเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของคนที่มีวัฒนธรรมติดตัว

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจการที่ผู้คนต้องเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันส่วนมากเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจบ้างก็ต้องการไปเที่ยวเตร่ดูสิ่งแปลกใหม่แต่ก็ต้องมีเงินทองจึงจะไปเที่ยวถิ่นอื่นได้คนที่ไม่มีเศรษฐกิจดีจึงมีโอกาสนำวัฒนธรรมติดตัวไปสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่นได้

3. ปัจจัยทางสังคมได้แก่การตั้งใจไปแลกเปลี่ยนวิธีการพฤติกรรมใหม่และความรู้เป็นต้นการไปศึกษายังถิ่นอื่นจึงเป็นการไปแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยตรงการรู้จักรักใคร่และการแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรมการไปร่วมปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาและการอพยพโยกย้ายถิ่นเพราะเกิดภัยทางสังคมเช่นเกิดสงครามและความขัดแย้งการประสพภัยธรรมชาติเช่นข้าวยากหมากแพงแห้งแล้งและการยึดครองโดยผู้รุกรานเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น

4. การคมนาคมที่ดีเป็นปัจจัยเอื้อต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเช่น ถนนดีพาหนะสำหรับการโดยสารและการเดินทางในระยะทางไม่ไกลเกินไปนักแล้วแต่เป็นการเร่งการแพร่กระจายที่ดีอีกด้วย

โดยสรุปทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้จะช่วยอธิบายวิธีการขั้นตอนของการเผยแพร่วัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งจะต้องคำนึงถึงข้อเหมือนและข้อต่างของวัฒนธรรมทั้งสองเป็นสำคัญผู้วิจัยจะนำทฤษฎีนี้ไปใช้ในการวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์จุดกำเนิดหรือการเริ่มต้นของการแกะสลักไม้ตลอดจนความคิดความเชื่อและภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ที่มีผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไม้แกะสลักในภาคกลาง

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 งานวิจัยในประเทศ

จตุพร ตั้งศิริสกุล (2550) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้วัตถุดิบทางธรรมชาติในการเพิ่มประสิทธิภาพของก้อนอิฐดินดิบ เพื่อใช้ในการก่อสร้างบ้านดิน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำวัสดุมาใช้ในการพัฒนาก้อนอิฐดินดิบให้มีคุณสมบัติที่ดีขึ้นและมาตรฐานสำหรับการใช้งาน วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของวัสดุทางการก่ออิฐดินดิบ ได้แก่ แกลบและ ชูมะพร้าว ที่มีต่อคุณสมบัติต่าง ๆ ของก้อนอิฐดินดิบ ได้แก่ กำลังรับแรงอัด การหดตัว และฉนวนกันความร้อน โดยงานวิจัยนี้ ใช้ดินเหนียวแตกต่างกัน 2 ชนิด ดินเหนียวกับก้อนอิฐที่ไม่มีส่วนผสมของวัสดุอื่นและก้อนอิฐที่ใช้วัสดุทดแทนดินเหนียว โดยน้ำหนัก ร้อยละ 1, 2, 3, 6, และ 9 ตามลำดับโดยก้อนอิฐที่ขึ้นรูปเสร็จแล้วจะถูกนำมาทำแห้งด้วย 2 วิธี ที่แตกต่างกัน ได้แก่ การตากแดด นาน 7 วัน และการอบหลังจากตากแดดแล้ว นาน 24 ชั่วโมง

จากการทดลองพบว่า แกลบและชูมะพร้าว สามารถเพิ่มกำลังรับแรงอัด และลดการหดตัวของก้อนอิฐดินดิบ แต่ในส่วนผสมที่มีแกลบแทนที่น้อยกว่า ร้อยละ 3 นั้น ส่งผลให้กำลังรับแรงอัดมีค่าลดลง และการอบก้อนอิฐในตู้อบ ทำให้เกิดกำลังรับแรงอัดเพิ่มขึ้น ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบของดินเหนียว พบว่า ดินเหนียวชนิดที่ 2 มีปริมาณทรายมากกว่า ซึ่งส่งผลให้ค่ากำลังรับแรงอัดสูงกว่า ทำให้ค่าการนำความร้อนของก้อนอิฐที่ทำจากดินเหนียวชนิดที่ 1 และในด้านการนำ

ความร้อนของก้อนอิฐ พบว่าการแทนที่ดินเหนียวด้วยเกลบในส่วนผสมของก้อนอิฐดินดิบ ทำให้ค่าการนำความร้อนของก้อนอิฐก้อนอิฐต่ำลง เมื่อเปรียบเทียบกับควบคุม แต่การแทนที่ดินเหนียวด้วยขุยมะพร้าวในส่วนผสมของก้อนอิฐดินดิบ ทำให้ค่าการนำความร้อนของก้อนอิฐเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับตัวควบคุม

ดวงนภา ศิลปสาย (2546) ได้ศึกษาบ้านดิน : สถาปัตยกรรมทางเลือก กรณีศึกษา : บ้านศรีฐาน อำเภอป่าติว จังหวัดยโสธร โดยมีจุดมุ่งหมายศึกษาถึงปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ในการเลือกปลูกสร้างบ้านดิน โดยกำหนดกรอบการศึกษา บ้านดิน ในชุมชนบ้านศรีฐาน อำเภอป่าติว จังหวัดยโสธร ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกสร้างบ้านดินในประเทศไทย วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการใช้ดินในสิ่งปลูกสร้างตั้งแต่อดีตมา การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตชุมชน รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านดิน และปัจจัยแวดล้อมของบ้านดิน ในฐานะสถาปัตยกรรมทางเลือก วิธีการดำเนินการศึกษา ทำการเก็บข้อมูลปฐมภูมิของบ้านดินจากหลายพื้นที่ ก่อนมาทำการเก็บข้อมูลที่ชุมชนบ้านดินกรณีศึกษา จำนวน 7 หลัง เพื่อเก็บข้อมูลด้วยวิธีรังวัดขนาด วาดภาพ และถ่ายภาพบันทึกภาพลักษณะทางสถาปัตยกรรม ประกอบกับการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาใช้วิเคราะห์ด้วยวิธีเชิงคุณภาพและปริมาณตามหลักพื้นฐานทางสถาปัตยกรรม

จากการศึกษา พบว่า สถาปัตยกรรมบ้านดินจัดเป็นอารยธรรมสิ่งปลูกสร้างที่อยู่คู่กับมนุษยมายาวนานพันปี ประเทศไทยมีมาตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ แต่เมื่อโลกเจริญก้าวหน้าขึ้น บ้านดินจึงเสื่อมความนิยมลง จนเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา กลับมาเป็นที่นิยมเนื่องจากตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมจากกระแสนิโคมินิยม กระแสนิโคมินิยมในประเทศไทยในปัจจุบันมีจุดเริ่มต้นมาจากบ้านศรีฐาน ซึ่งเป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่สุดในภาคอีสาน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาจากสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม นำมาสู่การร่วมตัวของชาวบ้านที่มีแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเองเหมือนกัน ดังนั้นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านดินจึงเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน มุ่งตอบสนองต่อการใช้งานแบบตรงไปตรงมา ปัจจัยแวดล้อมที่เด่นชัด ในการเลือกปลูกสร้างบ้านดินของชาวบ้านมาจาก ความสอดคล้องกับการพึ่งตนเองและการพึ่งกันเองของชุมชน ความยั่งยืนของอายุการใช้งานของบ้านและธรรมชาติ ความประหยัดก่อให้เกิดภาพลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ที่มาจากความเรียบง่าย สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่ทำให้บ้านดินเอื้ออำนวยให้เกิดสภาวะสบายในการอยู่อาศัย บ้านดินจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติแบบพออยู่พอกินของชาวบ้าน

ดัมพ์ ผดุงวิเชียร (2548) ได้ทำการศึกษากันตามแนวทางสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านดิน หมู่บ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติว จังหวัดยโสธร โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาประกอบด้วย องค์ประกอบทางกายภาพของบ้านดินด้านองค์ประกอบในการออกแบบและเทคโนโลยีการก่อสร้าง พฤติกรรมการใช้บ้านดินและการยอมรับรวมถึงความพึงพอใจต่อ

สภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งภายในและภายนอกในการใช้งานของบ้านดินรวมถึงปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การตั้งถิ่นฐาน วิถีชุมชน และปัจจัยแวดล้อมของบ้านดิน ในฐานะสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน

วิธีการดำเนินการศึกษา โดยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิของบ้านดินจากหลายพื้นที่ แล้วจึงนำมาเก็บข้อมูลบ้านดินที่ชุมชนกรณีศึกษา จำนวน 8 หลังเป็นบ้านดินเกือบทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน ในการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการวัดขนาด วาดภาพและถ่ายภาพในการบันทึกภาพลักษณะทางสถาปัตยกรรม ประกอบกับการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์และสอบถามแบบมีโครงสร้าง แล้วนำมาวัดค่าความพึงพอใจด้วยคำร้อยละ หลังจากนั้น นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ ตามหลักพื้นฐานทางสถาปัตยกรรม จากการศึกษาพบว่า บ้านดินไม่ใช่สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นมาในประเทศไทย บ้านดินที่หมู่บ้านศรีฐานเกิดขึ้นจากความคิดที่ฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม หลังจากประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบพอเพียง และพึ่งพาอาศัยกัน บ้านดินจึงเกิดในฐานะตัวแทนทางสถาปัตยกรรมตามแนวคิดแบบพอเพียงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านดิน มุ่งเน้นที่จะตอบสนองการใช้งานแบบตรงไปตรงมา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมในการใช้งาน

2.3.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Rachapradit N., Thepa S. และ Monyakul V. (2012) ได้พัฒนารูปแบบหลังคาติดกับการแลกเปลี่ยนอากาศร้อน (EAHE) โดยพิจารณาจากอาคารที่ก่อสร้างที่มีโครงสร้างทำด้วยอิฐหรือก้อนอิฐดินดิบ (หรือโคลน) วิธีการที่นำมาใช้สำหรับการพัฒนารูปแบบการถ่ายเทความร้อนของอาคารหลังนี้ มี 6 ห้องเชื่อมต่อกัน ในบทความนี้ได้นำเสนอสมการสมดุลพลังงาน ซึ่งได้รับการปรับปรุงแก้ไข โดยเทคนิคที่เป็นตัวเลขของ Runge-Kutta ผลจากความร้อนที่ได้รับการตรวจสอบโดยใช้ข้อมูลที่สังเกตจากการทดลอง ผลการทดลอง แสดงให้เห็นว่า อากาศในห้องที่มีอุณหภูมิในช่วงฤดูหนาว พบว่าอุณหภูมิเพิ่มขึ้น 5-15 องศาเซลเซียส เมื่อเทียบกับอุณหภูมิของอากาศปกติ ในขณะที่อุณหภูมิลดต่ำลงในฤดูร้อน ผลที่ได้แสดงให้เห็นว่า ศักยภาพในการประหยัดพลังงานประจำปีของอาคารก่อนและหลังการก่อสร้างหลังคาของอาคารบ้านดิน เท่ากับ 4,946 kWh ต่อปี และ 10,321 kWh ต่อปี ตามลำดับ อัตราส่วนประสิทธิภาพการใช้พลังงานตามฤดูกาลอยู่ในช่วง 2-3 เท่า อาคารแบบนี้มีศักยภาพในการประหยัดพลังงานประจำปีและนำไปสู่การลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์เท่ากับ 16 ตันต่อปี และคาร์บอนเครดิตที่เกี่ยวข้องประจำปีของอาคารเป็นที่คาดกันว่า เท่ากับ 340€ ต่อปี การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายใน Life cycle cost (LCC) แสดงให้เห็นถึงระยะการคืนทุนน้อยกว่า 2 ปี สำหรับการลงทุนในระบบดังกล่าว

Dowling D.M., Samali B. และ Li (2005) ได้ทำการทดลองวิธีการที่ดีขึ้นของการเสริมผนัง ADOBE-ภายนอกแนวตั้งการเสริมแรงพบว่าบ้านอิฐดินดิบแบบดั้งเดิม (traditional adobe houses) ไร้อ่อนไหวต่อความเสียหายและทำลายล้างในสภาวะการเกิดแผ่นดินไหว ช่องโหว่นี้จะทวีความ

รูนแรง ช่องโหว่นี้อาจจะรูนแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ปฏิบัติก่อสร้างบ้านดินแบบดั้งเดิมและมีข้อจำกัด ด้านทรัพยากรที่ส่งผลกระทบต่อหลักของบ้าน ก่อให้เกิดบ้านที่มีความเสี่ยงสูง วิธีการที่ได้รับการสนับสนุนในปัจจุบัน เพื่อปรับปรุงความต้านทานแผ่นดินไหวของบ้านอิฐดินดิบใหม่รวมถึงการใช้งานของเสา / คาน, คานมุงกุฏ / แหวนเสริมแนวตั้งภายใน (เช่น ไม้ไผ่ อ้อย และ ท่อพลาสติก) และการเสริมแรงในแนวนอนภายใน (เช่น ไม้ไผ่ อ้อย ลวด และตาข่าย) แต่วิธีการนี้ได้รับการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับมีนัยสำคัญชะลอการยุบโครงสร้างกระดานนี้ทำให้เกิดคำถามบางอย่างเกี่ยวกับความจุของรูปแบบของการสนับสนุนนี้จะชะลอการโจมตีของการแตกต่างของความเข้มต่ำที่เคลื่อนไหวได้พื้นดิน นอกจากนี้ความซับซ้อนของระบบที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการใช้งานอย่างแพร่หลาย

Quagliarini Enrico และคณะ (2010) ได้ศึกษาอิฐดินดิบซึ่ง เป็นเทคนิคการก่อสร้างที่ใช้แผ่นดินดิบผสมและแม่พิมพ์ เพื่อสร้างบล็อกตากแดด การค้นพบของผนังอิฐดินดิบที่เป็น Roman Republican domus Domus sited ใน Suasa (อันโคโนนา, อิตาลี) เป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานปัจจุบัน การวิจัยได้รับการพัฒนาผ่านวิธีการทดลอง เพื่อที่จะอธิบายลักษณะพฤติกรรมเชิงกลของประเภทของผนังนี้: ประการแรกอิฐดินดิบคล้ายกับอันเดิมถูกทำซ้ำโดยใช้ดินโดยตรงมาจากโบราณสถานที่อยู่ใกล้ผนังอิฐดินดิบและเพิ่มฟางไปลดการหดตัว และ hygrometric ทราหยาบที่นำมาจากเหมืองในประเทศถูกใช้ในการทำโคลงของ Roman Republican domus หลังจากใช้เวลาปรับปรุง 4 เดือน ผนังอิฐที่ผลิตจะต้องทดสอบการบีบอัดและแรงเฉือน จากการทดสอบการบีบอัดความแข็งแรงสูงสุดเป็นครั้งแรกแตกต่างกันกับความเครียดอัดโมดูลัส และลักษณะการทำลายได้รับการประเมินเช่นกัน ผลการบีบอัดแสดงโครงสร้างสองชั้นเป็นไปได้ของ Roman Republican domus ในความเป็นจริงปรากฏว่าความเครียดจากการวิเคราะห์โหลดสองชั้นต่ำกว่าการบีบอัดความเครียดแตกต่างกันกับครั้งแรกจากการทดสอบแรงเฉือนซึ่งเป็นกฎหมายสัดส่วน ดูเหมือนว่าจะควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างค่าสูงสุดของความตึงเครียดเฉื่อยและแนวตั้งได้ และการบีบอัดของตัวอย่างอาจนำไปสู่จุดเริ่มต้นสำหรับการวิเคราะห์แผ่นดินไหวในอนาคต

Turanli Lutfullah และ Saritas Afsin (2010) ได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการใช้วัสดุเจือปนและตาข่ายพลาสติกในกำแพงที่ใช้อิฐดินดิบ สามกลุ่มที่แตกต่างกันของส่วนผสมดินอิฐได้รับการพิจารณาสำหรับการจัดตั้งบล็อกอิฐในการติดตั้งผนังที่มีและไม่มีตำแหน่งตาข่ายพร้อมข้อต่อครกแนวนอน กลุ่มประกอบด้วยอิฐดินดิบ ธรรมชาติบล็อกที่มีฟาง 1% และแกลบ 10% ผนังมีการโหลดภายใต้แกนอัดในแนวทแยงโหลดเพื่อประเมินความสามารถโหลดสูงสุดของการเปลี่ยนแปลงรูปทรง และลักษณะการดูดซับพลังงานตามผลที่ได้รับจากการทดสอบการใช้รวมตาข่ายพลาสติก ที่มีสารช่วยเพิ่มอย่างมีนัยสำคัญในพฤติกรรมของโครงสร้าง

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่าบ้านดินประเทศเกิดในฐานเป็นตัวแทนทางสถาปัตยกรรมตามแนวคิดแบบพอเพียง รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านดิน มุ่งเน้นที่จะตอบสนองการใช้งานแบบตรงไปตรงมา เป็นการร่วมพลังทางสังคม ที่เกิดขึ้นจากความคิดที่พื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม หลังจากประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบพอเพียง และพึ่งพาอาศัยกัน สำหรับการสร้างบ้าน หรืออาคารจากดินในประเทศ นิยมทำแบบก้อนอิฐดินดิบ (adobe) มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาทางธรรมชาติ โดยพบว่ายังไม่แข็งแรงต่อสภาวะแผ่นดินไหวต้องเสริมแรงโครงสร้างภายในตามแนวตั้งและแนวนอนเช่นไม้ไผ่ อ้อย ลวด และตาข่าย จะช่วยเพิ่มแรงกระทำรุนแรง ใกล้เคียงแผ่นดินไหวได้ แม้ความแตกต่างของการสร้างบ้านดินจะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน สิ่งก่อสร้างจากดินไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย ซึ่งในสมัยโบราณเราใช้ดินสร้างบ้าน ปั้นโบสถ์ สร้างสิมบ้านดิน ก็เช่นเดียวกัน แต่ความรู้ดังกล่าวกระจัดกระจายอยู่ตามแหล่งภูมิปัญญาตามชุมชนต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่องการออกแบบบ้านดิน ฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน เพื่อพัฒนารูปแบบบ้านดินอีสาน นำไปสู่การเผยแพร่ข้อมูล เพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้ที่สนใจ อยากมีบ้านที่มีความมั่นคงถาวร สามารถสร้างด้วยตนเอง ลงทุนต่ำ ส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนและสังคม นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องบ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลในภาคสนาม (Field study) ดังนี้

3.1 ขอบเขตในการวิจัย

3.1.1 เนื้อหา

3.1.2 วิธีวิจัย

3.1.3 ระยะเวลา

3.1.4 พื้นที่วิจัย

3.1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.3 การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1. ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 เนื้อหา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เรื่อง บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย ผู้วิจัย จึงได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาการวิจัยไว้ ดังนี้

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านดินบ้านอีสาน

2. ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน

3. ศึกษาลักษณะการใช้สอยบ้านดินในอีสาน

เนื้อหาการวิจัยได้จากการวิเคราะห์ องค์ความรู้ ความเป็นมา และสภาพปัจจุบันและปัญหาบ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย จากการเก็บข้อมูลที่เป็นเอกสารและเก็บข้อมูลในพื้นที่ โดยการวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ข้อมูล

3.1.2 วิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือศึกษาข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยเก็บข้อมูลจากส่วนราชการ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และบุคคลทั่วไป ใช้เครื่องมือการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

3.1.3 ระยะเวลา

เริ่มตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2558-2561

3.1.4 พื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ที่ทำการวิจัย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1. เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคอีสาน
2. เป็นหมู่บ้านที่มีผู้สร้างและอยู่อาศัยในบ้านดิน มากกว่า 2 ปี
3. ปัจจุบันยังมีการสร้างและอาศัยบ้านดิน อยู่ในภาคอีสาน

จากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าว ผู้วิจัยได้สำรวจหมู่บ้านหลายแห่งในเขตพื้นที่ภาคอีสาน และได้คัดเลือกหมู่บ้านแบบเจาะจงในเขตพื้นที่ 3 จังหวัด จังหวัดละ 1 หมู่บ้าน 1 ตำบล คือ

1. จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ บ้านโนนสะอาด ตำบลไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
2. จังหวัดชัยภูมิ คือ บ้านท่ามะไฟหวาน ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ

จังหวัดชัยภูมิ

3. จังหวัดยโสธร คือ บ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดิว จังหวัดยโสธร เหตุผลที่เลือกพื้นที่นี้เพราะเป็นชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยในบ้านดิน โดยผู้อยู่อาศัยสร้างบ้านด้วยตัวเอง พร้อมทั้งจัดอบรมให้ความรู้กับผู้นสนใจทั่วไป และมีผู้ที่สร้างบ้านดินที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ

3.1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่ทำการวิจัย คือ 1) บ้านโนนสะอาด ตำบลไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) บ้านท่ามะไฟหวาน ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ 3) บ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดิว จังหวัดยโสธร

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคคลที่สร้างและอยู่อาศัยในบ้านดิน รวมทั้งสิ้น 69 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ดังนี้

1. กลุ่มผู้รู้ (key informants) ได้แก่กลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลในเชิงลึกและสำคัญเกี่ยวกับบ้านดินอีสาน สามารถที่จะให้ข้อมูลได้เที่ยงตรง รวม 9 คน ได้แก่ กลุ่มผู้นำการก่อสร้างบ้านดิน จำนวน 3 จังหวัด ๆ 3 คน รวม 9 คน

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (casual informants) คือกลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่ฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน จำนวน 3 จังหวัด ๆ 10 คน รวม 30 คน

3. กลุ่มประชาชนทั่วไป (general informants) ได้แก่ ชาวบ้านทั้งชายและหญิง ที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้านที่บ้านดินตั้งอยู่ จำนวน 3 จังหวัด ๆ ละ 10 คน รวม 30 คน

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยกำหนดประเภทและลักษณะเครื่องมือในการดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

1.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการวิจัยในระยะเริ่มต้นของการวิจัย เพื่อใช้เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยนำจุดมุ่งหมายของการวิจัยมาใช้เป็นหลักในการกำหนดประเด็นการสังเกต ได้แก่ สภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน บทบาทและหน้าที่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกของคนในชุมชนหรือ สังคมนั้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2547)

1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ในระยะหลังของการวิจัยผู้วิจัยใช้แบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยผู้วิจัยใช้เทคนิคการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Observation) เพราะผู้วิจัยต้องการทำตัวให้เข้ากับธรรมชาติของชุมชน และได้บันทึกช่วยจำ เมื่อมีโอกาสเหมาะสมหลังจากการสังเกต

2. การสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีคุณประโยชน์สูงชนิดหนึ่ง จะทำให้ผู้วิจัยได้ทราบและเข้าใจว่าผู้ให้สัมภาษณ์คิดอย่างไร แบบสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบด้วยประเด็นคำถามหลัก ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของการวิจัย ส่วนคำถามชักใช้ไล่เลียงเป็นคำถามเพื่อให้ผู้ตอบระบุดึงความรู้สึก เกี่ยวกับประเด็นนั้น ๆ เพื่อตอบให้จบประเด็น ส่วนคำถามติดตามเป็นการซักถามต่อเนื่องตามสาระ ขยายความมีนัยสำคัญของสิ่งที่ได้พูดไปแล้ว เพื่อรวบรวมข้อมูลในการแสดงถึงความรู้สึกว่าเป็นอย่างไร ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ

2.1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการใช้แบบฟอร์มที่มีการ

เตรียมการ มีแผนการสัมภาษณ์ และการบริหารการสัมภาษณ์ที่จัดเตรียมไว้อย่างค่อนข้างแน่นอน เป็นทางการ ล่วงหน้า การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนี้มีลักษณะการดำเนินงานที่เป็นมาตรฐานหรือเป็นทางการมาก ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะตอบคำถามเดียวกัน และถามคำถามก่อนหลัง เรียงตามลำดับเหมือนกัน ผู้สัมภาษณ์ จะต้องอ่านคำถามตามลำดับในแบบสัมภาษณ์

2.2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Non-Structured Interview or In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ บางครั้งจึงเรียกว่า การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นสูง ดังนั้นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ที่มีจุดความสนใจเฉพาะ เรียกว่า การสังเกตแบบเจาะลึก (In-depth Interview)

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นแบบที่ผู้วิจัยจัดขึ้นใช้การประชุมกลุ่มย่อยแล้วร่วมกันพิจารณาถึง บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือตามลำดับ ดังนี้

- 1) การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสาร หนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ยกร่างแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตตามกรอบที่กำหนด
- 3) ให้อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ
- 4) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความเหมาะสมของถ้อยคำ
- 5) ผู้วิจัยนำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ
- 6) จัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ การศึกษาข้อมูลทางเอกสารจะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม และประกอบเพิ่มเติมในขณะที่เก็บข้อมูลในภาคสนาม และหลังจากเสร็จสิ้นการศึกษาภาคสนาม ประกอบด้วย โดยศึกษาค้นคว้างานเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานจิตรกรรมฝาผนังของโบสถ์ดิน จากแหล่งข้อมูลห้องสมุด และข้อมูลจากหน่วยงานราชการที่ได้เก็บรวบรวมได้ บริการนอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร เช่น หนังสือ วารสาร งานวิจัย และแบบสัมภาษณ์

2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) โดยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.1 ด้านเนื้อหา ทำการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวกับเรื่อง บ้านดินอีสาน :
รูปแบบและการใช้สอย ในประเทศและต่างประเทศ

2.2 ด้านพื้นที่ ทำการศึกษาจากกลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ภายในจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดยโสธร

3. การสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้วิธี

3.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ทำการสัมภาษณ์ ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความโดยใช้ทฤษฎี และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) จากผู้รู้ (Key Informants) โดยมีจุดสนใจในการสัมภาษณ์ในเรื่องของการสร้างคุณค่าและมูลค่าทางวัฒนธรรม

4. การสังเกต (Observation) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสังเกต 2 รูปแบบคือ

4.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมกิจกรรม สังเกต ซักถามข้อมูลที่สงสัย และต้องการ พร้อมทั้งจดบันทึกเทป และแจ้งวัตถุประสงค์ให้กลุ่มเป้าหมายทราบ

4.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) อันเป็นการสังเกตจากพฤติกรรมความสนใจของบุคคลภายนอก

5. แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นแบบที่ผู้วิจัยจัดขึ้นใช้ในการประชุมกลุ่มย่อยแล้วร่วมกันพิจารณาถึง รูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสาน

3.2.3 การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย และหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปจากการสัมภาษณ์ และภาพถ่ายในแต่ละครั้ง โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด (Typologies) จัดหมวดหมู่ตามแต่ละประเภทที่ตั้งไว้และตรวจสอบดูอีกครั้งว่าข้อมูลที่ได้มามีความครบถ้วนเพียงพอหรือไม่ และดำเนินการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) วิธีการนี้นอกจากจะใช้สำหรับตรวจสอบความวางใจของข้อมูลหลักฐานและผลการวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้ รวมทั้งการดำเนินงานวิจัยในขั้นตอนอื่น ๆ แล้วยังสามารถนำมาใช้ในการตรวจสอบความเชื่อใจได้อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

วิธีการเชื่อมโยงแบบสามเส้าที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแตกต่างกัน ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เรื่องบ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย เพื่อให้ข้อมูลนี้มีความพร้อมเหมาะแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผล แล้วหรือไม่ หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไป (เบญจจา ยอดคำเนิน-แอ็ดติภักดิ์, 2552)

3.2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์แล้วจัดบันทึกไว้ในลักษณะบรรยาย เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นภาพของ เรื่องรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสาน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การสรุปตีความใช้เทคนิคดำเนินการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายประวัติความเป็นมาความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้วิธีการสืบสาน กระบวนการต่าง ๆ ในเรื่องรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสานโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี กรอบแนวคิดเชิงวัฒนธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) พร้อมรูปภาพประกอบบางตอน

ตาราง 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ที่	รายการ	ความมุ่งหมาย	กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือ	ผล	วัน เดือน ปี
1	สำรวจพื้นที่และเลือกพื้นที่วิจัย ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล	เลือกพื้นที่ทำการวิจัยและกำหนดกลุ่มตัวอย่าง	บ้าน วัด ที่มีการก่อสร้างและอยู่อาศัยในบ้านดินมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งที่ประสบผลสำเร็จและไม่สำเร็จ	แบบสำรวจภาคสนาม	<p>1. พื้นที่ในการวิจัย 3 ตำบลใน 3 จังหวัด ดังนี้</p> <p>1. จังหวัดชัยภูมิคือตำบลท่ามะพะทวนอ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ 36150</p> <p>2. จังหวัดยโสธร ตำบล ศรีฐาน อำเภอบาแก้ว จังหวัดยโสธร</p> <p>3. จังหวัดกาฬสินธุ์ คือตำบลไผ่ อำเภอ เมืองจังหวัดกาฬสินธุ์</p> <p>ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทพื้นที่วิจัยของหมู่บ้านที่อยู่อาศัยทำมาจากดินเหนียวหลายแห่งและข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้อง</p>	พฤษภาคม 2558
2	สำรวจข้อมูล บริบทพื้นที่วิจัย	เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านบริบทพื้นที่วิจัย	<ol style="list-style-type: none"> 1. สถานีอนามัย 2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ 3. ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล 4. สำนักงานเทศบาลตำบล 5. สำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด 6. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด / อำเภอ 	แบบสำรวจภาคสนาม		พฤษภาคม ถึง มิถุนายน 2558

ตาราง 1 (ต่อ)

ที่	รายการ	ความมุ่งหมาย	กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือ	ผล	วัน เดือน ปี
3	สำรวจพื้นที่วิจัย	เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนและสร้าง ความสัมพันธ์กับผู้ นำทั้ง 3 ตำบลใน 3 จังหวัด	ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้าน นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้าน การก่อสร้างบ้านดิน เจ้าอาวาสวัด นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบล ชาวบ้านทั่วไป ที่มี ภูมิลำเนาในหมู่บ้านที่ ทำการวิจัย	แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจข้อมูล	ทำความเข้าใจกับ ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลการวิจัย และสัมภาษณ์ในประเด็น ต่าง ๆ ตามความมุ่งหมาย ของการวิจัย ดังนี้	กรกฎาคม 2558 ถึง กันยายน 2559
4	เข้าร่วมกิจกรรมของพื้นที่	เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ต่าง ๆ ของชุมชน		แบบสัมภาษณ์ทั้ง ที่มีโครงสร้างและ ไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต	ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา เป็นมาของประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้อง กับการสร้างที่อยู่อาศัยจากดิน ดังนี้ 1. ตำบลท่ามะพะทวน อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ 36150 2. ตำบล ศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร 3. ตำบล ไร่อำเภอ เมือง จังหวัดกาฬสินธุ์	ตุลาคม 2559

ตาราง 1 (ต่อ)

ที่	รายการ	ความมุ่งหมาย	กลุ่มตัวอย่าง	เครื่องมือ	ผล	วัน เดือน ปี
5	สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ	เพื่อความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและการใช้สอยบ้านดิน สถาปัตยกรรมปัญหาเกี่ยวกับบ้านดินอีสาน และการใช้สอยบ้านดิน	ผู้มีปัญหาท้องถิ่น ด้าน การก่อสร้างบ้านดิน ผู้ปฏิบัติการสร้างบ้านดิน	แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง	1. ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน ตำบลท่ามะพะทวน อ. แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ 36150 2. ทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับบ้านดินอีสาน ตำบลท่ามะพะทวน อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ 36150 ได้แนวทางการเกี่ยวกับรูปแบบบ้านดินและการใช้สอยบ้านดินอีสานพื้นที่เป้าหมาย 1. ตำบลท่ามะพะทวน อ. แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ 2. ต.ศรีฐานอ. ป่าติว จังหวัดยโสธร 3. ต. ไร่ อ. เมืองจังหวัดกาฬสินธุ์	พฤศจิกายน ถึง ธันวาคม 2560
6	สนทนากลุ่ม (Focus group) อย่างไม่เป็นทางการ	เพื่อให้ได้แนวทางการเกี่ยวกับรูปแบบบ้านดินและการใช้สอยบ้านดิน	ผู้มีปัญหาท้องถิ่น ด้าน การก่อสร้างบ้านดิน ผู้ปฏิบัติการสร้างบ้านดิน ผู้อาศัยในบ้านดิน ประชาชนทั่วไป	แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม		มกราคม 2558

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องบ้านดินอีสาน: รูปแบบและการใช้สอย ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลในภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบสังเกต และการสนทนากลุ่ม แล้วรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดกระทำข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับความมุ่งหมายการวิจัย

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบัน ปัญหา และรูปแบบบ้านดินอีสาน

ตอนที่ 3 ลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน

จากการสำรวจภาคสนาม ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา อันประกอบด้วย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและถ่ายภาพประกอบในกิจกรรมการสร้างบ้านดิน กิจกรรมการฝึกอบรมต่าง ๆ ของโครงการบ้านดิน รวมถึงกิจกรรมเกี่ยวกับบ้านดิน ได้แก่ การเลือกสถานที่การก่อสร้างบ้านดิน หรือการขึ้นบ้านใหม่การสร้างกุฎีดิน หรือห้องสมุด ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อสาธารณประโยชน์ต่อสังคมของแต่ละชุมชน และทำเชิงธุรกิจซึ่งเก็บข้อมูล ระหว่างเดือนตุลาคม 2557 เป็นต้นมา เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสานในมุมมองของผู้คนที่อาศัยและใช้ประโยชน์ในชุมชนของผู้คนในภาคอีสานที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบ้านดิน ตามรอยชุมชนที่สร้างบ้านดินโดยเฉพาะบ้านโนนสะอาด ตำบลไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านท่ามะไฟหวาน ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร โดยการสัมภาษณ์ถึงแนวคิดและแรงบันดาลใจต่อรูปแบบการสร้างบ้านดินและการใช้สอยบ้านดิน จากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำและผู้ร่วมก่อสร้างบ้านดิน ผู้อยู่อาศัย ผู้ใช้ประโยชน์จากบ้านดิน ตลอดจนผู้คนที่ท้องถิ่น นักวิชาการและตรวจสอบข้อมูลที่ได้ผ่านผู้เชี่ยวชาญด้านการก่อสร้างและการใช้บ้านดินในระดับประเทศ และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง พบว่า

ดินแดนแถบอีสานก็ยังมีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ ส่วนใหญ่จะเป็นกุฏิหรือโศภยาศาลาซึ่งสร้างด้วยหินศิลาแลง (วันวิสาข์ ฐานะ, 2553) อย่างไรก็ตามยังพบสิมอีสานหรือโบสถ์ที่สร้างด้วยอิฐดินดิบ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2538) จากคำสัมภาษณ์ภูมิปัญญาอีสานหลายท่านพบว่า อิฐดินดิบสมัยก่อนมีส่วนผสมของ แกลบ ฟางสับ ดินโพน (ดินที่ปลวกกินทิ้งไว้แล้วหนีไป มีคุณสมบัติผสมน้ำแล้วจะแกร่งมาก) และ

ยางบง (ต้นไม้ที่เปลือกมีเมือกเหนียวชนิดหนึ่ง เมื่อแห้งจะมีคุณสมบัติเหมือนพลาสติกเคลือบผนัง ป้องกันน้ำ) บางที่อาจใช้ขี้ควายเพราะมีเส้นใยที่ยืดเกาะได้ดี สีที่ใช้เป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ เช่นสีขาว ได้จากหอยก๊อบก็เผาเอามาตำให้ละเอียดผสมไข่สัตว์ซึ่งมักนำมาใช้ฉาบผนัง และตกแต่งเป็น ฮูบวาด (ภาพวาด) ด้วยสีธรรมชาติ เช่น สีฟ้าได้จากคราม สีดำได้จากเขม่าถ่านหรือหมึกจีน (วันวิสาข์ ฐานะ, 2553)

ภาพประกอบ 7 สิมโปรง วัดโพธิ์ชัยวนาราม จังหวัดกาฬสินธุ์

ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์กล่าวถึงภาคอีสาน (เต็ม วิภาคย์พจนกิจ, 2530) พบว่ามีเมืองเก่าอายุราว 2,000-3,000 ปีอยู่หลายเมือง ซึ่งเป็นเมืองสำคัญ ๆ ได้แก่ นครจำปาศรี สาเกษนคร กันทรลักษณ์ ดงแอม เมืองเหล่านี้เป็นชุมชนสายวัฒนธรรมขอมและทวารวดี เป็นเมืองที่อยู่ตามแนวเส้นทางการค้าเกลือ ที่เรียกว่า “เส้นทางสายปลาแดก” เป็นเส้นทางลำเลียงเกลือไปพักไว้ที่ จังหวัดสระแก้ว บริเวณที่เรียกว่าโรงเกลือในปัจจุบัน เพื่อมุ่งหน้านำเกลือต่อไปยังทะเลสาบเขมรอีกทอดหนึ่ง

ในสมัยก่อนคนพื้นถิ่นอีสาน ไม่นิยมสร้างบ้านด้วยดิน (โจน จันได, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ชิราส, 2555) แต่เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันระหว่าง วัด บ้าน โรงเรียนกับชุมชน วัฒนธรรมของคนอีสาน จะอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นต้องหาสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน ดังนั้นคนภาคอีสาน ซึ่งมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ขึ้นมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ คือ โบสถ์ เป็นสถานที่ประกอบกิจการทางศาสนาในภาคอีสาน จากการสำรวจในพื้นที่

วิจัย พบหลักฐานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่เรียกว่า สิม หรือโบสถ์ (ภาพประกอบ 7) สร้างด้วยดินดิบแต่เผา (ภาพประกอบ 8) วัดโพธิ์ชัยวนาราม บ้านห้วยวัว ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ (ภาพประกอบ 9) พระอริการปัญญา ปัญญาโโล (2560 : สัมภาษณ์)

ในปัจจุบันถือเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่มีต่อศรัทธาทางพุทธศาสนา (ธาดา สุทธิธรรม, 2554) จึงรวมกลุ่มกันสร้างสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในชุมชนขึ้น นอกจากนี้คนในภาคอีสาน ยังนิยมสร้าง เล้าข้าว หรือยุ้งข้าว (ภาพประกอบ 10-12) ซึ่งสร้างเป็นโรงเรือน ที่ก่อสร้างจากไม้ไผ่ขัดสานเป็นฝาผนัง และใช้ซี่ควาย เนื่องจากมีเส้นใยที่ยึดเกาะได้ดีผสมดินเหนียว มาทาแล้วทิ้งไว้ให้แห้ง มุงหลังคาคุ้มไว้ใช้เก็บข้าวเปลือกสามารถพบเห็นได้ทั่วไป แต่มีบางพื้นที่ จะสร้างขึ้นใช้สำหรับ เก็บข้าวเปลือก ทำจากไม้ไผ่ที่สานกันขึ้นและทาด้วยซี่ควายผสมดินเหนียวเช่นกัน มีขนาดเล็กสร้างหลังคาคุ้มไว้ ชาวชัยภูมิและชาวโคราช เรียกว่า “เสวียน” จะช่วยรักษาคุณภาพข้าวได้ดี (ภาพประกอบ 13) เพื่อความสวยงามจะเลือกใช้สีที่ได้จากธรรมชาติ เช่นสีขาวได้จากหอยก๊อบก็เฝ้าเอามาทำให้ละเอียดผสมไข่สัตว์ซึ่งมักนำมาใช้ฉาบผนัง และตกแต่งเป็นชูवाद (ภาพวาด) ด้วยสีธรรมชาติ เช่น สีฟ้าได้จากคราม สีดำได้จากเขม่าถ่านหรือหมึกจีน ซึ่งนิยมนำไปใช้กับโบสถ์ดินหรือภูดินมากกว่า ชุมชนคนอีสานไม่นิยมสร้างบ้านจากดิน เนื่องจากภาคอีสานยังมีป่าไม้ธรรมชาติจำนวนมาก จึงนิยมสร้างบ้านที่ประกอบด้วยไม้หรือใบไม้ โดยจะสร้างแบบलगของคนในชุมชน โดยมีช่างไม้ในหมู่บ้านมาออกแบบและใช้แรงงานจากผู้คนในชุมชนและอยู่ กันเป็นครอบครัวใหญ่

ภาพประกอบ 8 สิมโปร่ง วัดโพธิ์ชัยวนาราม จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 9 ฐานรากของสิมโปรง วัดโพธิ์ชัยวนาราม จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 10 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านหลัง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 11 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านหน้า-ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 12 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 13 เสวียนเก็บข้าวเปลือก จังหวัดนครราชสีมา

ภาพประกอบ 14 ป้ายชื่อเสวียนเก็บข้าวเปลือก จังหวัดนครราชสีมา

ภาพประกอบ 15 ประธานกลุ่มผลิตภัณฑ์ข้าวฮางอก จังหวัดนครราชสีมา

อย่างไรก็ตาม ยังพบที่ดินในบริเวณสองฝั่งหน้าวัดคุ้ม และถนนหน้าวัดราษฎร์ศิริ (วัดท่าแขก) ตามเส้นทางผดุงพาณิชย์ จนถึงธนาคารกสิกรไทย และตามเส้นทางถนนสุริยเดชบารุง ถึงศาลากลางจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีน ในสมัยรัชกาลที่ 3 (นิราศ ศรีขาวรส (2541 : 36-39) อ้างใน 67 นารีรัตน์ ปรีสุทธิภูมิพร, 2546) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดสงครามกลางเมืองในประเทศจีน คนจีนทางตอนใต้บางส่วนได้ถอยร่นลงมาที่ประเทศไทย บ้างเดินทางโดยเรือสำเภาอ้อมมาทางเวียดนาม เข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ บ้างเดินทางเข้ามาทางเชียงราย ในช่วงเดียวกันนี้ ได้มีการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา คนจีนบางส่วนจึงเสี่ยงดวงย้ายถิ่นฐานมาทำมาหากินอยู่ตามเมืองสำคัญต่าง ๆ ในเขตภาคอีสาน วัฒนธรรมของคนจีน จะนิยมอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ สร้างบ้านอยู่ด้วยกัน โดยคนจีนมีภูมิปัญญาทางการสร้างบ้านด้วยดิน ซึ่งถือเป็นมรดกอันล้ำค่าของ

ชาวจีน เช่นบ้านดินถู่ไหลว ตั้งอยู่ที่อำเภอหย่งตั้ง มณฑลฝูเจี้ยน ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ลำดับที่ 36 ของจีน จากที่ประชุมคณะกรรมการมรดกโลกขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ครั้งที่ 32 ที่เมืองควิเบก ประเทศแคนาดา ซึ่ง คณะกรรมการลงความเห็นว่าเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งเป็นสัญลักษณ์แห่ง ภูมิปัญญาของชาวจีนแคะ หรือ เค้อเจีย ที่สืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น บ้านดินถู่ไหลวที่ได้รับการ ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมีทั้งสิ้น 46 หลัง ลักษณะโครงสร้างของถู่ไหลว ภายในเป็นไม้ไผ่สาน พอกทับด้วยดินเหนียว ซึ่งหมู่บ้านดังกล่าว กระจายอยู่ในเขตภูเขาด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของ มณฑลฝูเจี้ยน (ภาพประกอบ 15)

ภาพประกอบ 16 บ้านดินถู่ไหลว มณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน

ที่มา: Mgr Online (2551)

บ้านดินถู่ไหลวสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ มีการรักษาและสืบทอดจนถึงยุคปัจจุบันรวม อายุกว่า 800 ปี ลักษณะทั่วไปของบ้านดินมีรูปทรงเรขาคณิตที่แปลกตา ทั้งทรงกลมและสี่เหลี่ยม บริเวณตรงกลางเปิดโล่ง มีโครงสร้างอาคารที่สลับซับซ้อน มีจำนวนห้องราว 100-200 ห้อง ห้องครัว และห้องอาหารอยู่ชั้นแรก ชั้นต่อมาได้แก่ห้องเก็บพืชผลทางการเกษตร ชั้นที่สามและสี่คือห้องนอน สำหรับบ้านในชั้นที่สองส่วนใหญ่จะเป็นห้องรับแขกซึ่งมีทั้งหมด 35 ห้อง นอกจากนั้นยังมีห้องสำหรับ จัดพิธีสำคัญ ๆ ของบ้านเช่น งานแต่งงาน งานมงคลต่าง ๆ (Mgr Online, 2551)

นอกจากนี้ยังพบบ้านดินถู่ไหลวอีกสถานที่หนึ่งคือหนานจิ้ง ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมมรดก โลกที่สร้างขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 12-20 ในห้วงของราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิง โดยเป็น

ฝีมือและภูมิปัญญาโบราณของชาวฮกเกี้ยน ที่ได้ออกแบบและสร้างกลุ่มบ้านดินอันน่าทึ่ง ที่มีความสูงตั้งแต่ 2-5 ชั้น ด้วยรูปแบบที่เรียบง่าย แต่แข็งแรงใหญ่โต เพื่อให้เป็นทั้งป้อมปราการ และเป็นบ้านพักอาศัยในคราวเดียวกัน ภายในอำเภอหนานจิ้ง มีบ้านดินอยู่หลวกว่า 1,300 หลังตั้งอยู่กระจัดกระจายบนพื้นที่ 1,962 ตารางกิโลเมตรของอำเภอหนานจิ้ง เมืองจางโจว มณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน ซึ่งในจำนวนนี้มีจำนวน 57 หลังที่มีอายุมากกว่า 100 ปี และ 20 หลังที่ได้ยกย่องให้เป็นมรดกโลก ส่วนรูปแบบนั้น การสร้างบ้านดินมี 2 รูปแบบ คือแบบอาคารทรงกลมหลายชั้น และแบบทรงเหลี่ยม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นทรงกลมมากกว่า และมีบ่อน้ำอยู่ตรงกลางตามหลักฮวงจุ้ยที่ดี ตั้งอยู่ในทำเลที่ตั้งที่โอบล้อมด้วยภูเขาสูง มีการทำนาขั้นบันไดและไร่ชา ตัวบ้านสร้างขึ้นจากดิน ไม้ หิน และไม้ไผ่ เป็นวัสดุก่อสร้างหลัก มีความหนาของกำแพงถึง 1 เมตร ช่วยป้องกันพายุลมแรง และทำให้บ้านดินมีอากาศเย็นในฤดูร้อนและอบอุ่นในฤดูหนาว นอกจากนี้ด้วยโครงสร้างที่แน่นหนาช่วยบรรเทาความเสียหายที่เกิดจากแผ่นดินไหวซึ่งเกิดขึ้นบ่อยในบริเวณนี้อีกด้วยจะเห็นได้ บ้านดินเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งผ่านจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่นที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น และเป็นภูมิปัญญาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ถือเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ทรงคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อให้สามารถใช้งานต่อไปได้อย่างทรงคุณค่าให้อยู่คู่โลกสืบไป

เมื่อชาวจีนอพยพมาอยู่ในประเทศไทย คนจีนเหล่านี้ได้นำภูมิปัญญาการสร้างที่อยู่อาศัยด้วยดินติดตัวมาด้วยด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างบ้านดินในภาคอีสาน ตั้งแต่สมัยนั้นเป็นต้นมาและที่เหลือให้อนุชนรุ่นหลัง ได้ศึกษามรดกทางวัฒนธรรม สำหรับภาคอีสาน เช่น ตึกดิน จังหวัดมหาสารคาม (ภาพประกอบ 16 และภาพประกอบ 17) เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การก่อสร้างของคนจีนที่เข้ามาผสมผสานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในภาคอีสาน

ภาพประกอบ 17 ป้ายข้อความตึกดินโบราณ จังหวัดมหาสารคาม

ตั้งแต่ยุคแรก ๆ ที่เริ่มต้นมาสร้างที่พักอาศัยและร้านค้าที่มีส่วนประสมของอิฐดิน (ภาพประกอบ 18) ประกอบด้วยเนื้อดิน (ดินเหนียว) ส่วนผสมในการยึดเหนี่ยวดินได้แก่ แกลบ ทรา ยแม่ น้ำซี และฟางสับ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่หาง่ายในท้องถิ่น และนำย่ำให้เข้ากัน และบรรจุลงแบบไม้ ขนาด $12'' \times 6'' \times 41''$ นำไปตากแดด 2-3 แดด จนได้เป็นอิฐดินดิบพร้อมก่อสัมภาษณ์จาก “อาจารย์ชื่นชัย วรามิตร” เป็นคนจีนปนลาวในจังหวัดมหาสารคามท่านหนึ่ง (วันวิสาข ฐานะ, 2553) ซึ่งปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ในบ้านที่ก่อด้วยผนังดิน เดิมที่บ้านของท่านก่อเป็นผนังดินทั้งด้านนอกด้านใน (ภาพประกอบ 19) แต่ปัจจุบันด้านนอกถูกเปลี่ยนมาเป็นอิฐบล็อกหมดแล้ว เนื่องจากเจอปัญหาถูกฝนสาด บ้านของ อาจารย์ชื่นชัยเป็นบ้านดินหลังเดียวที่หลงเหลืออยู่บนถนน นครสวรรค์ จังหวัดมหาสารคาม ตามเส้นทางค้าขายหน้าวัดโพธิ์ศรี ซึ่งเดิมมีตึกดินพาณิชย์ที่สร้างขึ้น เมื่อคนจีนได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนค้าขายในเมืองมหาสารคาม และได้นำเอาลักษณะการปลูกสร้างเรือนแบบจีนเข้ามาสร้างบ้านด้วยลักษณะของตึกดินที่ก่อสร้างเป็นห้อง ๆ แบบห้องแถวร้านค้าทั่วไปในจำนวนประมาณ 4-5 ห้องในแต่ละล็อก บางแห่งอาจจะสร้างติดต่อกัน 8-9 ห้อง

ภาพประกอบ 18 ป้ายตึกดินโบราณ จังหวัดมหาสารคาม

ส่วนตัวตึกนิยมสร้างเป็นชั้นเดียวไม่ยกพื้น พื้นดินอัดแน่นหรือปูด้วยอิฐ ผนังที่ก่อด้วยก้อนดินดิบจะต่อ “เสาเต็ง” หรือชั้นลอย เพื่อไว้เก็บสินค้า ส่วนด้านหน้าของตึกดินจะเปิดโล่งตลอดแนว โดยประตูที่เรียกว่า “ประตูหน้าถ้ำ” ใช้แบบถอดสอดตรง ภายหลังมักนิยมทำบานหน้าถ้ำติดบานพับที่เรียกว่า “ฝาเพ็ยม” ตึกดินเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของคนเชื้อสายจีน ในอดีตที่เข้ามาค้าขาย เมื่อแรกตั้งเมืองมหาสารคามของพ่อค้าคนจีน ซึ่งปรากฏอยู่ตลอดแนวเส้นทางตามที่ปรากฏ

หลักฐานในภาพวาดของพิพิธภัณฑสถานเมืองมหาสารคาม ตึกดินสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักอาศัยและร้านค้า และรวมกลุ่มกันอยู่เป็นชุมชนคนจีน แยกจากคนพื้นเมืองชาวจีนในสมัยนั้นแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปแบบอาคารค้าขายที่เป็นอาคารพาณิชย์ ที่สร้างด้วยดินดิบ เป็นอาคารพาณิชย์ที่มีความแข็งแรง และมีปรากฏจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

บ้านดินอีกหลังหนึ่ง เป็นร้านขายจักรยาน หลังร้านรับซ่อมและค้าขายปืน เมื่อแกะรอยโครงสร้างของบ้านดินหลังนี้จะพบว่า ด้านหน้าบ้านเป็นบริเวณตั้งวางของขาย ด้านในและชั้นบนใช้เป็นที่เก็บของ และกั้นแบ่งเป็นห้องนอนด้านใน ไม่มีฝ้า แต่มีจันทัน 2 ชั้นทำด้วยแผ่นไม้ปูด้วยดินดิบ ซึ่งเดิมที่ไม่มีจุดประสงค์เพื่อให้บ้านเย็น มีไว้สำหรับกั้นไฟที่อาจเกิดจากการกลั่นแกล้งกันระหว่างคู่แข่งทางการค้าแต่ผลพลอยได้กลับทำให้บ้านเย็นสบาย ต่อมาคนจึงนิยมสร้างจันทันเป็นแบบเดียวกัน ช่วงแรกเจ้าของร้านมีท่าทีจะรื้อบ้านสร้างใหม่ แต่พอมีคนสนใจเข้ามาศึกษามาก ๆ เข้าก็เริ่มรู้สึกรักและหวงแหน ที่จะเก็บไว้เป็นของโบราณ และปัจจุบันจังหวัดมหาสารคามเหลือบ้านดินอยู่เพียง 5 หลังเท่านั้น

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 เกิดตัวแปรหลายอย่างที่ทำให้คนจีนและคนอีสานได้รู้จักวัสดุสร้างบ้านชนิดอื่น ๆ ในการก่อสร้างบ้านมากขึ้น เนื่องจากการตัดถนนสายมิตรภาพจากกรุงเทพฯ – ขอนแก่น เมื่อมีเส้นทางคมนาคมสะดวกขึ้น ร้านขายวัสดุก่อสร้างและโรงปูนจึงเริ่มปรากฏขึ้นตามมา ทำให้คนจีนรุ่นใหม่และชาวอีสาน เกิดพัฒนาการของอาคารบ้านเรือนจึงเปลี่ยนจากบ้านดินมาเป็นอาคารพาณิชย์ที่สร้างด้วยไม้ ปูนและคอนกรีตเสริมเหล็กตามลำดับ (ข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ อาจารย์วิวัฒน์ วอทอง และอาจารย์วิโรจน์ ชิวาสุขถาวร อ่างอิงใน (วันวิสาข ฐานะ, 2553) นอกจากนี้ยังมีตัวแปรสำคัญอีกตัวคือ เพลนของเจ้าเมืองมหาสารคามคนที่ 2 เรียบจบสถาปัตยกรรม และได้ออกแบบตึกโค้งสมัยใหม่จึงเริ่มมีอาคารพาณิชย์รูปแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้น และปรากฏให้เห็นจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 19 ตึกดินของอาจารย์จันทน์ วรามิตร จังหวัดมหาสารคาม

ประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน ตามวิถีการดำรงชีวิตของคนอีสาน พบว่า การสร้างบ้านดินในปัจจุบันเป็นการฟื้นความรู้ดั้งเดิมของบรรพชน จากการสร้างโบสถ์ดินในแถบภาคอีสานของที่มีอยู่คู่กับพื้นแผ่นดินนี้มานาน ประสานองค์ความรู้จากหลายดินแดนและผสมผสานความรู้สมัยใหม่อย่างเหมาะสมลงตัวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางเข้าสู่การสร้างที่อยู่อาศัยที่งดงามเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมลดการทำลายธรรมชาติ ใช้วัสดุไม่ทำลายสุขภาพ บ้านดินเป็นบ้านของคนธรรมดาสามัญสามารถเป็นเจ้าของได้ รวมถึงการลงมือสร้างด้วยตนเองได้ การสร้างบ้านดิน อาศัยหลักของการไม่ทำลายธรรมชาติ ใช้วัสดุพื้นบ้าน ที่มีมากมายและปลูกง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ใบจาก หญ้าคา และกก เป็นต้น แต่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและองค์กรต่าง ๆ ของภาครัฐฯ ที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย ดังนั้นผู้คนจึงให้ความสนใจเพิ่มกระแสนับและร่วมสนับสนุนการสร้างบ้านดิน ตลอดจนสื่อสารมวลชนช่วยกันเผยแพร่อย่างกว้างขวางนอกจากนี้โครงการสร้างบ้านด้วยดิน ช่วยส่งเสริมคนที่ไม่มีบ้าน ได้มีบ้านอยู่ คนที่อยู่บ้านที่ไม่คงทนถาวร ได้มีบ้านที่คงทนถาวรและน่าอยู่มากขึ้นคนที่ไม่มีบ้านไม่มีชีวิต ให้มีบ้านที่มีชีวิตเพิ่มขึ้นแต่ถึงกระนั้นปัจจุบันกระแสการสร้างบ้านดินก็ยังคงมีการเผยแพร่อยู่ทั่วไป ด้วยตระหนักถึงคุณค่าของการสร้างบ้านดินในแง่ต่าง ๆ เช่น ความประหยัด การพึ่งพาตนเอง การใช้เทคโนโลยีท้องถิ่น ความเป็นมิตรกับธรรมชาติ เป็นต้น ปัจจุบันเกิดปัญหา

สังคมต่าง ๆ ทั้งภาวะเศรษฐกิจตกต่ำตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม ทำให้บ้านดินได้กลายมาเป็นทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับผู้ที่ต้องการสร้างที่อยู่อาศัยตามวิถีทางการพึ่งพาตนเอง ใ้มนุษย์ได้มีชีวิตอยู่บนพื้นฐานปัจจัยสี่ที่สร้างและสรรหาได้ด้วยตนเองอย่างไรก็ตามผู้รู้และผู้ที่ยินยอมชอบบ้านดินหลายท่านได้กล่าวถึงบ้านดินไว้หลาย ๆ ประเด็น ได้แก่ “บ้านดินเป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติจนเกินความจำเป็น” “บ้านดินเกิดจากพลังที่มาจากทุกส่วนของร่างกายของเรา ปกป้องป็นขึ้นมาและบ้านดินก็ส่งพลังคืนกลับมาให้กับผู้อยู่อาศัยซึ่งเป็นความรู้สึกที่ผู้อยู่อาศัยสัมผัสได้”

ภาพประกอบ 20 บ้านดินชั้นเดียวของโจน จันโต จังหวัดโยโสธร

จากคำกล่าวถึงบ้านดินข้างต้น ที่ปรากฏตามเอกสารทางวิชาการและการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและสัมภาษณ์กลุ่มย่อยทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในกลุ่มนักวิชาการและผู้ที่มีความสนใจ ก่อสร้างและอยู่อาศัยบ้านดินในประเทศไทย

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน จากการใช้แบบสัมภาษณ์ ผู้อยู่อาศัยบ้านดิน มีทั้งเพศชายและหญิง อายุระหว่าง 30-60 ปี มีอาชีพหลักหลากหลาย เช่น ทำไร่ ทำนา ลูกจ้างในหน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ รับราชการและอาชีพรอง ทำไร่ ทำนา และทำสวน แบบพึ่งตนเองในพื้นที่ของตนเองและการทำธุรกิจส่วนตัว ฯลฯ รายได้ต่อเดือน 20,000-100,000 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ยังได้รับการอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม จากวิทยากรหลักในระดับประเทศ เช่น วิทยากรรอยยิ้มบ้านดินสระแก้ว บ้านดินสายรุ้ง เป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่องบ้านดิน

และการพึ่งตนเอง จังหวัดชัยภูมิ เครือข่ายศูนย์กสิกรรมธรรมชาติเกษตรอินทรีย์ มาบเอื้อง จังหวัด ชลบุรี และผู้นำการฟื้นฟูการสร้างบ้านดินในประเทศไทย คือ คุณโจน จันโต แห่งพันพรรณศูนย์การ เรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและศูนย์เมล็ดพันธุ์ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันคนส่วนใหญ่ เริ่มหันมาสนใจในการสร้างบ้านดินมากขึ้น เนื่องจากเล็งเห็นว่า บ้านดินสามารถสร้างด้วยตนเองและงบประมาณในการก่อสร้างไม่สูงมากนัก และเป็นบ้านที่รักษาสุขภาพของผู้อยู่อาศัยในประเทศไทยมีคนสร้างบ้านดินมากเป็นอันดับต้น ๆ ของ โลก (โจน จันโต. 2557 : สัมภาษณ์) และที่สำคัญบ้านดินสร้างจากวัสดุที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อ ธรรมชาติ (จตุพรตั้ง ศิริสกุล, 2550) รูปแบบการใช้ประโยชน์จากบ้านดินเป็นที่อยู่อาศัย เลือกบ้านดิน เป็นบ้านพักอาศัยหลังที่ 1 ต่อมาสร้างบ้านดินเป็นบ้านรับรอง (รับรองแขก) และในอนาคตอันใกล้ ต้องการ สร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ วิถีชีวิต บ้านดินเชิงเกษตรพึ่งตนเอง โดยในอดีตผู้ถูกสัมภาษณ์ มี ประสบการณ์พบเห็นการใช้ประโยชน์จากบ้านดิน หรือสิ่งก่อสร้างด้วยดิน เช่น ยุงข้าว เล้าข้าว ศาลา กุฏิ หอประชุม ห้องสมุด และอาคารเอนกประสงค์ สำหรับการเข้าอยู่อาศัยในบ้านดินได้อาศัยอยู่เป็น ครอบครัวยาวโดยส่วนใหญ่อาศัย อยู่มากกว่า 2 ปีขึ้นไป โดยมีเหตุผลในการสร้างบ้านดินไว้ครอบครอง ได้แก่ บ้านต้นทุนต่ำ บ้านที่ไม่ร้อนหรือหนาวเกินไป บ้านรักษาสุขภาพและเป็นบ้านที่เป็นมิตรกับ ธรรมชาติ และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบ้านดิน ในฐานะปราชญ์ ผู้รู้ หรือวิทยากร ผู้ออกแบบหรือสถาปนิก ผู้อยู่อาศัย และอาสาสมัครร่วมสร้างบ้านดิน เช่น บ้านดิน สายรุ้ง โดยคุณอิศรา สุกงคารัตนกุล (2558 : สัมภาษณ์) เชื่อว่าบ้านดินเป็นรูปแบบการสร้างบ้านที่ มนุษย์เราใช้เป็นวิธีการสร้างที่อยู่อาศัยมาเป็นเวลานานนับพัน ๆ ปี เป็นการสร้างบ้านที่ไม่ต้องอาศัยความ เป็นผู้เชี่ยวชาญ แต่เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถสร้างได้ และประหยัดทั้งในแง่ของการสร้างและการใช้ ประโยชน์ นอกจากนี้จะทำบ้านดินสำหรับตนเองแล้วยังมีน้ำใจที่จะถ่ายทอดทักษะดังกล่าวให้กับผู้อื่น (อิศรา สุกงคารัตนกุล. 2558 : สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามจากองค์ความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน ผู้ใช้ ประโยชน์จากบ้านดินมีแนวคิดว่าองค์ความรู้ดังกล่าวควรได้รับการถ่ายทอดให้เป็นทางเลือกสำหรับ บ้านที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บัจจ บัญญาญจนนวินา (2557) ได้แสดง ความเห็นเกี่ยวกับบ้านดินว่าบ้านรักษาสุขภาพและช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากการ ก่อสร้าง ซึ่งเป็นบ้านที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการนำไปสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจสีเขียวได้เป็นอย่างดี โดยได้แสดงความคิดเห็นว่า บ้านดินเกิดจาก ความประหยัด ซึ่งก่อให้เกิดภาพลักษณ์ของ สถาปัตยกรรมที่มาจากความเรียบง่าย สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เนื่องจากบ้านดินใช้วัสดุจาก ธรรมชาติ เช่น ดินแกลบ ฟางข้าว ซึ่งไม่ต้องผ่านกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม ช่วยลดการเกิด คาร์บอนไดออกไซด์ จากการสร้างบ้านดินและอยู่อาศัย

บ้านดินเหมาะสมกับดินฟ้าอากาศทุกสภาพ โดยเฉพาะในเขตร้อน ของภาคเหนือและอีสาน บ้านดินทำจากวัสดุที่เป็นมิตรกับผู้อยู่อาศัย ทำให้บ้านเป็นมิตรกับผู้อยู่อาศัย เนื่องจากในดินมีแร่ธาตุ

เป็นธาตุที่เป็นเนื้อเดียวกันกับธาตุของมนุษย์ คนที่อาศัยในบ้านดิน จะไม่รู้สึกร่างกายแยกกับธาตุของบ้าน บ้านดินสามารถปรับให้เข้ากับธาตุทั้งสี่ ของธรรมชาติ ตัวบ้าน คือ ดิน ความชื้นของดินเป็นของเหลว คือ น้ำ ที่ว่างหรือ ช่องอากาศ คือ ลม และแสงสว่างและความอบอุ่น คือ ไฟ บ้านดิน ถือเป็นทางเลือกของบ้านสุขภาพ เป็นบ้านที่รักษาธาตุของคนสมัยใหม่ เช่น เด็ก ๆ ควรน่าจะได้ วิ่งเล่นในบ้านดินบ้าง จะได้สัมผัสธาตุธรรมชาติและความเป็นจริง การสร้างบ้านดิน เป็นการช่วยให้มนุษย์รู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง ได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในทุกคน เมื่อเขาได้ปั้นบ้านที่อยู่ได้จริง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งบ้านดินคือการสร้างประติมากรรมขนาดใหญ่ การสร้างงานศิลปะ ต้องใช้ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ สมาธิ แต่การสร้างบ้านดิน ต้องใช้วิมังสาเพิ่ม เนื่องจากมีเรื่องของประโยชน์ใช้งาน และเหตุผลทางกายภาพอื่น ๆ บ้านดิน ที่ปั้นเองด้วยมือ ถือเป็นบ้านที่มีจิตวิญญาณของคนสร้างอยู่ด้วยเป็นสิ่งที่คนรับรู้ได้ การฟื้นฟูการสร้างบ้านดิน ในสมัยปัจจุบันนี้ เริ่มต้นจากโจน จันได (โจน จันได, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ซีราส, 2555) ได้สร้างบ้านดิน เป็นที่อยู่อาศัยของตนเอง ในปี 2539 ที่บ้านสีฐาน ตำบลสีฐาน อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธรและเป็นวิทยากรหลักในการสร้างบ้านดินในประเทศไทย การสร้างบ้านดิน สร้างด้วยความงดงามที่เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ ชักชวนให้ผู้หลงใหลธรรมชาติ หวนกลับไปหาคุณค่า และภูมิปัญญาพื้นบ้าน บ้านดินเป็นการสร้างวัฒนธรรมของมนุษย์ ให้ผ่านพ้นคุณค่าฉาบฉวย แบบชนชั้นกลาง พยายามกลับไปเรียนรู้จากวัฒนธรรมอันเป็นธรรมชาติพื้นถิ่น ปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน บ้านดิน ถือเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผสมผสานอย่างกลมกลืนกับยุคโลกาภิวัตน์ และตอบสนองกระแสการรักสุขภาพ อย่างแท้จริง

ส่วนอายุการใช้งานของบ้านดิน โดยบ้านที่เก่าแก่ที่มีอายุราว 100 ปี พบทั้งในภาคเหนือและอีสาน ยกตัวอย่างเช่น บ้านแบบเก่าของชาวลีซู และอาฮา ซึ่งเป็นบ้านที่มีส่วนผสมของดินในการก่อสร้าง บ้านดินของชาวเวียดนาม และชาวจีนที่อพยพเข้ามาบ้านดินที่ก่อด้วยอิฐดินดิบแถบจังหวัดอุบลราชธานีและศรีสะเกษ ดังนั้นในระยะหลังมานี้จึงมีผู้สนใจสร้างบ้านดินมากขึ้นโดยเฉพาะผู้ที่ให้ความสำคัญต่อการเลือกสร้างบ้านที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสนใจในวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประโยชน์ที่สำคัญอีกประเด็นที่ควรกล่าวถึง คือบ้านดินเป็นบ้านที่ลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนจากการก่อสร้างซึ่งเป็นสาเหตุของภาวะโลกร้อนได้เมื่อเปรียบเทียบกับบ้านที่ก่อสร้างจากวัสดุอื่น (แดเนียล ดี ซีราส, 2550) ซึ่งเป็นวิธิต่างเลือกสำหรับบ้านที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

4.1 ประวัติบ้านดินในพื้นที่วิจัย

4.1.1 ประวัติและการก่อตั้งบ้านดินที่บ้านดินที่ตำบลไผ่ อำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์

นายทวี แจ่มสุวรรณ (2559 : สัมภาษณ์) ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เปิดเผยว่า ได้ร่วมกับเครือข่าย จัดตั้งกลุ่มชุมชนพอเพียง เพื่อร่วมขยายแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้รวมกลุ่มคนในชุมชนนี้ลงแขกเพื่อสร้างอาคารที่พักอาศัยสำหรับผู้ดียวาเสพติด โดยกลุ่มนี้ได้รับความรู้มาจากการเข้าอบรมจากเครือข่ายกับ โจน จันได บ้านศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร และได้กลับมาฝึกให้เกิดความชำนาญ และเป็นการแสดงให้เห็นว่าการสร้างบ้านดินเป็นการพึ่งตนเองและแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติดที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเองได้ นอกจากนี้ในชุมชนดังกล่าวได้สร้างบ้านดินชั้นเดียวเป็นที่อยู่อาศัย และความก้าวหน้าในเรื่องของการก่อสร้างอาคารดินในชุมชนคือมีคนสร้างอาคารสำหรับเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งสามารถเก็บให้ข้าวพันธุ์มีคุณภาพที่ดี

1) สภาพปัจจุบันปัญหา

บ้านดินที่ใช้สำหรับเป็นที่พักอาศัยมักพบปัญหาคือปลวกขึ้นบ้าน เนื่องจากนำไม้มาทำหลังคา ปลวกจึงขึ้นบ้าน แก้ปัญหาโดยการเทพื้นคอนกรีต และขัดมันคานคอนกรีต ด้านนอก ก่อนทำผนังตัวบ้าน ต้องคอยดูแลบ่อย ๆ ส่วนข้อดีบ้านดินควบคุมอุณหภูมิได้ เหมาะสมกับอากาศในภาคอีสาน

2) รูปแบบบ้านดิน

1. บ้านดิน ชั้นเดียว ใช้เป็นที่พักอาศัย จำนวน 4 หลัง
2. อาคารเก็บข้าวเปลือก ขนาด 4x4 ตารางเมตร จำนวน 1 หลัง
3. ห้องสุขาชาย-หญิง จำนวน 4 ห้อง
4. อาคารเอนกประสงค์ จำนวน 1 หลัง

4.1.2 ประวัติและการก่อตั้งบ้านดินที่บ้านดินที่ตำบลท่ามะไฟหวาน อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ

อิสรา สุขคงคารัตนกุล (2557 : สัมภาษณ์) เริ่มต้นจากการชวนเด็ก ๆ ในหมู่บ้านมาเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ ธรรมะ และการพึ่งตนเอง โดยใช้ดินมาเป็นตัวเชื่อมต่อสังคม รวมทั้งปัญหาความยากจนและไม่มีที่อยู่อาศัย การอยู่ร่วมกันแบบเกื้อกูลของป่าธรรมชาติ สัตว์ป่าและผู้คนได้อย่างลงตัว ไม่กระทบกระเทือนสิ่งแวดล้อม เกิดสังคมเกื้อกูลระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ชาติ จากเริ่มสร้างบ้านดินเพียง 2-3 หลังคาเรือน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย

สรุปสภาพปัจจุบัน ปัญหาบ้านดินที่ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จากการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1. บ้านดินไม่สวยงามสะอาดตา ไม่ให้ความสนใจเอาบ้านดินไปสร้างต่อ
2. การดูแลรักษาจากสังคมภายนอกกลุ่มรักษ์บ้านดินและถูกรบกวนจากปลวก
3. บ้านดินมีความชื้นและปลวก

สรุปการแก้ปัญหาและความต่อเนื่องและความต่อเนื่องของการสร้างบ้านดิน

1. การสร้างบ้านดินแบบไร้สไตล์ หรือสร้างบ้านดินที่ทันสมัยเป็นที่สะดุดตาของผู้พบเห็น

2. แนวโน้มในปัจจุบันมีการสร้างบ้านดินเพิ่มมากขึ้น
3. สร้างบ้านดินแบบพึ่งตนเองและรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น บ้านดินในสวน บ้านดิน

กรีน รูฟ (บ้านดินหลังคาดอกไม้)

สรุปรูปแบบบ้านดินชั้นเดียวและประโยชน์ใช้สอยบ้านดิน ที่ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จากการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1. กุฎีดิน เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุในวัด
2. บ้านดินแบบทันสมัย เป็นที่อยู่อาศัย
3. บ้านดินกรีน รูฟ (บ้านดินหลังคาดอกไม้) เพื่อลดอุณหภูมิและรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. บ้านดินในสวน เพื่อลดอุณหภูมิและรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. บ้านดินในป่าใหญ่ปลอดภัยหลังแรกในประเทศไทย
6. บ้านดินสำหรับสุนัข

ในปัจจุบันบ้านดินถูกพัฒนาไปในหลายรูปแบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนหลาย ๆ ระดับตั้งแต่ชาวบ้านที่ต้องการ เกาะกลุ่มเป็นชุมชนพึ่งตนเอง โดยเอาบ้านดินมาเป็นเครื่องมือ ซึ่งเป็นเสน่ห์ที่แท้จริงของบ้านดิน คือการได้อยู่ด้วยกันเป็นชุมชน กินอยู่ ทำงาน พุดคุย เล่นด้วยกันจนเหมือนพี่น้องการช่วยเหลือเกื้อกูล การดูแลซึ่งกันและกัน เป็นการเรียกสังคมการเกื้อกูลกลับคืนมาของคนอีสานอย่างแท้จริง

4.1.3 ประวัติและการก่อตั้งบ้านดินที่บ้านดินที่ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร

ต้นแบบบ้านดินอีสาน เกิดขึ้นที่นั่น เริ่มต้นหลังจากโจน จันได (2555) บ้านดินอีสานในปัจจุบันเกิดจากคุณโจน จันได ไปเที่ยวเมืองอเมริกาได้พบหมู่บ้านดิน ของชาวอินเดียนแดง และได้เข้าพักอาศัย แล้วรู้สึกเย็นสบาย จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะกลับมาสร้างบ้านดินที่จังหวัดยโสธร ประเทศไทย ในปี 2542 เกิดความรู้เรื่องบ้านดิน และเผยแพร่ความรู้เรื่อง บ้านดินไปทั่วประเทศ (โจน จันได.

2557 : สัมภาษณ์) โดยเขาฝึกสร้างบ้านดินด้วยตนเอง ต่อมาจึงชักชวนเยาวชนในหมู่บ้าน มาปั้นบ้าน

ดินโดยสร้างเป็นสหกรณ์ จำนวน 1 หลัง ร้านค้าในหมู่บ้าน จำนวน 8 หลัง และสร้างบ้านดินชั้นเดียว 2 หลังและบ้านสองชั้น 1 หลัง และสร้างห้องครัวและต่อเติมบ้านของน้องสาว (นางชนิษฐา จันได) นอกจากนี้ยังรวมกลุ่มคนในหมู่บ้านสร้างศาลาการเปรียญ จำนวน 1 หลัง กุฏิดินสำหรับพระสงฆ์ จำนวน 1 หลัง และหอฉันสำหรับพระสงฆ์ เมื่อความรู้กระจายไปสู่ชุมชน ชาวบ้านลงแขกกันสร้างกุฏิแม่ชี จำนวน 3 หลัง และอาคารเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว 1 หลัง

1) สภาพปัจจุบันปัญหา

บ้านดินช่วยแก้ปัญหา ภูมิอากาศที่แตกต่างในช่วงกลางวันและกลางคืน โดยบ้านดินช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับภูมิอากาศทางภาคอีสาน เนื่องจากบ้านดิน สามารถควบคุมอุณหภูมิให้ไม่แตกต่างกันอยู่ระหว่าง 4-8 องศาเซลเซียส (โจน จันได, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ซีราส, 2555)

2) รูปแบบบ้านดิน

1. บ้านดินชั้นเดียว 1 หลัง ใช้เป็นบ้านพักอาศัย
2. บ้านดินสองชั้น 1 หลัง
3. กุฏิดินสำหรับพระสงฆ์ 1 หลัง
4. ศาลาการเปรียญ 1 หลัง
5. กุฏิดินสำหรับแม่ชี
6. อาคารเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว

3) การใช้สอยบ้านดิน

ไม่เพียงแต่เฉพาะบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัย แต่เป็นการใช้ศิลปะในการใช้ชีวิตที่ซัดกลม่อจิตใจให้อ่อนโยน ช่วยสร้างสังคมให้เกื้อกูลเหมาะกับสังคมอีสาน สำหรับความก้าวหน้า โจน จันได (2560 : สัมภาษณ์) จะมารวมกลุ่มสร้างศูนย์เรียนรู้เรื่องบ้านดินที่ บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

จากการลงพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยสรุปว่า บ้านดินตอบเกี่ยวกับสภาพอากาศของภาคอีสานที่มีความแตกต่างของอุณหภูมิและคุณภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย นอกจากนี้ยังพบวัสดุอื่น ๆ ที่ได้ง่าย ๆ เช่นฟางข้าว แกลบดิบ เป็นต้น การสร้างบ้านดินเป็นการพึ่งตนเองและช่วยเหลือเกื้อกูลของผู้คนในชุมชน จึงเกิดสื่อก่อสร้างด้วยดินขึ้นต่อเนื่องจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เช่นโบสถ์ดิน จังหวัดสกลนคร และจังหวัดยโสธร และเกิดขึ้นอีกหลาย ๆ แห่งในประเทศไทย บ้านดินเป็นที่อาศัยของมนุษย์ที่ใช้การได้ดี เข้าแนวเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือยหรูหราเกินความจำเป็น ทำให้คนธรรมดา สามารถมีบ้านของตนเองได้โดยไม่ต้องมีเงินมากมาย

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน

ในปัจจุบันนี้ ผู้ใช้ประโยชน์จากดินมาสร้างสิ่งก่อสร้าง เช่น บ้านดิน รีสอร์ท ร้านค้า ร้านอาหาร กาแฟ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมสร้างเป็นแบบอะโดบี ทำได้โดย การทำเป็นก้อนอิฐดินดิบ ขนาด 4"x8"x16" โดยใช้ดินเหนียว หรือ ดินร่วนปนทราย ผสมวัสดุอื่น ๆ ตากแห้งด้วยแดด สามารถเตรียมก่อนไว้ล่วงหน้าได้ เป็นการก่อสร้างบ้านดินที่สามารถสร้างเสร็จในเวลาอันรวดเร็วแต่มีการประยุกต์รูปทรงได้ตามแบบอิสระที่ต้องการ หลังคามีแบบต่าง ๆ ทั้งมุงด้วยวัสดุที่เป็นธรรมชาติ หรือหลังคาตีหลังก็มิ เจ้าของบ้านดินได้สร้างบ้านดิน จนเกิดเป็นสถาปัตยกรรม ซึ่งแสดงถึงแนวคิดอย่างเป็นอิสระ แสดงความเป็นตัวตนของตนเอง และผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยก่อให้เกิดผลกระทบด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ผลกระทบทางสังคม

1.1 การสร้างบ้านดิน ช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของผู้คนในชุมชน หรือที่เรียกว่า “การลงแขกสร้างบ้านของคนอีสาน” (พล พรพิมาย. 2560 : สัมภาษณ์)

1.2 การนำไปใช้ประโยชน์ในพัฒนาชุมชนและสังคม

1.3 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

1.4 ประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ/ผู้พิการ

1.5 ประโยชน์เชิงสาธารณสุข

1.6 อื่น ๆ

2 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

2.1 มูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์หรือบริการ (บาท)

2.2 มูลค่าการส่งออก (บาท)

2.3 การจ้างงาน (คน)

3 ประเภทของปัญหา

3.1 ปัญหานโยบายการบริหาร

3.2 ปัญหาสังคม ชุมชน ปัญหาเชิงพื้นที่

3.3 ปัญหาเศรษฐศาสตร์ ลงทุน

3.4 ปัญหาการศึกษา

3.5 ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

3.6 อื่น ๆ

บ้านดินเป็นบ้านสวยตามวิถีชนบทอย่างเรียบง่าย ได้รับความนิยมสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ทั้งนี้ การสร้างบ้านดินได้นั้น จำเป็นต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เข้าใจในวัตถุดิบเป็นอย่างดี รวมถึงการดูแลรักษา ที่ต้องคอยเอาใจใส่อยู่เสมอ สำหรับตัวอย่างบ้านดิน ที่นำเสนอ ไม่ได้เป็นบ้านดิน ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่เป็นบ้านดินเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้าน แม้บ้านดินสามารถสร้างด้วยดินทั้งหมด เปลือกภายนอก ซึ่งมองแล้วให้ความรู้สึกเย็นสบาย เป็นธรรมชาติ แต่ภายในคงทน ดูแลง่ายยิ่งกว่า เนื่องจากภายในบ้านใช้วัสดุ ไม้ และปูน แต่โดยรวมทั้งหมด เน้นการใช้วัสดุจากธรรมชาติ ตั้งแต่พื้นจนถึงหลังคาบ้านได้สรรค์สร้างความเป็นศิลปะที่มีแนวคิดที่เป็นอิสระ ประกอบไปด้วยศาสตร์และศิลป์ของมนุษย์ ที่ละเลง ความคิดกับจินตนาการ ลงบนก้อนดิน เก็บดินมาปั้นผ่านอารมณ์และจิตของคนหลาย ๆ คน ภายใต้เสียงแสดงพลังบวก ถ่ายทอดสู่ก้อนดิน ก้อนแล้วก้อนเล่า จนกระทั่งกลายเป็นบ้านที่มีชีวิต ที่มั่นคงทนทานน่าภาคภูมิใจ เป็นบ้านแสนเมื่อก่อนที่ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของมนุษย์บวกจิตวิญญาณของกลุ่มผู้สร้างที่จะมอบสิ่งดี ๆ ไว้ให้คนรุ่นหลังได้กล่าวขาน

ปรัชญาเบื้องหลังการสร้างบ้านดิน ของโจน จันโต นั้นเป็นเรื่องของการกลับไปดำรงอยู่อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ในวิถีชีวิตแห่งความเรียบง่าย เป็นอิสระและการแสวงหาความงามและสัจจะแห่งชีวิตได้อย่างชัดเจน เป็นวิถีชีวิตที่พยายามสลัดทิ้งซึ่งพันธนาการที่สังคมบริโภคนิยมร้อยรัดผู้คนให้จมปลักอยู่กับการทำตามสูตรเพื่อเติมเต็มความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุด วังหนีจากความสับสนและความวิตกกังวลด้วยการใช้ชีวิตให้ยุ่งและซับซ้อนจำเจ ไปสู่สัมผัสของธรรมชาติแวดล้อมที่เอื้อเพื่อพลังชีวิตและภูมิปัญญาอันมีค่า ผ่านกิจกรรมที่ต้องใช้แรงกายอย่างรู้เท่าทันและการเคลื่อนไหวที่เกื้อกูลแก่สมดุลของชีวิต และเรียนรู้เติบโตด้วยทำที่ที่เคารพศรัทธาในความยิ่งใหญ่และบุญคุณของธรรมชาติ และชีวิตทั้งปวง มีแม่ทั้ง 3 คือแม่ธรณี แม่คงคา และแม่โพสพ เป็นรากฐานแห่งความสมดุลของระบบนิเวศและชีวิต

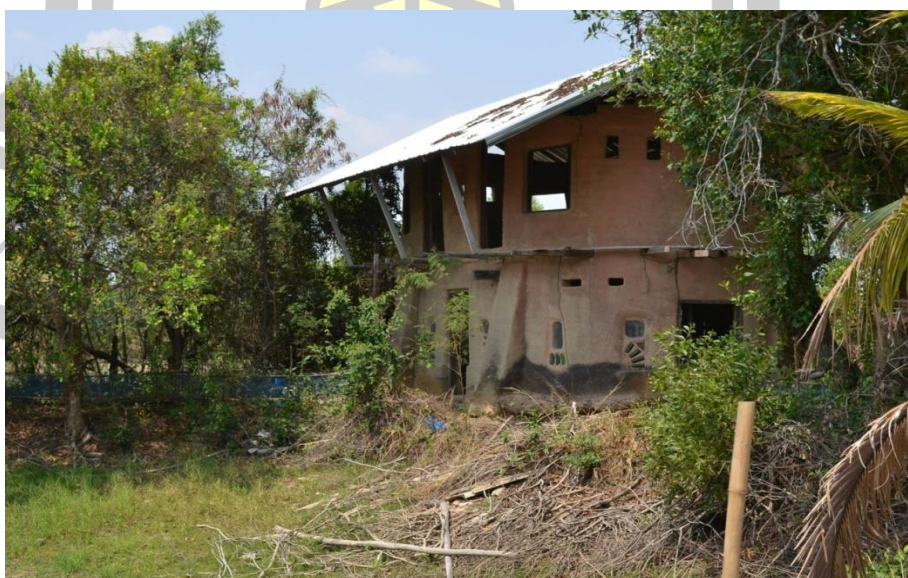
นอกจากนี้ ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โจนเห็นว่าศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่สำคัญ กำลังอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนเนื้อหาไปสู่ความยั่งยืน เช่น เศรษฐศาสตร์ จะเปลี่ยนจากการเน้นไปที่กำไร ไปเป็นการแบ่งปัน รัฐศาสตร์เปลี่ยนจากการควบคุมด้วยอำนาจ เป็นการรับใช้ เป็นต้น ซึ่งจะนำไปตามทิศทางเชิงนิเวศที่เห็นว่าการร่วมไม้ร่วมมือ และการเอื้อเฟื้อกุลนั้นเป็นหนทางแห่งความยั่งยืน ดังที่ปรากฏในระบบธรรมชาติ ถึงแม้ว่าจะมีปรากฏการณ์ของการแข่งขัน แต่ก็หาได้เป็นหัวใจหลักในการอยู่รอดของชีวิต (โจน จันโต, สุรัช สระคำ และ แดเนี่ยล ดี ซีราส, 2555) "เรามักจะคิดว่าตัวเรานี้คือตัวเรา ไม่ได้เกี่ยวกับสิ่งอื่น คนทั่ว ๆ ไป แต่ความเป็นจริงแล้วเราก็คือสิ่งหนึ่งของจักรวาลเท่านั้นเอง เราไม่ได้แยกแต่เราไปหลอกตัวเองว่าเราไม่ได้แยก ร่างกายที่เราเห็นมันไม่ใช่ของเราเลย มันไม่ใช่แค่นี้ มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ผักที่เราเห็นอยู่ ก็คือสิ่งที่จะมาเป็นชีวิตของเรา

ในวันพรุ่งนี้ ข้าวปลาอะไรต่าง ๆ มันเป็นชีวิตเรา ฉะนั้นการที่จะดูแลสุขภาพ ดูแลตัวเองก็คือการดูแลอาหารที่เราจะกินเข้าไป ดูแลสถานที่ที่เราอยู่อาศัย ไม่ใช่ไปวิ่งออกกำลังกาย ไม่ใช่ซื้ออาหารเพื่อสุขภาพ แต่มีร้านอาหารสุขภาพ ไม่ใช่การวิ่งแต่ไปหาหมอ นั่นไม่ใช่การดูแลสุขภาพ เพราะสุขภาพของเราคือทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา "

"ถ้าเรามีตัวอย่างที่ทำให้เห็นว่า ความร่ำรวยไม่ใช่เป้าหมายของชีวิต ก็จะเป็นกำลังใจให้คนอื่นอีกมาก ไม่ต้องวิ่งตามกระแส สามารถออกจากกระแส มาอยู่แบบง่าย ๆ ชีวิตก็จะสบายขึ้น เพียงสองเท่ากับเรี่ยวแรงที่มีอยู่เราสามารถพลิกฟื้นผืนดินที่เราอยู่นี้ ตั้งขึ้นเป็นบ้านที่สวยงาม มั่นคง และอยู่สบายได้ การทำบ้านด้วยดินเป็นภูมิปัญญาเก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่งของโลก แต่ถูกละเลยมองข้าม...วันนี้อาจจะยังไม่สายเกินไป..."

บ้านดิน เป็นการสร้างบ้านธรรมชาติ เกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ภายใต้ความพอเพียง สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาการสร้างบ้านด้วยดินจากรุ่นสู่รุ่น ภายใต้แนวคิดศาสตร์ของของพระราชินี เพื่อสร้างสรรค์วงจรชีวิตพอเพียง ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ใช่เงิน แต่ใช้ใจเข้าหากัน การสร้างเครือข่ายในการเอื้อเฟื้อ และแบ่งปันความรู้ เกิดแรงบันดาลใจให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน รังสรรค์ศิลปะภายใต้แนวคิดต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ตามจินตนาการของกลุ่มผู้สร้าง เกิดสังคมแห่งการเคารพกัน โดยการนำดินมาเพิ่มคุณค่าเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชน บ้านดินอายุการใช้งานนานมาก ช่วยลดและประหยัดพลังงาน ทนแดด ทนลม ทนน้ำไม่ได้ ความสุขโดยแท้จริง

บ้านดิน (house of cob) เป็นการกลับมาใหม่อีกครั้งหนึ่งของสถาปัตยกรรมธรรมชาติ บ้านอันเก่าแก่ ยาวนานของมนุษยชาติ แต่ด้วยเทคนิค วิธีการจัดการผสมวัสดุสมัยใหม่ทำให้ง่ายขึ้น และดีขึ้น

ภาพประกอบ 21 บ้านดินสองชั้นของโจน จันโต บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

การมีบ้านถือเป็นความภาคภูมิใจ หรือส่งเสริมฐานะทางการเงิน เป็นหน้าเป็นตา และการยอมรับของสังคม มีความรู้สึกตรงกันข้ามกับเมื่อก่อนเช่น การอยู่อาศัยในบ้านดินรู้สึกอาย ไม่กล้าเข้าร่วมในสังคม และคิดว่าตนเองและไม่มีเกียรติ ศักดิ์ศรี อยู่ในฐานะยากจน ไม่กล้าคบเพื่อนที่มีฐานะร่ำรวยกว่า แต่ปัจจุบันก็ให้ความรู้สึกที่บ้านดินอยู่แล้วสบายใจ มีความสวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน โดดเด่นไม่ซ้ำใคร เหมาะสมกับฐานะ กล้าเชิญชวนบุคคลอื่น ๆ ให้มาสร้างบ้านดินบ้านดินช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประชาชนพึ่งพาตนเอง ไม่เป็นหนี้รายวัน ไม่ตกเป็นทาสเงินตรา มีความเป็นอิสระ สร้างอุดมการณ์เป็นของตนเอง แม้นในแง่ของบ้านสีเขียว ผู้ใช้ประโยชน์จากบ้านดินให้ความเห็นว่า แม้ว่าปัจจุบันภาวะโลกร้อนเพิ่มขึ้น พลังงานลดลง บ้านดินสามารถตอบโจทย์และแก้ไขปัญหานี้ได้แก่ปลายเหตุ ต้องแก้ไขที่ต้นเหตุ ต้องช่วยกันสร้างต้นไม้ สร้างธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ คนรวยและคนชั้นกลาง สนใจนำความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน มาเป็นทางเลือกเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย เนื่องจากบ้านดินเป็นบ้านมีชีวิต ปรับอุณหภูมิได้เหมาะสม บ้านดินให้ความมั่นคงแข็งแรง อบอุ่น ไม่เปลืองเงินในกระเป๋าและดีกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อมต้องช่วยกันสร้างเพื่อเพิ่มจำนวนให้มากขึ้นบ้านดินเหมาะสมกับคนทุกฐานะและทุกสังคม ที่ให้ความสำคัญต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมโลก ผสมผสานกับวิทยากรรมสมัยใหม่ สร้างบ้านดินให้สวยงาม บ้านดินไม่ใช่บ้านของคนจน น่าเบื่อ เหมาะสมกับคนที่ขี้เกียจหาเงินมาสร้างบ้าน

นอกจากนี้บ้านบ้านยังเหมาะสม สำหรับทุกคน ทุกสาขาอาชีพที่ต้องการบ้านดิน ไม่เพียงเฉพาะบ้านสำหรับคนจน ในภาคอีสาน ที่มีคุณค่าต่อจิตใจ สามารถอำนวยความสะดวกสบาย ต่อประโยชน์ใช้งาน มีเกียรติ สมศักดิ์ศรีเท่าเทียมบ้านคนรวย บ้านดินสามารถจะสร้างหลังใหญ่ ออกแบบหรูหรา ตามแบบที่เจ้าของบ้านต้องการ สภาพอากาศร้อนจัด แห้งแล้งและหนาวจัดในภาคอีสาน เหมาะกับการสร้างบ้านดิน เนื่องจากบ้านดินสามารถแก้ปัญหานี้ได้บ้านดินปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ (ฟ้าผ่า) สวยงาม มั่นคงปลอดภัย ราคาไม่แพงบริเวณฝนตกชุก น้ำท่วมขัง ถือเป็นปัญหาหลักของการสร้างบ้านดิน “เงินอาจไม่ใช่เรื่องสำคัญ เราอาจมีบ้านได้ถ้าเรามีเพื่อน” เป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับคนที่ต้องการมีบ้านดินบ้านดิน หรือสิ่งก่อสร้างด้วยดิน เป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน สิ่งก่อสร้างด้วยดิน เช่น ห้องสมุด หอประชุม อาคารอนุสรณ์ประสงค์เป็น สิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นด้วยความภาคภูมิใจของสมาชิกที่ช่วยกันออกแรง ขุด ยก แบก หาม เหยียบย่ำ ฯลฯ จนกลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่ใช้ประโยชน์ต่อส่วนร่วมโดยไม่พึ่งความช่วยเหลือจากภาครัฐ บ้านดินเป็นกระบวนการเรียนรู้ การอยู่อย่างเป็นมิตรกับธรรมชาติ ใช้วัสดุที่ไม่ต้องหาซื้อ เช่น ดิน ทราชาย แกลบ ฯลฯ ไม่ต้องจ่ายเงินค่าแรงเพราะมีอาสาสมัครมาช่วย จนกลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่เย็นสบาย ไม่ร้อน ทนแดด ทนฝน มั่นคง ปลอดภัยอาศัยอยู่บ้านดินลิ้มวันสิ้นเดือน ไม่กังวลเรื่องค่าเช่า หรือค่าผ่อนบ้าน ซึ่งในปัจจุบันผู้ใช้ประโยชน์จากบ้านดินไม่ถูกสังคมรอบข้างดูถูกว่ายากจน ไม่อยากคบ

เป็นเพื่อน พุดให้ร้ายเสียดสี ไม่มีอำนาจต่อรอง เป็นสังคมชายขอบ จะเห็นได้ว่าบ้านดินเป็นยอมรับกันแล้วว่า บ้านดินเป็นบ้านทางเลือกสำหรับคนรักสุขภาพ และรักษาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมสังคมการพึ่งตนเอง และเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

ภาพประกอบ 22 บ้านดินชั้นเดียวของนางชนิษฐา จันใด จังหวัดยโสธร

บ้านดินจึงเป็นเสมือนทางออกสำหรับคนจนธรรมดาหรือข้าราชการธรรมดาที่ไม่ได้มีฐานะอะไร แทนที่จะไปสร้างบ้านสมัยใหม่ด้วยเงินล้าน ก็ลดลงมาในระดับพอเพียงด้วยการสร้างบ้านดิน ราคาไม่กี่หมื่นบาท ก็อยู่ได้แล้ว ผมเองก็อยากจะมีบ้านดินสักหลังที่สร้างด้วยตัวเองเหมือนกัน การใช้หลักของความพอดี ในการสร้างที่อยู่อาศัยที่ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราเกินความจำเป็น บ้านก่อปูนและก่ออิฐก็น่าจะไม่แพงมากหากมีชั้นเดียว โดยเฉพาะหากโครงสร้างทำด้วยปูนเสริมเหล็ก ก็สามารถก่ออิฐหรือก่อก้อนดินเป็นฝาผนังได้เช่นกัน สิ่งที่เป็นพื้นฐานที่ต้องมี เช่น สุขภัณฑ์ที่เหมาะสม แต่หากลดความหรูหราฟุ่มเฟือย ตรงวัตถุประสงค์สร้างได้ ก็เชื่อว่าจะทำให้ราคาก่อสร้างลดลง แต่ก็นั่นแหละอาจไปกระทบต่อบริษัทก่อสร้างบ้านมีระดับทั้งหลายที่พยายามให้คนมีรสนิยมสูงสร้างบ้านในราคาเกินล้านมาถึงตรงนี้ นึกถึงเวลาผมเกษียณ อาจจะไม่จำเป็นต้องไปสร้างบ้านดินอยู่ในต่างจังหวัด และก็คงไม่ซื้อบ้านราคา 5-7 ล้าน แต่อาจจัดการบ้านที่มีอยู่ให้ใช้งานได้โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้พื้นที่ที่มีอยู่

ใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เป็นและเกิดประโยชน์มากที่สุด ทั้งหมดนี้ ใจที่พอเพียงและพอดีสำคัญและต้องมาก่อน
อะไรทั้งหมด

ภาพประกอบ 23 บ้านดินชั้นเดียวของนายเอสโป ศรีวาปี จังหวัดชัยภูมิ

ในช่วงเริ่มต้นของการเผยแพร่บ้านดินนั้น เป็นไปเพื่อการเรียนรู้ศักยภาพที่มีในตนเองเป็น
ทางเลือกให้กับผู้ที่ประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยผู้ที่ต้องการใช้ชีวิตแบบพึ่งตนเองและ หรือต้องการลด
การพึ่งพาวงจรภายนอกให้ได้มากที่สุดบ้านดินในยุคแรก ๆ นั้นจึงเน้นเรื่องการพึ่งตนเองเป็นหลัก

ภาพประกอบ 24 บ้านดินชั้นล่างของนายพล พรพิมาย จังหวัดชัยภูมิ

แต่ในปัจจุบันเริ่มเป็นกระแสของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ผู้ที่ต้องการสร้างจึงไม่ใช่กลุ่มชาวบ้านที่ต้องการที่อยู่อาศัยราคาถูก แต่เป็นนักธุรกิจ เช่น สปา หรือผู้ที่มีฐานะดี ที่ต้องการบ้านตากอากาศรูปแบบใหม่ จึงมีกลุ่มผู้รับสร้างบ้านดินเกิดขึ้นหลายกลุ่ม ทำให้เกิดการแข่งขันทั้งทางด้านราคาและคุณภาพ แต่ก็มีกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ซึ่งแอบแฝงมากับกระแสความต้องการบ้านดินเข้ามาหากินด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนจากวิถีการทำอยู่ ทำกิน มาเป็นการหาอยู่ หากิน ชีวิตจึงมีความซับซ้อนมากขึ้น การมีบ้านสักหลังเป็นเรื่องยากมากเสียแล้ว และก็ยากมากขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดก็กลายเป็นความฝัน และเป้าหมายอันสูงสุดของชีวิตของผู้คนมากมายในปัจจุบัน ต้องทำงานหนักจนไม่มีเวลาสำหรับผ่อนคลาย ไม่มีเวลาสำหรับสนทนา โดยส่วนใหญ่มุ่งเป้าไปที่การมีบ้าน มีรถ และเมื่อมีแล้วก็พยายามมีให้มากขึ้น อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนนิยามของบ้านนั้น มีรูปแบบที่แตกต่างออกไป

จากอดีตเพราะมีความหมายมากกว่าการเป็นที่อยู่อาศัย ต่อเมื่อบ้านดินกลายเป็นเรื่องราวที่ถูกกล่าวถึง กลายเป็นกระแสทางเลือกของคนที่ยุ่น จะมีบ้านที่เป็นส่วนหนึ่งของความเรียบง่าย ราคาประหยัด และการใช้ทรัพยากรแต่น้อย กลายเป็นสิ่งที่ผู้คนสนใจ หากแต่ส่วนหนึ่งของความรู้สึก โดยเฉพาะผู้ที่มีบ้านอยู่แล้ว

ภาพประกอบ 25 บ้านดินชั้นเดียว นางสาวละเอียด พรพิมาย จังหวัดชัยภูมิ

บ้านดินไม่ได้ถูกยกให้มีสถานะที่เป็นบ้านที่อยู่อาศัย หากเป็นได้แต่เพียงสถานที่พักผ่อน บ้านตากอากาศ บ้านที่สร้างไว้ในสวน ในไร่ หรือแม้กระทั่งสร้างบ้านดิน เพื่อเสริมรสนิยม ความเป็นนักนิยมธรรมชาติของตน แต่ในหมู่คนจน คนชนบทด้วยแล้ว ได้วางความหมายของบ้านดินไว้ที่เป็นบ้านที่สามารถอยู่อาศัย บ้านที่สร้างด้วยแรงกายแรงใจ แต่นั่นก็ยังคงต้องประสบปัญหา เรื่องเวลาอยู่ตีวัฒนธรรม เมื่อมันเปลี่ยนไปแล้ว มันจะไม่กลับมาอีก หรือถ้ากลับมาก็ต้องกลับมาด้วยการปฏิวัติสังคมกันใหม่เลยทีเดียว ทั้งทรัพยากรที่สูญเสียไปแล้ว ทั้งแรงงานก็ไม่ไม่ได้เป็นแรงงานญาติพี่น้อง แต่ทุกสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องซื้อมาทั้งสิ้น จะเห็นมีอยู่ก็แต่เพียงชุมชนที่สร้างขึ้นใหม่เป็นชุมชนทางเลือก ชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งชุมชนเหล่านี้สร้างวัฒนธรรมกันขึ้นมาเอง แต่นั่นก็ดูเหมือนยังมีน้อยเต็มที

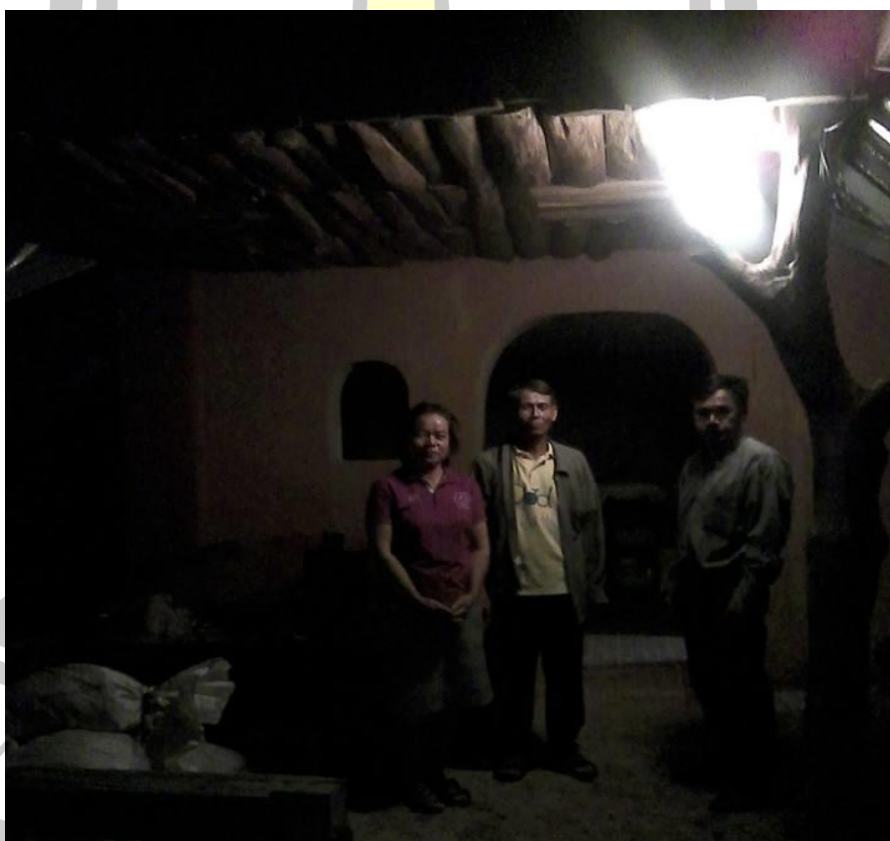
สถานะที่เป็นอยู่ อาจทำให้ดูเหมือนว่าที่สุดแล้ว บ้านดินแม้จะเป็นทางเลือกใหม่ แต่มันก็เป็นทางเลือกเหมือนสินค้าชิ้นหนึ่ง ซึ่งก็ยังมีราคาแพง ยิ่งถ้าบ้านดินสร้างเพื่อการพักผ่อน เป็นบ้านหลังที่

สอง หลังที่สามด้วยแล้ว มันก็ยังมีราคาแพงมากขึ้นไปอีก ถ้าอย่างนั้นบ้านดินก็ยังเป็นบ้านในฝันที่ยังอยู่ไกลกับสภาวะความเป็นจริง ว่ากันโดยเฉพาะคนที่ยังหาเช่ากินค่าแล้ว มันก็ไม่ได้ต่างจากบ้านตามนิยมของยุคสมัยเลย ฉะนั้น บ้านดินที่สร้างมาแล้วหลายหลัง ทั้งที่เป็นบ้านพักส่วนตัว ชุมชนบ้านดิน กุฏิ หรืออาคารสาธารณประโยชน์ อื่น ๆ โดยส่วนใหญ่ทั้งหลายเหล่านี้ ถูกสร้างขึ้นด้วยกิจกรรม เช่น การจัดมหกรรมการสร้างหมู่บ้านดินที่สร้างถวายเป็นวัด เช่นที่วันมหาวัน จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น หาได้เกิดจากการลงแขกโดยธรรมชาติไม่ หรือไม่กี่ชุมชนทางเลือกใหม่ ๆ นั่นเองที่ยังสามารถสร้างด้วยทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งประสบความสำเร็จพอสมควร อย่างในชุมชนชาวอโศก หลายแห่ง หลายจังหวัดเกือบทั่วประเทศ จะว่าไปแล้ว หลายโอกาส เมื่อเรารู้สึกว่าวิถีบางอย่างได้หายไปนั้น ผู้คนมักโหยหามัน ดังนั้นไม่มากก็น้อย การทำบ้านดินไม่ว่าจะด้วยการจ้างแรงงาน การลงแขกในชุมชน หรือด้วยกิจกรรม มันได้ให้ภาพบางอย่างที่สังคมขาดหายไป ในขณะที่การทำงานร่วมกันในบ้านดิน เรามักได้เห็นบรรยากาศที่ดีบางอย่าง นั่นเป็นสิ่งที่ผู้คนโหยหา มันจึงเป็นสิ่งที่ไม่ยากนักที่หลายคนจะเกิดความประทับใจในบ้านดิน โดยเฉพาะบรรยากาศแห่งการทำบ้านดินนั่นเองเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่า ที่สุดแล้วอดีตก็ไม่ได้หลุดหายไปจากวิถีสันติสุขของผู้คน มันฝังอยู่ลึกจนเกินไป ต่างหากที่ทำให้ยามธรรมดา มันไม่ได้ออกมา แต่พอมีกิจกรรมเป็นตัวจุด มันขึ้นมาแล้ว สิ่งนั้นมันก็หลังไหลออกมาเอง อย่างที่ขอบพุดกันว่ามันอยู่ในสายเลือดนั่นเอง

ภาพประกอบ 26 บ้านดินชั้นเดียวนางนิศราวัลย์ ศรีนอก จังหวัดชัยภูมิ

การกลับเข้าสู่วิถีดั้งเดิม จึงน่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องการขับเคลื่อนและสร้างให้มันเกิดขึ้น พร้อมกับการเผยแพร่เทคนิควิธีการแห่งบ้านดินนั้น หากไม่แล้วการเติบโตของบ้านดินก็จะได้เพียงมิติทางสิ่งแวดล้อมว่าด้วยเรื่องการใช้ทรัพยากร แต่น้อยเท่านั้น ยังไม่ต้องดูว่าใช้แต่น้อยด้วยความเข้าใจ แค่นั้นอีกต่างหาก ส่วนอีกมิติทางวัฒนธรรม การลงแขก การใช้แรงงาน การมีส่วนร่วม หัวใจหลักของชุมชน ซึ่งนั่นก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง เป็นจุดมุ่งหมาย เป็นเป้าหมาย และเป็นหัวใจสำคัญของบ้านดิน หากสิ่งเหล่านี้ไม่เกิดขึ้นก็น่าเสียดายว่า โอกาสมีมาแล้ว โดยอาศัยบ้านดินเป็นตัวนำ แต่ก็ทำให้มันเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าเหตุการณ์เป็นเช่นนั้น สิ่งที่น่าหวังทั้งหลายก็จะกลายเป็นเพียงเรื่องราวในอุดมคติที่แตะต้องไม่ได้ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง จนในที่สุด ไม่ว่าจะเราทำให้บ้านดินเป็นทางเลือก เป็นการแข่งขัน หรือเป็นการต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์หรือไม่ก็ตาม นั่นก็จะถือเป็นความล้มเหลวและความพ่ายแพ้

ภาพประกอบ 27 บ้านดินชั้นเดียวของนายใบ สิงห์นาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

หากความเรียบง่าย หมายถึงการให้เวลากับการทำงานหาเงินน้อยลงแล้ว หันกลับมาสู่วิถีชีวิตที่เบียดเบียนธรรมชาติ แต่น้อยตามความจำเป็น บริโภคอาหารที่มาจากแรงงานตนเอง ปลอดภัย โดยผ่านกระบวนการปรุงแต่งที่ไม่มากมายจนเกินความจำเป็น แล้วเป็นอาหารที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่นพื้นบ้าน การอุปโภคเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องจักรเทคโนโลยีแต่พอเหมาะปรับเปลี่ยนความต้องการของชีวิตตามสภาพความเป็นจริงโดยคำนึงถึงคนอื่น ๆ รอบข้าง และสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ ให้เวลาส่วนหนึ่งในการแสวงหาความสงบภายใน อันจะเป็นมรรควิธีสู่ความว่างและความหลุดพ้น ให้สิ่งนั้นเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาตนเองในปัจจุบันอย่างนั้นแล้ว บ้านดินคงเป็นทางเลือกอันหนึ่ง เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ เป็นทางเลือกแห่งความเรียบง่าย แม้ว่าองค์ประกอบบางส่วนของบ้านดินยังต้องพึ่งพาวัสดุและปัจจัยจากภายนอกอยู่บ้าง แต่นั่นถือเป็นก้าวสำคัญและอาจเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดที่สุด อย่างหนึ่งในการมุ่งไปสู่วิถีอันเรียบง่ายและบ้านดินก็ยังคงเป็นถาวรวัตถุที่คงทน ซึ่งสามารถทดแทนบ้านไม้ไผ่ แบบเดิมที่มีอายุสั้นกว่า ทั้งบ้านดินยังไม่มี ความจำกัดในรูปแบบรูปทรง ก็เป็นช่องทางให้หลังสร้างสรรค์การทำงานได้อย่างเต็มที่ ส่วนที่เหลือจากนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรนิยามเอาเองว่า จะให้คำว่า “บ้าน” มีความหมายไปแนวใด

4.2 การประชุมกลุ่มย่อยในพื้นที่วิจัย

จากการเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยในพื้นที่วิจัยของผู้วิจัยสำหรับการก่อสร้างบ้านดิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับส่วนสำคัญของบ้านดินทั้งสามส่วน ได้แก่ ส่วนฐานราก ส่วนตัวบ้าน และ ส่วนหลังคา ผลการดำเนินการประชุมกลุ่มย่อยการในพื้นที่วิจัย 3 จังหวัด ได้แก่ การสร้างอาคารอเนกประสงค์ด้วยดิน จากการมีส่วนร่วมของอาจารย์ เจ้าหน้าที่และนักศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ร่วมกันสร้างขึ้น และการอบรมการสร้างบ้านดินให้กับผู้สนใจที่มีความต้องการมีบ้านดิน จากผู้เชี่ยวชาญบ้านดินสายรุ่ง ตำบลท่ามะโพน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดชัยภูมิ ส่วนอาคารร้านค้าที่สร้างด้วยดิน เกิดจากคนในชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร ร่วมกันสร้างขึ้นบ้านดินมีส่วนประกอบที่สำคัญสามส่วน ได้แก่ ส่วนฐานราก ส่วนตัวบ้าน และ ส่วนหลังคา ดังนี้

4.2.1 รูปแบบในการสร้างบ้านดิน

รูปแบบในการสร้างบ้านดินประกอบด้วย

1. ส่วนฐานรากรูปแบบฐานรากของบ้านดิน ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1.1 บริเวณที่ตั้ง ทำเลและการเลือกดิน การสร้างบ้านดินมีการเลือกทำเลที่ตั้ง ควรเลือกพื้นที่น้ำไม่ท่วม (ไม่อยู่ในพื้นที่ต่ำหรือเป็นแอ่งที่น้ำขัง) การป้องกันน้ำท่วมทำได้ โดยถมดินบริเวณที่จะตั้งตัวบ้านให้สูงกว่าระดับดินรอบ ๆ และขังน้ำไว้ โดยทำคานกั้นน้ำรอบ ๆ เพื่อไม่ให้น้ำไหลออกน้ำจะเกิดการแทรกกลงในเนื้อดิน ทำให้ดินทรุดตัวลงจนแน่น หากต่ำกว่าระดับสามารถถมดินและน้ำ

ให้ดินทรุดตัวจนได้ระดับตามต้องการหลังจากนั้น จึงเริ่มทำฐานรากที่มั่นคงแข็งแรงและสูงกว่าระดับพื้นดิน (โจน จันได. 2557 : สัมภาษณ์) หรือจะแก้ไขได้การทำหลังคาให้มีชายคายื่นยาวหรือเรียกว่าทำ “เกย” เพื่อช่วยกันน้ำฝนสาดถูกผนังโดยตรงการทำร่องน้ำ หรือทำท่อระบายรอบ ๆ ตัวบ้าน เพื่อช่วยป้องกันน้ำไม่ให้เขาฐานบ้านให้พังทลายบ้านดินไม่กลัวลม ไม่กลัวฝน ไม่กลัวไฟ ไม่กลัวฟ้าผ่าแต่กลัวน้ำท่วม ส่วนกรณีแก้ปัญหาน้ำท่วมบ้านดิน ที่ไม่สูง ประมาณ 30-60 เซนติเมตร สามารถแก้ปัญหา โดยการทำอิฐดินดิบแบบสองสูตร คือดินลูกรังผสมปูนซีเมนต์สลิปเปอร์เซ็นต์ (เดชาฤทธิ์แดง. 2557 : สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามการเลือกดิน ซึ่งไม่ใช่แต่เพียงดินเหนียวที่เหมาะสมจะนำมาสร้างเป็นอาคารที่พักอาศัย เนื่องจากดินเหนียวทำหน้าที่เป็นตัวเคลือบและยึดอนุภาคของดินทราย และดินตะกอนไว้ด้วยกัน แต่ดินร่วนปนทราย หรือดินลูกรังก็เหมาะในการทำบ้านดินตามสูตรของแต่ละดินเช่นกันคุณลักษณะของดินเหนียวที่เหมาะสมที่จะทำเป็นอาคารที่พักอาศัย สามารถทดสอบได้โดยปั้นดินเป็นเส้น แล้วจับด้านใดด้าน ปล่อยอีกด้านลงมาตามแนวตั้ง หากดินไม่ขาดหลุดจากกัน แสดงว่าใช้ได้นำดินเหนียวมาปั้นเป็นก้อนแบน ๆ คล้ายคุกกี้ แล้วนำไปตากแดด เมื่อแห้งแล้วทดลองหักดู ถ้าหักง่าย (ใช้แรงน้อย) แสดงว่าใช้ทรายมากเกินไป ไม่ควรนำไปใช้ถ้าหักยาก (ใช้แรงปานกลาง) แสดงว่ามีดินเหนียวในสัดส่วนที่พอดี นำไปใช้ได้ถ้าหักยากมาก (แข็งมาก) จะทำให้บ้านแข็งแรงมากขึ้น แต่จะทำงานยากเพราะดินเหนียวมากเกินไป ต้องเติมทราย เพื่อช่วยลดแรงแตกร้าวการทดสอบเพื่อดูสัดส่วนของทราย ดินตะกอน และดินเหนียวทำได้โดยร่อนดินแล้วใส่ลงในขวด หรือ แก้ว ราว 1 ใน 3 เติมน้ำเกือบเต็ม แล้วเขย่าให้เข้ากันทิ้งไว้ แล้วตั้งทิ้งไว้ หากสัดส่วนของดินเหนียว ตั้งแต่ยี่สิบเปอร์เซ็นต์ ขึ้นไป สามารถใช้สร้างบ้านได้ หากดินเหนียว มีสัดส่วน ตั้งแต่ห้าสิบเปอร์เซ็นต์ขึ้นไปควรเพิ่มทรายเพื่อลดการหดตัวของดินเหนียววัสดุที่จะนำมาผสมเพื่อช่วยเพิ่มความพรุน ต้องแห้ง ไม่เปลี่ยนสี ใสในปริมาณห้าสิบเปอร์เซ็นต์

2 การทำฐานราก

การเตรียมฐานรากของบ้านขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ ขนาด และน้ำหนักของตัวบ้าน อีกทั้งงบประมาณของเจ้าบ้านเป็นสำคัญลักษณะของพื้นที่ หรือดิน ที่จะมีผลต่อรูปแบบฐานรากของตัวบ้านคือ พื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น ภาคกลาง(กรณี อากาศมรสุม) ดินมีการทรุดตัวมาก อาจมีความจำเป็นต้องทำฐานรากคอนกรีตเสริมเหล็ก (ถ้าบ้านขนาดใหญ่ อาจจะต้องตอกเสาเข็มด้วยเพื่อความแข็งแรง) ในขณะที่พื้นที่แถบภาคอีสาน ซึ่งเป็นพื้นที่ดินแข็ง อาจใช้หินก่อเป็นฐานรากได้เลย โดยไม่จำเป็นต้องใช้คอนกรีต หรือตอกเสาเข็มก็ได้วัสดุที่สามารถ ใช้ทำเป็นฐานรากของบ้านดิน มีหลายอย่าง เช่น ฐานรากคอนกรีตเสริมเหล็ก ฐานรากที่ทำจากหิน ฐานรากจากเศษอิฐ คอนกรีตที่เหลือจากการรื้ออาคาร หรือยางมะตอยที่ถูกรื้อทิ้งจากถนน ซึ่งเป็นวัสดุเหลือใช้ที่มีในท้องถิ่น ช่วยประหยัดงบประมาณ อีกทั้งยังเป็นการนำวัสดุบางอย่างที่สูญค่าไป นำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่อีกครั้งวิธีการทั่วไปในการทำฐานรากคือ หลังจากปรับพื้นที่สำหรับสร้างบ้านแล้ว ให้ขุดร่องที่พื้นตามขนาดและรูปของผนังบ้าน จากนั้นนำ

วัสดุที่จะใช้ทำฐานรากมาก่อนเป็นคานให้สูงขึ้นกว่าระดับดิน แล้วเริ่มก่อผนังทับบนฐานรากนี้ได้เลยการทำฐานรากคอนกรีต นิยมนำมาทำฐานรากมากที่สุดประกอบด้วยปูนซีเมนต์ ทรายหยาบ หิน เหล็กเส้น หรือไม้ไผ่ ไม้อัด หรือไม้แบบ และอิฐมอญ

2.1 รูปแบบฐานราก บ้านดิน การทำฐานราก จะทำโดยการเทคานความจิงบ้านดิน ไม่จำเป็นต้องมีคานก็ได้ โดยเฉพาะภาคอีสานที่โครงสร้างพื้นดินแข็งแรงอยู่แล้ว แต่พบว่า เพื่อป้องกันปัญหาเรื่องปลวก จึงเทคานคอนกรีต ให้สูงกว่าพื้น อาจใช้การขุดที่ผิวคานด้านข้างให้เรียบ หรือติดกระเบื้อง เพื่อป้องกันปลวกขึ้นไปบนบ้านดิน (โจน จันได. 2557 : สัมภาษณ์)

ส่วนฐานราก จ. กาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 28 การเทคานคอนกรีตกันปลวกของอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ส่วนฐานราก จ. กาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 29 คานคอนกรีตขั้นแรกของอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 30 การประชุมกลุ่มย่อยหมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

ส่วนฐานราก จ. ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 31 การก่อผนังดินแบบไม่มีคานของบ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ส่วนตัวบ้าน จ. ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 32 ส่วนตัวบ้านของบ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 33 ประชุมกลุ่มย่อย บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 34 การก่อผนังดินบนคานปูนซีเมนต์บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 35 เสาสเสริมบ้านดินบ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 36 ประชุมกลุ่มย่อย ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร

3. ส่วนตัวบ้าน บ้านดินต้องก่อผนังดินตั้งแต่ฐานราก การก่อผนังดิน ก่อนลงมือก่อผนังดิน ด้วยอิฐดินดิบที่เตรียมไว้ ให้ดูแปลนว่าจะมีประตู หน้าต่าง กี่บาน อยู่ในตำแหน่งใดน้ำไหลได้เร็ว บ้าง ให้วางวงกบประตู ก่อนแล้วเอาก้อนดินมาก่อ การก่อก้อนดิน เหมือนกับการก่อด้วยอิฐมอญทั่ว ๆ ไป แต่แทนที่จะใช้ปูนก่อ เราก็ใช้ดินชนิดเดียวกันกับดินที่เราใช้ทำก้อนดินเป็นตัวเชื่อมประสานก้อนดิน แต่ทำให้เหลวกว่า ตอนทำก้อนดินเล็กน้อย การก่อก็ก่อบนฐานที่เทไว้ได้เลย โยเอาดินก่อใส่บนฐาน ดินก่อให้เป็นสันตรงกลาง ไม่ควรรูปให้เรียบ ควรเป็นกองดินกินพื้นที่ 1 ใน 3 ของฐาน เวลาวางก้อนดินลงไป น้ำหนักของก้อนดินจะทำให้ดินก่อแเบะออกสองข้างเต็มก้อนดิน จะไม่เกิดช่องว่างภายในดิน เวลาแห้ง จะทำให้แข็งแรงมากขึ้น

ในระหว่างที่ก่อ ไม่ควรเอาดินมาเติมช่องว่างระหว่างก้อนดิน หากเกิดช่องว่างระหว่างก้อนดินให้ทิ้งไว้อย่างนั้น จะช่วยทำให้ผนังดินแห้งเร็วขึ้น เวลาก่อผนังดินชั้นสูง ๆ ขึ้นไปจะไม่ขยับ แต่หากเราเอาดินฉาบไปด้วย เติมรูไปด้วยจะเสียเวลามาก ทำให้แห้งช้าและอาจทำให้กำแพงเอียงได้ พอถึงช่วงที่จะใส่หน้าต่าง จะจับระดับน้ำเอาวงกบหน้าต่างมาตั้ง แล้วก่อก้อนดินชนกับหน้าต่างไปเรื่อย ๆ ถ้ายังไม่มีวงกบหน้าต่าง เราก็เว้นช่องหน้าต่างไว้ก่อน ให้กว้างกว่าวงกบสัก 2-3 นิ้ว แล้วนำวงกบมาตั้งที่หลัง แล้วค่อยเอาฟางชุบดินมาอุดช่องว่าง เวลามันแห้งจะแข็งแรง ไม่ต้องตีตะปูที่วงกบเลย

ภาพประกอบ 37 การ(ผนังบ้าน เป็นชั้น ๆ มหาวิทยาลัยภาพลันธุ์

ข) ส่วนตัวบ้าน จ.ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 38 การก่อผนังดิน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ข) ส่วนตัวบ้าน จ.ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 39 การก่อผนังดิน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ข) ส่วนตัวบ้าน จ. ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 40 ผนังดินช่องอากาศ บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ก) ส่วนตัวบ้าน จ. ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 41 ส่วนตัวบ้าน (ผนังบ้าน) ณ บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 42 ส่วนตัวบ้าน (ผนังบ้าน) มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ก) ส่วนตัวบ้าน จ. ยโสธร

ภาพประกอบ 43 ส่วนตัวบ้าน (ผนังบ้าน) บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ข. ส่วนตัวบ้าน จ. ยโสธร

ภาพประกอบ 44 ส่วนประตูติดผนังบ้าน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

4. ส่วนหลังคาบ้านดินหลังคาเป็นสิ่งสำคัญ ในการสร้างบ้าน ทำขึ้นเพื่อป้องกันแดด และฝน ทำให้บ้านใช้งานได้ในระยะยาว วัสดุ สำหรับมุงหลังคา เช่น หญ้าคา จาก สังกะสี กระเบื้องดินเผา กระเบื้องดินเผา กระเบื้องใยหินการทำหลังคาสองชั้นจะช่วยรักษาอุณหภูมิภายในบ้านได้ดีขึ้น เช่นชั้นล่างเป็นสังกะสี ชั้นบนเป็นจาก หรือตาข่ายสีกากีช่วยได้ การทำหลังคาดิน สามารถทำได้หลายวิธี เช่น หลังคาโดม โดยใช้อิฐดิน หลังจากก่อผนังเสร็จแล้ว ให้อายุ ๑-๒ ปี ก่ออิฐ ขึ้นไปเป็นโครงหลังคาโค้ง ทำซ้ำ และต้องทำให้โค้งอยู่ระดับเดียวกัน หากต้องการความปลอดภัยมากขึ้น สามารถใช้ไม้แบบตัดโค้งก่อนก็ได้ ก่อขึ้นไปจนเสร็จควรรอให้ผนังแห้งสนิทก่อนจึงมุงหลังคา การทำหลังคาดิน ไม่เหมาะที่จะทำในประเทศไทย เพราะฝนตกชุก หากต้องการหลังคาดินสามารถ ทำได้ แต่ต้องมุงหลังคาปิดทับ อีกชั้นหนึ่ง การทำหลังคาสองชั้น จะช่วยรักษาอุณหภูมิภายในบ้านได้ดีขึ้นระว่างรอยรั่วของหลังคา จะทำให้น้ำหยดลงบนผนัง น้ำจะเซาะผนัง ทำให้ไม่แข็งแรง หลังคาโครงไม้ไผ่ผสมดิน วิธีนี้มีอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทย ทำได้โดยใช้ไม้ไผ่ ตีถี่ ๆ เป็นโครงหลังคาก่อน ซึ่งอาจจะใช้ไม้ไผ่ทั้งลำ ไม้ไผ่ผ่าซีก ผ่าซัดตะตะ หรือไม่จริงก็ได้ (ไม่ค่อยอยู่ มีอายุการใช้งานสั้น)

ก) ส่วนตัวบ้าน จ. ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 45 หลังคามุงหญ้าวางบนผนังดิน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ข) ส่วนหลังคาบ้าน จ.ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 46 หลังคามุงหญ้าวางบนท่อนไม้ บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ค) ส่วนหลังคาบ้าน จ.ชัยภูมิ

ภาพประกอบ 47 ส่วนหลังคาบ้าน บ้านดินสายรุ้ง จังหวัดชัยภูมิ

ก) ส่วนหลังคาบ้าน จ. ยโสธร

ภาพประกอบ 48 หลังคาเหล็กมุงกระเบื้องวางบนผนังดิน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 49 ร้านค้าของวิสาหกิจชุมชน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

บ้านดินถือเป็นสถาปัตยกรรมธรรมชาติ ที่มนุษย์รังสรรค์และเติมเต็มสีสันให้บ้านดินมีชีวิตอย่างอบอุ่นสถาปัตยกรรมบ้านดิน สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ ไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น สร้างสรรค์ สถาปัตยกรรมธรรมชาติ สำหรับ ศตวรรษที่ 21 สถาปัตยกรรมธรรมชาติบ้านดิน เป็นปรัชญา หรือแนวความคิดในการก่อสร้างอาคาร ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้วัสดุในท้องถิ่น ที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม มีความเหมาะสมกับทักษะ ฝีมือของคนในท้องถิ่นที่สามารถทำได้เองสถาปัตยกรรมธรรมชาติบ้านดินช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายโดยใช้วัสดุ พลังงาน และทรัพยากร ราคาถูกกว่าที่ใช้ในการสร้างบ้านสมัยใหม่ อีกทั้งช่วยสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมอันดีงาม ในการร่วมแรงร่วมใจกันทำงานของชุมชนสถาปัตยกรรมธรรมชาติบ้านดินเป็นภูมิปัญญาของโลก ที่ได้สั่งสมและและพัฒนา มาเพื่อการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ และเป็นทางเลือกหนึ่ง ในการแก้ปัญหา เรื่องที่อยู่อาศัยของคนในสังคม ปัจจุบันมีประชากร 1 ใน 3 ของโลกที่อาศัยอยู่ในบ้านธรรมชาติบ้านดินเป็นเพียง แขนงหนึ่งของสถาปัตยกรรมธรรมชาติ ที่เน้นเรื่องการใช้วัสดุที่หาได้ ในท้องถิ่นและมีราคาถูกกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และเอื้อประโยชน์ให้กับสภาพแวดล้อมให้มากที่สุดระบบทุนนิยม หรือระบบอุตสาหกรรม ซึ่งมุ่งพัฒนาเฉพาะด้านวัตถุ ระบบดังกล่าว ได้ทำลายความสงบสุขของวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สถาปัตยกรรมธรรมชาติบ้านดินที่ช่วยให้นักคิด นักก่อสร้างหัวก้าวหน้า จึงหาทางออก ด้วยการหันกลับไปศึกษาค้นคว้า หารูปแบบและวิธีการในการก่อสร้างอาคารดั้งเดิม จากภูมิปัญญาของคนโบราณ ที่มุ่งให้เกิดการตระหนัก ถึงคุณค่าความสำคัญ และมีความเคารพต่อภูมิปัญญาดั้งเดิม ชุมชนท้องถิ่น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้คงอยู่อย่างเหมาะสมและเกื้อกูลซึ่งกันและกันสถาปัตยกรรมธรรมชาติบ้านดินช่วยแก้ปัญหาการใช้วัสดุที่มีมาตรฐาน ระบบอุตสาหกรรม เช่นการใช้ไม้แปรรูป อิฐที่ทำจากดินเผา พัฒนาสู่คอนกรีต เหล็ก กระฉก อะลูมิเนียม วัสดุสังเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มีความยุ่งยากและซับซ้อนมากขึ้น

บ้านดิน (House of Cob) เป็นการกลับมาใหม่อีกครั้งหนึ่งของสถาปัตยกรรมธรรมชาติ เป็นบ้านอันเก่าแก่ยาวนานของมนุษยชาติ ที่ถูกพัฒนามานับเป็นพันเป็นหมื่นปี เมื่อครั้งอดีตประชากรโลก จำนวน 1 ใน 3 อาศัยอยู่ในบ้านดินแต่ด้วยเทคนิค วิธีการจัดการผสมวัสดุสมัยใหม่ทำให้ง่ายขึ้น และดีขึ้น การนำมาพัฒนาต่อยอด โดยมีวิธีง่าย ๆ ในการสร้างบ้านดิน ตามแบบฉบับของโจน จันได นักปราชญ์ผู้รู้เรื่องบ้านดิน ที่มีแนวคิดว่าการสร้างบ้านดิน เป็นเรื่องที่ย่างมาก ไม่ซับซ้อน ไม่ต้องการความชำนาญ ใคร ๆ ก็ทำได้ เด็กก็ทำได้ ผู้หญิงก็ทำได้ ผู้ใหญ่ก็ทำได้ คนที่มีอายุก็ยังทำได้ (โจน จันได , สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ซีราส, 2555) การสร้างบ้านดิน การออกโดยใช้ดินเหนียว เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง เนื่องจากหาได้ง่ายในท้องถิ่นและมีคุณสมบัติในการเป็นฉนวนที่ดีแล้ว (ป้องกันความร้อนและความหนาวเย็นได้ดี)ดินเหนียวมีข้อจำกัดตามธรรมชาติของวัสดุ คือเมื่อถูกน้ำจะอ่อนตัวและเหนียว (เหน็ด) จึงต้องมีการผสมดินเหนียวกับวัสดุอื่น ๆ เช่น แกลบ ฟาง หรือวัสดุอื่น ๆ เพื่อช่วย

ในการยึดเกาะ และป้องกันการหดตัว ทำให้บ้านดินมีความแข็งแรงหลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึง ในรูปแบบบ้านดิน คือ การป้องกันไม่ให้ตัวบ้าน ที่ทำจากดินเหนียวถูกน้ำโดยตรง หรือแช่น้ำเป็นเวลานานรูปแบบบ้านดินที่ดี ช่วยให้บ้านมีความมั่นคงแข็งแรง และมีภาวะความสบาย ของผู้อยู่อาศัย ต้องคำนึงถึง การวางผังตัวบ้าน ให้สอดคล้องกับทิศทางของแสงแดด และทิศทางลม คือควรวางด้านแคบของตัวบ้านให้หันไปตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก เพื่อช่วยลดพื้นที่ที่ต้องถูกความร้อน หรือแสงแดดในด้านทิศตะวันตก และควรมีช่องเปิด เพื่อรับและระบายลมในด้านทิศเหนือ-ใต้ (ปกติลมจะพัดมาจากทางทิศใต้) จะช่วยทำให้บ้านเย็นสบาย และถ่ายเทอากาศได้ดีด้วย รูปแบบบ้านดินที่ดี ต้องคำนึงถึงรูปทรงของตัวบ้าน ควรมีลักษณะโค้ง เพื่อให้ดินที่เป็นโครงสร้างผนังยึดเกาะกันได้ดี มีความแข็งแรงและช่วยลดพื้นที่ผิวผนัง ที่ต้องถูกแดด หรือ ความร้อนได้อีกด้วย (เช่น เดียวกันกับการทำหม้อ หรือโอ่งน้ำ) อย่างไรก็ตามรูปทรงของตัวบ้านก็ขึ้นอยู่กับรสนิยมของเจ้าของบ้านการทำห้องน้ำ หรือพื้นที่ที่ต้องถูกน้ำบ่อย ๆ ควรฉาบผิวผนัง ด้านนั้น ๆ ด้วยวัสดุที่ช่วยป้องกันน้ำ เช่น การฉาบผนังทับด้วยปูนซีเมนต์ ช้อฟิงระวัง คือ หุ้มฉาบผิวผนังทั้งสองด้าน เพราะจะทำให้ผนังไม่สามารถระบายความชื้นออกได้(ความชื้น จะทำให้ผนังดิน ด้านในเปื่อยยุ่ย และพังโดยไม่สามารถสังเกตเห็นได้)การติดตั้งประตู- หน้าต่าง ควรตอกลิ้มไม้ หรือตะปูไว้ที่ด้านข้างขอบกรอบ (วงกบ) จะช่วยให้ยึดกับผนังดินได้ดีขึ้น หรือ อาจเจาะช่องที่ผนังไว้แล้วนำมาติดตั้งภายหลังก็ได้ ระบบไฟฟ้า- น้ำประปา ของบ้านดิน สามารถทำได้เช่นเดียวกับงานระบบของบ้านทั่ว ๆ ไป เช่น ร้อยท่อหรือวางสายลอยบนผนัง แต่ควรติดตั้ง ระบบไฟฟ้า-น้ำประปา ก่อนฉาบผนังการวางแผน เรื่อง รูปแบบพื้นที่ห้องต่าง ๆ หรือการทำหุ่นจำลองเล็ก ๆ ไว้ดูประกอบด้วย จะช่วยให้ทำงานได้ง่ายขึ้นดินเหนียว ในแต่ละพื้นที่ มีความแตกต่างกัน ดังนั้นส่วนผสมต่าง ๆ ที่ใช้ทำ จึงต่างกันด้วย ควรใช้วิธีทดลอง เปรียบเทียบส่วนผสมแบบต่าง ๆ ทำให้มีความแข็งแรงมากที่สุด

นอกจากนี้ยังสัมภาษณ์ ถึงเหตุผลในการก่อสร้างบ้านดินกับบุคคล ที่เกี่ยวกับมุมมองของบ้านดิน ในปัจจุบัน มีดังนี้

อิศรา สุขงคารัตนกุล (2557 : สัมภาษณ์) ผู้ก่อตั้งกลุ่มบ้านสายรุ้งและชมรมเด็กรักนก ที่บ้านท่ามะไฟหวาน อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ได้ชวนเด็ก ๆ ในหมู่บ้านมาเรียนรู้ เรื่องธรรมชาติ ธรรมะ และการพึ่งตนเอง เขาได้เริ่มโครงการอาสาบ้านดินสร้างกุฎิดินถาวรวัดเดือนละหนึ่งหลัง ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ความรู้พร้อมกับได้บุญ ในแต่ละเดือนมีผู้เข้าอบรมมากมาย รวมกับ 100 คน นอกจากนี้เขายังเป็นผู้ก่อตั้งเว็บไซต์ www.budpage.com ที่นำเสนอพุทธศาสนาให้กับคนรุ่นใหม่ คุณอิศรา สุขงคารัตนกุล เป็นคนแรกที่สร้างบ้านดินพบปัญหาและแก้ปัญหาจากการสร้างบ้านดิน เช่นการสร้างบ้านดิน ต้องสวยงาม ชาวบ้านเห็นแล้วสะดุดตาให้ความสนใจเอาไปสร้างต่อช่วยแก้ปัญหาการดูถูกดูแคลนจากสังคมภายนอกกลุ่มรักบ้านดิน และส่งผลให้ชาวบ้านสนใจที่จะสร้างบ้านดินเพิ่มขึ้น โดยไม่กลัวการดูถูกอีกต่อไป โดยเขาขอทุนมาทดลองทำบ้านดินแบบทันสมัย จำนวน 2-3 หลัง และดำเนิน

โครงการอาสาสร้างบ้านดินอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี 2554 เขาตั้งใจจะวิจัยเพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหาที่ตัวบ้าน โดยเฉพาะการแก้ปัญหาความชื้นและปลวก นอกจากนี้เขาได้เริ่มโครงการใหม่เกี่ยวกับบ้านดิน เช่น บ้านดินในสวน บ้านดินกรีน รูฟ (บ้านดินหลังคาดอกไม้) บ้านดินสำหรับสุนัข และเขาจะเริ่มสร้างบ้านดินในป่าใหญ่ ซึ่งจะเป็นดินปลอดขึ้นหลังแรกในเมืองไทย

ประวัติและการก่อตั้งบ้านดินที่บ้านดินที่ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เริ่มต้นจากการชวนเด็ก ๆ ในหมู่บ้านมาเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ ธรรมชาติ และ การพึ่งตนเอง โดยใช้ดินมาเป็นตัวเชื่อมต่อบรรยากาศปัญหาความยากจนและไม่มีที่อยู่อาศัย การอยู่ร่วมกันแบบเกื้อกูลของป่าธรรมชาติ สัตว์ป่าและผู้คนได้อย่างลงตัว ไม่กระทบกระเทือนสิ่งแวดล้อม เกิดสังคมเกื้อกูลระหว่างธรรมชาติและมนุษยชาติ จากเริ่มสร้างบ้านดินเพียง 2-3 หลังคาเรือน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย

สรุปสภาพปัจจุบัน ปัญหาบ้านดินที่ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จากการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1. บ้านดินไม่สวยงามสะอาด ไม่ให้ความสนใจเอาบ้านดินไปสร้างต่อ
2. การดูแลดูแลจากสังคมภายนอกกลุ่มรักบ้านดินและถูกรบกวนจากปลวก
3. บ้านดินมีความชื้นและปลวก

สรุปการแก้ปัญหาและความต่อเนื่องและความต่อเนื่องของการสร้างบ้านดิน

1. การสร้างบ้านดินแบบไร้สไตล์ หรือสร้างบ้านดินที่ทันสมัยเป็นที่สะอาดตาของผู้พบเห็น
2. แนวโน้มในปัจจุบันมีการสร้างบ้านดินเพิ่มมากขึ้น
3. สร้างบ้านดินแบบพึ่งตนเองและรักษาสีสิ่งแวดล้อม เช่น บ้านดินในสวน บ้านดินกรีนรูฟ (บ้านดินหลังคาดอกไม้)

สรุปรูปแบบบ้านดินชั้นเดียวและประโยชน์ใช้งานบ้านดิน ที่ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จากการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1. กุฏิดิน เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุในวัด
2. บ้านดินแบบทันสมัย เป็นที่อยู่อาศัย
3. บ้านดินกรีน รูฟ (บ้านดินหลังคาดอกไม้) เพื่อลดอุณหภูมิและรักษาสีสิ่งแวดล้อม
4. บ้านดินในสวน เพื่อลดอุณหภูมิและรักษาสีสิ่งแวดล้อม
5. บ้านดินในป่าใหญ่ปลอดขึ้นหลังแรกของประเทศไทย
6. บ้านดินสำหรับสุนัข

ในปัจจุบันบ้านดินถูกพัฒนาไปในหลายรูปแบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในหลาย ๆ ระดับตั้งแต่ชาวบ้านที่ต้องการ เกาะกลุ่มเป็นชุมชนพึ่งตนเอง โดยเอาบ้านดินมาเป็นเครื่องมือ ซึ่งเป็นเสน่ห์ที่แท้จริงของบ้านดิน คือการได้อยู่ด้วยกันเป็นชุมชน กินอยู่ ทำงาน พุดคุย เล่น

ด้วยกันจนเหมือนพี่น้องการช่วยเหลือเกื้อกูล การดูแลซึ่งกันและกัน เป็นการเรียกสังคมการเกื้อกูล กลับคืนมาของคนอีสานอย่างแท้จริง

คุณยุรวัตร ทวรรณันท์ หรือลุงวัตร อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ (2558 : สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับบ้านดินว่า “ควรรยกระดับบ้านดินให้เป็นเรื่องของศิลปะการใช้ชีวิตไม่ใช่แค่ที่อยู่ที่เป็นหลังคาคุ้มหัว แต่เป็นสถานที่ที่ทำให้จิตใจอ่อนโยนลงอีกด้วย การสร้างบ้านดินอีสานจึงตรงกับจริตของคนอีสานตามที่ภูมิปัญญาอีสานได้สร้างจากอุปนิสัยและทำเลของคนอีสาน นั่นคือภาคอีสานมีลักษณะเป็นแอ่งคล้ายกระทะ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงน้ำท่วมไม่ถึง ในอากาศร้อนมากในหน้าแล้งฤดูร้อนมีอากาศร้อนอบอ้าวและแห้งแล้งโดยทั่วไปปริมาณฝนน้อยโดยจะร้อนมากที่สุดประมาณเดือนเมษายนอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 28-32 องศาเซลเซียสส่วนในฤดูหนาวอากาศหนาว ช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์พบว่ามีความอบอุ่นในตอนเช้า อุณหภูมิต่ำสุด 13-16 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุด 29-31 องศาเซลเซียส บริเวณยอดภูอากาศหนาวถึงหนาวจัด อุณหภูมิต่ำสุด 6-10 องศาเซลเซียส ลมตะวันออกเฉียงเหนือ ความเร็ว 15-35 กิโลเมตรต่อชั่วโมงหนาวเย็นในเวลากลางวัน อุปนิสัยของคนอีสานนั้น เป็นคนมีน้ำใจหากใครได้ผูกเสี่ยวเป็นเพื่อนกับคนอีสานแล้วไม่มีการทอดทิ้งกันเป็นอันขาดนอกจากนี้คนอีสานยังรักความสนุกสนานเป็นอย่างยิ่งตลอดจนมีวิถีชีวิตที่สมถะและเรียบง่ายการช่วยเหลือเกื้อกูลของสังคมอีสาน การใช้ชีวิตของผู้คนจะเป็นสังคม

4.3 สภาพปัจจุบันและปัญหา

4.3.1 ปัญหา ภูมิอากาศแตกต่างในช่วงกลางวันและกลางคืน

บ้านดินช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับภูมิอากาศทางภาคอีสาน เนื่องจากบ้านดิน สามารถควบคุมอุณหภูมิให้ไม่แตกต่างกันอยู่ระหว่าง 4-8 องศาเซลเซียส (โจน จันโต, 2555) (โจน จันโต, สุรัช สระคำ และ แดเนียล ดี ซีราส, 2555) รูปแบบบ้านดิน ใช้เป็นบ้านพักอาศัย ประโยชน์ใช้งานจากบ้านดิน ไม่เพียงแต่เฉพาะบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัย แต่เป็นการใช้ศิลปะในการใช้ชีวิตที่ซัดกลมจิตใจให้อ่อนโยน ช่วยสร้างสังคมให้เกื้อกูลเหมาะกับสังคมอีสาน

พลเดช วรรณัต (2557) ได้แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับบ้านดินกับความคิดที่พอดี พอเพียงกล่าวว่าในช่วงหลังมานี้ กระแสของการสร้างบ้านดินของคนไทยทั้งคนกรุงที่มีอันจะกิน และคนธรรมดาที่ไม่ได้มีอันจะกิน ต่างพากันสร้างบ้านดินกันเป็นแถว ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี ขอสนับสนุน โดยกล่าวถึงประสบการณ์ขณะอยู่ที่อินเดีย ได้เห็นบ้านทั้งบ้านดินและบ้านอิฐ(ก่อเอง) ของคนอินเดียระดับล่างหรือชาวบ้านทั่วไปคนจนอินเดียซึ่งได้แก่คนวรรณะต่ำ เกษตรกร ล้วนมีชีวิตอยู่อย่างติดดิน บ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านก่ออิฐและบ้านดินซึ่งแน่นอนว่าสร้างกันเอง ในรัฐพิหารที่ผมเคยไปสัมผัสมาเกือบทั้งร้อยเป็นบ้านอิฐบ้านดินที่ก่อกันเอง ซึ่งมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น บ้านชั้นเดียวเห็นชัดว่าก่ออิฐ

กันเองเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หลังคามุงสังกะสีแล้วเอาก่อนอิฐทับแค่นี้เอง เป็นบ้านได้แล้ว ส่วนบ้านสองชั้นจะใช้เสาปูนเสริมเหล็กเส้น นอกนั้นก็ก่ออิฐกันเองเช่นกัน ชีวิตของเกษตรกรหรือคนจนอินเดียจึงอยู่กันอย่าง ง่าย ๆ พอเพียงพอดี แม้นคนที่มิฐานะก็อยู่บ้านดินหรือบ้านอิฐ แต่มีวิถึความผู้หน้าบ้านมากหน่อย ซึ่งแสดงถึงควมมีฐานะ บ้านอิฐก่อของเกษตรกรอินเดียแถว ๆ วัตไทยสารนาถ ก็พบว่า นี่คือนิ่งที่คล้ายบ้านดินที่บ้านเรากำล้งนิยมกันอยู่ แต่ของอินเดียเขานิยมมานานแล้วและก็ยังนิยมอยู่ต่อไป (ไม่นิยมสร้างห้องน้ำในบ้าน) จากบ้านดิน หรือบ้านอิฐของอินเดียถึงบ้านดินของไทย มีความคล้ายกันคือ เป็นที่อาศัยของมนุษย์ที่ใช้การได้ดี เข้าแนวเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือยหรูหราเกินความจำเป็น ทำให้คนธรรมดาสามารถมีบ้านของตนเองได้โดยไม่ต้องมีเงินมากมายอะไร แต่สิ่งทีต่างกันก็คือ บ้านดินของไทย ไม่ใช่คนธรรมดาเท่านั้นที่อยู่บ้านดิน แต่คนมีฐานะมีเงินในสังคมก็เริ่มนิยมสร้างบ้านดินกันแล้ว ไม่ว่าจะเป็บ้านต่างอากาศหรือบ้านหลังที่สามหรือหลังที่สี่ ซึ่งผมก็ว่าเป็นเรื่องที่ดีที่คนรวยสามารถเรียนรู้กับวิถีชีวิตที่ธรรมดาได้เหมือนกัน อันจะทำให้เข้าใจหัวอกคนจนได้ดีขึ้น สิ่งทีเห็นได้ชัดเจนจากเรื่องนี้ คือความสุดโต่งไม่พอดีของมนุษย์ในเรื่องวิถีชีวิต โดยเฉพาะเรื่องที่พักอาศัย ในเมืองไทยและในหลายประเทศ การสร้างบ้านเป็นที่พักอาศัยสักหลังต้องมีเงินหลายล้านขึ้นไปถึงจะสร้างได้ ในขณะที่คนในรัฐพิหารสร้างบ้านก่ออิฐด้วยอิฐไม่กัร่อยก่อน มุงสังกะสี อยู่ได้แล้วทั้งครอบครัว

สภาพปัจจุบันปัญหา เป็นที่อาศัยของมนุษย์ที่ใช้การได้ดี เข้าแนวเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือยหรูหราเกินความจำเป็น ทำให้คนธรรมดาสามารถมีบ้านของตนเองได้โดยไม่ต้องมีเงินมากมาย ส่วนรูปแบบบ้านดิน และการใช้สอยบ้านดิน เป็นบ้านพักตากอากาศ เนื่องจากคนรวยอยากมีบ้านหลังที่สาม หลังที่สี่ เพื่อเป็นที่พักตากอากาศ

สรุป รูปแบบบ้านดินอีสาน มี 3 ประเภท ได้แก่ แบบทรงกลมแบบทรงเหลี่ยมและแบบผสมผสาน อย่างไรก็ตามบ้านดินมีอิสระในการสร้างจินตนาการ ในการก่อสร้างบ้านดิน ผู้สร้างบ้านดินสามารถออกแบบได้หลากหลายรูปทรง สามารถก่อสร้างได้ตามจินตนาการของผู้ก่อสร้างอาจจะสร้างเชิงเดี่ยว เช่น แบบทรงกลมหรือ ทรงสี่เหลี่ยมหรือแบบผสมผสานทั้งแบบทรงกลมและทรงเหลี่ยม ในหลังเดียวกัน

ตอนที่ 3 ลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน

จากการศึกษา โดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม พบว่า เรือนหรือเฮือนอีสาน อีสานนั้นแม้จะเป็นดินแดนที่ราบสูงที่ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอาจจะน้อยกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย แต่ก็เป็นที่กล่าวกันว่าคนอีสานนั้น มีน้ำใจหากใครได้ผูกเสี่ยวเป็น

เพื่อนกับคนอีสานแล้วไม่มีการทอดทิ้งกันเป็นอันขาด นอกจากนี้คนอีสานยังรักความสนุกสนานเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนมีวิถีชีวิตที่สมถะและเรียบง่าย ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นในการสร้างเรือนอีสานอย่างไรก็ตามการสร้างเรือนของคนอีสานนั้น มีคติความเชื่อหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่การเลือกสถานที่ในการปลูกสร้าง คนอีสานจะคัดพิจารณาเอาสถานที่ที่สภาพภูมิประเทศของผืนดินราบเรียบไม่มีหลุมบ่อ ไม่มีจอมปลวก ไม่มีหลุมผี ไม่มีต่อไม้ เมื่อเลือกสถานที่ปลูกเรือนได้แล้ว จะมีการเสี่ยงทายพื้นที่โดยจัดข้าว 3 กระทงคือ ข้าวเหนียว ข้าวเหนียวดำ และข้าวเหนียวแดง อย่างละกระทงนำไปวางไว้ตรงหลักกลางที่ดิน เพื่อให้กากินหากากินข้าวเหนียวคนอีสานว่า "ดีอีหลี" จะอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ยังมีวิธีเลือกสถานที่ปลูกเรือนอีกวิธี คือ "การชิมรสของดิน" ทำได้โดยการขุดหลุมในบริเวณที่ดินลึกราวสองเศษ ๆ เอาใบตองปูไว้ที่ก้นหลุมและหาหญ้าคาสดมาวางไว้บนใบตองทิ้งไว้หนึ่งคืนไอดินจะจับเป็นเหนื่ออยู่บนใบตองให้ชิมเหนื่อดังกล่าว หากมีรสหวานเป็นดินที่พอจะปลูกเรือนอยู่ได้หากมีรสจืดเป็นดินที่เป็นมงคล และหากมีรสเปรี้ยวหรือเค็มเป็นดินที่อยู่ได้แต่ไม่ใคร่ดีนัก นอกจากนี้ชาวอีสานยังมีฤกษ์ของการปลูกเรือนตามเดือนต่าง ๆ ตามคติความเชื่อ เรียกว่า ฤกษ์เดือน และยังมีฤกษ์วันโดยวันที่ถือว่าเป็นมงคลในการปลูกเรือน คือ วันจันทร์ วันพุธและพฤหัสบดี "เรือน" หรือ "เฮือนอีสาน" นั้นมีความเชื่อในการวางตัวอาคารให้ขนานไปตามแนวตะวันออกและตะวันตก เรียกว่า การวางเรือนแบบ "ล่องตาเวิน" คือวางขนานกับทางเดินของดวงอาทิตย์ การวางเรือนลักษณะนี้ ทำให้ป้องกันความร้อนจากแสงแดดและระบายอากาศได้ดีตลอดทั้งปี อย่างไรก็ตามลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์อีกอย่างของเฮือนอีสาน คือ บริเวณรอบ ๆ เฮือนอีสานจะไม่นิยมทำรั้วบ้าน เนื่องจากเป็นสังคมแบบเครือญาติที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และทุกคนในหมู่บ้านนั้นรู้จักกันหมด

เรือนอีสานนั้นจะประกอบด้วยเรือนนอนใหญ่ ที่วางจั่วรับทิศตะวันออกตะวันตกโดยมีห้องนอนลูกชาย ห้องนอนลูกสาวและห้องนอนพ่อแม่ ส่วนชั้นล่างของเรือนบ้าน มักกั้นเป็นคอกสัตว์เลี้ยงประเภทวัวควายได้อีก ถัดลงมาเป็นส่วนที่ลดระดับลงมาจากเรือนนอนใหญ่ เรียกว่า "เกย" มีลักษณะคล้าย ๆ "เต็น" ของเรือนทางภาคเหนือ เป็นชานโล่งมีหลังคาคลุม ใช้เป็นที่รับแขก รับประทานอาหาร และเป็นส่วนเอนกประสงค์ของบ้าน พื้นที่ใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่เก็บฟืนและอุปกรณ์ต่าง ๆ ส่วน "เรือนไฟ" (เรือนครัว) จะมีลักษณะเป็นจั่วโปร่ง ฝาเป็นฝาไม้ไผ่สานลายทแยงสามารถระบายควันไฟได้ดี ส่วน ชานบ้าน หรืออาจเรียกว่า ชานแดด นั้น เป็นส่วนที่เชื่อมส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีบันไดขึ้นทางด้านหน้าเรือน มี "อ่างแอ่งน้ำ" อยู่ตรงขอบของชานแดดไว้ต้อนรับแขกผู้มาเยือนที่เดินทางมาอย่างเหน็ดเหนื่อยด้วยน้ำดื่มเย็นชื่นใจ จะเห็นได้ว่าชาวอีสานนั้นใช้งานทุกพื้นที่ภายในบ้านได้อยู่คุ้มค่าและอรรถประโยชน์สะท้อนวิถีชีวิตที่แสนจะง่าย นอกจากนี้ความเป็นอยู่ของคนอีสานที่เป็นนักร้องชีวิตมีชีวิตอย่างสมถะเรียบง่ายสะท้อนออกมาเป็นเรือนอีสาน

จะเห็นได้ว่าชาวอีสานนั้นใช้งานทุกพื้นที่ภายในบ้านได้อยู่คุ้มค่าและอรรถประโยชน์ สะท้อนวิถีชีวิตที่แสนจะเรียบง่าย แสดงถึงความเป็นอยู่ของคนอีสานที่เป็นนักสู้ชีวิต ประกอบกับการมีชีวิตอย่างสมถะเรียบง่าย

จากการศึกษาพบว่าการนำดินที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่น เสริมจินตนาการ สามารถนำมาสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว และผสมผสานจิตวิญญาณของผู้สร้างเป็นการถ่ายทอดจิตวิญญาณ สามารถนำไปให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า ภายใต้การใช้สอยบ้านดินในภาคอีสาน และพบเห็นได้ในทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งจะพบว่าในปัจจุบันและในอนาคตสืบไป สิ่งที่ผู้วิจัย สามารถค้นพบได้ในพื้นที่วิจัยและเขตใกล้เคียง พบว่าสิ่งก่อสร้างด้วยดิน ในมุมมองของผู้วิจัยนั้น ได้แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการสร้างถาวรวัตถุที่ทำจากดิน สามารถแบ่งได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก สร้างขึ้น เพื่อเป็นถาวรวัตถุที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันในสังคม ส่วนประเด็นต่อมาคือใช้ประโยชน์ส่วนตัว มีรายละเอียด ดังนี้

1. ประเด็นแรก ถาวรวัตถุที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันในสังคม ได้แก่

1.1 โบสถ์ดิน หรือพระอุโบสถ์ดิน หรือคนภาคอีสาน จะเรียกว่า สิมโป่ง (ภาพประกอบ 7) ที่วัดโพธิ์ชัยวราราม บ้านห้วยแก้ว ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ อายุมากกว่า 100 ปี ก่อสร้างด้วยก้อนอิฐดินดิบเผา ซึ่งไม่ปรากฏช่างก่อสร้างในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังพบโบสถ์ดิน (ภาพประกอบ 50) ที่วัดศรีนันทาราม ตำบลบ้านภู อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นโบสถ์ดินดิบเผาที่คนในชุมชนจ้างช่างญวนมาก่อสร้าง และสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม แต่ในปัจจุบันนี้ พบว่าได้มีการสร้างโบสถ์ดินขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบวัดพอเพียง ซึ่งใช้แรงงานของผู้ต้องขังในเรือนจำ ที่กำลังจะพ้นโทษและได้ผ่านการอบรมการฝึกอาชีพก่อสร้างบ้านดิน ของกรมราชทัณฑ์ รวมไปถึงจิตอาสาสามารถร่วมกันสร้างเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระสังฆราช และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการทำความดีเพื่อสังคม โดยในภาคอีสานจะปรากฏ โบสถ์ดินประยุกต์ ที่วัดป่าพุทธนิมิตสถิตสีมาราม บ้านห้วยยาง หมู่ที่ 6 ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอกอศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร (ภาพประกอบ 51) โบสถ์ดินวัดสิงห์ทอง บ้านหนองแขง ตำบลโพนงาม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร (ภาพประกอบ 52 และ 53) และ โบสถ์ดิน วัดบุเจ้าคุณ ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา (ภาพประกอบ 54) จะเห็นได้ว่า“อุโบสถ์ดิน” ตามความเห็นของสมเด็จพระสังฆราช ทรงสร้างถวายจะเป็นไปตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มีเจตนาที่จะให้วัดดังกล่าวเป็นต้นแบบของการสร้างอุโบสถอย่างพอเพียง ราคาไม่เกิน 1 ล้านบาท โดยโบสถ์ดินที่สร้างขึ้นใน 4 ภาค จำนวน 9 แห่งทั่วประเทศไทย นอกจากนี้โบสถ์ดินที่สร้างขึ้นนี้ สามารถใช้ประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์ ได้เช่นเดียวกับกับโบสถ์ทั่วไป แต่สิ่งที่ได้คือ ลดค่าใช้จ่าย จากการสร้าง

โบสถ์ ปกติใช้งบประมาณ 40 ล้านบาทแต่โบสถ์ดินพอเพียง ใช้งบประมาณไม่เกิน 2 ล้านบาท (ไทยรัฐออนไลน์ 3 ธันวาคม 2555) อย่างไรก็ตามการสร้างโบสถ์ดิน นอกจากจะใช้งบประมาณต่ำแล้ว ยังส่งเสริมให้เกิดสังคมพอเพียงและยังเปิดโอกาส ให้ผู้ต้องขังได้บำเพ็ญประโยชน์ เพื่อสังคมอีกทางหนึ่ง เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และแบ่งปันความรู้ไปให้ผู้คนที่ยังขาดโอกาส ให้เพิ่มโอกาสมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 50 โบสถ์ดิน วัดศรีนันทาราม จังหวัดมุกดาหาร

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 51 โบสถ์ดิน วัดป่าพุทธนิมิตสถิตสีมาราม จังหวัดสกลนคร
ที่มา: สุกัญญา แสงงาม (2556)

ภาพประกอบ 52 โบสถ์ดิน วัดสิงห์ทอง จังหวัดยโสธร
ที่มา: สุกัญญา แสงงาม (2556)

ภาพประกอบ 53 ด้านหน้าโบสถ์ดิน วัดสิงห์ทอง จังหวัดยโสธร
ที่มา: สุกัญญา แสงงาม (2556)

ภาพประกอบ 54 โบสถ์ดิน วัดบุเจ้าคุณ จังหวัดนครราชสีมา
ที่มา: สุกัญญา แสงงาม (2556)

1.2 กุฎีดิน ใช้เป็นอาคารที่อยู่ หรือที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เป็นสิ่งก่อสร้างด้วยดินมีลักษณะการใช้สอยที่ปรากฏให้เห็นได้ในทุกพื้นที่วิจัย นำโดยกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ หรือประสบการณ์ ในสร้างการสร้างบ้านดิน มาเชิญชวนผู้ที่สนใจอยากเรียนรู้ถึงวิธีการก่อสร้างบ้านดิน และมีจิตอาสา เสียสละเวลา เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม จึงรวบรวมกลุ่มบุคคล และได้ร่วมทุนในการก่อสร้างกุฎีดินและเห็นว่าเป็นการก่อสร้างที่ลงทุนต่ำ เรียบง่าย เหมาะสมกับพระภิกษุ (ภาพประกอบ 55) ประกอบกับท่านเจ้าอาวาสฯ ได้ทราบข่าวว่ามีคนในหมู่บ้านสร้างบ้านดิน ซึ่งมีข้อดีคือควบคุมอุณหภูมิไม่ให้อร้อน หรือหนาวเกินไป ชุมชนจึงร่วมแรงร่วมใจ สร้างถวายสำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน (ภาพประกอบ 56) ต่อมาหลังทางวัดขาดแคลนที่อยู่อาศัย สำหรับแม่ชีที่มาอาศัยอยู่ด้วย ประกอบกับการใช้กุฎีดินที่สร้างสำหรับพระภิกษุ สามารถตอบโจทยปัญหาเรื่องอากาศร้อน และประหยัดต้นทุนในการก่อสร้าง ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น จึงได้ร่วมศรัทธาและเพิ่มแนวคิดในการสร้างที่อยู่อาศัยให้กับแม่ชี (ภาพประกอบ 57 และ 58) เป็นการแก้ปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ให้กับแม่ชี มีจำนวน 3 หลัง (โจน จันโต. 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ ก็มีการสร้างกุฎีดิน ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน โดยคนในชุมชนมีความรู้เรื่องบ้านดินและเล็งเห็นว่าบ้านดิน สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยได้ จึงร่วมแรงร่วมใจ สร้างกุฎีดิน ถวายวัดป่าสุคะโต (ภาพประกอบ 59 และ 60) (นิศราวัลย์ ศรีศักดิ์นอก. 2559 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 55 กุฎีดินพระสงฆ์สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 56 เจ้าอาวาส สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 57 กุฎิดินแม่ชี สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 58 กุฎิดินแม่ชี สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 59 ภายในกุฎิดิน วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 60 กุฎีดิน วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ

1.3 ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารอเนกประสงค์ในงานสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งก่อสร้างในเขตสังฆาวาส ในบริเวณวัด เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา แต่เดิมนั้นใช้เป็นสถานที่เพื่อการเรียนของสงฆ์เท่านั้น แต่ปัจจุบันนำใช้สอยทำประโยชน์ต่าง ๆ มากขึ้น เป็นสิ่งก่อสร้างด้วยดิน มีลักษณะการใช้สอยที่ปรากฏให้เห็นได้ในพื้นที่วิจัย จังหวัด ยโสธร (ภาพประกอบ 61-64) เท่านั้น นำโดยกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ หรือประสบการณ์ ในสร้างการก่อสร้างบ้านดิน มาเชิญชวนผู้ที่สนใจอยากเรียนรู้ถึงวิธีการก่อสร้างบ้านดิน และมีจิตอาสา เสียสละเวลา เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม จึงรวบรวมกลุ่มบุคคล และได้ร่วมทุนในการก่อสร้างศาลาการเปรียญที่ใช้ทุนทรัพย์ต่ำ และ ซ่อมแซมง่าย เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และพอเพียง แต่ใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน (โจน จันได. 2557 : สัมภาษณ์)

พูน ปรณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 61 ศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 62 บริเวณด้านนอกศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 63 บริเวณด้านข้างศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 64 ศาลาฉันอาหาร สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดยโสธร

1.4 หอศิลป์ หรือพิพิธภัณฑ์ศิลปะ เป็นบริเวณหรืออาคารที่ใช้ในการแสดงนิทรรศการศิลปะ เกิดจากความต้องการของสาขาศิลปกรรม ที่จะที่แสดงผลงาน ด้านศิลปกรรม ของนักศึกษา ที่เป็นชิ้นงานสถาปัตยกรรม ซึ่งนักศึกษาสามารถสร้างตามจินตนาการของกลุ่มตนเอง ต้นทุนต่ำ ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ตามความต้องการของตนเอง (ภาพประกอบ 65 และ 66) นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้นักศึกษารู้จักนำทรัพยากรพื้นถิ่น มาประยุกต์ตามความรู้ความสามารถของตนเอง นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักศึกษาเป็นบุคคลที่เรียบง่าย รักธรรมชาติ ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมได้อีกทางหนึ่ง

ภาพประกอบ 65 หอศิลป์ สาขาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 66 ภายในหอศิลป์ สาขาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

1.5 อาคารเอนกประสงค์ เป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น เป็นหอประชุม เกิดจากความต้องการของกลุ่มนักศึกษาและบุคลากร ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยฯ มาใช้ในการสร้างอาคารเอนกประสงค์ที่สร้างด้วยดิน เพื่อใช้เป็นที่แสดงผลงาน หรือ จัดนิทรรศการแสดงผลงานนักศึกษา และใช้เป็นที่ประชุมทั่วไป (ภาพประกอบ 67-69) นอกจากนี้ยัง เป็นการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้นักศึกษารู้จักนำทรัพยากรพื้นถิ่น มาประยุกต์ตามความรู้ ความสามารถของตนเอง ประหยัด พอเพียง นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักศึกษาเป็นบุคคลที่เรียบง่าย รักธรรมชาติ และช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมได้อีกทางหนึ่ง (ทรงกต พิมพิศาน. 2561 : สัมภาษณ์)

พูน ปณ ติโต ชีเว

ภาพประกอบ 67 การเทคานคอนกรีตกันปลวกอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 68 การก่อผนังดินอาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ภาพประกอบ 69 อาคารอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

1.6 ห้องสมุด ห้องหรืออาคารที่รวบรวมจัดเก็บหนังสือ สิ่งพิมพ์ เอกสารความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นหมวดหมู่ เป็นแหล่งเรียนที่บุคคลทั่วไป สามารถเข้าถึงได้ (ภาพประกอบ 70-72) เป็นการสร้างเพื่อเพิ่มแหล่งเรียนวิถีชีวิตเพื่อการพึ่งตนเอง โดยรบกวนธรรมชาติแต่น้อยและเป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างโดยเด็กผู้หญิง (กิตติกร วรรณพัฒน์. 2559 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 70 ห้องสมุดของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น

ภาพประกอบ 71 เพดานห้องสมุดของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น

ภาพประกอบ 72 ด้านหน้าห้องสมุดของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น

1.7 ศูนย์การเรียนรู้ การจัดพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถควบคุม การเรียนด้วยตนเองเป็นรายบุคคลหรือผู้เรียนในกลุ่มเล็ก ๆ การเกิดกลุ่มเครือข่ายที่อยากเรียนรู้ วิธี การพึ่งตนเอง (ภาพประกอบ 73-74) เป็นการสร้างเพื่อเพิ่มแหล่งเรียนวิถีชีวิตเพื่อการพึ่งตนเอง โดย ครอบคลุมธรรมชาติแต่น้อยและเป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างโดยเด็กผู้หญิง (กิตติกร วรรณพัฒน์. สัมภาษณ์, 2559)

ภาพประกอบ 73 ศูนย์การเรียนรู้ของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น

2. ประเด็นหลัง เป็นถาวรวัตถุที่สร้างเพื่อประโยชน์ส่วนตน ได้แก่

2.1 บ้านดิน ใช้เป็นที่พักอาศัย เหมือนบ้านปกติทั่วไป เกิดจากการอยากมีบ้านที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นบ้านต้นทุนต่ำ ซ่อมแซมเอง ควบคุมอุณหภูมิร้อน หนาวได้ดี เหมาะสม กับภาคอีสานที่มีความแตกต่างของอากาศในช่วงกลางวันและกลางคืนแตกต่างกันมาก (โจน จันได. 2557 : สัมภาษณ์) บ้านดินเกิดจากการจินตนาการของผู้สร้างหรือกลุ่มผู้สร้าง ไม่เพียงแต่เป็นบ้าน เพื่อที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่ยังเป็นบ้านที่ปลูกฝังจิตวิญญาณ และแนวคตินิยมที่ขัดเกลาจิตใจให้แก่ ผู้อยู่อาศัย ได้เข้าใจถึงธรรม หรือธรรมชาติที่ปรากฏอยู่บนโลกนี้ เป็นบ้านที่พึ่งพิงธรรมชาติ หรือ เบียดเบียนธรรมชาติให้น้อยที่สุด เข้าใจการเปลี่ยนไปตามความเป็นจริงของโลก เป็นบ้านพอเพียง สร้างรูปแบบได้ตามจินตนาการ ส่วนจะลงแขกปลูกบ้านดิน จะเป็นสังคมที่เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูล ชึ่งกันและกัน (ภาพประกอบ 74-79)

ภาพประกอบ 74 บ้านดินสองชั้น ของโจนจันโต บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 75 บ้านดินสองชั้น ของโจนจันโต บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 76 บ้านดินชั้นเดียวของนางนิศราวัลย์ ศรีนอก จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 77 บ้านดินชั้นเดียวของนายแอสโป ศรีวาปี จังหวัดชัยภูมิ

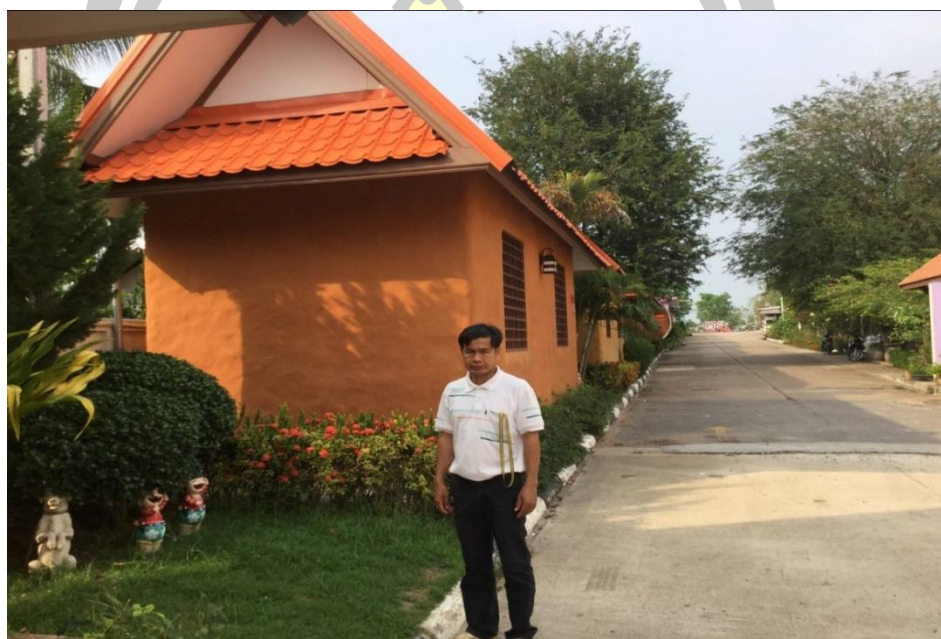

ภาพประกอบ 78 บ้านดินชั้นเดียวของนายพล พรพิมาย จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 79 การวางฐานรากบ้านดินชั้นเดียวของนางอารยา ตลิตโน จังหวัดชัยภูมิ

2.2 รีสอร์ทดิน สถานที่ประกอบการเชิงการค้าที่นักธุรกิจตั้งขึ้น เพื่อบริการผู้เดินทางในเรื่องของที่พักอาศัย อาหาร และบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพักอาศัยและเดินทาง ช่วยส่งเสริมธุรกิจพอเพียง เพื่อสนองตอบลูกค้าที่รักประเทศไทย มองเห็นการนำธรรมชาติมาดัดแปลง หรือปรุงแต่งใช้ในแง่ธุรกิจ ซึ่งเป็นธุรกิจที่อนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งเบียดเบียนธรรมชาติน้อยที่สุด เป็นการทำธุรกิจที่อิงธรรมชาติ ใช้เรียกลูกค้าสไตล์คันทรี (ภาพประกอบ 80-89)

ภาพประกอบ 80 รีสอร์ทบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 81 ภายในห้องพักรีสอร์ทบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 82 หน้าห้องพักรีสอร์ทบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 83 ด้านข้างห้องพักรีสอร์ทบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 84 ห้องสำนักงานรีสอร์ทบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 85 รีสอร์ทบ้านดินนางอัมวาลี กุลทรัพย์ จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 86 ทางเข้าบ้านดินวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ภาพประกอบ 87 บ้านหมวกราชา จังหวัดนครราชสีมา

ภาพประกอบ 88 บ้านดินเหนียว จังหวัดนครราชสีมา

ภาพประกอบ 89 ป้ายชื่อบ้านดิน จังหวัดนครราชสีมา

2.3 ร้านกาแฟ เป็นสถานประกอบการที่ใช้ประกอบใช้ขายเครื่องดื่มประเภท ชา กาแฟ เปิดบริการด้านเครื่องดื่ม เพื่อบริการผู้เดินทางในด้านเครื่องดื่ม ช่วยส่งเสริมธุรกิจพอเพียง เพื่อสนองตอบลูกค้าที่รักษัธรรมชาติ มองเห็นการนำธรรมชาติมาดัดแปลง หรือปรุงแต่งใช้ในแง่ธุรกิจ ซึ่งเป็นธุรกิจที่อนุรักษ์ธรรมชาติ (ภาพประกอบ 90-91)

ภาพประกอบ 90 หน้าร้านกาแฟของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 91 ร้านกาแฟของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ จังหวัดขอนแก่น

2.4 ร้านอาหาร เป็นสถานประกอบการที่ใช้ประกอบอาหารและเปิดบริการด้านอาหาร เพื่อบริการผู้เดินทางในของอาหาร ช่วยส่งเสริมธุรกิจพอเพียง เพื่อสนองตอบลูกค้าที่รักธรรมชาติและมองเห็นการนำธรรมชาติมาดัดแปลง หรือปรุงแต่งใช้ในแง่ธุรกิจ ซึ่งเป็นธุรกิจที่อนุรักษ์ธรรมชาติ (ภาพประกอบ 92-93)

ภาพประกอบ 92 ร้านอาหารบ้านดินเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา: Au Farmer (2560)

ภาพประกอบ 93 ร้านอาหารบ้านดินเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา: Au Farmer (2560)

2.5 ร้านขายของชำ เป็นสถานประกอบการที่ใช้ประกอบใช้เป็นร้านค้าขายของเบ็ดเตล็ด เพื่อบริการสมาชิกสหกรณ์ในชุมชน ช่วยสร้างอำนาจต่อรอง ช่วยส่งเสริมธุรกิจพอเพียง ธุรกิจแบบพึ่งตนเอง เป็นธุรกิจที่อนุรักษ์ธรรมชาติ (ภาพประกอบ 94-97)

ภาพประกอบ 94 ร้านดินกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติศรีฐาน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 95 ร้านขายของชำของสหกรณ์หมู่บ้าน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 96 ร้านขายของชำของสหกรณ์หมู่บ้าน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

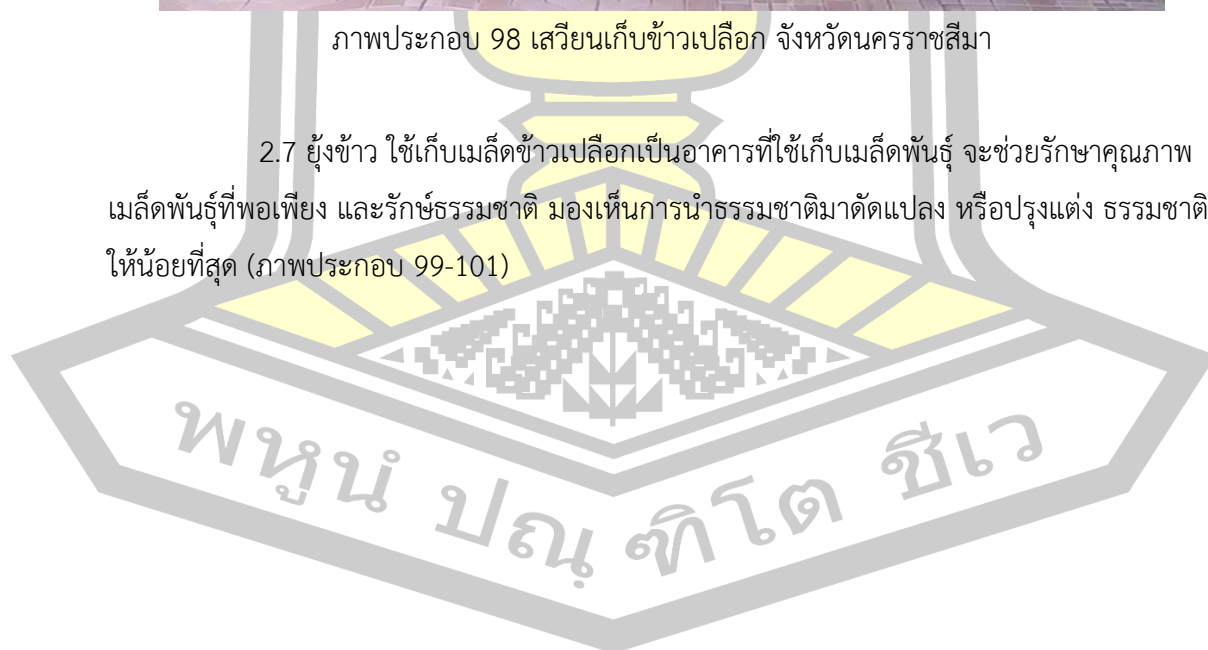
ภาพประกอบ 97 ร้านค้าของกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติศรีฐาน บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

2.6 เสวียนเก็บข้าวเปลือก เป็นอาคารที่ใช้เก็บเมล็ดพันธุ์ จะช่วยรักษาคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่พอเพียง และรักษัวัฒนธรรมชาติ มองเห็นการนำธรรมชาติมาดัดแปลง หรือปรุงแต่ง ธรรมชาติให้น้อยที่สุด (ภาพประกอบ 98)

ภาพประกอบ 98 เสวียนเก็บข้าวเปลือก จังหวัดนครราชสีมา

2.7 ยุงข้าว ใช้เก็บเมล็ดข้าวเปลือกเป็นอาคารที่ใช้เก็บเมล็ดพันธุ์ จะช่วยรักษาคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่พอเพียง และรักษัวัฒนธรรมชาติ มองเห็นการนำธรรมชาติมาดัดแปลง หรือปรุงแต่ง ธรรมชาติให้น้อยที่สุด (ภาพประกอบ 99-101)

ภาพประกอบ 99 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านหลัง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 100 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบ 101 เล้าหรือยุ้งข้าว ด้านข้าง บ้านศรีฐาน จังหวัดยโสธร

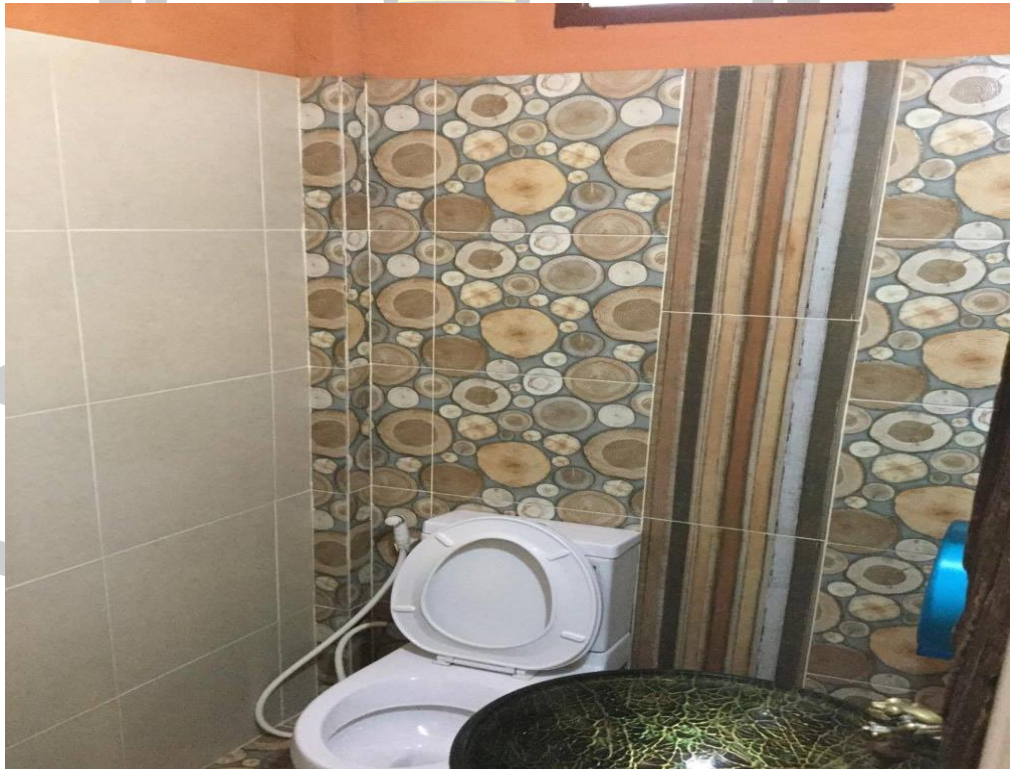
2.8 ห้องสุขา ห้องที่ประกอบด้วยสุขภัณฑ์ และระบบกำจัดน้ำเสีย เพื่อชำระของเสียจากร่างกาย (ภาพประกอบ 102-105)

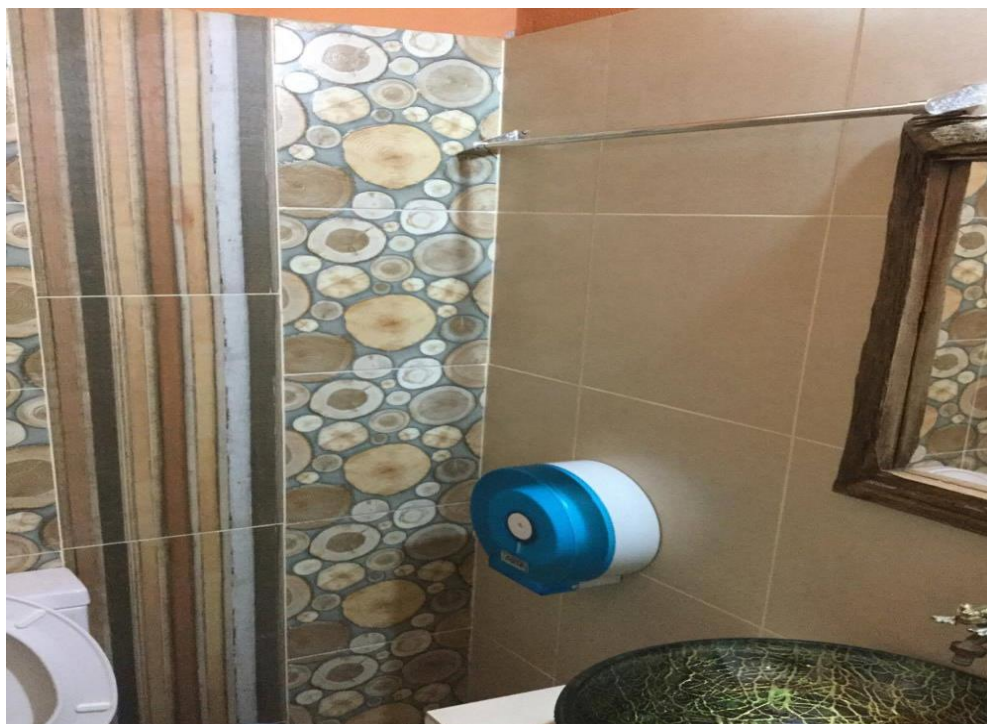
ภาพประกอบ 102 ห้องสุขาชายของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น

ภาพประกอบ 103 ห้องสุขาหญิงของนายกิตติกร วรรณพัฒน์ บ้านสวนป่าสุขใจ จ.ขอนแก่น

ภาพประกอบ 104 ห้องสุขาของรีสอร์ทบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 105 ห้องสุขาของรีสอร์ทบ้านดินชุมแพชุมเพลิง จังหวัดขอนแก่น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังต่อไปนี้

5.1 ความมุ่งหมายของการวิจัย

5.2 สรุปผล

5.3 อภิปรายผล

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน
3. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน

5.2 สรุปผล

สรุปผลได้ดังนี้

งานวิจัยเรื่อง บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย ได้กำหนดความมุ่งหมายไว้เพื่อศึกษา

1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านดิน 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน 3) เพื่อศึกษาลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยผลการวิจัยสรุปผลได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของบ้านดิน ดินถูกนำมาสร้างบ้านที่แสดงออกถึงความมั่นคง เมื่อราวหนึ่งหมื่นปีก่อนมาแล้ว ภายใต้ความจริงที่ว่าดินมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง จึงทำให้คนทุกทวีปทั่วโลกนี้ ใช้ดินสร้างบ้านมาทุกยุคทุกสมัย เมื่อครั้งอดีตประชากรโลกราวหนึ่งในสามยังอยู่ในบ้านที่สร้างด้วยดิน (โจน จันได, สุรัช สระราคำ และ แดเนียล ดี ซีราส, 2555) ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส จีน อิหร่าน

แอฟริกา และอเมริกาเหนือ ซึ่งมีบ้านดินสูง 5 ชั้น ซึ่งชาวอินเดียนแดง เผ่า Pueblo สร้างและอาศัยมานานกว่า 900 ปีแล้ว เทคนิคการสร้างบ้านดินเริ่มในยุโรป เมื่อ 800 ปีที่แล้ว และกระแสนบ้านดินในประเทศไทย เริ่มกลับมาเป็นความหวังของคนระดับรากหญ้าอีกครั้งเมื่อราวสิบกว่าปีที่ผ่านมา

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน จากการสัมภาษณ์ ผู้อาศัยบ้านดิน มีทั้งเพศชายและหญิง อายุระหว่าง 30-60 ปี มีอาชีพหลากหลาย เช่น ทำไร่ ทำนา ลูกจ้างในหน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ รับราชการ และอาชีพรอง ทำไร่ ทำนา และทำสวน แบบพึ่งตนเอง ในพื้นที่ของตนเองและการทำธุรกิจส่วนตัว ฯลฯ รายได้ต่อเดือน 20,000-100,000 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ยังได้รับการอนุเคราะห์ให้การสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม จากวิทยากรหลักในระดับประเทศ เช่น วิทยากรรอยยิ้มบ้านดินสระแก้ว บ้านดินสายรุ้ง เป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่องบ้านดินและการพึ่งตนเอง จังหวัดชัยภูมิ เครือข่ายศูนย์กิจกรรมธรรมชาติเกษตรอินทรีย์ มาบเอื้อง จังหวัดชลบุรี และผู้นำการฟื้นฟูการสร้างบ้านดินในประเทศไทย คือ คุณโจน จันโต แห่งพันพรรณศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและศูนย์เมล็ดพันธุ์ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ เริ่มหันมาสนใจในการสร้างบ้านดินมากขึ้น เนื่องจากเล็งเห็นว่า บ้านดินสามารถสร้างด้วยตนเองและงบประมาณในการก่อสร้างไม่สูงมากนัก และเป็นบ้านที่รักษาสุขภาพของผู้อยู่อาศัยในประเทศไทยมีคนสร้างบ้านดินมากเป็นอันดับต้น ๆ ของโลกและที่สำคัญ บ้านดินสร้างจากวัสดุที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อธรรมชาติ

รูปแบบการใช้สอยบ้านดินเป็นที่อยู่อาศัย เลือกบ้านดินเป็นบ้านพักอาศัยหลังที่ 1 ต่อมาสร้างบ้านดินเป็นบ้านรับรอง (รับรองแขก) และในอนาคตอันใกล้ต้องการ สร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ วิถีชีวิต บ้านดินเชิงเกษตรพึ่งตนเอง โดยในอดีตผู้ถูกสัมภาษณ์ มีประสบการณ์พบเห็นการใช้ประโยชน์จากบ้านดิน หรือสิ่งก่อสร้างด้วยดิน เช่น ยุงข้าว เล้าข้าว ศาลา กุฏิ หอประชุม ห้องสมุด และอาคารเอนกประสงค์ สำหรับการเข้าอยู่อาศัยในบ้านดินได้อาศัยอยู่เป็นครอบครัว โดยส่วนใหญ่อาศัย อยู่มากกว่า 2 ปีขึ้นไป โดยมีเหตุผลในการสร้างบ้านดินไว้ครอบครอง ได้แก่ บ้านต้นทุนต่ำ บ้านที่ไม่ร้อนหรือหนาวเกินไป บ้านรักษาสุขภาพและเป็นบ้านที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบ้านดิน ในฐานะปราชญ์ผู้รู้ หรือวิทยากร ผู้ออกแบบ หรือสถาปนิก ผู้อยู่อาศัย และอาสาสมัครร่วมสร้างบ้านดิน นอกจากนี้ยังพบว่าองค์ความรู้เรื่องบ้านดิน ผู้ใช้ประโยชน์จากบ้านดินมีแนวคิดที่ควรได้รับการถ่ายทอดให้เป็นทางเลือก สำหรับบ้านที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปัจจุ บุญกาญจนนวิชา. (2557) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับบ้านดินว่า บ้านดินเป็นบ้านลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ จากการก่อสร้าง ซึ่งเป็นบ้านที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการนำไปสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจสีเขียวได้เป็นอย่างดี โดยได้แสดงความคิดเห็นว่า บ้านดินเกิดจากความประหยัด ซึ่งก่อให้เกิดภาพลักษณ์ของสถาปัตยกรรมที่มาจากความเรียบง่าย สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เนื่องจากบ้านดินใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ดิน แกลบ

ฟางข้าว ซึ่งไม่ต้องผ่านกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม ช่วยลดการเกิดคาร์บอนไดออกไซด์ จาก การสร้างบ้านดินและอยู่อาศัย

ประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน พบว่า การสร้างบ้านดินในปัจจุบันเป็นการฟื้น ความรู้ดั้งเดิมของบรรพชนแถบอีสานของมนุษยชาติที่มีอยู่คู่กับพื้นแผ่นดินนี้มานาน ประสานองค์ ความรู้จากหลายดินแดนและผสมผสานความรู้สมัยใหม่อย่างเหมาะสมลงตัว ถือเป็นจุดเริ่มต้นของ การเดินทางเข้าสู่การสร้างที่อยู่อาศัยที่งดงามเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมลดการทำลายธรรมชาติ ใช้วัสดุ ไม่ทำลายสุขภาพบ้านดินเป็นบ้านของคนธรรมดาสามัญ สามารถเป็นเจ้าของได้ รวมถึงการลงมือสร้าง และซ่อมด้วยตนเองได้ นอกจากนี้การสร้างบ้านดิน อาศัยหลักของการไม่ทำลายธรรมชาติ ใช้วัสดุ พื้นบ้าน ที่มีมากมายและปลูกถ่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ใบจาก หญ้าคา และกก เป็นต้น แต่ยังไม่ได้รับการ สนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและองค์กรต่าง ๆ ของภาครัฐฯ ที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัย ดังนั้น ผู้คนจึงให้ความสนใจเพิ่มกระแสดอบริบและร่วมสนับสนุนการสร้างบ้านดิน ตลอดจนสื่อสารมวลชน ช่วยกันเผยแพร่อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้โครงการสร้างบ้านด้วยดิน ช่วยส่งเสริมคนที่ไม่มีบ้าน ได้มี บ้านอยู่ คนที่อยู่บ้านที่ไม่คงทนถาวร ได้มีบ้านที่คงทนถาวรและน่าอยู่มากขึ้น

2. สภาพปัจจุบัน ปัญหา รูปแบบบ้านดินอีสาน

บ้านดิน คือบ้านธรรมชาติ บ้านที่สามารถหาวัสดุจากรอบข้างนำมาสร้างเป็นบ้าน บ้านหนึ่งหลังอาจใช้ดินที่อยู่ข้างบ้านกับแรงกาย ค่อย ๆ ลงแรงสร้างจนกลายเป็นบ้านคุณภาพ โดยใช้ ทุนเพียงเล็กน้อยบ้านดิน ต้องใช้แรงงานในการสร้างมาก ใช้ต้นทุนในการสร้างต่ำ บ้านดินจึงเหมาะ สำหรับการลงแรงช่วยกันการสร้างบ้านดิน 1 หลัง มีคุณค่ามากกว่าบ้าน 1 หลัง บ้านอาจจะหมายถึง มิตรภาพ สุขภาพ และความภูมิใจ เป็นต้น นอกจากนี้บ้านดิน ยังเป็นบ้านที่มีข้อเสนอให้เป็นเลือก ด้วยเหตุผลดังนี้

2.1 บ้านดิน มีราคาถูก ใช้วัสดุดิบที่มีในท้องถิ่นนั่นก็คือดิน ทำให้บ้านดินมีต้นทุนต่ำ มีเงินไม่มากก็มีบ้านได้

2.2 บ้าน ดิน มีวิธีการสร้างที่ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน คนที่ไม่มีความชำนาญก็ทำได้ ทุกเพศทุกวัย บ้านดินเป็นบ้านที่ทุกคนในครอบครัวสร้างของตัวเองด้วยตัวเอง

2.3 บ้าน ดิน มีความแข็งแรงทนทาน มีอายุยืนนับ 100 ปี จุดเด่นคือมีความสวยงาม เป็นธรรมชาติ อยู่สบายให้ความเย็นในฤดูร้อน ให้ความอบอุ่นใน ฤดูหนาว

2.4 บ้านดิน ช่วยลดการตัดไม้ทำลายป่า เป็นบ้านที่ประหยัดพลังงาน ช่วยลดปัญหา โลกร้อน อีกทั้งยังเป็นมิตรกับธรรมชาติ

ปัจจุบันสภาพอากาศที่ร้อนขึ้นอย่างมาก เนื่องจากปัญหาภาวะโลกร้อนทำให้เราประสบ ปัญหาในการใช้ชีวิตประจำวันภายในบ้านที่ร้อนระอุบ้านสวย ๆ ตามแบบตะวันตกอาจจะไม่เหมาะสม กับสภาพอากาศในเมืองไทย เพราะเมืองไทยมีอากาศร้อนและฝนตกชุก สภาพของอาคารบ้านเรือน

เอง เมื่อต่างยุคต่างสมัยก็ต้องเปลี่ยนไป แบบบ้านทรงไทยแบบเดิมๆที่โล่งโปร่งสบาย ลมโกรกผ่านในสมัยก่อนก็อาจจะไม่เหมาะกับสภาพอากาศที่มีมลพิษในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเมือง การสร้างบ้านโดยไม่คำนึงถึงสภาพดินฟ้าอากาศ จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมายโดยสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองไทยก็คือร้อนชื้นและฝนชุก ดังนั้นลักษณะบ้านดิน จึงต้องสอดคล้องกับสภาพอากาศ และใช้ประโยชน์จากสภาพอากาศได้ โดยในปัจจุบันผู้ใช้ประโยชน์จากบ้านดิน ซึ่งส่วนใหญ่สร้างเป็นบ้านดินแบบอะโดบี นั่นคือ การทำเป็นก้อนอิฐดินดิบ โดยใช้ดินเหนียว หรือ ดินร่วนปนทราย ผสมวัสดุอื่น ๆ ตากแห้งด้วยแดด แต่มีการประยุกต์รูปทรงได้ตามแบบอิสระที่ต้องการ หลังคามีแบบต่าง ๆ ทั้งมุงด้วยวัสดุที่เป็นธรรมชาติ และหลังคาดินทั้งหลังก็มี เจ้าของบ้านดินได้สร้างบ้านดิน โดยเกิดเป็นสถาปัตยกรรม ซึ่งแสดงถึงแนวคิดอย่างเป็นอิสระ แสดงความเป็นตัวตนของตนเอง และผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัย บ้านดินเป็นบ้านสวยตามวิถีชนบทอย่างเรียบง่าย ได้รับความนิยมสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ทั้งนี้ การสร้างบ้านดินได้นั้น จำเป็นต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เข้าใจในวัสดุดิบเป็นอย่างดี รวมถึงการดูแลรักษา ที่ต้องคอยเอาใจใส่อยู่เสมอสำหรับตัวอย่างบ้านดิน ที่นำเสนอ ไม่ได้เป็นบ้านดิน ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่เป็นบ้านดินเพียงเปลือกภายนอก ซึ่งมองแล้วให้ความรู้สึกเย็นสบาย เป็นธรรมชาติ แต่ภายในคงทน ดูแลง่ายยิ่งกว่า เนื่องจากภายในบ้านใช้วัสดุ ไม้ และปูน แต่โดยรวมทั้งหลัง เน้นการใช้วัสดุจากธรรมชาติ ตั้งแต่พื้นจนถึงหลังคาบ้าน

การมีบ้านถือเป็นการภาคภูมิใจ หรือส่งเสริมฐานะทางการเงิน เป็นหน้าเป็นตา และการยอมรับของสังคม มีความรู้สึกตรงกันข้ามกับเมื่อก่อน เช่น การอยู่อาศัยในบ้านดินรู้สึกอายน่ากลัวเข้าร่วมในสังคม และคิดว่าตนเองและไม่มีเกียรติ ศักดิ์ศรี อยู่ในฐานะยากจน ไม่กล้าคบเพื่อนที่มีฐานะร่ำรวยกว่า แต่ปัจจุบันก็ให้ความรู้สึกที่บ้านดินอยู่แล้วสบายใจ มีความสวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน โดดเด่นไม่ซ้ำใคร เหมาะสมกับฐานะ กล้าเชิญชวนบุคคลอื่น ๆ ให้มาสร้างบ้านดินบ้านดินช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประชาชนพึ่งพาตนเอง ไม่เป็นหนี้สิน ไม่ตกเป็นทาสเงินตรา มีความเป็นอิสระ สร้างอุดมการณ์เป็นของตนเอง แม้ในแง่ของบ้านสีเขียว ผู้ใช้ประโยชน์จากบ้านดิน ให้ความเห็นว่า แม้ว่าปัจจุบันภาวะโลกร้อนเพิ่มขึ้น พลังงานลดลง บ้านดินสามารถตอบโจทย์และแก้ไขปัญหาได้แค่ปลายเหตุ ต้องแก้ไขที่ต้นเหตุ ต้องช่วยกันสร้างต้นไม้ สร้างธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ คนรวยและคนชั้นกลาง สนใจนำความรู้เกี่ยวกับบ้านดิน มาเป็นทางเลือกเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย เนื่องจากบ้านดินเป็นบ้านมีชีวิต ปรับอุณหภูมิได้เหมาะสม บ้านดินให้ความมั่นคงแข็งแรง อบอุ่น ไม่เปลืองเงินในกระเป๋าและดีกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ต้องช่วยกันสร้างเพื่อเพิ่มจำนวนให้มากขึ้นบ้านดินเหมาะสมกับคนทุกฐานะและทุกสังคม ที่ให้ความสำคัญต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่ สร้างบ้านดินให้สวยงาม บ้านดินไม่ใช่บ้านของคนจน น่าเบื่อ เหมาะสมกับคนที่ขี้เกียจหาเงินมาสร้างบ้าน นอกจากนี้บ้านดินยังเหมาะสม สำหรับทุกคน ทุกสาขาอาชีพที่ต้องการบ้าน

ดิน ไม่เพียงเฉพาะบ้านสำหรับคนจน ในภาคอีสาน ที่มีคุณค่าต่อจิตใจ สามารถอำนวยความสะดวกสบาย ต่อประโยชน์ใช้สอย มีเกียรติ สมศักดิ์ศรีเท่าเทียมบ้านคนรวย บ้านดินสามารถจะสร้างหลังใหญ่ ออกแบบหรูหรา ตามแบบที่เจ้าของบ้านต้องการ สภาพอากาศร้อนจัด แห้งแล้งและหนาวจัดในภาคอีสาน เหมาะกับการสร้างบ้านดิน เนื่องจากบ้านดินสามารถแก้ปัญหานี้ได้บ้านดินปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ (ฟ้าผ่า) สวยงาม มั่นคงปลอดภัย ราคาไม่แพง บริเวณฝนตกชุก น้ำท่วมขัง ถือเป็นปัญหาหลักของการสร้างบ้านดิน“ เงินอาจไม่ใช่เรื่องสำคัญ เราอาจมีบ้านได้ถ้าเรามีเพื่อน” เป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับคนที่ต้องการมีบ้านดิน อย่างไรก็ตาม บ้านดิน หรือสิ่งก่อสร้างด้วยดิน เป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน สิ่งก่อสร้างด้วยดิน เช่น ห้องสมุด หอประชุม อาคารอนุสรณ์เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นด้วยความภาคภูมิใจของสมาชิกที่ช่วยกันออกแรง ขุด ยก แบก หาม เหยียบย้ำ ฯลฯ จนกลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่ใช้ประโยชน์ต่อส่วนร่วมโดยไม่พึ่งความช่วยเหลือจากภาครัฐ บ้านดินเป็นกระบวนการเรียนรู้ การอยู่อย่างเป็นมิตรกับธรรมชาติ ใช้วัสดุที่ไม่ต้องหาซื้อ เช่น ดิน ทราย แกลบ ฯลฯ ไม่ต้องจ่ายเงินค่าแรงเพราะมีอาสาสมัครมาช่วย จนกลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่เย็นสบายไม่ร้อน ทนแดด ทนฝน มั่นคง ปลอดภัยอาศัยอยู่บ้านดินลิ้มวันสิ้นเดือน ไม่กังวลเรื่องค่าเช่า หรือค่าผ่อนบ้าน ซึ่งในปัจจุบันผู้ใช้ประโยชน์จากบ้านดินไม่ถูกสังคมนาครอบข้าง ดูถูกว่ายากจนไม่อยากคบเป็นเพื่อน พูดให้ร้ายเสียชื่อเสียงไม่มีอำนาจต่อรอง เป็นสังคมชายขอบ เนื่องจากบ้านดินเป็นยอมรับแล้วว่า บ้านดินเป็นบ้านทางเลือกสำหรับคนรักสุขภาพ และรักษาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมสังคมการพึ่งตนเอง และเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

บ้านดินจึงเป็นเสมือนทางออกสำหรับคนจนธรรมดาหรือข้าราชการธรรมดาที่ไม่ได้มีฐานะอะไร แทนที่จะไปสร้างบ้านสมัยใหม่ด้วยเงินล้าน ก็ลดลงมาในระดับพอเพียงด้วยการสร้างบ้านดินราคาไม่กี่หมื่นบาท ก็อยู่ได้แล้ว ผมเองก็อยากจะมีบ้านดินสักหลังที่สร้างด้วยตัวเองเหมือนกัน การใช้หลักของความพอดี ในการสร้างที่อยู่อาศัยที่ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราเกินความจำเป็น บ้านก่อปูนและก่ออิฐก็น่าจะไม่แพงมากหากมีชั้นเดียว โดยเฉพาะหากโครงสร้างทำด้วยปูนเสริมเหล็ก ก็สามารถก่ออิฐหรือก่อก้อนดินเป็นฝาผนังได้เช่นกัน สิ่งที่เป็นพื้นฐานที่ต้องมี เช่น สุขภัณฑ์ที่เหมาะสม แต่หากลดความหรูหราฟุ่มเฟือย ตรงวัตถุประสงค์สร้างได้ ก็เชื่อว่าจะทำให้ราคาก่อสร้างลดลง แต่ก็นั่นแหละอาจไปกระทบต่อบริษัทก่อสร้างบ้านมีระดับทั้งหลายที่พยายามให้คนมีรสนิยมสูงสร้างบ้านในราคาเกินล้านมาถึงตรงนี้ นึกถึงเวลาผมเกษียณ อาจจะไม่จำเป็นต้องไปสร้างบ้านดินอยู่ในต่างจังหวัด และก็คงไม่ซื้อบ้านราคา 5-7 ล้าน แต่อาจจัดการบ้านที่มีอยู่ให้ใช้งานได้โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้พื้นที่ที่มีอยู่ใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เป็นและเกิดประโยชน์มากที่สุด ทั้งหมดนี้ ใจที่พอเพียงและพอดีสำคัญและต้องมาก่อนอะไรทั้งหมด

ในช่วงเริ่มต้นของการเผยแพร่บ้านดินนั้น เป็นไปเพื่อการเรียนรู้ศักยภาพที่มีในตนเอง เป็นทางเลือกให้กับผู้ที่ประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ผู้ที่ต้องการใช้ชีวิตแบบพึ่งตนเองและ

หรือต้องการลดการพึ่งพาวงจรรายนอกให้ได้มากที่สุด บ้านดินในยุคแรกนั้นจึงเน้นเรื่องการพึ่งตนเองเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันเริ่มเป็นกระแสของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ผู้ที่ต้องการสร้างจึงไม่ใช่กลุ่มชาวบ้านที่ต้องการที่อยู่อาศัยราคาถูก แต่เป็นนักธุรกิจ เช่น สปา หรือผู้ที่มีฐานะดี ที่ต้องการบ้านตากอากาศรูปแบบ ใหม่ จึงมีกลุ่มผู้รับสร้างบ้านดินเกิดขึ้นหลายกลุ่ม ทำให้เกิดการแข่งขันทั้งทางด้านราคาและคุณภาพ แต่ก็มีกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ซึ่งแอบแฝงมากับกระแสความต้องการบ้านดินเข้ามาหาเงินด้วย

สภาวะที่เป็นอยู่ อาจทำให้ดูเหมือนว่าที่ สุดแล้ว บ้านดินแม้จะเป็นทางเลือกใหม่ แต่ มันก็เป็นทางเลือกเหมือนสินค้าชิ้นหนึ่ง ซึ่งก็ยังมีราคาแพง ยิ่งถ้าบ้านดินสร้างเพื่อการพักผ่อน เป็นบ้านหลังที่สอง หลังที่สามด้วยแล้ว มันก็ยังมีราคาแพงมากขึ้นไปอีก ถ้าอย่างนั้นบ้านดินก็ยังเป็นบ้านในฝันที่ยังอยู่ไกลกับสภาวะความเป็นจริง ว่ากันโดยเฉพาะคนที่ยังหาเช่ากินค่าแล้ว มันก็ไม่ได้ต่างจากบ้านตามนิยามของยุคสมัยเลย ฉะนั้น บ้านดินที่สร้างมาแล้วหลายหลัง ทั้งที่เป็นบ้านพักส่วนตัว ชุมชน บ้านดิน ภูมิดิน หรืออาคารสาธารณะประโยชน์ อื่น ๆ อย่างไม่ก็ตามบ้านดินส่วนใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้นในปัจจุบันเกิดจากการสร้างที่ต้องผ่านกิจกรรม เช่น การจัดมหกรรมการสร้างหมู่บ้านดินที่สร้างถวายเป็นวัด เช่น ที่วันมหาวิน จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น ทำให้เกิดจากการลงแขกโดยธรรมชาติไม่ หรือชุมชนทางเลือกใหม่ ๆ ที่ยังสามารถสร้างด้วยทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งประสบความสำเร็จพอควร อย่างในชุมชนชาวอโศก หลายแห่ง หลายจังหวัดเกือบทั่วประเทศ เมื่อเรารู้สึกว่าวิถีบางอย่างได้หายไปนั้น ผู้คนมักโทษหา มัน ดังนั้นไม่มากนัก การทำบ้านดินไม่ว่าจะด้วยการจ้างแรงงาน การลงแขกในชุมชน หรือ ด้วยกิจกรรม มันได้ให้ภาพบางอย่างที่สังคมขาดหายไป ในขณะที่การทำงานร่วมกันในบ้านดิน เรามักได้เห็นบรรยากาศที่ดีบางอย่าง นั่นเป็นสิ่งที่ผู้คนโยเยหา มันจึงเป็นสิ่งที่ไม่ยากนักที่หลายคนจะเกิดความประทับใจในบ้านดิน โดยเฉพาะบรรยากาศแห่งการทำบ้านดิน ที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่า ที่สุดแล้วอดีตก็ไม่ได้หลุดหายไปจากวิถีสันของผู้นั้น มันฝังอยู่ลึกจนเกินไป ต่างหากที่ทำให้ยามธรรมดา มันไม่ได้ออกมา แต่พอมีกิจกรรมเป็นตัวจุด มันขึ้นมาแล้ว สิ่งนั้นมันก็หลังไหลออกมาเอง อย่างที่ขอบพูดกันว่ามันอยู่ในสายเลือดนั่นเอง

การกลับเข้าสู่วิถีดั้งเดิม จึงน่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องการขับเคลื่อนและสร้างให้มันเกิดขึ้น พร้อมกับการเผยแพร่เทคนิควิธีการแห่งการก่อสร้างบ้านดิน หากไม่แล้วการเติบโตของบ้านดินก็จะได้เพียงมิติทางสิ่งแวดล้อมว่าด้วยเรื่องการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมถูกต้องเท่านั้น ส่วนมิติทางวัฒนธรรม การลงแขก การใช้แรงงาน การมีส่วนร่วม หัวใจหลักของชุมชน ซึ่งนั่นยังเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง เป็นจุดมุ่งหมาย เป็นเป้าหมาย และเป็นหัวใจสำคัญของบ้านดิน หากสิ่งเหล่านี้ไม่เกิดขึ้นก็น่าเสียดายว่า โอกาสมีมาแล้ว โดยอาศัยบ้านดินเป็นตัวนำ แต่ก็ทำให้มันเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าสถานการณ์เป็นเช่นนั้น สิ่งที่มีหวังทั้งหลายก็จะกลายเป็นเพียงเรื่องราวในอุดมคติที่แต่ต้องไม่ได้ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง จนในที่สุด ไม่ว่าจะทำให้บ้านดินเป็นทางเลือก เป็นการแข่งขัน หรือเป็นการต่อสู้กับ

กระแสโลกาภิวัตน์หรือไม่ก็ตาม จะถือเป็นความล้มเหลวและความพ่ายแพ้อยู่ดี หากความเรียบง่าย หมายถึงการให้เวลากับการทำงานหาเงินน้อยลงแล้ว หันกลับมาสู่วิถีชีวิตที่เบียดเบียนธรรมชาติ แต่น้อยตามความจำเป็น บริโภคอาหารที่มาจากแรงงานตนเอง ปลอดภัยพิช โดยผ่านกระบวนการปรุง แต่งที่ไม่มากมาจนเกินความจำเป็น แล้วเป็นอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นพื้นบ้าน การอุปโภคเครื่อง อำนวยความสะดวก เครื่องจักรเทคโนโลยีแต่พอเหมาะ การปรับเปลี่ยนความต้องการของชีวิตตาม สภาพความเป็นจริงโดยคำนึงถึงคนอื่น ๆ รอบข้าง และสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ ให้เวลาส่วนหนึ่งในการแสวงหาความสงบภายใน อันจะเป็นมรรควิธีสู่ความว่างและความหลุดพ้น ให้สิ่งนั้นเป็นเป้าหมาย สูงสุดของชีวิต ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาตนเองในปัจจุบันอย่างนั้นแล้ว บ้านดินคงเป็นทางเลือกอันหนึ่ง เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ เป็นทางเลือกแห่งความเรียบง่าย แม้ว่าองค์ประกอบบางส่วนของบ้านดินยังต้อง พึ่งพาวัสดุและปัจจัยจากภายนอกอยู่บ้าง แต่นั่นถือเป็นก้าวสำคัญและอาจเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดที่สุด อย่างหนึ่งในการมุ่งไปสู่วิถีอันเรียบง่ายและบ้านดินก็ยังคงเป็นถาวรวัตถุที่คงทน ซึ่งสามารถทดแทนบ้าน ไม้ไผ่ แบบเดิมที่มีอายุสั้นกว่า ทั้งบ้านดินยังไม่มี ความจำกัดในรูปแบบ รูปทรง ก็เป็นช่องทางให้พลัง สร้างสรรค์การทำงานได้อย่างเต็มที่ ส่วนที่เหลือจากนั้นก็ขึ้นอยู่กับการนิยามเอาเองว่า จะให้คำว่า “บ้าน” มีความหมายไปแนวใด

3. ลักษณะการใช้สอยบ้านดินอีสาน อีสานเป็นดินแดนที่ราบสูงที่ความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติอาจจะน้อยกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศไปสักนิด แต่ก็เป็นที่กล่าวกันว่าคนอีสาน นั้นมีน้ำใจหากใครได้ผูกเสี่ยวเป็นเพื่อนกับคนอีสานแล้วไม่มีการทอดทิ้งกันเป็นอันขาด นอกจากนี้คน อีสานยังรักความสนุกสนานเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนมีวิถีชีวิตที่สมถะและเรียบง่าย ซึ่งสะท้อนออกมาให้ เห็นในการสร้างเรือนอีสาน อย่งไรก็ตามการสร้างเฮือน ของคนอีสานนั้น มีคติความเชื่ออยู่มากมาย โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกสถานที่ในการปลูกสร้าง คนอีสานจะคัดพิจารณาเอาสถานที่ที่สภาพภูมิ ประเทศของผืนดิน ราบเรียบ ไม่มีหลุมบ่อ ไม่มีจอมปลวก ไม่มีหลุมผี ไม่มีตอไม้ เมื่อเลือกสถานที่ปลูก เรือนได้แล้วก็จะมีการเสี่ยงทายพื้นที่ โดยจัดข้าว 3 กระหวง คือ ข้าวเหนียว ข้าวเหนียวดำ และข้าว เหนียวแดงอย่างละกระหวงนำไปวางไว้ตรง หลัากลางที่ดินเพื่อให้หากิน หากการกินข้าวเหนียวคน อีสานว่า "ดีอิหลี" จะอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ยังมีวิธีเลือกสถานที่ปลูกเรือนอีกวิธี คือ "การชิมรสของ ดิน" ทำได้โดยการขุดหลุมในบริเวณที่ดินลึกราวศอกเศษ ๆ เอาใบตองปูไว้ที่ก้นหลุม และหาหญ้าคา สดมาวางไว้บนใบตองทิ้งไว้หนึ่งคืน ไอดินจะจับเป็นเหน็อยู่บนใบตอง ให้ชิมเหน็ดังกล่าว หากมีรส หวาน เป็นดินที่พอจะปลูกเรือนอยู่ได้หากมีรสจืดเป็นดินที่เป็นมงคล หากมีรสเปรี้ยวหรือเค็ม เป็นดิน ที่อยู่ได้แต่ไม่มีใครดีนัก นอกจากนี้ชาวอีสานยังมีฤกษ์ของการปลูกเรือนตามเดือนต่าง ๆ ตามคติความ เชื่อเรียกว่าฤกษ์เดือนและยังมี ฤกษ์วัน โดยวันที่ถือว่าเป็นมงคลในการปลูกเรือน คือ วันจันทร์ วันพุธ และพฤหัสบดี

การใช้สอยบ้านดินอีสาน พบว่ามีทั้งหมด 15 ประเภท ได้แก่ โบสถ์ดิน กุฎีดิน ศาลาการเปรียญ หอศิลป์ ห้องสมุด รีสอร์ท ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายของชำ ยุ้งข้าว บ้านพักอาศัย ศูนย์เรียนรู้บ้านดิน ห้องน้ำ เสวียน และ อาคารเอนกประสงค์ เป็นการที่ใช้สอยบ้านดินทุกประเภทผู้ใช้สอยมีโอกาสสัมผัสกับบ้านดินมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการใช้สอยว่าสามารถใช้ประโยชน์จากบ้านดินได้อย่างหลากหลาย อย่างเป็นอิสระภายใต้ความพอเพียง ความเป็นอิสระทั้งแนวคิดและรูปแบบบ้านดิน ส่งผลทำให้การใช้สอยยังคงอยู่ในอีสานสืบไป

5.3 อภิปรายผล

จากการศึกษา บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย ที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้ การสร้างบ้านดิน มีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน บนรากฐานของคนอีสาน คือ การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มพึ่งพาอาศัยกันเองของผู้คนภายในชุมชน ที่รู้เรียกว่า การลงแขก เป็นการร่วมกันของกลุ่ม เพื่อทำภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ลงแขกเกี่ยวข้าว จึงนำเอาวิถีชีวิตดังกล่าวมาลงแขก สร้างบ้านดิน ซึ่งเป็นการร่วมตัวกันโดยจะประกอบด้วยผู้รู้ เรื่องบ้านดิน (คุณโจน จันโต) เป็นผู้เล่าเหตุการณ์ โดยเป็นผู้ ทำให้อุและคอยกำกับ ดูแลกระบวนการสร้างบ้าน และมีจิตอาสาที่มีกำลังแรงกาย ผสมผสานจินตนาการศิลปะ โดยอาสาสมัครอาจมีความรู้เรื่องช่าง หรือเป็นบุคคลที่พยายามเรียนรู้และปฏิบัติ หรือทำตามสมาชิกในกลุ่มถือเป็นการร่วมกลุ่มแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งมีแนวคิดที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมที่มีความแนบแน่นใกล้ชิด และส่งผลกระทบ ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออกเป็นการประสานยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยีที่สูงขึ้น มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมที่มีศักยภาพที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง อิทธิพลของสภาพแวดล้อมแต่ละรูปแบบ ภายใต้วัฒนธรรมอีสาน ซึ่งผ่านประสบการณ์ หรือความเคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตการร่วมตัวกัน หรือ การพึ่งพาอาศัยกันของผู้คนในสังคมยังคงอยู่ และได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิตซึ่งเป็นตัวกำหนด การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการสร้างที่อยู่อาศัย ร่วมกับสิ่งก่อสร้างด้วยดินที่เกิดเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น โบสถ์ดิน ศาลาการเปรียญ กุฎีดิน หอศิลป์ อาคารเอนกประสงค์ ออกจากนี้ยังสร้างเป็นลักษณะเป็นส่วนบุคคล เช่น รีสอร์ทดิน ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายของชำ สิ่งเหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่อยู่อาศัย ผ่านเทคโนโลยี นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านดิน ที่มีลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับท้องถิ่นและสภาพแวดล้อม เช่น ส่วนของฐานราก อาจใช้วัสดุแตกต่างกันออกไป เช่น ใช้ก้อนหิน มาก่อฐานราก เนื่องจากท้องถิ่น บริเวณนั้น ประกอบด้วยหินจำนวนมาก แต่ถ้าบริเวณใดมีทรายและเป็นดินเหนียว ก็นิยมใช้ปูนซีเมนต์ มาทำคาน หรือฐานราก

ป้องกันปลวก หรือการกัดกร่อนของน้ำฝน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ที่กล่าวถึง การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และจากความรู้ที่ได้นำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านดินคือไม่มีเสารับน้ำหนัก แต่จะใช้ผนังรับน้ำหนักแทน โดยรูปแบบบ้านดินชั้นเดียว ฐานรากไม่หนามาก แต่บ้านสองชั้นต้องหนาเป็นพิเศษเพื่อรองรับน้ำหนักของตัวบ้านทั้งหมด ดังนั้นผนังจึงต้องหนาจึงต้องวางก้อนอะโดบีตามแนวกว้างเพื่อให้ตัวบ้านรับน้ำหนักได้ดีและหลังคาบ้านอาจทำเป็นดินทั้งหมดหรือหลังคาเหล็กก็สามารถรับน้ำหนักได้ ส่วนความคงทนหลายปีเป็นสิ่งที่แสดงถึงการเกิดเทคโนโลยีใหม่ดังนี้

1. ระบบเทคโนโลยี : เครื่องมือ เครื่องใช้ที่คนสร้างขึ้น
2. ระบบสังคม : เป็นการรวมตัวกันขององค์กรทางสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์
3. ระบบความคิด : ซึ่งเป็นการรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ทศนคติและค่านิยมต่างๆ
4. พื้นฐานสำคัญทางวัฒนธรรม : ชีวิตมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยระบบนี้ในการ

ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรทางสังคมและระบบความคิดเป็นโครงสร้างส่วนบน เนื่องจากความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมต่างกันกลุ่มชนชาวอินเดียนแดง สหรัฐอเมริกาได้แพร่กระจายความรู้เรื่องบ้านดินเข้าสู่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทยรวมทั้งชุมชนอีสาน ซึ่งในแถบอีสานนี้ได้มีชาวจีนอพยพ ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับการสร้างบ้านโดยดินและนำความรู้เรื่องการสร้างบ้านด้วยดินที่ติดตัวมาและสร้างบ้านดินที่เป็นที่อยู่อาศัยตามการขยายเส้นทางรถไฟสู่อีสานจึงได้เกิดการแพร่กระจายความรู้เรื่องบ้านดินผ่านวิธีการดำรงชีพของคนจีนในสมัยนั้นสิ่งแต่เดิมคนอีสานมีการสร้างโบสถ์ดินหรือสิม เพื่อใช้ในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังยุงข้าวหรือเล่าข้าวด้วยดินเพื่อเก็บรักษาข้าวไว้ตลอดฤดู แต่ไม่นิยมมาสร้างบ้านจนกระทั่งปี 2539 ได้มีการสร้างบ้านขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดยโสธร โดยนำความรู้เรื่องการสร้างบ้านดินจากชาวอินเดียนแดง สหรัฐอเมริกา โดยมีรูปแบบเป็นบ้านดินชั้นเดียวหรือสองชั้น อาศัยวัสดุที่ได้ในท้องถิ่นจากข้อดีของบ้านดินคือรักษาอุณหภูมิไม่ให้ร้อนหรือหนาวเกินไปจากข้อดีดังกล่าวในหมู่บ้านจึงไปสร้างศาลาการเปรียญ กุฏิดิน สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่กล่าวมามนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมไม่ชอบคิดสิ่งใหม่ ๆ แต่มักจะเรียนแบบจากผู้อื่นเสมอโดยดัดแปลงให้ตรงกับบริบทในชุมชนเช่นการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างด้วยวิธีการลงแขกตามวิถีชีวิตของคนอีสานมีมักจะรวมกันพึ่งอาศัยกันอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนในศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และรังสรรค์กันที่เป็นประโยชน์ร่วมกันสร้างสิ่งก่อสร้างชนิดต่าง ๆ ก่อให้เกิดการใช้สอยไม่เพียงแต่สร้างบ้านดินแต่ยังสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่ไม่ใช่บ้านเพิ่มขึ้นมาอีกแสดงให้เห็นว่า สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนชุมชน ตำบลท่ามะไฟหวาน จังหวัดชัยภูมิ ได้รับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสิ่งก่อสร้างบ้านดิน จากการเข้าร่วมอบรมกับคุณโจน จันได เครือข่ายบ้านดินสายรุ้ง อบรมให้จนกระทั่งสามารถนำความรู้เรื่องบ้านดินมาประกอบอาชีพได้ นอกจากนี้ยังนำความรู้เรื่องบ้านดินถ่ายทอดสู่คนในชุมชนของตนเอง โดยลงแขกสร้างบ้าน

ดินชั้นหลายหลังในหมู่บ้าน และแพร่กระจายสู่หมู่บ้านรอบ ๆ เพิ่มขึ้นทุกปี (อารยา ตลิดโน. 2560 : สัมภาษณ์) ส่วนที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เดิมในชุมชนนิยมสร้างโบสถ์ดิน หรือที่รู้จักกันในนาม สิม ซึ่งสร้างด้วยดินเผาแต่ยาแนวด้วยดินเกิดขึ้นหลายที่ทั่วทั้งจังหวัด แต่ในปัจจุบันการแพร่กระจาย ความรู้เรื่องบ้านดินถูกนำไปเผยแพร่ที่บ้านโนนสะอาด และที่วัดป่านาจา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการสร้างกุฏิดิน หรือหอประชุมอเนกประสงค์ เพื่อใช้ประกอบของสงฆ์ หรือภารกิจของฆราวาส นอกจากนี้ยังนำความรู้สร้างอาคารอเนกประสงค์ ในมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ส่วนรูปแบบบ้านดินนั้น ได้แก่ บ้านชั้นเดียวประกอบด้วยฐานรากที่ก่อแบบมีคานดินหรือไม่มีคานก็ได้ ซึ่งคานนอกจากจะทำให้บ้านแข็งแรง คงทนต่อสภาพอากาศที่ร้อนและฝนตกชุก ยังช่วยป้องกันความชื้นจากดิน และป้องกันปลวกขึ้นสู่ตัวบ้าน (พล พลพิมาย. 2560 : สัมภาษณ์) ตัวบ้านก่อผนังด้วยอิฐดินดิบ โดยก่อสร้างรอบตัวบ้านให้มีความหนาเท่ากับความกว้างของอิฐดินดิบ นอกจากจะทำหน้าที่เป็นผนังบ้านแล้วยังช่วยรับน้ำหนักจากส่วนหลังคาอีกด้วย ส่วนหลังคา จะวางบนผนังตัวบ้าน โดยหลังคาบ้านจะเสริมด้วยคานรับน้ำหนัก ซึ่งวางเหนือผนังบ้าน สำหรับบ้านสองชั้นนั้น จะเน้นที่ความแข็งแรงของฐานราก และผนังบ้านชั้นแรก ต้องเพิ่มความแข็งแรงเป็นสองเท่า โดยก่อผนังชั้นแรกให้มีความหนาเป็นสองเท่าของผนังชั้นบน (โจน จันได. 2560 : สัมภาษณ์)

การใช้สอย บ้านดิน ใช้ได้มากกว่าบ้านที่พังกาศัย เนื่องจากบ้านดินเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์สามารถเติมแต่งงานศิลปะลงบนผนังบ้านได้ตามความต้องการและจินตนาการของผู้อยู่อาศัย(เดชา ฤทธิ์แดง. 2558 : สัมภาษณ์) ได้แก่ โบสถ์ดิน ศาลาการเปรียญ กุฏิ ห้องสมุด อาคารอเนกประสงค์ ห้องประชุม และรีสอร์ท ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า การสร้างบ้านดิน มิได้จะถูกกำหนดให้สร้างแต่บ้านอย่างเดียว แต่เนื่องจากมนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์ จึงก่อให้เกิด สิ่งก่อสร้างด้วยดินอีกมาก เช่น รีสอร์ทดิน ห้องสมุด หรืออาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่เป็นข้อเท็จจริงที่ผู้วิจัยค้นพบคือ คนในกลุ่มที่สร้างสิ่งก่อสร้างด้วยดิน จะเป็นบุคคลที่ขัดเกลาจิตใจ ใจดี ลดจากสิ่งที่เป็นอบายมุข และยกจิตใจให้สูงขึ้น เป็นบุคคลที่พร้อมที่จะให้ โดยไม่คิดมูลค่าและพร้อมจะถ่ายทอดองค์ความรู้โดยไม่ปิดบังอย่างแท้จริง

ดังนั้นผู้คนจึงให้ความสนใจเพิ่มกระแสตอบรับและร่วมสนับสนุนการสร้างบ้านดิน ตลอดจนสื่อสารมวลชนช่วยกันเผยแพร่อย่างกว้างขวางนอกจากนี้โครงการสร้างบ้านด้วยดิน ช่วยส่งเสริมคนที่ไม่มีบ้าน ได้มีบ้านอยู่ คนที่อยู่บ้านที่ไม่คงทนถาวร ได้มีบ้านที่คงทนถาวรและน่าอยู่มากขึ้นคนที่ไม่มีบ้านไม่มีชีวิต ให้มีบ้านที่มีชีวิตเพิ่มขึ้นแต่ถึงกระนั้นปัจจุบันกระแสการสร้างบ้านดินก็ยังคงมีการเผยแพร่อยู่ทั่วไป ด้วยตระหนักถึงคุณค่าของการสร้างบ้านดินในแง่ต่าง ๆ เช่น ความประหยัด การพึ่งพาตนเอง การใช้เทคโนโลยีท้องถิ่น ความเป็นมิตรกับธรรมชาติ เป็นต้น ปัจจุบันเกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ทั้งภาวะเศรษฐกิจตกต่ำตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม ทำให้บ้านดินได้กลายมาเป็น

ทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับผู้ที่ต้องการสร้างที่อยู่อาศัยตามวิถีทางการพึ่งพาตนเอง ให้มนุษย์ได้มีชีวิตอยู่บนพื้นฐานปัจจัยสี่ที่สร้างและสรรหาได้ด้วยตนเอง

5.4 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง บ้านดินอีสาน : รูปแบบและการใช้สอย ดังนี้

1. การพัฒนาสิ่งก่อสร้างด้วยดิน ได้นำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยนำดินมาปั้นเป็นยุงข้าวหรือเล้าข้าว และถูกนำมาพัฒนาเป็นบ้านดินไร้รูปแบบที่ยั่งยืนและมั่นคง แต่ควรอนุรักษ์ลักษณะการสร้างบ้านดินแบบอีสาน อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสืบไป
2. จากการพัฒนาเนื้อดินปั้นทำให้ทราบว่า บ้านดินสามารถพัฒนารูปแบบได้หลากหลาย ตามสามารถและเติมจินตนาการ ได้หลากหลายตามศักยภาพที่มีอยู่ในมนุษย์แต่ละคน และสามารถสร้างที่อยู่อาศัยได้คงทน มีอายุยืน ราคาที่ไม่แพง และชาวบ้านยังคงรูปแบบบ้านแบบดั้งเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่
3. แนวทางการพัฒนาลักษณะการใช้สอยบ้านดิน ถือเป็น การนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาพัฒนา และต่อยอดจากภูมิปัญญาเดิม และควรจัดทำเป็นเอกสาร หรือข้อมูลเพื่อการสืบค้น บันทึกไว้เป็นหลักฐานและจัดทำเป็นหลักสูตรใช้ในสถานศึกษา
4. ความเป็นไปได้ในการสนับสนุนบ้านดินอีสานเชิงธุรกิจโดยทำเป็นบ้านจัดสรร หรือเนื่องจากภาคอีสานมีอากาศแปรปรวนมากคือร้อนมากและหนาวมาก พร้อมมีแนวโน้มของผู้สูงวัยจะเพิ่มมากขึ้น จึงควรจัดตั้งเป็นหมู่บ้านดินพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกด้านปัจจัยสี่ และผู้สูงวัยได้อยู่อาศัย ในราคาหลักแสน เป็นราคาย่อมเยา ซึ่งผู้อยู่อาศัยในวัยชราสามารถจ่ายได้ นอกจากนี้บ้านดินยังเป็นบ้านที่รักษาสุขภาพ ควบคุมอุณหภูมิให้เหมาะสมกับสิ่งมีชีวิตและทนต่อสภาพแวดล้อมเหมาะสมสำหรับการเป็นบ้านทางเลือกได้อีกทางหนึ่ง
5. บ้านดินหากสร้างและอยู่อาศัยเองจะช่วยขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนรู้จักพอเพียงพึ่งตนเองได้ มีจิตอาสาพร้อมเป็นพลเมืองที่ดีของโลกได้

พูน ปรณ ทิโต ชิว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

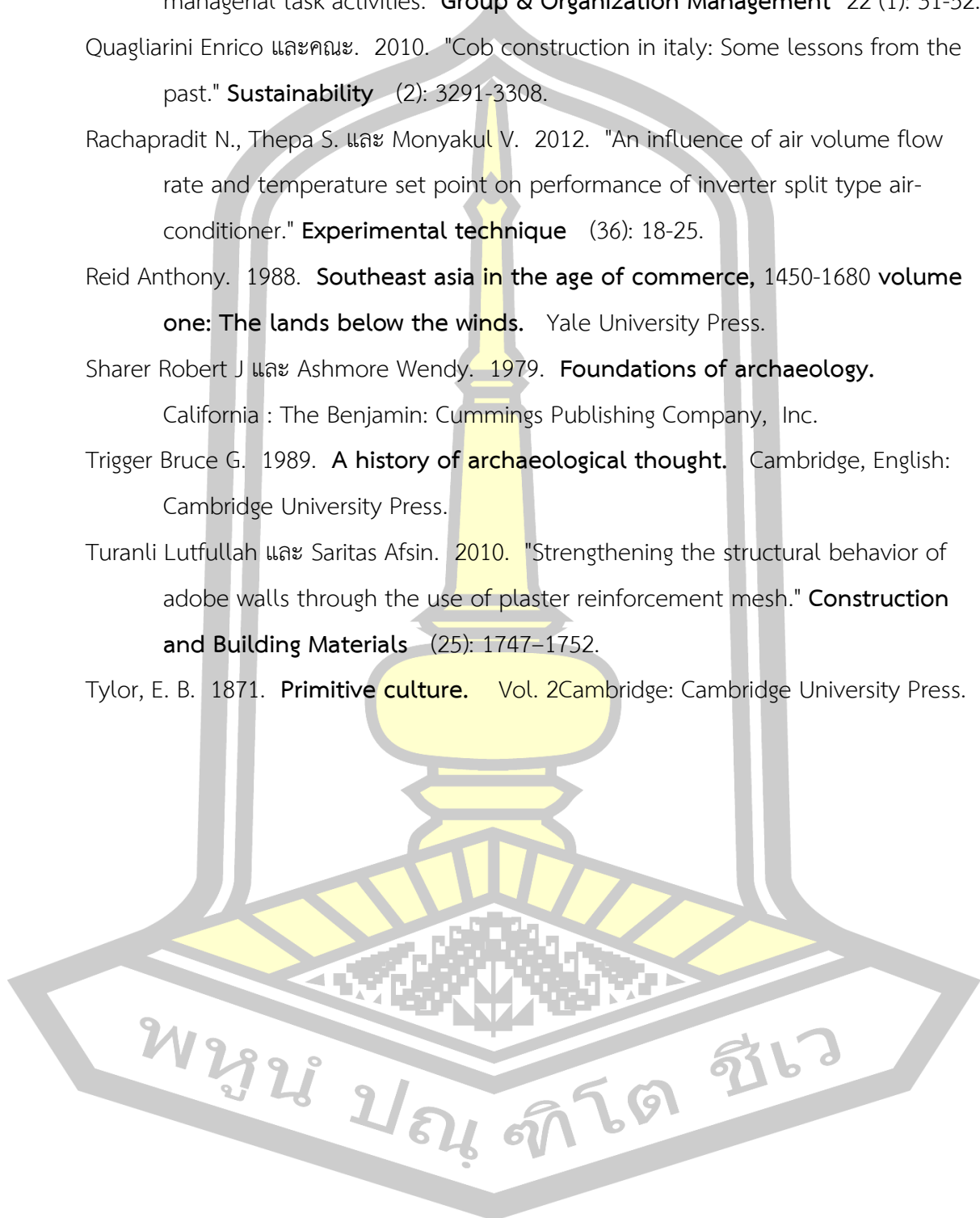
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2554. ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ปี 2554 (Online). https://www.m-society.go.th/article_attach/8997/11523.pdf, 10 มกราคม 2558.
- กรมพล ทอจธรรมชาติ. 2548. "องค์การตามรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน." วารสารศาลรัฐธรรมนูญ 19 (7): 3-7.
- กิตติพร ศิริสุตร. 2538. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตาม หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมการใช้ หลักสูตรสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี. คุรุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขา บริหารการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จตุพร ตั้งศิริสกุล. 2550. การประยุกต์ใช้วัตถุดิบทางธรรมชาติในการเพิ่มประสิทธิภาพของก้อนอิฐ ดินดิบเพื่อใช้ในการก่อสร้างบ้านดิน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2538. คติชาวบ้าน. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- โจน จันได, สุรัช สระคำ และ แดเนี่ยล ดี ซีราส. 2555. บ้านดิน ใช้ง่าย ๆ ของคนมีอยากมีบ้าน. 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เกษตรกรรมธรรมชาติ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพิไล เลิศวิชา. 2541. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. 2. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ชาติชาย ดวงสุภา. 2547. การสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาจากรูปทรงเครื่องจักสาน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชวงค์ ฉายะจินดา. 2539. การปกครองท้องถิ่นไทย. Vol. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สมาคมนิสิตเก่า รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- दनัย ไชยโยธา. 2546. ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- दनัย นิลสกุล. 2546. การอนุรักษ์ตึกดินในอีสานใต้. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชา สถาปัตยกรรม ศาสตร์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงนภา ศิลปสาย. 2546. บ้านดิน : สถาปัตยกรรมทางเลือก กรณีศึกษา : บ้านศรีฐาน อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

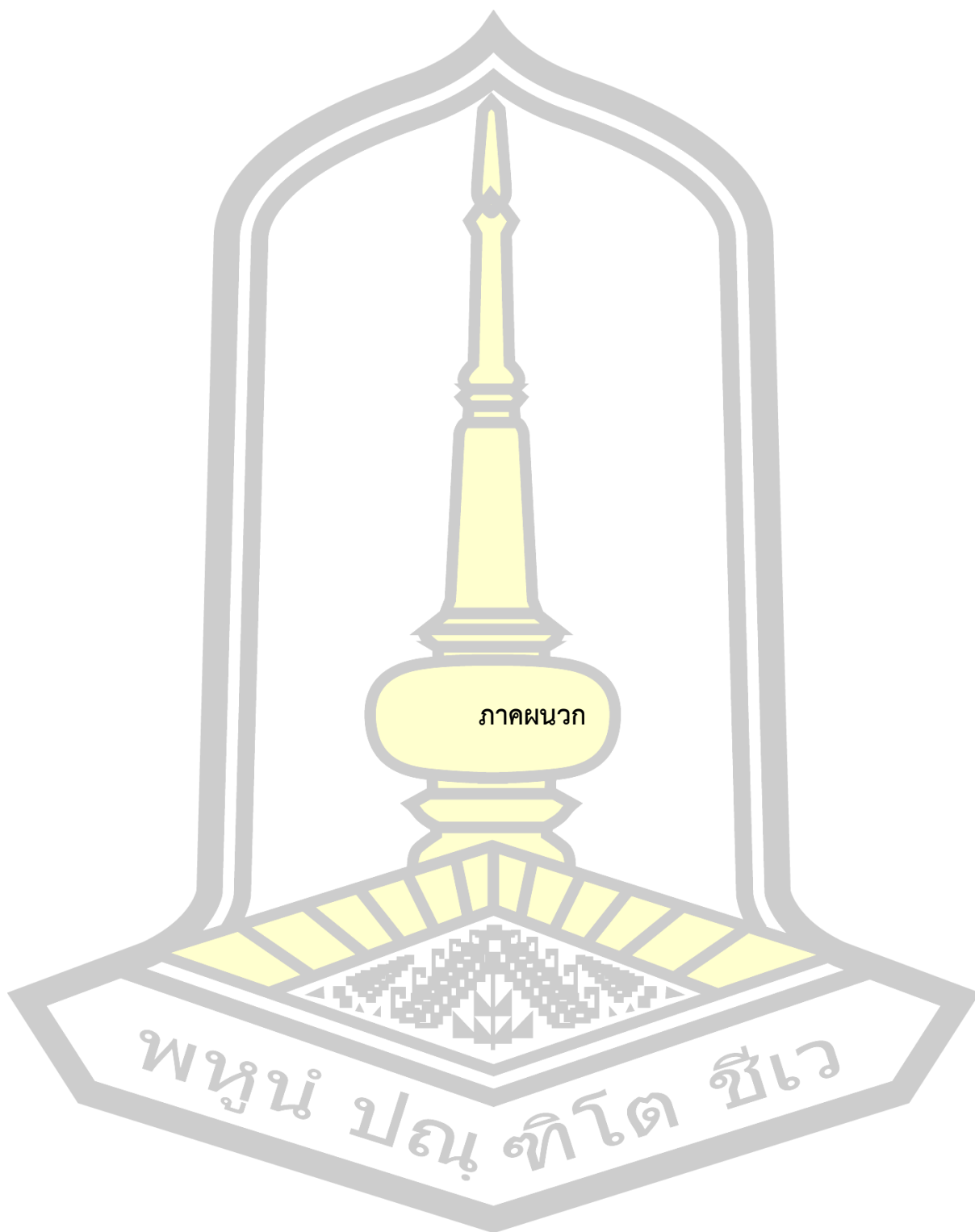
- ดัมพ์ ผดุงวิเชียร. 2548. การศึกษาบ้านดินตามแนวทางสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านดิน หมู่บ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าดิว จังหวัด ยโสธร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และ อัครยา สังข์จันทร์. 2547. การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจากงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2511-2545. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. 2547. ทนสังคมและทุนวัฒนธรรมในระบบเศรษฐกิจและการจัดการยุคใหม่. พิษณุโลก: คณะวิทยาการ จัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธนา อุทัยภัทรกุล. 2552. จากดินสู่บ้าน สร้างบ้านด้วยดิน. 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีนา.
- ธวัช ปุณโณทก. 2531. ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: เจริญการพิมพ์.
- ธัมมปกาสน. 2558. พระไตรปิฎก เล่มที่ 02 วินัยปิฎกที่ 02 มหาวีถังค์ ภาค 2 หน้า ที่ 2 (Online). <http://www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/index.htm>, วันที่ 10 มกราคม 2558.
- น. ณ ปากน้ำ. 2555. แบบแผนบ้านเรือนในสยาม. Vol. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ: ด้านสุชาการพิมพ์.
- นิคม มูลิกะคามะ. 2545. วัฒนธรรม : บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. 1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดติงก์. 2552. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ : การจัดการข้อมูล การตีความและการหาความหมาย. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. 2531. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.
- ประเวศ วะสี. 2534. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- , 2536. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมसानุภาพและวิชา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- พระยาอนุমানราชธน. 2514. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. 2539. เฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก. กรุงเทพฯ: บ้านทีกสยาม.
- พัทธา สายหู. 2516. ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- พิศมัย ผลพฤกษ์ไพโร. 2542. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา.
- ภมรรัตน์ สุธรรม. 2546. พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์.

- มณนิภา ชูติบุตร และ นิคม ชมพุลอง. 2538. แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- รัตน์ะ บัวสนธ์. 2539. "แนวทางการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น." วารสารมหาวิทยาลัยนเรศวร: วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 2 (4): 9-15.
- ราชบัณฑิต บัญไชโย, ธนา อุทัยภัตรากร และ ไพริน พงษ์สุระ. 2545. บ้านดิน:แนะนำการสร้างบ้านดินเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- ลักขณา รอดสน. 2540. การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่อง “เรือ... สายน้ำ... และชีวิตชาวปทุมธานี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดปทุมธานี. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วันวิสาข์ ฐานะ. 2553. บ้านดิน : สถาปัตยกรรมธรรมชาติ (Online). <http://wanwisakatai.blogspot.com>, 2 ธันวาคม 2558.
- วิชัย วิรัตน์พันธ์ 2560. การสัมมนาสถานการณ์ตลาดที่อยู่อาศัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. pp. ใน ศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ การสัมมนาสถานการณ์ตลาดที่อยู่อาศัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์ ธนาคารอาคารสงเคราะห์, ณ ห้องแกรนด์บอลรูม ชั้น 2 โรงแรมฟอร์จูน ราชพฤกษ์ จังหวัดนครราชสีมา.
- วิโรฒ ศรีสุโร. 2538. "วัฒนธรรมอีสานกับการพัฒนา." วารสารศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยขอนแก่น 3 (1): 9-16.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2552. เรือนไทย บ้านไทย. Vol. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: ด้านสุธาการพิมพ์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สามารถ จันทร์สุรย์. 2534. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สุกัญญา แสงงาม. 2556. ก้อนดินสู่ก้อนบุญ โปสท์พอเพียง สมเด็จพระสังฆราช (Online). <https://mgronline.com/qol/9560000136128.html>, 9 สิงหาคม 2560.
- สุชีพ บุญญานุภาพ. 2539. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2547. พฤติกรรมรวมหมู่ : สังคมและวัฒนธรรม. Vol. พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เสรี พงศ์พิศ. 2543. "ภูมิปัญญาชาวบ้าน." สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทย โดยพระราชประสงค์
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 19: 245-264.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. 2537. โลกทัศน์อีสาน. 2. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.
- . 2540. "ครอบครัวกับการเปลี่ยนแปลง กรณีชาติพันธุ์ลาว," ใน วัฒนธรรมกับการ พัฒนา :
ทางเลือกของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2537. การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางาน. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อุดม บัวศรี. 2546. "เจ้าโคจร:ผู้เฝ้าแล้วแล้วโลก." วารสารคณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2 (20): 34-39.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค:วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน
ไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอกสลา เอื้อจัน. 2552. มารูจัก "บ้านดิน "กันเถอะ (Online).
<https://www.kroobannok.com/15157>, 21 มกราคม 2559.
- Andrew P. Vayda และ Roy A. Rappaport. 1968. **Island cultures. In man's place in
the island ecosystem.** Honolulu: Bishop Museum Press.
- Au Farmer. 2560. เขมรรัฐ บ้านดิน (Online). <https://ubon.town/th/2017/02/07/bandin-kemmarat-by-au-farmer/>, 4 กันยายน 2560.
- Dale Ernest. 1973. **Management: Theory and practice.** New York: McGraw-Hill.
- Dowling D.M., Samali B. และ J. Li 2005. An improved means of reinforcing adobe wall
units - external vertical reinforcement. pp. ใน **Proceedings of SismoAdobe
2005, 16-19 May 2005, Lima, Peru.**
- Franz Boas. 1920. "The methods of ethnology." **American Anthropologist** 4 (22):
311-321.
- Julian H. Steward. 1976. **Theory of culture change : The methodology of
multilinear evolution.** Chicago: University of Illinois Press.
- Mgr Online. 2551. บ้านดิน"ภูโหลว"มรดกจีนมรดกโลก (Online).
<https://mgronline.com/china/detail/9510000080229>, 9 สิงหาคม 2560.

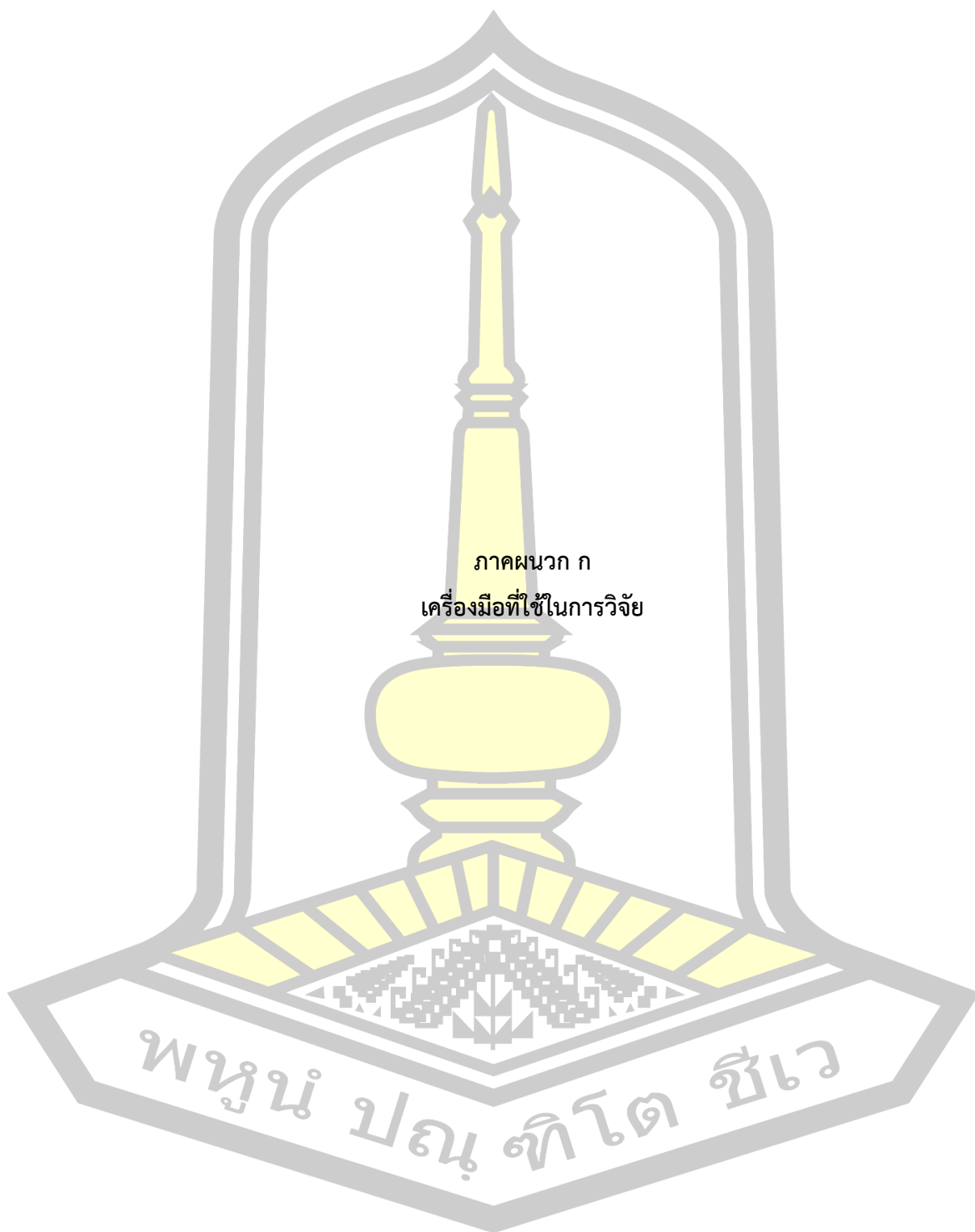
- Pineda, R. C. และ C. J. Whitehead. 1997. "The effects of ethnic group culture on managerial task activities." **Group & Organization Management** 22 (1): 31-52.
- Quagliarini Enrico และคณะ. 2010. "Cob construction in Italy: Some lessons from the past." **Sustainability** (2): 3291-3308.
- Rachapradit N., Thepa S. และ Monyakul V. 2012. "An influence of air volume flow rate and temperature set point on performance of inverter split type air-conditioner." **Experimental technique** (36): 18-25.
- Reid Anthony. 1988. **Southeast Asia in the age of commerce, 1450-1680 volume one: The lands below the winds.** Yale University Press.
- Sharer Robert J และ Ashmore Wendy. 1979. **Foundations of archaeology.** California : The Benjamin: Cummings Publishing Company, Inc.
- Trigger Bruce G. 1989. **A history of archaeological thought.** Cambridge, English: Cambridge University Press.
- Turanli Lutfullah และ Saritas Afsin. 2010. "Strengthening the structural behavior of adobe walls through the use of plaster reinforcement mesh." **Construction and Building Materials** (25): 1747-1752.
- Tylor, E. B. 1871. **Primitive culture.** Vol. 2 Cambridge: Cambridge University Press.

ภาคผนวก

พจนานุกรม พิโต ชีวะ

ภาควิชา ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey)

สำรวจสภาพทั่วไปของพื้นที่วิจัย

สถานที่.....

วันเดือนปีที่สำรวจ.....

ผู้สำรวจ.....

1. สภาพทั่วไปของชุมชน

1.1 ที่ตั้ง

ทิศเหนือ ติดต่อกับ

ทิศใต้ ติดต่อกับ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ

1.2 แผนที่ชุมชน

1.2 ภูมิประเทศ

1.3 ภูมิอากาศ

1.4 ทรัพยากร

1.5 การคมนาคม

1.6 สาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน

2. การปกครองและประชากร

2.1 ภายในชุมชนแบ่งการปกครองออกเป็น.....หมู่บ้าน ภายใต้การปกครองของ
ตำบล..... องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น.....
รายละเอียดประชากร.....

2.2 อาชีพประชากร

อาชีพหลัก
อาชีพเสริม.....
รายได้.....
ฐานะค่าครองชีพ.....

2.3 การศึกษาประชากร

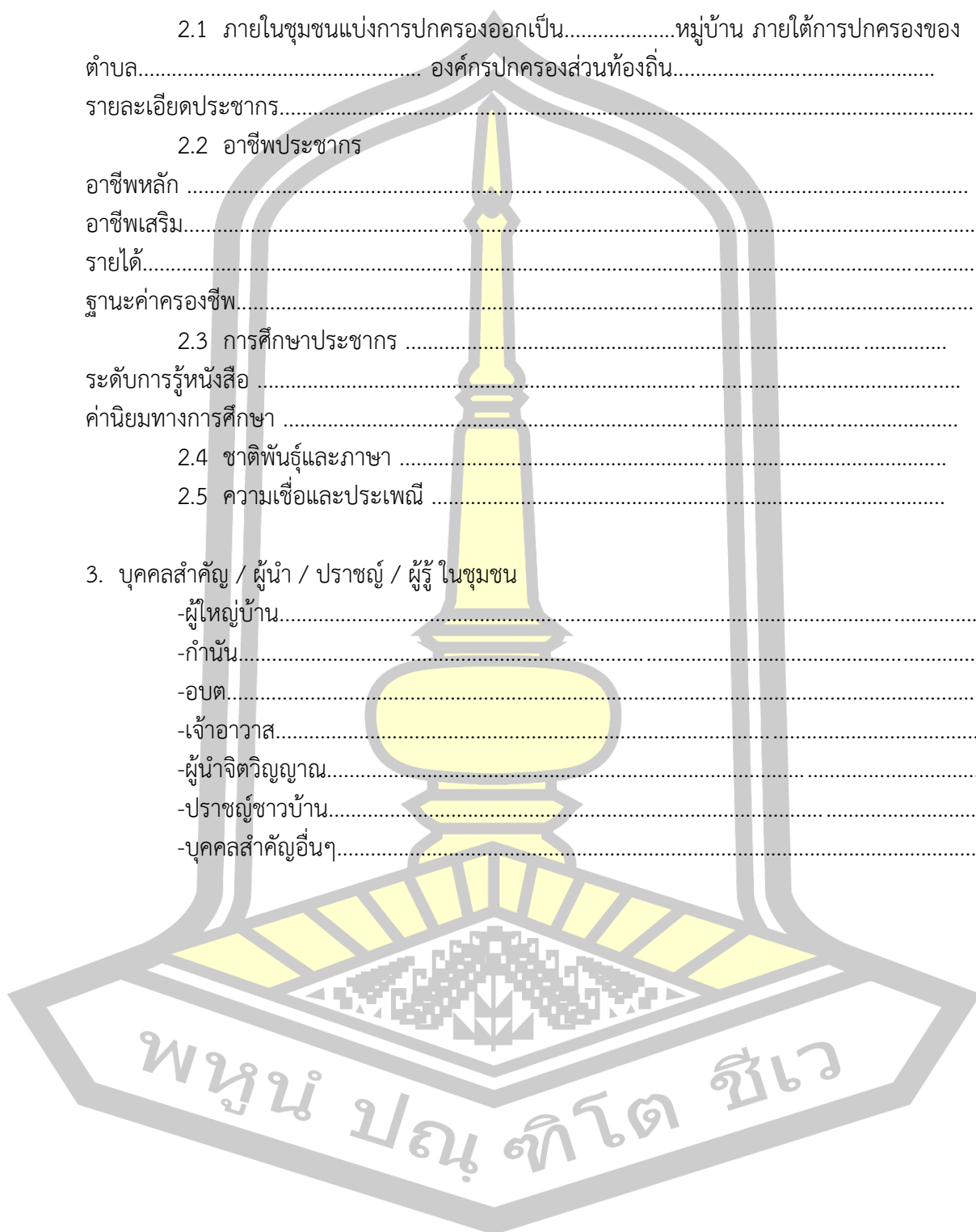
ระดับการรู้หนังสือ
ค่านิยมทางการศึกษา

2.4 ชาติพันธุ์และภาษา

2.5 ความเชื่อและประเพณี

3. บุคคลสำคัญ / ผู้นำ / ปราชญ์ / ผู้รู้ ในชุมชน

-ผู้ใหญ่บ้าน.....
-กำนัน.....
-อบต.....
-เจ้าอาวาส.....
-ผู้นำจิตวิญญาณ.....
-ปราชญ์ชาวบ้าน.....
-บุคคลสำคัญอื่นๆ.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ชุดที่ 1 กลุ่มผู้รู้

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์

.....

สถานที่สัมภาษณ์

.....

ผู้สัมภาษณ์

.....

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

.....

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

สถานภาพการสมรส

.....โสดสมรสหม้าย

มีบุตร..... คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน

ไม่มีบุตร..... คน

การศึกษา..... ศาสนา.....

อาชีพ..... รายได้..... บาท/เดือน

ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

อบต. กรรมการหมู่บ้าน

เจ้าอาวาสวัด.....

อื่น ๆ (โปรดระบุ)

ภูมิลำเนาเดิม (ถ้าย้ายมาจากที่อื่น)

สาเหตุที่ย้ายมา..... ย้ายมาแล้วรวม.....ปี

ส่วนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสาน

1. ชุมชนของท่านมีประวัติบ้านดิน มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. รูปแบบบ้านดินในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. การใช้สอยบ้านดินในชุมชนของเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4. ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินของท่านได้มาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบัน ปัญหาของบ้านดินอีสานมีรูปแบบและการใช้สอย

1. ปัจจุบัน รูปแบบและการใช้สอยบ้านดินในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. ปัญหาของรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินในปัจจุบันคืออะไร

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ชุดที่ 2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์

.....

สถานที่สัมภาษณ์

.....

ผู้สัมภาษณ์

.....

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

สถานภาพการสมรส

.....โสดสมรสหม้าย

มีบุตร..... คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน

ไม่มีบุตร..... คน

การศึกษา..... ศาสนา.....

อาชีพ..... รายได้.....บาท/เดือน

รูปแบบและการใช้สอยบ้านดินที่ท่านอาศัยอยู่ มีเหตุผลอย่างไร

รูปแบบบ้านดิน (มีเหตุผลในการสร้างอย่างไร)

ชั้นเดียว

ชั้นครึ่ง

สองชั้น

อื่น ๆ (โปรดระบุ)

.....

การใช้สอยบ้านดิน (มีเหตุผลในการสร้างอย่างไร)

บ้าน หรือที่พักอาศัย

รีสอร์ท

อื่น ๆ (โปรดระบุ)

.....

ส่วนที่ 1 ประวัติความเป็นมา

1. ท่านเข้าใจเกี่ยวกับบ้านดินอีสานมีรูปแบบและการใช้สอยอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2. ท่านเข้าใจความเป็นมาของบ้านดินอีสานมีรูปแบบและการใช้สอยอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 สภาพปัจจุบัน ปัญหา

1. ท่านเข้าใจสภาพปัจจุบันของบ้านดินอีสานมีรูปแบบและการใช้สอยอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านเข้าใจสภาพปัญหาของบ้านดินอีสานมีรูปแบบและการใช้สอยอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ชุดที่ 3 กลุ่มบุคคลทั่วไป

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์

.....

สถานที่สัมภาษณ์

.....

ผู้สัมภาษณ์

.....

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

.....

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

สถานภาพการสมรส

.....โสดสมรสหม้าย

มีบุตร.....คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน

ไม่มีบุตร.....คน

การศึกษา..... ศาสนา.....

อาชีพ..... รายได้.....บาท/เดือน

รูปแบบและการใช้สอยบ้านดินที่ท่านรู้จัก มีเหตุผลอย่างไร

รูปแบบบ้านดิน (มีเหตุผลในการสร้างอย่างไร)

ชั้นเดียว

ชั้นครึ่ง

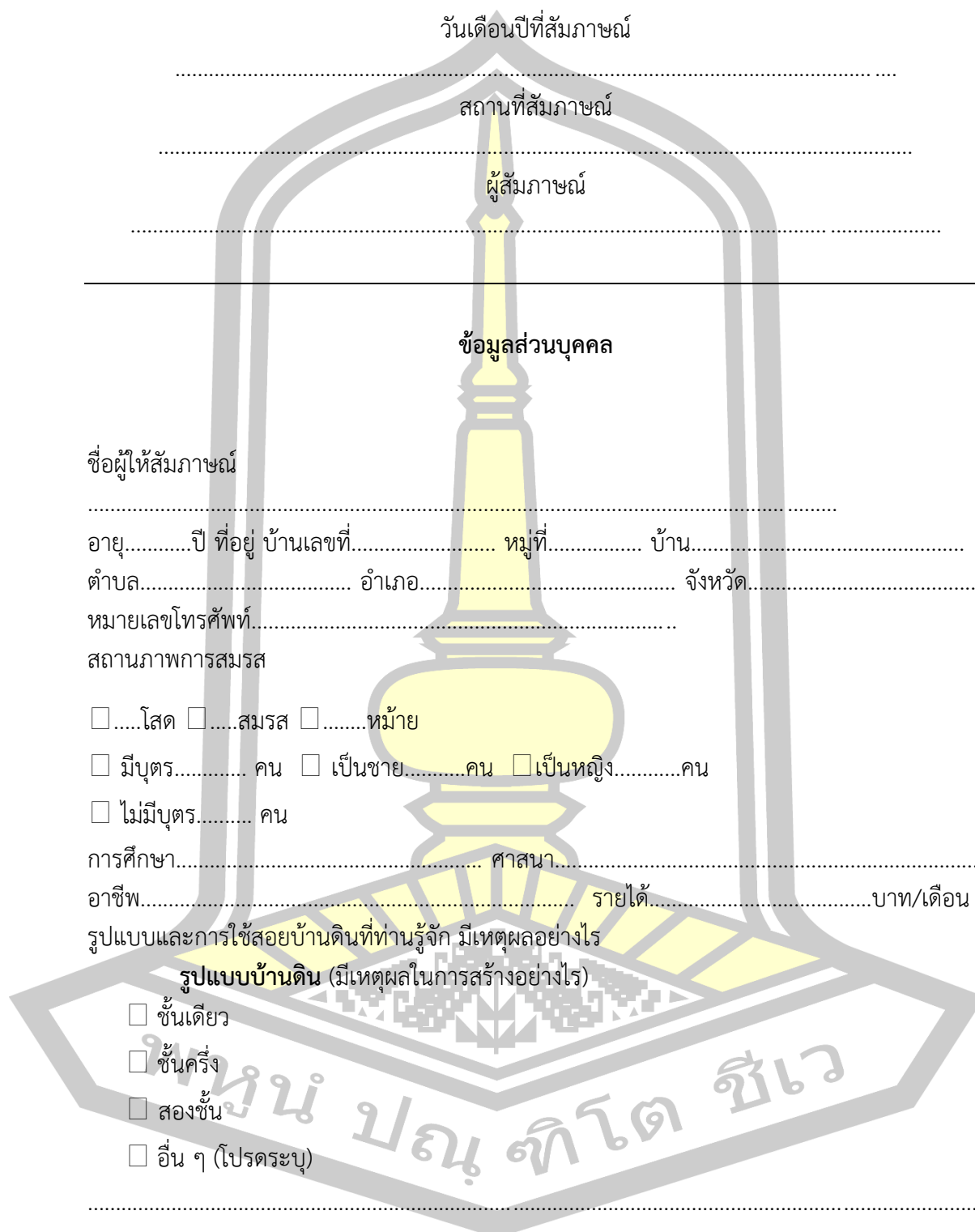
สองชั้น

อื่น ๆ (โปรดระบุ)

.....

.....

.....

การใช้สอยบ้านดิน (มีเหตุผลในการสร้างอย่างไร)

- บ้าน หรือที่พักอาศัย
- รีสอร์ท
- อื่น ๆ (โปรดระบุ)

ส่วนที่ 1 ประวัติความเป็นมา

1. ท่านรู้จักรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสานได้อย่างไร

2. ท่านรู้ประวัติความเป็นมาของรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสานอย่างไร

ส่วนที่ 2 สภาพปัจจุบัน ปัญหา

1. ท่านเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสานอย่างไร

2. ท่านเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาของรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสานอย่างไร

พจนานุกรมศัพท์โต ชีว

แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง

ทุกกลุ่ม

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์

.....

สถานที่สัมภาษณ์

.....

ผู้สัมภาษณ์

.....

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

.....

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

สถานภาพการสมรส

.....โสดสมรสหม้าย

มีบุตร..... คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน

ไม่มีบุตร..... คน

การศึกษา..... ศาสนา.....

อาชีพ..... รายได้..... บาท/เดือน

ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

กำนัน

ผู้ใหญ่บ้าน

อบต.

กรรมการหมู่บ้าน

เจ้าอาวาสวัด.....

อื่น ๆ (โปรดระบุ)

มูลนิธิ ปณฺ ทั โถ ชีเว

1. ประวัติความเป็นมาของบ้านดินอีสาน

-ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาปลูกสร้างบ้านอีสานเป็นมาอย่างไร

-ความเป็นมาของปราชญ์บ้านดินเป็นมาอย่างไร

-ความเป็นมาของบ้านดินอีสานเป็นมาอย่างไร

-ความเป็นมาของการสืบทอดรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินมีที่มาจากอย่างไร

2. สภาพปัจจุบัน ปัญหาของรูปแบบและการใช้สอยบ้านดินอีสาน

-รูปแบบและการใช้สอยบ้านดินในชุมชนปัจจุบันเป็นมาอย่างไร

-ลักษณะรูปแบบและการใช้สอย บ้านดินในชุมชนเป็นอย่างไร

-ปัญหาของบ้านดินในปัจจุบันเป็นอย่างไร

พหุ ประเด็น ทิศ ชีวะ

แบบสนทนากลุ่ม
 แบบสนทนากลุ่ม (Focued Group Discussion) ทุกกลุ่ม

สถานที่สนทนากลุ่ม.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม.....

1. ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม

1.1 กล่าวเปิดการสนทนากลุ่ม กล่าวถึงภูมิหลัง วัตถุประสงค์ และความสำคัญ โดยผู้วิจัย

1.2 แนะนำสมาชิกที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มโดยผู้วิจัย

2. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สนทนากลุ่ม

3. หัวข้อการสนทนากลุ่ม

3.1 บ้านดินมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

-ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาการสร้างบ้านดินอีสาน

-ความเป็นมาของผู้รู้เรื่องบ้านดินอีสาน

-ความเป็นมาของผู้อาศัยอยู่ในบ้านดินอีสาน

3.2 สภาพปัจจุบัน ปัญหาของบ้านดินในชุมชนเป็นอย่างไร

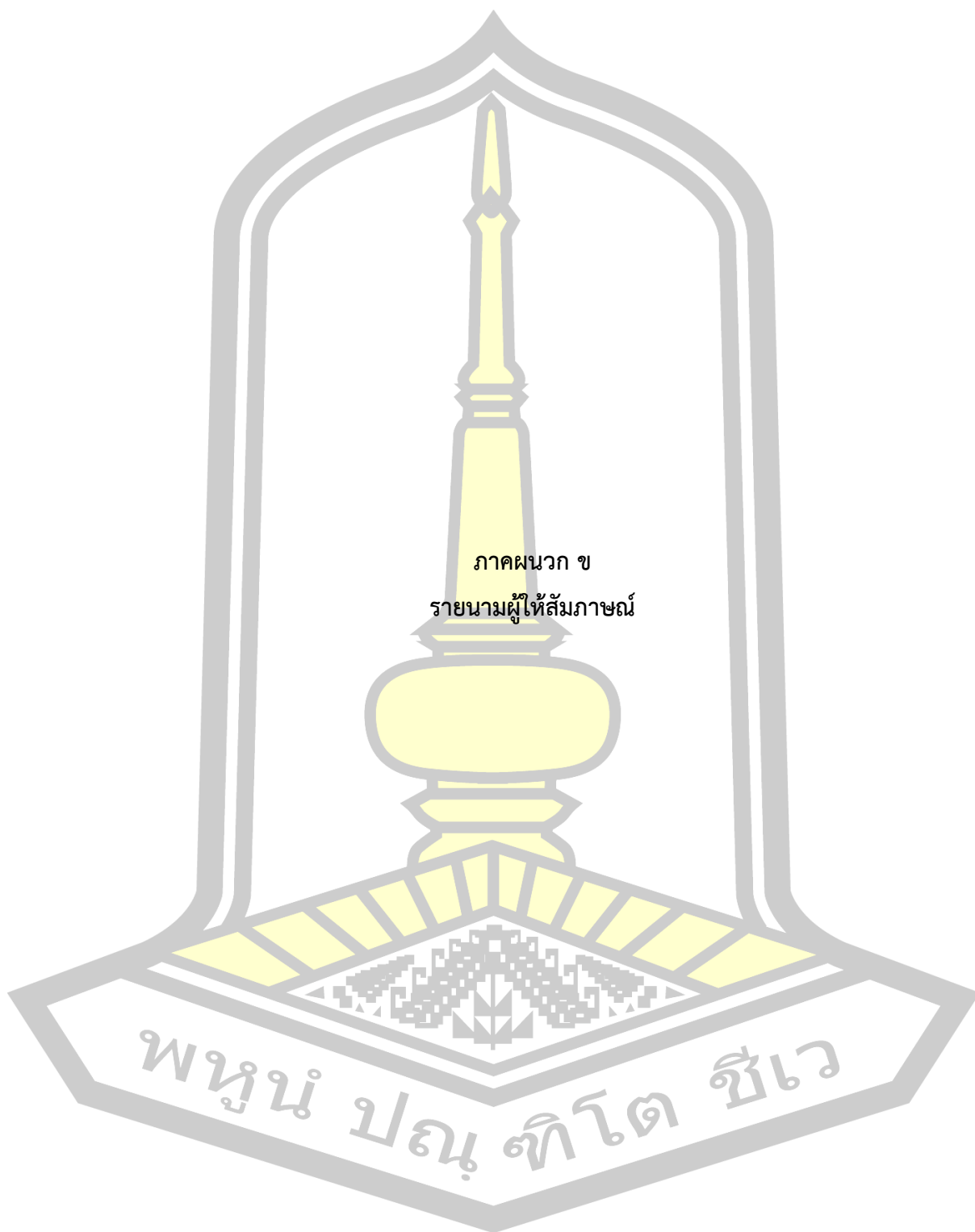
-รูปแบบและการใช้สอยบ้านดินในชุมชนปัจจุบัน

-ปัญหาการสร้างบ้านดินอีสาน ที่เกี่ยวข้องกฎหมายการบ้านดิน

-ลักษณะเด่นของบ้านดินแต่ละหลังในชุมชน

-ปัญหาของบ้านดินในปัจจุบัน

พหุ มโน ทิ โต ชิ เว

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พหุบัน ปณฺ ทิโต ชีเว

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- พล พรพิมาย (ช่างก่อสร้าง) ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 32 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- แอสโพร ศรีวาปี ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 79 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- อารยา ตลิดโน ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 8 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- ละเอียด. พรพิมาย ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 32 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- น้ำอ้อย. จงจอหอ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 64 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- วิชัย จำนงศิลป์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 11 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- นิศราวัลย์ ศรีศักดิ์นอก ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 33 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- อัมวาลี กุลทรัพย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 66 หมู่ 7 ตำบลเก่ายาดิ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2560
- อาณัติ หาญชนะ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 28 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- วีรยุทธ เสนผา ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 3 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- วิโรจน์ วงศ์เสนา ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 103 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- ยิ่ง ไม่ทราบนามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 83 หมู่ 8 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- อิสรา สุกงคาร์ตกุล. ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 500 หมู่ 11 ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- เดชา ฤทธิ์แดง (ช่าง) ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ ตำบลสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2560
- สุจินันท์ พัชรไตรลักษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ ชุมแพชุมเพลิง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2560
- กิตติกร วรรณพัฒน์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านสวนสุขใจ อำเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2559
- ชนิษฐา จันได ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 23 หมู่ 8 ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2560

- โจน จันได ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 70 หมู่ 3 ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าต้ว
จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2557
- โจน จันได ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์พรรณพรรณ ตำบลบ้านเป้า
อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2560
- นิตยา ศรีฐาน. ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 70 หมู่ 3 ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าต้ว
จังหวัดยโสธรเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560
- แม่ลี จันได ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 70 หมู่ 3 ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าต้ว
จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560
- แม่ชีแสงจันทร์ จันเหลือง ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน
ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธรเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560
- แม่ชีสุพรรณ จันเหลือง ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน
ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธรเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560.
- เจ้าอาวาส สำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลศรีฐาน
อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธรเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560
- แม่ชีสำนักสงฆ์ป่าดงฟ้าห่วน ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลศรีฐาน
อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธรเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560
- ทรงกต พิมพิศาล ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 13 หมู่ 14 ตำบลสงเปลือย
อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2561
- ใบ สิงห์นาคู ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 34 ตำบลนาคู อำเภอนาคู
จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2561
- อมร คำสอน ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 77 หมู่ 3 ตำบลดินจี่ อำเภอคำม่วง
จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561
- บัวลา การถัก ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 81 หมู่ 3 ตำบลดินจี่ อำเภอคำม่วง
จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561
- บุญหยก นามวงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 56 หมู่ 3 ตำบลดินจี่ อำเภอคำม่วง
จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561
- ถวัล ผิวซ่า ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, 8 หมู่ที่ 1 บ้านภู ถนนพุทธรักษา
ตำบลบ้านเป้า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
- ดาวเทียม อิมพันธ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 23 หมู่ 5 ตำบลไผ่
อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 16 กุมภาพันธ์ 2558
- อารียา สารินวงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 23 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอเมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 16 กุมภาพันธ์ 2558
- สำราญ ถิ่นรัมย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 1หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอเมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 15 มกราคม 2558
- บอย ถิ่นรัมย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาลี ผู้สัมภาษณ์, ที่ 1 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอเมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 15 มกราคม 2558

ทวี แจ่มสุวรรณ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 45 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 15 มกราคม 2558

จันทร์หอม สำราญบุญ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 15 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอมือง
เมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 15 มกราคม 2558

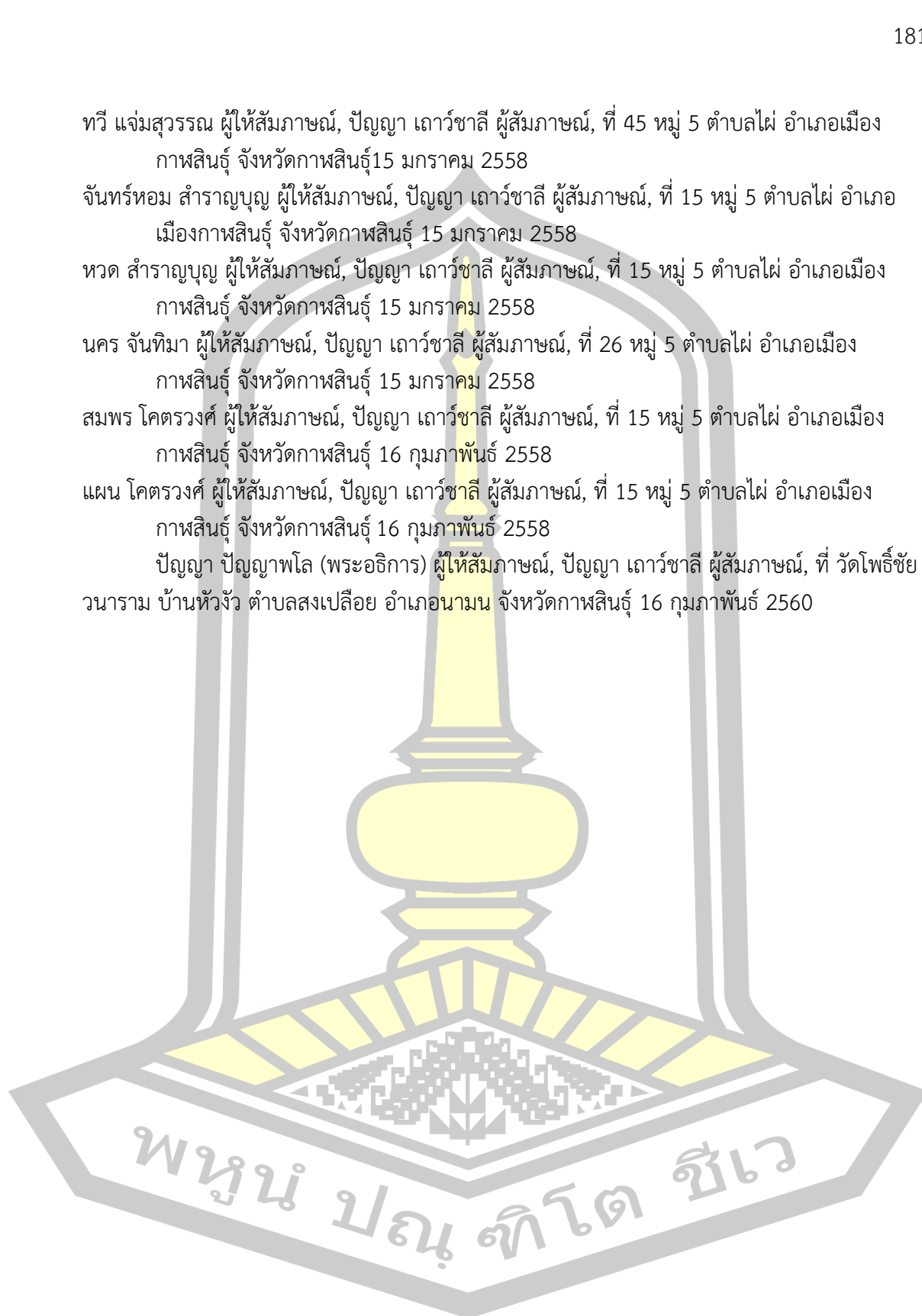
หวด สำราญบุญ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 15 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 15 มกราคม 2558

นคร จันทิมา ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 26 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 15 มกราคม 2558

สมพร โคตรวงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 15 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 16 กุมภาพันธ์ 2558

แผน โคตรวงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ 15 หมู่ 5 ตำบลไผ่ อำเภอมือง
กาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 16 กุมภาพันธ์ 2558

ปัญญา ปัญญาพล (พระอธิการ) ผู้ให้สัมภาษณ์, ปัญญา เกียรติ์ชาติ ผู้สัมภาษณ์, ที่ วัดโพธิ์ชัย
วนาราม บ้านหัวจัว ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ 16 กุมภาพันธ์ 2560

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายปัญญา เถาว์ชาติ
วันเกิด	วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2511
สถานที่เกิด	อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 14/1 ถนนบายพาสทุ่งมน ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ รหัสไปรษณีย์ 46000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ตำบลสงเปลือย อำเภอนานม จังหวัดกาฬสินธุ์ รหัสไปรษณีย์ 46230
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2541 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป สถาบันราชภัฏมหาสารคาม พ.ศ. 2552 ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.) สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พ.ศ. 2561 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูนันท์ ปณฺฑิต ชีวะ